JOANNIS SENAC
DE RECONDITA
FEBRIUM
INTERMITTENTIUM
TUM REMITTENTIUM NATURA,
ET DE EARUM CURATIONE,

Variis experimentis & observationibus illustrata.

Editio Secunda auctior & emendatior.

Rerum eventa magis arbitror, quam causas quæri oportere; & hoc sum contentus quod etiamsi quomodo quidque fiat ignorem, quod fiat intelligo.

Tullius Cicero.

NEAPOLI
Apud Societatem Litter. & Typographicam.

M. DCC. LXXIX.
Publica auctoritate.

EDITORIS
PRÆFATIO.

AD promovendam Medicinam nil ferme uspiam ab eam profitentibus prætermissum; in ea statim illustranda desudarunt viri inter antiquos insignes, tum multi subsequentibus sæculis ingenii fama conspicui; apud recentiores deinde accuratiori studio agitari cœpit hæc disciplina; de ea denique ingentem librorum copiam nostra profudit ætas; sed parem doctrinæ ubertatem ex tot laboribus non profluxisse merito queri possumus; an id autem naturæ, an artis, aut artificum vitio tribuendum?

Naturalis equidem Philosophia ita exculta est, ut recentiores longo intervallo sequantur antiqui; in

intimos naturæ recessus penetravit quorundam industria; imo & humani ingenii limites transcendisse aliquando videtur felix curiositas; si causas primas non attigerit, effectus tamen & phænomena assequi potuit; luculenta eorum saltem prostat historia, omniaque veluti ad lancem expensa ostentantur.

Longe dispar profecto est Philosophorum & Medicorum ratio; illi umbratiles, experimentis dediti, iisque solummodo incumbentes plura observare & invenire potuerunt; Medici vero multis impliciti continuo hac & illac vagari coguntur; assidue meditari, veterum & recentiorum versare monumenta, nova semper experiri & ægris adesse, æque necesse & difficile est; tempus ergo vel experientia sæpe felicissimis defuit ingeniis, quorum ferax ubique fuit Medicina; tanta est ejus artis moles, ut ea veluti obruatur mens; huc accedit, ut vix non nisi extrema ætate, quam pauci attingunt, sufficienti supellectile instructi esse possint vel ii ipsi, qui summis laboribus eam sibi comparare conati sunt.

Artis incremento imprimis officit mos ille, seu

cæca

cæca ambitio de omnibus agendi morbis; divini ferme opus esset ingenii universam amplecti Medicinam; satius ad eam promovendam esset, quibusdam tantum affectibus observandis incumbere, omnia quæ de iis occurrunt colligere, & tandem post seram ætatem ea conferre, componere, ad causas revocare, & inde curationis principia deducere.

His ductus rationibus operis hujus Author magnam collegisse videtur observationum vim, & imprimis expendendis febrium phænomenis non infelicem navasse operam; cum casu in ejus quædam incidissem collectanea, id imprimis in iis mihi arrisit, quod ab omni hypothesi alienus, & experientiæ addictus esset; ea sola artem fecit, ipsaque tantummodo, præeunte tamen rationis face, duci tuto possumus.

Quod statim negotium facessit, est rerum ordinanda series; nexu quodam cohæreant oportet innumera, quæ omnino dissident, & quæ in diversas veluti vias mentem abducunt; has quidem ambages effugisse videntur qui nudam febrium inter-

mittentium diagnosim, prognosim & curam tradiderunt, numerisque distincta aut minutim secta exhibuerunt phænomena & præcepta; sed ita rerum conspectus potius, quam ipsa natura mentis oculis objicitur; disjuncta & in indices quodammodo redacta perlustrando, quasi per salebras fertur ingenium, nec eorum rationem ei licet perspicere.

Non ea methodo ductus incessit Author, quicunque ille sit; de omnibus seorsim agit, ea suo loco collocat, & quæcunque ad ea attinent, experientia nixus prosequitur; statim quidem varias febrium species attingit, deinde vero ad causas accedens, iis inquirendis incumbit, seu potius quæcunque finxerunt alii, veluti commenta respuit, iisque tandem explosis, verosimilia tradit; ea tamen brevitate & sapientia, quæ Medicum decent & Philosophum.

His præmissis ad febrium varia phænomena progreditur; de frigore nimirum prævio, de insequenti calore, de sudoribus eum excipientibus fuse & seorsim disserit, & symptomatum eorum luculentam tradit historiam; quam vario deinde more incedant

va-

variamque præ se ferant speciem ostendit, & eorum causas, si quæ se prodant, non prætermittit; at quæcunque de iis adducit, observationibus, tanquam firmissimo Medicinæ fundamento, subjicit.

Sed cum eæ causæ, quibus statis temporibus reduces suscitantur paroxysmi, tenebris obvolutæ sint, anxie inquirit Author, quæ nam aliis in morbis periodorum febrilium sequantur morem, ad easque referri possint, vel lucem aliquam iis affundere, deinde vero quæ consequi soleant fuse ostendit, iisque immoratur imprimis, quæ ad illustrandam curam inservire possunt.

Hac strata via veneni febrilis vim prosequi necesse erat, easque perlustrare febres, quæ sub falsa intermittentium specie decurrunt; sed non minus necesse erat eas, quæ a proprio desciscunt ingenio, & quæ aliquando veluti sub larva latere solent, detegere; tales sunt remittentes aut compositæ febres, quæ continuarum mentiuntur indolem; eorum autem omnium principia e naturæ gremio eruere conatur Author, & ubique experientia prætendit facem.

Quæ sequuntur vero propius ad curationem spectant; veneni scilicet febrilis effectus, partium læsiones, quas inferre solet, indeque impendens discrimen; ea, inquam, omnia sigillatim & summa cura in hoc traduntur opere; deerat profecto eorum omnium, quæ post febres intermittentes occurrunt, accurata historia; licet autem pleraque hæc ignota non sint, quisnam eorum congeriem mente aut scriptis complexus est?

Hinc ad multa alia progressus; ad intermittentes & ad remittentes, quæ mali moris sunt, aditum sibi paravit; quod vero magni momenti est, earum signa diligentissime tradit; ne autem ulli relinquatur errori locus, iique morbi in se ipsis veluti in speculo spectari possint, variam epidemicarum febrium adornat historiam, variosque ægrorum effingit casus, & veluti oculis subjicit.

His denique veluti fastigium imponitur, accurata vitiorum, quæ in cadaveribus occurrunt, exarata historia; quanti momenti hæc sint cuique patet œconomiæ animalis non ignaro; his superstructa

ſit oportet univerſa Medicina; non equidem corporum ſectione ad primarias cauſas licet ſemper accedere; eæ enim ſæpe abditæ ſunt; ſed earum effectus clariori in luce reponuntur; quænam ſint partium læſiones v. g. in febre intermittenti, ſola nos poteſt docere anatomia.

Quæ ad cauſas earumque effectus, tum ad febris decurſum ſpectant, libris duobus traduntur; totidem vero circa curam verſantur; quod autem in plerisque non occurrit ſcriptis, non minus fuſe & luculenter inſtituitur medendi methodus quam morbi ipſius hiſtoria; ſtatim de remediis generalibus, de eorum viribus, de tempore, quo in uſum vocari debent, inquiritur; dein vero expenduntur ea, quæ ſpecificorum nomine venditantur; propria denique febribus intermittentibus medendi methodus ex variis experimentis deducitur.

Ea autem triplex occurrit, & alia alteri mutuam præſtare poteſt operam: prima *eſt ea, quam uſurparunt Antiquiores, & quam adhibere quandoque cogimur, generalis nimirum, quæ remediis uti docet*

aliorum morborum curationi dicatis; in variis regionibus viget ea methodus, & hoc inest ei commodi quod nusquam noxia esse possit, & quod naturæ ductum motusque sequatur.

Secunda *est illa, quæ sudoriferis & aperientibus febrile venenum aggreditur, frigus præcavet & febrem simul avertit: quæ autem hic traduntur, observatione sola variisque prodeunt innixa experimentis; magni momenti est methodus hæc, non quidem incognita, sed non satis exculta; variis in febribus aliquando veluti sacra anchora est, & ea sublata summum vitæ imminet discrimen.*

Tertia, *vulgarisque methodus circa propria versatur remedia; statim autem corticis Peruviani, divino veluti afflatu inventi, expenduntur vires; sed præjudicatæ opinioni, quæ apud multos variis in regionibus invaluit, occurrendum erat: ideo remedio huic exprobratæ noxæ in medium afferuntur; non quidem eas immerito ubique incusari credit Author; sed perperam institutæ curandi methodo eas tribuendas asserit; postea vero cautelas adhibendas diligen-*

ter

ter expendit, & quæcunque profert tum ratione tum observationibus comprobari videntur.

Postquam cortex Peruvianus ab omni suspicione vindicatus est, ejus exhibendi rationem definire Author aggreditur, variisque simul legibus & præceptis eam subjicit: deinde vero, quod plerisque Scriptoribus ferme intactum inaratumque dici potest solum, impedimenta omnia huic remedio adversantia accurate prosecutus est; oriuntur ea vel ex corporum temperie, vel ex morbis prægressis, aut denique ex ipsa febre, sive ex perversa medendi methodo; sunt sæpe hæc impedimenta veluti totidem morbi, quibus accommodandus corticis usus, aut quibus ab eo abstinere cogimur.

Quod vero ægros & Medicos summopere vexat, est febrium diuturnitas & pertinacia; multæ occurrunt quæ vix curari possunt; & quandoque, cum restituti per certum tempus videntur ægri, in pristinum relabuntur statum: causas autem ejusmodi contumaciæ accurate prosequitur Author, variamque ei medendi inquirit methodum; abusum imprimis

mis

mis corticis Peruviani in his febribus toties incusandum notat; eo exasperari sæpe solent omnia; oriuntur inde obstructiones viscerum, aliaque eorum vitia, quæ per totam sæpe protrahuntur vitam; præceptis ergo ex certa experientia haustis ad ea avertenda opus erat.

Ad febres compositas, remittentes, & malignas tandem delabitur curatio: occurrunt eæ frequenter; &, si inexpertus sit Medicus, easve non dignoscat, ultimum sæpe instat discrimen: quod vero vix credi posse videtur, morbus adeo febri intermittenti prima fronte absimilis, pulveris Peruviani opera compressus, statim sæpe quiescit; certo tamen modo exhibendus est, & alia nonnunquam cum eo usurpanda sunt remedia; o nimium felix humanum genus, si talia adversus alios morbos specifica e sinu suo protulisset natura! manet forte nepotes hæc felicitas.

Optandum sane fuisset ut in lucem editum esset opus hoc ab ipso Authore, & ex ipsius autographo typis mandatum; amanuensium enim incuria

varii

varii irrepſerunt errores; ſed tandem in exemplar incidi mendis expurgatum, &, quod majoris momenti eſt, plurimis illuſtratum obſervationibus & præceptis auctum.

INDEX LIBRORUM
ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

De febrium intermittentium ſimplicium natura & de ipſarum ſymptomatibus & decurſu.

teriam

LIB.

LIBER SECUNDUS.

De Febribus, quæ ab intermittentium more degeneres alienam induunt faciem.

CAP.

LIBER TERTIUS.

De remediis generalibus tum peculiaribus aut specificis & de eorum viribus.

LIBER QVARTVS.

De methodo in remediorum antifebrilium uſu adhibenda.

CAP.

LIBER PRIMUS
DE
FEBRIUM INTERMITTENTIUM SIMPLICIUM NATURA,
ET DE IPSARUM
SYMPTOMATIS ET DECURSU.

CAPUT I.

De varia febrium intermittentium specie.

FEbris intermittens ea eſt, quæ certis periodis diſtincta alterne inſurgit, & deſinit ad certum tempus; ſtatis ſcilicet horis & diebus, præmiſſo frigore incandeſcit, & deinde ſenſim remittit, donec ad veram deveniat apurexiam: prout autem variis intervallis diſtant a ſe invicem ejus recurſus, varia ſortitur nomina; quæ quotidie invadit, & evaneſcit, *quotidiana* nominatur; quæ alternis diebus recurrit, *ter-*

tiana; quæ vero quarta quaque die, *quartana;* ea denique, cujus acceſſiones inæquali incedunt greſſu, & incertis variiſque redeunt temporibus, *vaga* & *erratica* dicta eſt.

Alias quidem vetuſtior commemoravit ætas, eæque recentiori ævo feruntur obſervatæ, ut *quintanæ*, *ſextanæ*, *ſeptanæ* & *nonanæ*; quintanas profecto quandoque occurrere nemo inficiari poteſt; ſed aliarum obſcura eſt, imo plane incerta periodus; ſi illas negare non ſinat præſtantiſſimorum Medicorum fides, fateamur oportet eas raro fuiſſe obſervatas; imo & in ipſis, quæ talem præ ſe ferunt ſpeciem, ſubeſt utplurimum quidam dubitandi locus; poſſunt nimirum fortuito incidere quidam paroxyſmi in ſextum ſeptimumve diem; an vero conſtanter, aut per certum tempus, eodem proceſſerint greſſu, vix licet aſſerere.

His tamen, utcumque rationi conſentaneis, nimium tribui nolim; obſcurior eſt naturæ inceſſus; quæ ab ipſius more aliena putamus, cum ipſa ſæpe conſentiunt; poſſunt paroxyſmi inſolitis prodire temporibus; non mirum eſſet, ſi ſexta quaque die inſurgeret febrilis vis, cum tertia & quarta poſſit incandeſcere; imo deficere poſſet unus aut alter tertianæ paroxyſmus, & inde quintana aut ſeptana videretur febris; idem defectus in quartana varios poterit inducere typos.

Mihi aliquando occurrit quid ejuſmodi, varium tamen & mutabile; ideoque nil inde deduci poteſt; quidam nimirum tertiana laborabat notha; cum vero ea per octo dies omnino defunctus videretur; ecce diverſas acceſſiones, quæ

modo

modo quinta, modo ſexta, alias ſeptima inſurgebant die; certum autem eſt, quod ii paroxyſmi ejuſdem eſſent naturæ ac illi, quos antea expertus fuerat æger; cortice enim Peruviano tandem ſublati ſunt.

Similia fortaſſe potuerunt quibuſdam occurrere exempla, infrequentia tamen, atque incerta utplurimum; magis autem dubiæ quoad naturam & fomitem mihi videntur illæ febres, quarum paroxyſmi longiori diſtant intervallo; eas imprimis, quæ ſingulis quindecim diebus, aut ſingulis menſibus recurrere memorantur, vix adduci poſſum ut credam de genere fuiſſe intermittentium; pendere poſſunt adeo diſſiti inſultus a cauſis peculiaribus, ab hæmorrhoidibus, v. g. aut a menſtruis, ſive a quodam alio affectu ſtatis temporibus reſurgente.

De iis igitur ſolis agemus febribus, quæ non ita inſolitum ſequuntur typum; quotidianam tamen inter veras intermittentes non numerabimus; earum enim natura omnino diverſa eſt, ut alias oſtendemus; huic quidem ſententiæ adverſantur multi, qui de quotidiana intermittenti non minus confidenter quam de tertiana egerunt, ſed ſi, eorum pace, quid ſentiam proferre liceat, iis multum a vero, etiam cum obſervationibus duci viderentur, aberrare contigit.

Quæ intermittentium nomine præ aliis inſigniri debent febres, tertianæ ſunt & quartanæ; ex his conſtant aliæ omnes ferme, quæ periodis diſtinctæ incedunt, ut tertiana, & quartana duplex: ita ordinate procedunt earum paroxyſmi,

ut facile dignoſci poſſit ipſarum natura & compoſitio.

Cum v. g. occurrunt quæ ſingulis diebus exſurgant & deſinant, ſi una die levior, altera vero gravior ſit paroxyſmus, illico patet duplicem adeſſe febrim, aliam nimirum levioribus paroxyſmis, alteram vero gravioribus conſtantem; leviores levioribus, & graves gravioribus tertia quaque die reſpondent; quæ igitur febris prima fronte quotidiana videbatur, ea ex duplici componitur tertiana.

Facilius dignoſcitur quartanæ duplicis ratio & inceſſus: exoritur ſcilicet febris hæc, & deſinit certa hora, duobus ſucceſſive diebus, & tertio ſolet quieſcere; at quarto iterum, & quinto ſe prodit: hinc paroxyſmus primus & tertius, ſecundus & quartus duobus diebus intermediis a ſe invicem diſtant; rarior quidem eſt hæc compoſitio; ſed tamen in quartanarum frequentia ſolet occurrere, nec ullus eſt Medicus in praxi verſatus, qui eam ſæpius non obſervarit.

Si quibuſdam habenda fides, occurrunt tertianæ & quartanæ triplices; triplex dicitur tertiana, cum duorum dierum ſpatio tres inſurgunt paroxyſmi, unus v. g. ſingulis ſexdecim horis; obſervatus eſt ejuſmodi typus *Galeno* & *Riverio*; ſed quomodo tertianæ ſpeciem referre credi poteſt? an quia intra horas 48 *tres* ſucceſſive inſurgunt paroxyſmi? an quia *tertia* quaque die poſt eos incidit intercalaris quies, ſive apurexia aut remiſſio? num autem inter inſolentia febrium phænomena id reponi debet? in ejuſmodi

typo,

typo, ſemper incerto, nil niſi *ternarium* quorundam phænomenon numerum licet animadvertere; abeſt omnino veræ tertianæ ritus & inceſſus.

Aliquando equidem in diem eandem incidunt duo paroxyſmi, eoſque inſequitur intercalaris quies; poteſt tunc quæ ita incedit febris, tertiana duplex appellari, cum ſint revera duæ, quæ tertia quaque die redeunt; ſed hujuſmodi typus infrequens omnino eſt, nec peculiare meretur nomen; noſſe ſufficit abnormes eſſe poſſe paroxyſmos; modo ſcilicet plures una die, modo unum aut nullum altera occurrere; mira profecto exorta eſt in Medicina confuſio ex eo quod eadem diverſis rebus, aut iiſdem diverſa indita ſunt nomina.

Quod vero ad triplicem attinet quartanam, ea, ſi ſpectentur tantummodo paroxyſmi, a quotidiana vel tertiana duplici diſtingui non poteſt; nec profecto aliud quidpiam in ea obſervarunt Medici, niſi paroxyſmum, qui in quartanæ duplicis intercalarem diem incidit; talis v. g. fuit *Celſi* ſententia, qui de ea febre in quotidanam mutata egit; eum ſecutus eſt *Hoffmannus*, qui quotidianum ex quartana ortum inſultum memorat; ita tamen, ut paroxyſmi non eadem hora quotidie ſuboriantur, ſed quarta quavis die acceſſionis terminum conſpirent.

Tertianas & quartanas quadruplices tum ſextuplices quidam memorant, ſed opinione potius quam obſervatione ducti multiplicem hanc febrium geneſim in medium adduxerunt; plures atque inordinatos viderunt paroxyſmos, in eorumque in-

incerta ſucceſſione vel reditu quoſdam finxerunt typos ; ſed primo quidem, vere intermittentes non ſunt ejuſmodi febres ; fieri enim nequit ut inter earum acceſſiones ſit apurexia, aut ut eæ tertianarum vel quartanarum more ſibi reſpondeant ; certum enim nequaquam ſervant ordinem, vel ſi eum ſervare videantur, brevi diverſo, ab eo cœperunt, feruntur greſſu, eoque ſemper turbato ; quod vero rem totam conficit, Medicis longa experientia exercitatis vix quidquam ſimile occuriſſe memoratur.

Si quæ tamen incidant ejuſmodi febres, eas ad incertas ſeu erraticas referre oportet ; earum naturam & ingenium graphice deſcripſit *Celſus* : *Acceſſiones, inquit ille, modò ſingulæ ſingulis diebus fiunt, modò binæ pluresve concurrunt ; ex quo ſæpe evenit ut quotidie plures acceſſiones remiſſioneſque ſint ; ſic tamen ut unaquæque alicui priori reſpondeat* : hæc quidem ab eo Authore de quotidiana dici videntur ; ſed capite de febrium ſpeciebus, expreſſe vagas indicat : *Si plures, inquit, acceſſiones veniunt . . . ſi impares ſunt . . . ſi altera gravior, altera levior, ſi altera longior vel brevior &c.*

In alias febres compoſitas abeunt ſimplices intermittentes ; in continuas ſcilicet, ut videbimus, poſſunt commutari, ſervato tamen, partim ſaltem, quo a cæteris diſtinguuntur, typo ; poteſt fieri præterea ut cum aliis incedant morbis ; ſed de febribus ſimpliciter intermittentibus agemus, ut melius deinde compoſitarum innoteſcat natura.

CA-

CAPUT II.

De variis temporibus, in quæ incidunt ejusmodi febres.

QUacunque equidem tempestate & ubique prodire possunt febres intermittentes; sed certa eis a natura præfixa sunt & quasi dicata tempora, ver scilicet & autumnus; earum exortum, progressum, finem & reditum summa cum diligentia prosequutus est *Sydenhamus*; nosse interim satis est ipsas modo citius, modo serius exoriri & evanescere; Januario mense aliquando, quod rarum est, Februario vero utplurimum se exerere, Junio & Julio vix quoddam sui vestigium relinquere; mense Augusto, citius tamen nonnunquam, caput attollere; utplurimum vero non nisi versus Septembris initium apparere, eas accedente hiemali frigore comprimi ocyus vel tardius; hæc denique omnia pendere ex regionum diversitate, ex corporum constitutione, ex tempestatum vi, ex primaria morbi causa, &c.

Hæ autem febres, vel sporadice, id est sparsim hac & illac disseminatæ, vel epidemice, id est certis incumbentes regionibus, & in plerosque aut plurimos saltem sævientes, grassantur; quo autem graviores futuræ sunt, eo citius incipiunt; at licet nil insit corporibus, quod ipsas possit accersere; & licet ea adeo diversa sint, tamen æque

ferme morbo adventanti patere videntur; imo, ut experientia constat certissima, quæ firmiori pollent virium robore, ea magis epidemiæ grassantis experiuntur vim: ipsa quidem *Sydenhamus* cachecticos minus attingi existimavit; mihi vero secus non raro visum est; si qui a late serpenti labe immunes occurrerint, maxime pueri, vel quibusdam affectibus nerveis tentati; nil tamen quod perpetuum sit hac de re licet statuere.

At sive sporadice seu epidemice insurgant febres intermittentes, non simul aut quovis tempore prodeunt omnes earum species; modo scilicet tertianæ, modo quartanæ, alias tertianæ duplices, sive continuæ vel mali moris, aut denique inconstantes & anomalæ grassari possunt; una ergo eademque causa diversa sit, seu acrius urgeat oportet per certas tempestates, quædam scilicet febris peculiaris veluti dominio potiri solet; sed temporis lapsu quæ a vulgari aberrant typo, vel quæ compositæ sunt, ad simplices sæpe, id est ad insitum ipsis ingenium redire observantur.

His præmissis, inquirendum superest quare vere & autumno oriantur febres intermittentes potius quam aliis temporibus? quod ver quidem spectat, nonne ea tempestate, veluti novo igne admoto, aut terræ fœcundo halitu exsuscitatur vitæ fomes? nonne cum aperiantur universi corporis spiracula, iis exhalant quæ constrictis per hiemem partibus coercebantur? atqui inde, si nil aliud intercederet, ægritudinum potius curationem quam febris intermittentis exortum ominari liceret; confirmatur id æstivo calore, qui uni-

versa

versa ejusmodi febris semina difflare solet.

Contraria equidem præstat autumnus; incidit enim ea tempestas in corpora, quæ æstate deflagrarunt; per eam validiori impetu caloris rarefacientis vi fertur circuitus; in alkalescentiam & putredinem inclinant humores; inde bilis acrioris auctus urget proventus; atqui autumnali tempore, constrictis partibus, retinentur ea, quæ eliminari necesse erat; hinc ergo repeti posse febres intermittentes verosimile admodum videtur; sed quomodo ex ejusmodi corporum *diathesi* ad eas potius quam ad alios morbos fiet aditus? nonne sapienter *Hippocrates* effatus est in universum acutissimos esse per autumnum morbos, ver autem minime esse exitiale, imo & esse saluberrimum.

Ne profecto in temporis solius mutationem rejiciantur febres intermittentes vetat ipsa experientia; nonne incidunt sæpissime anni, quibus vere & autumno eæ vix aut nequaquam solent apparere? imo si hiems acerrima, ver inconstans & varium, æstasque retorrida fuerit, tum si autumnus frigora & pluvias adduxerit, si, inquam, hæc ita se habuerint, non idcirco semper exoriuntur eæ febres; e contra vero prorumpunt & grassantur aliquando, cum gratæ tempestatum vices salubritatem spondere videntur; aliæ ergo sint causæ necesse est, quæ ejusmodi morbis progignendis aptæ sint.

Quod autumnum spectat horæi quidem fructus solent incusari; nec profecto quin ad febres conferre aliquando possint negari potest; si maturi tamen sint, ut remedia potius quam ut morbi

cau-

causæ haberi debent; si vero iis inesset aliquid, quod suspicari liceret, non in eo præcipuum esset tempestatis vitium; cum apud Tungros duobus annis successive castra posuisset Gallorum exercitus, fructuum omnium etiam apud ditiores successit inopia; atqui nihilominus epidemice grassatæ sunt intermittentes; dein vero atrox sæviit dysenteria, & tunc insolitum ingensque muscarum agmen agros & domos urbanas, hominibus æque & animalibus infestum, pervasit & obsessit.

Alia potiori jure, quamvis sensibus minus obvia, incusari possunt; ejusmodi sunt exhalationes, quæ aerem inficiunt & partium functionibus adversantur; constricto nimirum per hiemem terræ sinu, retinentur in eo multa, quæ pejores deinde sibi adsciscunt dotes; vere autem laxatis veluti repagulis per patentia spiracula in aerem exhalant; æstu interim succedente exhauriuntur, aut immutantur, & tandem quæ reliqua sunt exsiccata coercentur terræ superficie; at adventante autumno, iterum prodit exhalationum proventus; nec in aerem ut antea altius dispergi possunt & a corporibus amoveri: hæc quidem omnia per se patent; non desunt tamen argumenta, ex variis petita observationibus & experimentis; excipiantur v. g. intra receptaculum vapores e terra exhalantes, magna ascendet in illud eorum vis verno tempore; at deficiet æstate omnis affluxus, dum accedente autumno restituatur: en ergo causam hieme præparatam, vere prodeuntem, calore repressam, autumno deinde se efferentem,

va-

variam tamen pro varia temporum ratione.

Iis procul dubio plura edocemur, quam metereologicis quibuſcunque obſervationibus; ex his ferme nihil deducere potui, quod lucis aliquid febrium intermittentium geneſi affunderet; nullæ ſunt temporum peculiares mutationes, quibus non exoriantur ejuſmodi febres; multa ex hieme in ver, ex vere in æſtatem, ex æſtate in autumnum varie redundant, quæ ſenſibus percipi nequeunt; venti, quibus perflantur regiones, in eas multa conferunt & inconſtanter mutant; ex innumeris denique ſimul concurrentibus, & quæ in varias tempeſtates latenter incidunt, pendent iidem morbi; atqui nuſquam ſimiliter concurrunt eadem, & conjuncta opera, eodem modo corpora non afficiunt.

Ideo citius aut tardius incipiunt aut deſinunt febres; ideo cum præcox eſt earum adventus, graviorem fore epidemiam ominari licet; ideo denique in hiemem proceſſiſſe magnam earum ſtragem aliquando obſervavi; minus interea eos, qui antea intacti aut ipſarum immunes fuerant, attingebant; in illos præcipue, qui haſce jam experti erant, ſolebant recidere.

Quæcunque autem hac de re ſtatui poſſunt, videre eſt apud *Hippocratem*, tertia imprimis Aphoriſmorum ſectione; an his quidquam addiderit recentiorum ſedulitas, ſane incertum exiſtimo: hoc tantummodo videntur aſſecuti, ut ſimili ſtudio tempeſtatum morborumque in variis regionibus ſucceſſiones obſervarint; ſed utrum, juxta ſummi hujus Viri præceptum, divinatione quadam eas

præ-

prævidere fas ſit, non immerito dubitare licet; multa profecto proſtant indefeſſo labore obſervata de ejuſmodi ſucceſſione; quis tamen iis inſtructus, febres peſtilentes, anginas gangrænoſas, atroces dyſenterias, pleuritides exitiales, ſudorem Anglicum, exanthematum deleterium adventum auſit ominari? vereor ne inanis potius librorum inde prodeat ſeges quam doctrinæ incrementum.

Non poſſumus ſaltem aſſidua licet & accurata barometri obſervatione ad morborum impendentium præcognitionem duci; non dubium equidem quin ad multos affectus ſilentes exſuſcitandos plurimum valeat aeris gravitas; certis id liquet experimentis; ſed eo ſive graviori ſeu leviori exortas aut excurrentes vel evaneſcentes æque obſervavi febres; perinde de iis ſe res habet ac de aliis morbis; quis autem tuſſim illam epidemicam, quæ verſus annum 1734 totam pervaſit Europam, cum aeris gravitate quandam habere rationem credere poſſit? ſed de his ſatis ſuperque; jam ad febrium immediatas cauſas propius accedendum.

CAP.

CAPUT III.

De variis eorum placitis, qui febrium intermittentium causam in primis viis, aut in pancreate, aut in mesenterio, aut in liene, vel denique in organis transpirationi dicatis esse contendunt.

QUod dignoscere in ejusmodi febribus maxime arduum occurrit, est causa per vices exsurgens & delitescens; torsit ea ab omni ævo Medicorum ingenia; pauci fuerunt, qui ejus ortum, naturam & vim attingere ausi non sint; pituitam & melancholiam incusarunt veteres; spissiorem vero sanguinem, solidorum laxitatem, fermentationem, miras explosiones commenti sunt recentiores; ex his denique nonnulli animam seu nervei systematis præsidem in medium adducere non dubitarunt; atqui hæc omnia, quæ fingendi libido protulit, sponte corruunt; alias minus a naturæ ductu prima fronte aberrantia non firmiori stant fundamento; statim autem ubinam sint, juxta multorum consensum, febrium intermittentium scaturigines breviter ostendemus.

Variis in partibus hærere febrilis causa visa est; & primo quidem eam in primis latere viis multi existimarunt; argumentum autem præcipuum, quo id probari videtur, ex symptomate in febribus intermittentibus ferme assiduo deducitur; vomitus

mitus ſcilicet paroxyſmos antecedit: prima ergo febrilis cauſæ vis in ſtomachum agens, videtur in eo hoſpitari; ſed cujuſcunque generis acutos morbos præcedere ſolet nauſea & vomitus; variolæ, v. g. & pleuritides, aliique morbi a primis viis nequaquam ortum trahunt; atqui tamen prænuntio vomitu invadere ſolent.

Non minus abſonum eſt, quod nonnulli ab aquæ frigidæ potu repetunt argumentum; ea ſcilicet hauſta intenſior viſa eſt febris; at ſi calida hauriatur aqua, leviores admodum fient vomendi conatus; præterea in algore febrili contrahitur omnium partium textus; an ergo ex eo quod nova vis contrahens, aqua ſcilicet frigidior, ventriculum ſubvertat, latere in primis viis primam mali labem ſtatui poteſt?

Inania eſſe ejuſmodi argumenta patet imprimis ex incertis evacuantium remediorum viribus; ſi enim ex prima digeſtionis officina penderent intermittentes febres, emeticis ſolis aut purgantibus abigi poſſent; quis autem neſcit eas ejuſmodi remediis non ita obſequi, ipſiſque non raro exaſperari? præterea membris admota topica, cortex ipſe Peruvianus in inteſtina per clyſterem injectus, febres intermittentes ſæpiſſime ſuſtulerunt; atqui tamen in primas digeſtionis vias non agunt ejuſmodi medicamenta.

Inteſtinalem tubum, aut fæces in eum confluentes, in eoque a natura ſua degeneres, non magis incuſare licet; nullo poteſt probari argumento, in ejus tubi receſſibus latere intermittentium febrium fomitem; equidem excutitur aliquando e

ſua

ſua ſede purgantium vi, ut diximus; at idem præſtant innumera alia remedia alvum non moventia; præterea ejus expurgatione liberantur ſæpe aliæ partes, in quibus hærent morborum cauſæ: quæ hydropem inducunt v. g. quam longe aliquando abſunt ab inteſtinorum ambage; atqui tamen, ſi acriori ſollicitentur ſtimulo, colluviei fontem exhaurire ſolent.

Aliam partem non minus inſontem incuſarunt Medici: in pancreate ſcilicet latere viſa eſt cauſæ febrilis ſedes, eamque obſervationibus anatomicis indicari creditum eſt; inventa eſt enim pars hæc ſcirrhoſa aut apoſtemate laborans; at num morbi potius progenies quam cauſa fuit hæc labes. Quot ſunt ægri, qui pancreatis obſtructionem paſſi ſunt, nec tamen ullum experti fuerunt febris intermittentis inſultum; eam igitur opinionem ut verum commentum prætermittemus.

Nec pluris quidem facienda eorum ſententia, qui in meſenterii latebris hærere mali fomitem exiſtimarunt; hoc nec ratione, nec experientia comprobari poteſt. Varie quidem affecta reperta eſt pars hæc, tot glandulis obſita, & in qua tantæ vaſorum ambages; at ſæpius nil in ea obſervare eſt, quod ut prima febrium intermittentium cauſa incuſari poſſit, vel quod ſine ipſis non ſoleat occurrere.

Non magis audiendi ſunt ii, qui ex cauſa in lienis vaſculis aut loculis hoſpitante quartanas febres deducere conati ſunt; quanta ſit ſæpe hujus viſceris moles aut labes abſque ullo hujuſce febris veſtigio cuivis notum eſt; vertentur profecto in

ægro-

ægrorum perniciem ejuſmodi opiniones, ſi inde ſolum petantur curationis leges; quam multi olim, imo & præcedenti ſæculo, exhauſti aut ſublati ſunt Medicis melancholiæ expurgandæ nimium intentis.

Non potiori denique jure incuſatus videtur tranſpirationis defectus; ſunt equidem exempla quædam, ex quibus deduci poſſe videtur talis febrium intermittentium cauſa; obſervatum eſt, v. g. pueros, qui fructuum horæorum copiam ingeſſerunt, febre intermittenti corripi, ſi in aquam fluviatilem ſe conjiciant; conſtat etiam poſt balneum frigidum excitari paroxyſmi febrilis ſpeciem; ſed non minus certum eſt inhiberi poſſe perſpirationem abſque ullo febris inſultu; liquet id ex hiemali frigore, quod tranſpirationi adeo adverſum eſt; cum objiciuntur corpora tepida aeri frigidiori, non inde exſurgit utplurimum febris intermittens.

C A P U T IV.

De eorum opinione, qui e nervis febrem deducunt intermittentem.

AB his cauſis, utpote incertis, ad alias minus ſenſibus obvias confugerunt Medici; multis perſuaſum videtur e nervorum actione cuivis ignota repetendam eſſe febrium intermittentium originem; alii nimirum ſucci nervei inertiam, alii vero ejuſdem perturbatum comminiſcuntur influxum;

xum ; ſubitam imprimis paroxyſmorum invaſionem, non aliunde niſi e nervis deduci poſſe exiſtimant ; in medium afferunt exempla, quibus probatur ſucceſſiſſe intermittentem febrem animi pathematis ; imo in ea prodeſſe corticem Peruvianum contendunt, non alia de cauſa atque in affectibus hyſtericis, quibus aliquando aliquid opis attuliſſe videtur remedium ejuſmodi.

Mirum ſane eſt finxiſſe Medicos ejuſmodi cauſas, quæ a ſenſibus ita remotæ ſunt ; non eſt merus affectus nerveus febris intermittens ; nullo id ſaltem argumento probari poteſt ; invaſio v. g. ſubita illum non innuit ; ſi eam explicare arduum ſit, non idcirco quid æque difficile licet fingere ; in nervorum origine unice hærens, modo defervens & modo incandeſcens, ſeu ad exploſionem veluti præſto adſtans cauſa, nec ſenſibus nec rationi facilius patet.

Non requiritur tantus & adeo mirabilis in nervis apparatus ut de repente prodeat febris intermittens ; ſunt alii morbi a variis omnino cauſis repetendi, qui, ut omnibus notum eſt, repentino exurgunt inſultu ; mitto apoplexias & paralyſes, de quibus fortaſſe dici poſſet, quod ad nervos pertineant, cum ex iis compreſſis oriantur ; ſed dolores acerrimi, colici, vel rheumatici, vomitus enormes, vel ii etiam, qui morbos acutos antecedunt, corpora ſana de repente aggrediuntur ; ſimiliter ergo quædam poteſt eſſe cauſa, a nervorum affectu non minus aliena, quæ febrem intermittentem ſubito exſuſcitet.

In motum quidem aguntur nervi in febrili frigore; nam id, ut dicemus, mere ſpaſmodicum eſt; ſed nonne in aliis morbis a nerveo affectu non pendentibus idem ſolet occurrere? in pleuritide v. g. incipiente, imo in febribus continuis, inſurgente frigore, eoque intenſo, earum ſæpe prænuntiatur invaſio? atqui tamen, non a nervorum origine, ſed ab inflammatione vel obſtructione, aut variorum miaſmatum arcana vi, ortum ducunt aut ducere poſſunt ejuſmodi morbi.

Non minus leve eſt argumentum, quod ex terrore aliiſve animi pathematis, febrem intermittentem aliquando exſuſcitantibus, deducitur; & primo quidem inter millenos, qui terrore aliove motu interno exagitantur, vix unum reperias, qui in ejuſmodi febrim incidat; quod autem tam raro occurrit, alioſque diverſos morbos inferre ſolet, cauſa febrilis vera & unica dici nequit; deinde vero aſſeri non poteſt in iis ipſis, qui poſt affectum nerveum febri corripiuntur intermittenti, non latuiſſe antea ejus fomitem, qui mentis & nervorum vi excitari potuit.

Multo minus a nervis repetendus videtur ejuſmodi morbus, ex eo quod eorum motu aliquando ſublatus ſit; nonne profluentibus affatim humoribus tollitur ſæpe febris intermittens? eam tamen ex eorum colluvie ortum ducere ideo cenſeri non poteſt; idem dicendum de aliis quibuslibet, quorum opera deceſſit aliquando morbus hic; ad ejus detegendam cauſam, nil ferme ex ſingulis remediis, quæ profuerunt deduci poteſt.

Con-

Confirmantur hæ rationes graviſſimo argumento, ex affectibus ipſis nerveis deſumpto; quam multi & quam varii ſunt ii in mulieribus hyſtericis v. g.? atqui tamen non ſunt eæ febribus intermittentibus magis obnoxiæ; imo mihi obſervatione compertum eſt eaſdem minus veneno febrili attingi; & ſi eo forte attingantur compeſci ſolent nervei motus; unde in eis quædam a febri diverſa ineſſe veroſimile eſt.

Imo non aliqua ſolummodo, ſed omnia aut præcipua ſaltem, ab affectibus nerveis in febre intermittenti aliena ſunt; in ea pulſus validus, magnus, æqualis viget; ſolvitur eadem ſudore, quo perfunditur corpus quolibet paroxyſmo; judicari ſimiliter ſolet evacuationibus, puſtulis labia obſidentibus, urina craſſius ſedimentum dejicienti, ut alias dicemus; at e contra, in nerveis affectibus pulſus eſt parvus & inæqualis, non profluit ſudor, non fit judicium eruptionibus, evacuationibus, urinarum ſedimento &c.

In pueris ſyſtema nerveum admodum mobile eſt; illi tamen febrilium inſultuum magis quam adulti immunes ſunt; unde patet quam incongrue in exemplum adducantur ad febrilem vim in ſpiritu nerveo ſtabiliendam; tentantur quidem aliquando convulſionibus tenerrima eorum corpora cum febre laborant intermittenti; ſed plerique, & ipſi etiam, qui ea vexati & confecti ſunt, convulſivos non experiuntur motus.

Quod vires ſpectat corticis Peruviani, eas quidem in variis morbis proficuas eſſe negari nequit; imo in ipſis affectibus hyſtericis ipſum pro-

 deſſe

desse certum est; an ergo ex eo quod febris medeatur asseri potest eam ex eodem fomite, ex quo insurgunt affectus illi, esse deducendam? eodem profecto jure dici posset vitia stomachi, quæ emendat remedium hoc, suppressionem menstruorum, quæ promovet, gangrænam denique, cui tollendæ ita aptum est, ex nervis similiter ortum ducere.

Sed quam leve sit petitum ex corticis in hystericos affectus viribus argumentum, patebit melius, si quam raro succedat, præ oculis habeatur; vera Medicorum crux est ejusmodi morbi genus; vix ullis obsequitur remediis; testes sunt innumeræ mulieres, quæ incassum adhibitis quibuscunque remediis, iisdem semper conflictantur affectibus; si quando ergo quodam subleventur remedio, quod fortasse certarum partium functiones restituendo opem attulit, an ideo aliorum morborum, quibus similiter proderit remedium hoc, natura & causa erit omnino eadem?

Piget profecto hæc opinionum commenta impugnare; nullius ea possunt esse usus in febrium curatione, & Medicinam infamare potius quam illustrare possunt; dolendum sane quidlibet fingendi licentiam quemvis in sanctissima arte sibi impune arrogare; nec quosdam pudere, aut ipsis religioni non esse, incerta pro certis venditare: ne quid tamen prætermisisse videar, quædam, quæ majorem veri speciem præ se ferunt, quam brevissime fieri poterit, attingam.

CAP.

CAPUT V.

De eorum ſententia, qui bilem, aut materiam quandam putridam, ut veram febris intermittentis cauſam, incuſarunt.

MIhi propius a vero aut veroſimili aberraſſe videntur, qui ad certa liquida febrium intermittentium cauſam retulerunt; inter eos primo numerandi ſunt antiquiores, qui bilem præcipue incuſarunt, ejus ſcilicet redundantem copiam aut acrimoniam, autumno imprimis, aut variis de cauſis alias ſe exerentem.

Equidem ſi quod liquidum acrius fieri poſſit, maxime bilis; liquet id ex ejus geneſi, quæ quidem ſubobſcura viſa eſt, ſed ex variis phænomenis poteſt innoteſcere; ſit mihi ergo ad eam digredienti venia, quæ eo facilius concedenda quod maximi ſit momenti in febribus recrementum ejuſmodi; videndum autem ſtatim num id ante ipſius ſecretionem in toto corpore lateat? ex quibus conficiatur liquidis? & quid ad illius dotes conferant vaſorum actio & certa colatoria?

In ſanguine per univerſum corpus elaborari flavum hoc magma, & ab aliis tandem liquidis, quibus mixtum eſt, in certis colatoriis ſecedere dici nequit; nec enim corporis ſuperficies, nec internæ partes eo tinguntur in ſtatu naturali, imo & in cute nullum ſæpe flavedinis obſervatur veſtigium, cum omnino indureſcit hepar; in hujus igitur viſceris penetralibus ſit neceſſe eſt bilis officina.

 Atqui

Atqui nec ex adipe, neque ex lympha, vel ex sero bilem confici probari potest; saponacea non ast adeps, cum merum oleum sit; alba est lympha, statim per se ipsam concrescit, nec spiritu vini ex ea quidquam extrahitur; serum denique, in quod omnes resolvuntur humores, nil habet, quod mere biliosum sit, nec quid tale referunt sanorum urinæ, licet flavedine imbuantur; pendet color hic ex oleorum solutione, ex calore, & vasorum motu.

In rubra igitur sanguinis parte proximam esse bilis materiam verosimilius est; sanguis enim, ut bilis, saponaceus est, cum eo detergantur manus; resinosus similiter est, cum exsiccatus flammam concipiat, & tincturam in spiritu vini præbeat; in putredinem denique valde pronus est, & cum solvitur aut putrescit, colorem flavum induit; patet id in ecchymosi, & in sanguine ad ignem leniorem putrescenti.

Jam vero sanguis ex intestinis redux, liquidiori parte in colatoriis relicta, in dissolutionem propendet, ut in alcalescentiam, & putredinem; stagnat enim in meseraicis vasis, leni fovetur calore, & intestinorum putrido inficitur halitu; solvitur ergo, aut ejus saltem pars quædam, magis ad solutionem prædisposita; flavescit, aut flavescere incipit in ipso hepate, in quo lentiori procedit gressu; deinde vero in bilem mutata tubos subit biliares; atqui jam ad acredinem vergens, acrior facilius fieri potest, immixto febrili miasmate.

Sed si febris intermittentis causa sit bilis, vim quandam peculiarem, eamque insolitam sibi ipsa

ad-

adſciſcat neceſſe eſt; nam exundat ſæpiſſime *ano* & *cato* abſque ullo febris intermittentis inſultu; nec vero in eam magis proni ſunt, qui ictero laborant; atqui tamen tunc, ſi uſpiam, debet eſſe noxia; nam in hepate ſtagnat, ſanguinem alioſque humores inficit, partium functiones perturbat, nec uſui ſolito inſervit in ſtomacho & inteſtinis.

His permoti haud dubie nonnulli materiam quandam putridam, humores omnes inficientem, incuſandam eſſe cenſuerunt: inde ortum imprimis duxit eorum opinio, quod in febrifugis antiſepticam vim, eamque inſignem obſervarint; talis eſt, v. g. corticis Peruviani vis, quæ putredini valde adverſa eſt; fatendum tamen quod qui ſolam aut quamcunque incuſarint putredinem, longius omnino quam par eſt proceſſerint; febrem intermittentem non accendunt in genere putrida ingeſta, uti nec ea, quæ in tubo gignuntur inteſtinali; atqui tamen aliquando ita fœtent alvinæ fæces, ut tetro earum odore exanimes aliquando ceciderint ægris adſtantes.

Alia ſunt, quæ idem confirmare poſſunt; ii v. g., qui expurgandis latrinis inſerviunt, febrium intermittentium immunes degunt, aut iis ſaltem non magis quam alii obnoxii ſunt; at ſi ſola vel quæcunque non poſſit incuſari putredo, non idcirco exiſtimandum, eam ad ejuſmodi febres nihil conferre; ejus vim probant evidenter exhalationes, de quibus mox agemus; ſunt loca nimirum, ut dicetur alias, ex quibus exſurgunt putridi halitus, qui per aerem diffuſi, febrilia ſunt ſemina, & ex iis epidemiarum ortus ut plurimum repetendus.

CAPUT VI.

In quo variis probatur argumentis, febrili causa per totum corpus diffusa, hepar imprimis affici.

QUæcunque autem sit febrium intermittentium causa, inquirendum superest, num in aliqua parte lateat, an vero pet totum corpus diffusa sit; probare quidem videntur nonnulla febrilem causam per omnes partes veluti sparsam in eas desævire; nam in labia aut circa os, cum se proripit, videtur erumpere; in iis enim pustulas excitat, & sui discessus, cum difflatur, relinquit vestigia; id confirmant multa, quæ in certis ægris veluti ex toxico totum corpus inficiente se exerere solent.

Sed non leviora prostant argumenta, quibus probatur in aliquo recessu latere imprimis febrilem causam, aut saltem aliquam esse partem, quæ ea causa præcipue afficiatur; liquet id, ut modo dicemus, ex variis febrium intermittentium phænomenis.

Eam partem, in quam recidit præcipue veneni febrilis vis, hepar esse, omnia suadere videntur; non equidem de eo dici potest quod de aliis partibus innuimus; vitia nimirum, quæ in iis per febris decursum aut post mortem observantur, morbi diutius exantlati effectus sunt; at ipso

ipſo initio, in frigoris ipſius primo inſultu, aut antequam prodeant ulla febrilia ſymptomata, hepatis ſæpiſſime laborant functiones, læduntur eæ imprimis in febre ipſa, idque certiſſimis probatur argumentis.

Primum idemque graviſſimum ex urinis deſumetur; eæ enim in febribus intermittentibus croceo & lateritio imbuuntur colore, ut in hepaticis affectibus; tanta inſuper bilis copia aliquando in ejuſmodi febribus gignitur, ut emetico exhibito exundare videatur; eo educitur non raro quaſi oleoſum & lentum magma; tantus eſt ejus proventus, ut in plurimis ad vomitoria ſæpius confugere opus ſit; omnia videlicet in bilem varii generis abire videntur, nec niſi ea educta poteſt curari febris.

Quod autem inde conſequi neceſſe eſt, vultus plerumque flavedine quadam ſuffunditur; intenſior fit flavedo hæc in eis, qui male curantur, ita ut tandem vero laborent ictero; niſi autem ſublatum fuerit id vitium, ut quis febre defungatur exſpectandum non eſt; certum eſt ſaltem, eam, ſi forte deſierit, in limine eſſe: in iis denique, qui ejuſmodi febre ſublati ſunt, ineſt ſemper aliqua hepatis labes; non poteſt ergo dubitari quin præcipue in hoc morbo afficiatur pars hæc, in eaque lateat mali fomes.

Ego quidem hæc jamdiu ſuſpicatus eorum rationem cœpi inquirere, diffidens tamen propriis opinionibus, uti & alienis; exiſtimabam ſcilicet ad febrim inducendam nihil aliud requiri quam ſanguinis in quandam partem affluentis ſtagnationem,

nem; maxime autem ad eam opportunum videbatur venæ portæ ſyſtema; ſi enim ea ejuſque rami turgeant, hinc neceſſario ſtimulus in hepatis textum ſe exerens; inſurget ergo nervorum & arteriarum vis, id eſt febrilis motus; atqui eo inſurgente progredietur ſanguis antea ſtagnans; inde autem mitior fiet aut tolletur quæ febrem inducebat irritatio.

En ergo cauſas, quibus accenditur febris, & poſtea ſubigitur, ita ut tandem evaneſcat; nihil proinde reliquum erat, niſi ut inquirerem quare ſtatis reverteretur horis; atqui ad eam iterum exſuſcitandam neceſſe videbatur tantummodo ut ſanguinis nimia adhuc & turgens copia, tanquam morbi ſeminium, remaneret, atque ut ſenſim ea deinde increſceret, & ita paroxyſmis reducendis apta eſſet.

Favere videbantur huic opinioni exempla quædam, quæ mihi magni videbantur momenti; unum tantummodo ſeligam, quod omnium inſtar eſſe poterit; erat Vir celeberrimus, qui, quoties balneo immergebatur, frigore, eoque ſatis intenſo, corripi ſolebat, ſuccedebat deinde calor, qui tandem abſque magna ſudoris vi evaneſcebat; quod quidem magis erat mirum, poſtridie eadem præciſe hora invadebat frigus & inſurgebat calor; pergebant hæc ſimili ratione per aliquot dies, & tandem temporis lapſu ſenſim ſe ſubducebant: atqui inde ſequi videtur, ſola circuitus mutatione exſuſcitari poſſe febris intermittentis ſpeciem; nulla erat cauſa morbifica, quæ incuſari poſſet; bene antea ſe habebant omnia; ſi autem ſolummodo

modo mutatus ſit circuitus, id eſt ſi congeſtio quædam exorta ſit, quænam pars magis huic apta eſt quam vena porta & hepar, in cujus textu diſſeminantur hujus venæ rami?

At hæc omnia nihilominus *hypotheſim* redolent; dubium profecto non eſt quin ſtagnet ſanguis in vena porta ejuſque propaginibus; ſed unde hæc ſtagnatio? quomodo ex ea deduci poterit tam peculiaris morbus, febris nimirum intermittens? quare ii, qui in hepatitidem incidunt, ejuſmodi non experiuntur febrim? qui fieri poteſt ut hypochondriaci non magis quam alii huic morbo obnoxii ſint? quid denique ictericos aut hepatis obſtructionibus laborantes ab ea immunes præſtabit? requiritur ergo alia cauſa huic parti imprimis adverſa, quæ frigus, calorem, & apurexiam efficiat, & per circuitus periodicos poſſit reducere.

In re autem tam intricata vix dicere licet quid ut vera cauſa adduci poſſit; certum tantummodo videtur, in corpore gigni, aut aliunde advehi materiem quandam, quæ febres intermittentes exſuſcitet; patet id ex miaſmatibus, ex quibus ſæpiſſime, ut poſtea dicemus, pendet earum exortus; liquet idem ex eo quod hac & illac in diverſas partes dejiciatur ſæpius ipſarum vis, nec congeſtioni vel obſtructioni, ſolummodo, aut alii cuicunque & ſoli partium vitio tribui poſſit.

At quomodo venenata hæc materies, per totum corpus diffuſa & hepati æque infeſta colligatur, aut vires acquirat? quomodo velut impetu facto inſurgat ejus vis, & paulatim deferveus dif-

diffletur, & evanefcat? quomodo denique remaneat fomes, qui fermenti inftar, humores inficiat, atque iterum iterumque alternis eafdem cieat turbas? id profecto ftatuere non licet, nifi cum omnia febris fymptomata, ejufque effectus luftraverimus: parum interim curandum de theoreticis difquifitionibus, quæ mentem a vera praxis via avertunt, & in errorem folent inducere.

CAPUT VII.

De caufis remotis.

Remotas caufas enumerare facilius eft, quam quid efficiant dignofcere; & primo quidem, ut jam diximus, quæ intermittunt febres variarum tempeftatum fœtus funt: nec tamen dici poteft quid temporum mutationes ad eas potius quam ad alios morbos conferant; obfervatione tantum didicimus, quod ex tali aut alia aeris temperie, certi in corporibus excitentur motus, certi, inquam, non perpetui, nec iidem in omni animantium genere; canes v. g. equi, & boves intermittentibus febribus non ita obnoxii funt, aut faltem non nifi raro admodum ejufmodi laborant morbis.

Humana e contra corpora in eos valde funt prona; vix quemquam in certis regionibus reperire eft, qui febre intermittenti non laboraverit; incidit hæc in puerilem, in adultam, & fenilem ætatem;

tem; vere imprimis, & gravius autumno grassatur; non quod nulli sint, qui per summum frigus, aut per summum calorem ejusmodi corripiantur febri, sed tunc rarius omnino solent occurrere; in universum frigoris & caloris continua & summa vis diversos omnino & pauciores gignit morbos.

Ut certis temporibus, ita certis locis grassantur febres intermittentes: qui paludum viciniam incolunt, his febribus imprimis obnoxii sunt; sæviunt eæ v. g. in Septentrionalibus Galliæ plagis, miserandam earum stragem experti sunt aliquando Galli, dum ad Batavorum littora admoveretur exercitus; ea erat illarum febrium natura, ut, cum per certum tempus excurrissent, vix curationem reciperent; corpora etiam validissima, morbi vi labefactata, ipsius reliquias per varias traxerunt regiones.

Ex salo exhalantibus corpusculis oritur morbus hic, unde in iis quid videtur inesse quod ex muriatica aqua prodeat; sed alterius generis exhalationes non minus noxiæ sunt; erat ad magnæ Urbis mœnia stagnum latissimum, profundumque; in illud a quadraginta annis omnia domorum & vicorum confluebant purgamenta; quandiu vero putridæ hæ fæces aqua immersæ latuerunt, nil mali inde prodiit: sed cum in molem auctæ ad aquæ superficiem se extulissent, sæviit horrenda febris per vicina urbis loca, & deinde latius se diffudit; tanta fuit ejus vis, ut cum quadringenti tantummodo aliis temporibus quolibet anno efferrentur, duo hominum millia tunc interciderent.

Erat

Erat hoc peculiare his exhalationibus, quod qui prope lacum degerent, ne per tres horas quidem, carnes poterant aſſervare; eæ, ut ſæpius vidi, ſtatim ferme putreſcere ſolebant, omniſque culinaria ſuppellex cruſta quadam brevi obducebatur; ideo fortaſſe alterius generis erat febris hæc; erat ſcilicet mali moris, capitiſque varios inducebat affectus; quod quidem in febribus ad maritimas Galliæ oras graſſantibus non ita obſervavi; in graviores enim ut plurimum abire ſolebant viſcerum obſtructiones.

Variam omnino eſſe poſſe in corpus humanum miasmatum aut exhalationum vim ex multis liquet obſervationibus; cum graſſaretur peſtilens boum lues, hac & illac ſparſa jacebant eorum cadavera, aut vix ſuperinjecta obtegebantur terra; inde putris halitus vicina infecit loca; & gangrænodes febris, quæ intermittentem referebat typum, exorta eſt; ſtatim autem pulſus erat magnus & validus; brevi tamen, idque imprimis ſi tentaretur venæ ſectio, concidere ſolebat; frigidæ tandem rigebant extremæ partes; os vultumque obſidebat gangræna; nec alio remedio niſi cortice Peruviano hæc præcaveri vel averti poterant.

Non æque deleterias quidem nec ejuſdem proſapiæ eſſe obſervavi eas febres, quæ ex ingeſta & putreſcenti piſcium carne ortum trahunt; his obnoxii ſunt ruſtici & piſcatores paludoſa loca incolentes, qui ea carne veſci ſolent; eæ autem non intermittunt ut plurimum, ſed continuo incedunt greſſu, ſeu potius veræ ſunt continuæ; ejuſmodi etiam videntur eſſe quæ Anatomicos, pu-

putridis cadaveribus secandis incumbentes, corripiunt, & summum quandoque vitæ inducunt discrimen. At putredo, imprimis quæ ex aquis stagnantibus & uliginosis oritur, febribus intermittentibus progignendis aptior est; sunt eæ endemiæ in quibusdam regionibus Occitaniæ; ex viginti incolis vix duos reperias, qui eas non experiantur; frequentiores tamen sunt illæ & graviores per autumnum; vultus inducunt flavedinem, tumores œdematosos, & viscerum obstructiones.

Si moveantur paludosæ aquæ, gravius inficiuntur hac putredine vicina loca; est pagus, in quo sæviunt febres ex ejusmodi causa oriundæ; grassantur eæ imprimis cum quibusdam ventis perflantur stagna; quæ tunc deferuntur miasmata in eum locum ita noxia sunt, ut post duos tresve dies, aut aliquando citius, recidant in febrem qui ea defuncti fuerant; multi præterea, antea intacti, ea corripiuntur.

Putredo interim ejusmodi, aere devecta, certis annis deleterior observatur; est enim ubi mali moris symptomata inde exoriantur, eaque magnam stragem inferre soleant. Alga v. g., quæ in Mediterranei maris littus certis locis dejicitur, in ejusmodi deleteriam putredinem prona est; ibi veluti pestilenti afflatu inficiuntur corpora; insurgunt continuæ & malignæ febres, quæ brevi ægros in ultimum adducunt discrimen.

Inde profecto elucet, esse in epidemiis quid per aera vagans, & e sinu terræ prodiens, quod febres intermittentes potius quam alios morbos infe-

ferat: hoc autem miaſma, quod corporis intima ſubingreditur, cauſa ſit proxima; at cujus generis ſit aut naturæ, dijudicare arduum eſt: hoc tantum ex obſervatis liquet, gigni poſſe ſimilem cauſam in corporibus, ipſamque ex ingeſtis aliquando ortum trahere; ea tamen ut certam febrium intermittentium cauſam incuſare non licet; nam cum quis v. g. poſt errata in victu febri laborat ejuſmodi, potuit in eam pronus eſſe; potuit & ante latere miaſma quoddam ex conſtitutione temporis prodiens; rem ita ſe habere in caſtris v. g. dubium non eſt; ſi enim victus ſit pravus, glutinoſus v. g. ut ex fabis, auſterus ut ex fructibus nondum maturitatem adeptis, tunc facilis omnino, autumnali imprimis tempore, in febrim intermittentem prolapſus.

De his perinde ſe res habet, ac de aliis cauſis occaſionalibus, de decubitu v. g. in loca humidiora, de aere frigidiori, de exercitio nimio ac labore, de animi pathematis, ut ira & triſtitia, de vigiliis protractis, de excalefacientium medicamentorum uſu; his omnibus, ut cuique notum, ſuccedunt ſæpiſſime febres, non ut ex veris propriiſque cauſis, ſed cauſas proximas excitantibus: corpus nempe jam prædiſpoſitum in febrilem propendebat motum; tunc levi de cauſa, veluti ignem concipiunt ſolida & liquida; de hoc extinguendo igne ſollicita eſt Medicina; at non inutile fortaſſe eſſet arcanum, quod ejuſmodi excandeſcentiam concitare, ſeu febrim intermittentem inferre poſſet.

CAP.

CAPUT VIII.

De frigore febrili.

FEbrili causa insurgente oritur statim frigoris sensus, qui triplici modo se exerit, refrigeratione nimirum, horrore & rigore; refrigeratio simplex ab ægris nonnunquam percipitur; sed alias levis subitusque fit fremitus, qui horror dicitur; si vero acrius urgeat, concitatur rigor, concussio scilicet, qua subsultim rigescunt & contremiscunt membra; unde patet, quod tria hæc nonnisi intensione distent & remissione.

Frigus morbis acutis, & febri intermittenti commune est: sed in febribus continuis longe alius est ipsius incessus, aliaque vis: sunt equidem nonnullæ, quæ mali sunt moris, & quæ intensum inducunt frigus, illudque omnino infestum; at in genere nec tandiu, nec tam graviter aut eodem modo urgere solet; unde statim occurrit signum, quo futura prævidere, febris nimirum impendentis naturam definire, eamque ab aliis; antequam calor insurgat, distinguere liceat: præterquam etenim in febribus continuis, frigus nusquam tam acriter aut tandiu urgere solet, statui in universum potest, eas, quæ summo cum rigore incipiunt, ex earum esse numero,

quæ certos habeant alternoſque circuitus.

Vel ipſum primum febris intermittentis paroxyſmum ab ephemera licet eodem ſigno diſtinguere: in ea enim non eſt rigor & horror utplurimum; præterea longior eſſe ſolet decurſus ipſius, ita ut ſi abſit capitis dolor, non urgeat, ſi non vigeant per totum corpus dolores, ſi illæſa omnino procedat reſpiratio, ſi denique præter febrim nullum patiatur æger incommodum, ſimulque duodecimam horam prætergrediatur paroxyſmus, tunc profecto, quin adſit ephemera vix dubitari poteſt; id vero magis certo aſſerere licebit, ſi deferveſcente æſtu, ſeu vi febrili ſedimentum dejiciant urinæ.

Sed ſunt alia, quibus ejuſmodi febris ingenium dignoſci poſſit; & primo quidem, ut ex antedictis ſequitur, & inquit *Galenus*, ephemeram facile ferunt ægri, quod juxta eum mitioris omnino morbi ſignum eſt; deinde vero deſinente ea, arteriarum motus ſtatim ſanorum æmulatur pulſum, cum in alia quacunque a naturali recedat inceſſu: licet v. g. in tertianis & quartanis longe diſtent paroxyſmi, remanet inter eos priſtini tumultus quoddam indicium; ſuperſtes eſt præterea laſſitudo & debilitas, tum quandoque capitis dolor; cum poſt ephemeram vegeta ſint omnino corpora, nullumque dolorem experiantur; fatendum tamen, licet hæc vera ſint, poſſe nonnunquam errori eſſe locum; ſed de his ſatis ſuperque; videndum jam unde deduci poſſit febrile frigus.

Non alii profecto cauſæ immediatæ quam nervis

vis quadam occulta causa in motum actis tribui potest ejusmodi affectus: objiciet equidem fortasse aliquis hic nos ex iis repetere quæ jamjam eisdem deneganda censuimus; videtur nimirum iis, quæ modo diximus incusari febrium intermittentium causam aliquam, in ejusmodi organis latentem; at longe omnino abest a sententia nostra incusatio hæc; causa febrilis, primigenia, propria, seu essentialis, est miasma quoddam peculiare; ejus vero se exerente vi stimulari nervos, & in eis varios cieri motus, non immerito statuimus; in febre intermittenti nimirum, perinde atque in aliis morbis, se res habet; insurgunt eorum causæ in spiritum nerveum, ita ut ex irritatione ab iis inducta solummodo deduci possint universa symptomata; ipsa febris in genere, quam definire tam arduum videtur, nil aliud est nisi irritatio universalis, irritatio, inquam, quæ ut plurimum sensu non percipitur; atqui talem esse causam, quæ febrilem efficit algorem, & jure quidem statui potest; is omnino spasmodicus est, nec vere friget, saltem aliquando, exhorrescens corpus, ut thermometrum admovendo, exploranti mihi comprobatum est; quod non minus certum est, idem ori immissum nil de calore interno detractum esse ostendit.

Quod ad spasimum referri possit hæc frigoris species, patet ex variis exemplis in praxi occurrentibus; sola v. g. calculi biliaris in canalem choledochum actio, solusve irritans motus intensissimum frigus per omnes partes solet diffundere; idem concitatum vidi solo cathetere vesicam

 attin-

attingenti, imo & clystere in intestinum hæmorrhoidibus excruciatum injecto; similis exsurgit perfrigeratio ex viscere quodam subito affecto, ex intestinorum v. g. strangulatione sola; suppuratio idem præstare solet, ut cuique notum est; vidi militem, qui ex hepatis abscessu, ad mortem usque per duos dies obriguit: non est ergo dubium, quin ex stimulo parti cuidam infixo, & spasmum ciente, concitari possit frigus in febribus intermittentibus.

Hujus frigoris invasionem præcedere solent varia, aut quædam ex sequentibus phænomena, & primo quidem cephalalgia, aliqua totius corporis lassitudo & gravitas, oculorum coruscatio, anxietatis sensus, oscitatio, & pandiculatio, pallor, & in somnum aliquando proclivitas; deinde autem varie præludit aut incipit frigus, modo scilicet e pedibus, modo ex scapulis, modo ex dorso videtur insurgere, per totum corpus vagari, & variis quasi rivulis hac & illac inordinate excurrentibus se se diffundere; hinc horripilationes, horrores, rigores varii, veluti aqua frigida perfunderentur membra.

Interea sæpissime tanti sunt horrores & rigores, ut in tremorem facessant continuum; contremiscunt manus, brachia & cætera membra; tremula est imprimis maxilla inferior, quæ aliquando celerrimo alternoque rapitur motu, idque tanta vi, ut collidantur dentes magno cum strepitu, fractique in nonnullis commemorentur; videtur omnino convulsivus motus hic; tantus est saltem ejusmodi repetitus conatus, ut nullo modo cohi-

beri

beri queat, licet summa vi in eum nitantur ægri; ita vero exagitati his concussionibus sedili nequaquam stare possunt; coguntur necessario decumbere, & membra veluti glomerare, atque alia aliis admovere & comprimere.

At sæpe non omnes partes æque aggreditur frigus; vidi aliquando partes infernas frigentes, supernis calore exustis; memoratur æger, cui unum frigeret latus, dum aliud caleret; occurrit mihi quidam febri laborans, cui brachium tantummodo esset algidum; sunt alia non minus rara, ex quibus liquet arcanas esse causas, quæ varie frigus infringant, aut promoveant, variamque ipsi faciem inducant: sed cum hæc infrequentia sint, his non immorari licet; artis non sunt quæ a communi recedunt naturæ ductu, hæc præterea in nothis potius aut larvatis febribus, quam in veris intermittentium insultibus observari solent.

Varie excurrit frigus hoc, intermittentes antecedens febres; varius scilicet est ejus gradus, nunc enim leve, alias vero summum, partes extremas imprimis obsidet, & raro internas attingit, aut in iis percipitur; diversum scilicet esse solet pro febris natura & pro infestis ejus viribus; varie etiam ægros afficit, pro ipsorum ætate aut temperie; longe major & periculosior est ejus vis in senes & cacochymos, quam in juvenes aut virium robore præstantes; interea longior aut brevior est ejus decursus, modo per duas aut per tres sævit horas, aliquando vero ad quatuor, imo quinque protractum vidi.

Cum autem longius protrahitur, non existi-

mandum semper graviorem portendi paroxysmum; in genere quidem quo gravius invasit frigus, eo acrior insurgit febrilis æstus & vis; at sæpissime observavi, quod cum brevi temporis spatio exhorruissent ægri, in plures horas excurreret paroxysmus, isque intensissimus; e contra vero post longum frigus, brevem febris accessionem, eamque leviorem miratus sum.

Nec in omnibus quidem ejusdem febris paroxysmis æque infestum est frigus; hujus aliquando ægri nullum ferme percipiunt sensum, quando in diuturnitatem abeunt febres; non minus abest; aut minus leve est in quibusdam ex iis recens exortis; sunt scilicet nonnullæ, quæ prima tantum vice, aut duobus tribusve insequentibus paroxysmis a frigore incipiunt; nulla dein aut levi tantum refrigeratione eorum prænunciatur adventus; at in genuinis intermittentibus, nisi forte lapsu temporis aliquanto degeneres fuerint, id ita non se habet, nec tantopere a solita recedunt norma.

Cum ita protrahuntur paroxysmi, ut ii ab invicem parum distent, minus conspicuum ut plurimum frigus est; in ipsis tertianis nothis, sive *extensis*, ut verbis *Galeni* utar, qualis in exquisitis non observatur rigor; ab horrore potius fit initium, vel solummodo algent ægri; at non solum in iis febribus occurrit ejusmodi varietas, prodire sæpius & in aliis solet; earum enim initio in pedibus solis nonnunquam se exerit frigoris vis; sed est ubi nequaquam ab ægris advertatur; nihil scilicet in febribus, uti & in reliquis naturæ motibus perpetuum est; aliæ quo

ince-

inceperunt greſſu non incedunt, aliæ vero ab aliarum licet ſimilium more aberrant: ſi quædam ſint quæ ab algore incipientes eo deinde careant, evenit aliquando, ut a calore intenſiori fieret initium, dein vero poſt quinque aut ſex paroxyſmos algor ſtatim, poſtea vero rigor ſequentibus præmitteretur.

Hæc quidem de intermittenti ſimplici, de tertiana ſcilicet & quartana, dicta ſunto; in iſta interim, non omnino eadem eſt frigoris ratio; levius quidem in nonuullis ægris, in pleriſque tamen gravius, & longius protractum, imo in multis graviſſimum ſenioribuſque formidandum obſervatur; initio imprimis ei major ineſt vis, deinde, ſaltem per certum tempus, ſolet miteſcere & breviori circumſcribitur temporis ſpatio.

Quod vero duplicem tertianam ſpectat, frigent quidem ægri paroxyſmorum initio; ſed id perpetuum non eſt; nam eſt ubi abſit quæcumque refrigeratio, aut leviſſimus ſaltem eſt ejus ſenſus, ita ut ab ægris vix percipi poſſit; quod vero magis inſolens eſt, alternis diebus aliquando ſe exerit hæc febrilis refrigeratio, ita ut antecedens & ſubſequens paroxyſmus ejus omnino expertes ſint; occurrit idem in tertiana continua & remittente, ſed raro admodum.

Quoties ſcilicet exoriuntur ejuſmodi febres continuo greſſu progredientes, leviſque tantum breviorque intercedit remiſſio, eæ nullo præeunte frigore ſolent exacerbari; id tantum ſe prodit, cum mitior fit febrilis vis; negari tamen nequit, quin aliter quandoque res procedat, inſurgit ſcilicet in

continuo ejus decurſu veluti frigidior aura, paroxyſmos denuncians. Sed de his ſatis ſuperque; videndum ſupereſt quid variam hancce comitetur aut ſequatur refrigerationem.

CAPUT IX.

Quinam ſint frigoris febrilis effectus.

Ex frigore intermittentis febris aliarumque prænuncio, multa, in œconomiam animalem, huic plus minuſve adverſa, recidunt; & primo quidem conſtringitur univerſa corporis ſuperficies, cutis plus minuſve rugoſa fit & tuberculis hiſpida, ut in gallinis & anſeribus; non exhalant ergo ex ea, quibus ante madebat, liquida; venæ per ipſam reptantes & turgidæ jam inanitæ evaneſcunt, aut vix oculis patent.

Perinde ſe res habet in internis partibus; conſtringuntur nimirum earum ſtamina & breviora fiunt, nec id alii cauſæ quam ſpaſmodicis ipſorum motibus, ſive nervis in ea agentibus tribui poteſt; conſpicua eſt præcipue eorum actio, cum urgente febrili frigore tetra exſurgunt ſymptomata, ſpaſmi ſcilicet & convulſivi motus; non minus ea ſe prodit cum arteriæ latius antea ſe diffundentes & expanſæ jam undequaque contrahuntur, & in arctius coguntur ſpatium.

Inde autem pulſus parvus & frequens; incipit ſcilicet deprimi ante ipſum frigus, tardiuſque in-

ce-

cedere; postea autem celeriori & inconstanti gressu ferri solet, idque imprimis in senioribus; in iis enim sæpe tremulus & inæqualis occurrit; in junioribus autem ut plurimum nec ita depressus, aut incertus esse solet; sed de his alias agemus.

Ex hac arteriarum contractione sequitur pallor, qui in ipsis unguibus, in labiis, in vultu, & reliquis se prodit corporis partibus; livor etiam ad hæc sæpe accedit; imo vidi mulierem, cui in febrili frigore, nasus cæruleo suffunderetur colore; aliquando etiam maculis fusco-cæruleis interstincta apparet cutis; sanguis enim ex arteriis egressus, in primis venarum reticulis colligitur; patet id ex injectionibus, quæ puncticula, & veluti petechias aliquando efficiunt.

Sed si in ejusmodi reticulis hæreat sanguis, non mirum si in majoribus venis colligatur; eo imprimis obruitur vena cava; auricula dextra, ventriculusque ejus simul turgent; inde vero minima cordis contractio, & minimus tantum ejus parietum a se invicem recessus; hinc etiam eorumdem veluti convulsivus motus, & aliquando palpitatio in febrili frigore; eam acriter urgentem experiuntur nonnulli, hinc denique anxietas summa, & nonnunquam syncope, quæ in certis ægris febrim solet antecedere.

Quin autem colligatur sanguis in cavis cardiacis, in iisque veluti in prælo hæreat, ex observatis dubium esse nequit; quod vero causam spectat, videtur statim quod frigoris vi depulsus ab externis partibus sanguis in interna retroagatur;

de-

deinde vero variis partium ſuccuſſionibus verſus majores venas agitur; progredi denique omnino nequit per textum pulmonum; unde neceſſario, & in arteria pulmonali, & in ventriculo dextro, ejuſque auricula, coacervatur magna liquidi hujus copia.

Quæ autem ſanguinis in pulmone inducunt ſtagnationem, ex multis pendent; & primo quidem, quia ejus ut & cæterarum partium contrahitur textus, objicitur ergo continuus obex appellenti ex corde ſanguini, unde in vaſis pneumonicis colligatur neceſſe eſt; patebit id evidentiſſime, ſi reſpirationis per frigus febrile ſpectetur inceſſus; repetitis enim ſuccuſſionibus fiunt inſpirationes; quoties autem non poſſunt rite expandi veſiculæ pulmonales, difficilius inter eas progrediuntur liquida, & neceſſario in vaſis ſuis coacervantur; hinc veluti ſuffocationem & anxietatem intolerabilem experiuntur nonnulli; ideoque de præcordiorum diſtenſione querelas apud nonnullos audire eſt; non mirum ergo, ſi poſt mortem ſanguine nigro & polypoſo turgentes inveniantur pulmones, & ſi in frigore febrili moriantur ægri.

Inde pendere variorum ægrorum fatum ex obſervatione & ex corporum ſectionibus, ut poſtea dicam, didici; idemque magni *Harvei* confirmatur auctoritate; *In tertianæ febris*, *inquit*, *principio*, *morbifica cauſa cor petens*, *circa cor & pulmones quando immoratur*, *anheloſos*, *ſuſpirioſos*, *& ignavos facit*; *quia principium aggravatur vitale*, *& ſanguis in pulmones impingitur*, *incraſſatur*,

tur, non tranſit (hoc ego ex diſſectione illorum, qui in principio acceſſionis mortui ſunt, expertus loquor) tunc ſemper pulſus frequentes, parvi & quandoque inordinati ſunt &c.

Non magis mirum videri debet, ſi viſceribus ſanguine turgidis exſuſcitetur calor interna urens, & ſi eum in viſceribus accendi querantur ægri, dum externæ frigeſcunt partes; rigentibus brachiis aut pedibus per hiemem, idem viget ut plurimum caloris gradus ſub axillis, & in inguinibus; perinde autem ſe res habet in febrili frigore; imo perfrigerata ſub febris adventum corporis ſuperficie, intenſior fit motus in viſceribus, unde ſit in iis æſtus major neceſſe eſt.

Dignoſci poſſe videtur ex ſiti intenſa, quantus ſit ejuſmodi calor; ſævit ea imprimis cum æſtate exæſtuant viſcera; tunc autem, ut ſicciores ſunt fauces, ita ſicciorem eſſe œſophagi & ventriculi ipſius ſuperficiem conjicere licet; ſed non minus certum eſt, abſque intenſiori caloris gradu, ſæpe urgere ſitim; hanc concitat acriorum ingeſtorum vis, eaque ſaburra, quæ in primis ſtabulatur viis; poteſt v. g. in iis hærere bilis, cujus natura in febribus omnino depravari & acrior fieri ſolet. Memini me obſervaſſe in fœmina ob hepatis vitium decumbenti, quod præter modum ſitibunda eſſet, cum in ſtomachum influeret bilioſi magmatis copia.

Sed ea eſt animantium natura, ut multiplices ſint ægritudinum fontes, dum pauca aliquando aut nulla occurrunt remedia; non ex iis ſolum, quæ jam innuimus, pendet ſitis, poteſt & ipſa ſpaſmo-

ſmorum vi aut irritatione concitari; patet id evidenter in operationibus chirurgicis; ſuccedit iis ut plurimum oris ſiccitas, & ſitibundi ſunt ægri; atqui in frigore febrili, quod imprimis ex ſpaſmodico oritur motu, ſimile quid contingat neceſſe eſt.

Subeſt haud dubie quædam ejuſmodi cauſa in ſitibundis & alioquin bene ſe habentibus; urget nonnunquam potus inexplebile deſiderium; id vero nonniſi bilis aut liquidorum ex ſtomachi parietibus exſtillantium acrimoniæ tribui poteſt; inde aut aliis ex cauſis digeſtionis vitia; alimentorum ſucci rancidi & urentes fiunt; quod quidem non tam refrigerantia indicari medicamenta, quam alterantia aut immutantia evidenter patet.

Confirmantur hæc omnia vomitu & nauſea, quibus vexantur ægri in frigore febrili; ſi in iis valde commoveatur ſtomachus, ejiciunt quidem, initio febrium imprimis, aut ſaltem in multis, magnam bilis, alias tenacioris, alias liquidioris copiam; imo fœtidum eſſe id magma aliquando obſervavi; at licet multum poſſit cauſa hæc, ſubeſt alia non minoris momenti; vexatur nimirum variis motibus hepar, uti innuimus; exſurgunt in præcordiis ſpaſmi, qui ex ſanguinis ſtagnatione & irritatione inde orta deduci debent; nec quidem ad ſubvertendum ſtomachum huic proxima ſit febrium cauſa neceſſe eſt; morbi ab eo diſſiti, uteri affectus v. g. vomitum concitant aliquando pertinacem, eumque accerrimum; pendet is ex nervis, ſeu ex arcano partium conſenſu.

Varius quidem eſt febrilis vomitus aut vomendi

di conatus; primis in insultibus ut plurimum se exerit, & in graviore febri gravior est; ideoque in vernali parcius sævit atque in autumnali; at ea ipsa tempestate, aut non prodit in multis, vel post certum tempus mitescit, imo & utplurimum plane desinit, ita ut solum frigus experiantur ægri; nec profecto quidquam levaminis ab hac stomachi quacunque subversione exspectare licet; morbosa plane est; & licet copiosa, amurcosa & putrida rejiciantur, remanent semper fæces emetico medicamento expurgandæ.

Ut autem sitis non statim cum frigore præsto adest, ita nec vomendi conatus; non nisi post certum tempus in genere laborare incipit stomachus; hunc tamen in nonnullis eversum observavi ante ullum algoris vestigium; interea in ejusmodi labore non eodem modo afficitur; est ubi nauseet tantummodo, nec contenta nisi injecto potu rejiciat; sed alias ita impeti solet, ut sive turgeat, sive summa sit bilis acrimonia, validus excitetur spasmus; tunc autem subvertitur universæ œconomiæ animalis officina; quin etiam quandoque demittitur alvus; idque præcipue versus illud tempus, quo desinit constrictio frigore inducta & se exerit calor; tunc etiam in quibusdam subvertitur ventriculus & ejicitur *cacostomachon*, unde non parum levaminis; sunt ergo, ut diximus, hæc admodum varia, & modo levius, modo gravius insurgunt; aliquando tanta fuit veneni febrilis vis, ut veluti choleram morbum in rigentibus ægris exortum viderim.

Cum autem frigoris vi exsuscitetur nervorum

actio

actio in ſtomachum, & conſtringantur inteſtina, non mirum ſi vellicentur & diſtrahantur omnium partium fibræ; ideo ſcilicet, accedente aut vigente frigore febrili, toties diſſeminantur dolores varii per univerſum corpus; alias dolent articuli, ipſorumque membrorum tractus, ita ut rheumatiſmo laborare videantur; alias intolerabiles exſurgunt cruciatus in cruribus & lumbis, veluti ferro lacerarentur; in genere tamen dolores vagi frequentiores ſunt, & ut plurimum veluti aciculis sibi pungi videntur ægri per univerſam cutim aut per certa ejus loca; hinc non mirum si quandoque multa patiantur internæ partes, & viſcera imprimis abdominis; nonnulli tanquam de terebra ſtomachum erodente, aut cultro acute pungente conqueſti ſunt; ſed id magis familiare in iis febribus, quæ inordinate procedunt, a ſolita norma degeneres.

Licet interea per frigus febrile excitentur dolores, id cum valde ſævit, ſenſum obtundit; si infligatur leve vulnus, aliquando nullus percipitur dolor; imo fuere, qui admotis igni pedibus, e uri ſe non animadverterint; ob eandem cauſam purgantium vis irrita eſt, ſi per tempus quo rigent ægri, aut non multo ante, exhibita fuerint; conſtringuntur enim partium ſtamina urgente frigore; ſanguis, & ipſe vitalis ſpiritus per vias ſolitas excurrere nequeunt; deeſt ergo motus, qui ſenſus principium eſt, aut conditio, sine qua cadunt aut languent omnia.

Ita autem aliquando afficiuntur ſenſus organa, ut in quadam parte extinguatur vitalis ſpiritus; labo-

borabat febri intermittenti vir nobilis; cum vero inſtarent paroxyſmi, accerrimum experiebatur frigus; unde in horrore & rigore ſummum portendi videbatur periculum; non pulmoni tamen aut regioni cardiacæ, ut ſolet, impendebat; in nates ſolas recidit tota algoris mortifera vis; eo enim ſublata omnis ſentiendi facultas, etsi profunde ad oſſa uſque adigeretur cultrum, de nullo dolore querebatur æger; en ergo gangrænæ ſpeciem, ab aliis omnino diverſam; ſubito ſcilicet invasit, nec caloris mutationem ullam in carnes intulit.

Inde patet quænam exoriantur turbæ in omnium partium functionibus; ſed quaſdam tantum hic attingemus earum læsiones; cerebrum ipſum v. g. aliquando impetitur; ſunt ſcilicet qui adventante frigore ſomno urgentur; imo tantus eſt ſopor, ut verum videatur coma; vix poterat excitari ægra quædam, & si excitaretur, ſtatim in ejuſmodi ſomnum delapſa veluti abſque ſenſu jacebat; in homine triginta annorum gravior prodibat affectus, vera nimirum anaiſthesia; mortuum primo adſpectu dixiſſes hunc ægrum, & tamen inſurgente caloris vi ſui juris fiebat, & vitæ reſtitui videbatur.

Inde autem patet quam facile mens poſſit affici; ſunt nonnunquam qui cum algere incipiunt delirio corripiantur; occurrit mihi fœmina, quæ ſub paroxyſmi adventum loquax omnino fiebat; nec alio signo de imminente febri monebantur adſtantes; levis dein ſe exerebat refrigeratio. Vidi Medicum ingenio præſtantem & verborum parciſ-

ciſſimum, qui ante frigoris febrilis inſultum garrire similiter incipiebat, & in eos, qui cum ipſo contenderent, acriter invehi ſolebat, iraſcenti omnino similis.

Ad hæc omnia accedit deinde ſecretionum perturbatio; tranſpirationi objiciuntur undequaque impedimenta; urinæ colorem exuunt, tenujores ſunt, parcæ & aqueæ; conſtrictis namque nervorum actione tubis renalibus, effluunt tantummodo quæ liquidiora ſunt; cum præterea neceſſario imminuatur vaſculorum vis, craſſiora a ſanguine rubro disjungi nequeunt, nec per anguſtiores vias ſecedere; unde remaneant in ſuis colatoriis, aut alio deferantur neceſſe eſt.

CAPUT X.

De calore & ſudore febrili.

POſtquam per certum tempus decurrit frigus, incipit miteſcere, illudque excipit calor, qui per extremas ſenſim diffunditur partes, & varius omnino eſſe ſolet; intenſior eſt nimirum, ſi impenſe inhorruerint ægri; cum autem ad certum aſcendit gradum, fauces exurit ſitis, adeſt oris & cutis ſiccitas, urget cephalalgia, graviores inſurgunt per artus dolores, ſævit lumbago, oritur laſſitudo ulceroſa, ſuccedit non raro inquietudo, tum jactatio & anxietas; interea rubet totum corpus, & vultus imprimis; color flammeus urinis inducitur &c.

Ut

Ut autem ejus caloris, qui in animantium viget corporibus, & variorum morborum aliquando magna pars est, naturam assequamur, de causa prima, qua excitatur, non agemus; nosse sufficit eam, quæ a Chemicis ita confidenter prolata est & juxta eos in sanguine latet, merum esse figmentum; sed quod magis mirum videbitur, caloris vim non potiori jure ad arteriarum motum referri posse ausim asserere; languet pulsus sæpissime aut vix explorari potest in summo partium æstu; observatur nonnunquam quod una intense frigescat, dum in ipsa non concidit vasorum vis; eorum actio necessaria est solummodo ut conditio, sine qua nequit accendi vitalis ignis, non vero ut causa *efficiens*; quanam autem ratione post febrile frigus incandescat quibusdam exemplis doceri possumus.

Et primo quidem, cum quis balneo frigido immersus est, quadam dein febris specie laborare solet; cum manus frigore rigentes nive fricantur, excitatur calor, ruborque inducitur, & exhalat dein vapor seu fumus; si quis diu vento frigidissimo, aut glaciali aeri se objecerit, & in tepidum locum se receperit, incalescit tandem quæ jam rubebat facies; contingit idem, imo & cum dolore, in quacumque parte, quæ intensum frigus experta est.

Haberi ergo debet frigus tanquam causa irritans; nam in refrigeratis partibus remanet acrior stimulus; stamina nimirum contrahuntur; coacervantur in iis, & stagnant liquida; unde se proripiente frigoris vi, aut sensim aucta per irrita-

tionem nervorum actione, insurgit vitalis motus; inde coryzæ & catarrhi, cum ex loco calidiori in frigidiorem quis transit; ex eadem etiam mutatione aut periculosa vice ortum trahunt sæpissime hiemales pleuritides; pleniora scilicet vasa, seu caloris vi turgentia, suscepto frigore constringuntur; retardatur ergo in iis aut impeditur circuitus; sanguis interea continuo appellens, validius in ea incidit, quæ ipsi obicem ponunt; continuo autem motu, & fibrarum distractione non mirum si vitalis ignis excandescat.

Similem quandam febri intermittenti inesse causam, suspicari licet; frigoris vi collectus hæret sanguis in cavis cardiacis, in pulmone & in vasis mesentericis: hæc autem sanguinis moles, veluti continuo stimulo, nervorum concitat actionem, inde necessario insurgit arteriarum motus, & innatus exsuscitatur calor; interea prout partium contractio, & liquidorum stagnatio major fuerit, eo major in genere erit æstus; aliquando tamen ita contrahuntur omnia, ut vitalis oppressa vis nequaquam revocari possit, & omnino restinguatur.

Non tamen huic causæ ita insistendum ut ex ea tantummodo exoriri calorem credamus; dubium enim esse nequit, quin adsit alia a frigore omnino diversa, ea nimirum, quæ febrim infert, & quæ pendet ex veneno seu miasmate fibras vellicante; atqui & hoc stimulo augetur circuitus vis & accenditur calor.

Patet id ex ipsis febribus, quæ intermittunt, aut remittunt; nam hæ absque prævio frigore, aut

sal-

ſaltem abſque intenſo ejus gradu nonnunquam invadunt, & aliquando gravius urgent, præterea, in febribus continuis & in pleuritide, aliiſve affectibus antecedere ſolet refrigeratio; remanet interim cauſa irritans, vel inflammatio, ex qua pendet ſuccedens calor, atque omnis febris decurſus; frigus tamen acerrimum, & per certum tempus protractum, imo & aliquando periodicum obſervavi, nullo omnino inſequente æſtu; inſtare tamen quiſque credidiſſet febrem.

Quod innuere viſum eſt, calorem prægreſſo frigori tribuendum eſſe, eſt certorum remediorum effectus; iis ſcilicet tolli frigus, nec calorem aut febrim inde inſequi obſervatum eſt; at ſi ſucceſſerint remedia hæc ante frigoris invaſionem ingeſta, quis auſit aſſerere ea in cauſam ipſam frigoris & febris ſimul vim ſuam non exerere? id profecto ita ſe habere innumera probant, ut in febrium curatione demonſtrabimus.

Intenſior eſt quam fortaſſe ſtatim videatur in febre intermittenti caloris vis; ſuperat enim calorem, qui in variis febribus acutiſſimis urgere ſolet; aſcendit ſcilicet ad trigeſimum nonum gradum aliquando; hinc autem patet quantum eſſe oporteat in febribus ardentibus incendium, cum ſæpius ex intermittentibus ſint compoſitæ; eo nimirum intenſius erit, quo plus ſanguinis in vena porta, in cordis atriis, & in pulmone coacervatum fuerit; ideo circa eas partes tantum ægri experiuntur æſtum.

Congruit id cum œconomiæ animalis legibus, quæ per reliquum vigent corpus: caput v. g. in phrenitide, fauces in angina, acriori exuruntur

calore; congeſtus in his partibus ſanguis majori in eas propellitur impetu; unde incaleſcant oportet; non interea tantam eſſe ſemper caloris vim, quanta ab ægris percipi videtur, exiſtimandum eſt; non melius de ea ſenſu judicant quam de frigore; notum eſt autem quod nonnunquam, cum ſentienti videatur acerrimum, leve admodum, & aliquando nullum, reperiatur admoto thermometro.

Febrilis æſtus phænomenon eſt ſudor; uti copioſe manare ſolet, cum valido exercitio commovetur corpus, ita & affatim profluit, ſi cauſæ alicujus internæ ſtimulo auctus ſit arteriarum motus; at ſi intenſius urgeant febris & calor, non ita aperiuntur cutis ſpiracula, conſtringitur e contra ejus textus, unde ardor & ſiccitas in univerſa corporis peripheria; expectandum ergo donec deferbuerit febris, ut exhalare poſſint qui ea ſubacti ſunt humores; tunc autem relaxatis fibrillis & colatoriis cutaneis, prorumpit undequaque ſeroſus latex; ſuperſtes febrilis motus, relaxatio partibus inducta, vaſorum externorum repletio, ſudorem plus minuſve promovent.

Perſpicuæ ſunt & certiſſimæ hæ ſudoris cauſæ; inducta quidem laxitas dubia non eſt; cum vigente paroxyſmo diſtrahantur fibræ, eo concidente debiliores eſſe debent; teneriores enim & molliores fieri ſolent carnes, caloris & motus vi, poterunt ergo per poros facilius effluere liquida, idque eo magis, quod cum validior fuerit ipſorum circuitus, his turgeant neceſſe eſt vaſa cutanea; ad eam etiam exundationem per ſudoris

vias

vias multum confert mutata ſanguinis craſis: ſolvitur, ut liquet, in iis, qui febrim paſſi ſunt; pallidi namque & exſangues fiunt; interea hæmorrhagiis aliquando obnoxii ſunt; imo ob degeneris ſanguinis vitia in ſcorbutum ſolent incidere.

Inde patet quanta hic varietas poſſit occurrere; in certis ægris incipit quandoque ſudor cum calore; in aliis tardius aut non multo poſt cum incanduit corpus; in nonnullis vero ſerius erumpit; diutius præterea aut per breve temporis ſpatium ſolet promanare, ſed alias profuſus & alias parcior; hæc autem varie ſe habeant neceſſe eſt pro morbi cauſa, pro viſcerum affectibus, pro vario frigoris aut caloris gradu, vel pro ægri temperie; inde aliquando inſolita erumpit ſudorum vis; febre intermittenti laborantem vidi, qui ſexies qualibet die cutaneam experiretur illuviem; bis terve intra horam induſia exuere cogebatur.

Ut in ſudoris organa, ita in alia colatoria diverſa eſt admodum caloris vis, urinæ v. g. tenujores fiunt vigente frigore; nam conſtrictis partium omnium ſtaminibus & liquidorum languente motu, elabi ſolummodo poſſunt quæ tenujora ſunt per renum ſecernentia organa; remanent interim craſſiora, aliis immixta humoribus; at aucto febrili motu flammeæ fiunt; a bile & oleoſis partibus immixtis & ſubactis pendet hic color, variuſque eſſe ſolet, modo nimirum intenſior, modo tenujor.

Intenditur etiam rubor profuſa ſudorum copia; nam per poros cutaneos ſecedunt ſubtiliora liquida, unde ex urinoſo latice detrahantur oportet.

tet in eoque relinquantur quæ rubra ſunt, & febrili igne veluti aduſta; ita cum quis valide commovit corpus & impenſe ſudavit, ardent urinæ & parcior eſt earum copia; ſed fiunt ſimul ſpumeæ, & in pelliculam concreſcit earum ſuperficies; quod & in febribus obſervare eſt.

In iis denique poſt exantlatam paroxyſmi vim duplex dejicitur ſedimentum, lateritium ſcilicet, aut album & læve; primum quidem, de quo alias agemus, ſymptoma morbi eſt, aliud vero ſolutionis ſignum; de eo multa apud Veteres, an vero æque certa ſint ac ipſis creditum, non facile dixerim; ſed a Recentioribus nimium videntur neglecta.

Galenus ipſe initio tertianarum febrium, earum ſolutionem ex urinis ominari ſolebat; exſpectanda eſt juxta eum poſt quartum circuitum, ſi rubræ ſint aut flaveſcentes, & adſit enæorema; poſt ſeptimum prodit ſi rubræ tantummodo ſint; & poſt tertium ſi prima die dejiciatur ſedimentum læve & æquale; hæc quidem ſubſidentia magni momenti eſt in febribus quartanis præcipue, ſed, ut alias oſtendemus, varia omnino eſſe ſolet.

Uti autem, cum concidit febris continua, oriuntur varii motus in viſceribus, ita & miteſcente intermittentium paroxyſmorum vi, prodeunte nimirum ſudore aut eo deſinente, demittitur alvus aliquando, aut concitatur vomitus; aliquando, inquam, cum id in quibuſdam tantummodo ægris obſervaverim; inducta nempe laxitate confluit bilis in inteſtina, & fæces alvinæ progrediuntur, idque eo facilius quod motu fe-

bri-

brili aucta fuerit earum acrimonia; non latuerunt *Galenum* naturæ conatus ejuſmodi; multus, inquit, vapor calidus per cutim exhalat, biliſque vomitu rejicitur, vel alvus deorſum fertur.

CAPUT XI.

De apurexia, quæ paroxyſmos ſequitur.

POſt ſudorem ſuccedit apurexia, & omnia in naturalem ſtatum videntur reſtitui; ſed ejus temporis, quo ſilet febris, varius eſt decurſus, multaque in ipſo notanda occurrunt; intervalla quidem ad ſenſum lucida eſſe omnino videntur, nam vix occurrit, quod morbi ſpeciem præ ſe ferat: vix tamen fieri poteſt ut ab integra valetudine in morbum, & a morbo in valetudinem fiat ſtatim tranſitus; unde *Galeno* injecta ſuſpicio de perfecta apurexia; non potuit is adduci ut crederet diebus intermediis omnino quieſcere febrilem vim.

Noctes paroxyſmum antecedentes multis inquietæ obſervatæ ſunt, certumque eſt, ſi attente res inſpiciatur, remanere per intercalares dies aliquod morbi veſtigium; remanet enim morbi fomes, qui ab uno ad alium paroxyſmum ſtimuli inſtar urgere debet; præterea non poſſunt interna ſe optime habere, cum quid ſemper præ ſe ferat vultus, quod morbum redoleat, cum urinæ & fæces a naturali ſtatu recedere ſoleant,

cum denique non ita vigeat ut plurimum appetitus, nec æque perfecta ſit digeſtio aut ciborum concoctio.

Prout igitur febris ſtata hora propius ingruit, debent tacitæ, aut aliquatenus ſenſibus obviæ excitari turbæ; cum enim proxime inſtat inſultus ſeu febrilis ignis eruptio, neceſſe eſt ut fomitis ipſius vis exſuſcitari ante incipiat; idque eò magis, ſi perturbetur paroxyſmorum ordo; antecedunt ſcilicet non raro ſolitum invaſionis tempus, illudque modo ſenſim, modo longiori varioque interjecto tranſiliunt ſpatio; quo autem citius exſuſcitantur, aut brevius inter eos fit intervallum, eo majores febri accedere vires ſignum eſt, eamque celeriori greſſu ad continuam properare; contra vero cum ſerius invaſit febris, de ea aliquid demptum eſſe ſtatui poteſt; mitior certe eſt ſæpiſſime ejus vis, & brevior retardati cujuſque paroxyſmi decurſus; unde ſpes eſſe poteſt ad finem inclinare morbum.

Haud equidem me latet *Galeno* ſecus viſum eſſe; anticipatione, inquit, ſola non ſignificatur incrementum . . . . quandoquidem quartani, tertiani & quotidiani paroxyſmi, uſque ad perfectam ſolutionem, tempus quo primum ingruebant prævertere obſervatum eſt; hæc quidem quin vera ſint negari nequit, ſi leviores ſint anticipationes; non ſunt eæ infrequentes, imò in pleriſque occurrunt febribus; nullius tamen ſunt momenti, initio imprimis, cum febrilis cauſa, veluti incerta, non ita fixum ſequi poteſt typum; difficile admodum eſt ut ea quocumque tempore,

ſta-

ſtatis præciſe exſuſcitetur horis; innumera enim intercedunt, quibus ejus turbari debet inceſſus.

At certa conſtat experientia eas febres, quarum acceſſiones aliæ alias multum qualibet invaſione antecedunt, vires novas eundo ſæpiſſime acquirere & difficilius omnino ad exitum deduci; tertianæ v. g. in duplices tertianas, imo in continuas commutantur; quin etiam in certis epidemiis ita progrediendo mali moris adducunt ſymptomata; ideo per initia remediis diligentius incumbendum; cum nuper horarum quatuor aut quinque anticipatio mihi bis terve in quodam ægro occurriſſet, venam eadem die bis ſecandam juſſi, & ita a more ſolito aberrantis morbi fracta eſt vis.

Confirmantur ea iis febribus, quæ nuper in caſtris graſſatæ ſunt; erant eæ duplices tertianæ, quæ quotidie duabus tribuſve horis ante prægreſſum paroxyſmum exoriri ſolebant; illæ brevi in vere continuas mutabantur, aut ſaltem graviora omnino adducebant ſymptomata.

Interea ut ultra citraque incidunt invaſionis tempora, ita paroxyſmi in variis febribus varie excurrunt; longiora nimirum aut breviora ſunt eorum intervalla; inde autem deducta eſt tertianæ in duas ſpecies diviſio; alia ſcilicet tertiana eſt legitima ſeu exquiſita, alia vero notha ſeu ſpuria; exquiſitæ paroxyſmi ad horas duodecim, ſpuriæ vero ad horas octodecim plus minuſve excurrere dicuntur; at quod exquiſitam ſeu vulgarem ſpectat, eam ad horas duodecim protrahi vix unquam obſervatur, nec uſpiam *Mercuriali* in quadra-

draginta annorum praxi occurrit; experientia autem quotidiana docemur paroxyſmos intra quinque, ſex, ſeptem vel octo horas conſiſtere; excipiendi ſunt tamen aliquando primi inſultus, qui in nonnullis ægris longius ſolent procedere.

Mirari interim ſubiit multorum opinionem, qui tertianas exquiſitas nothis graviores eſſe aſſeruerunt; in iſtis, inquiunt, remiſſiora ſunt omnia, non incipiunt cum rigore aut tanta frigoris vi, minus eſt pungens calor, pulſus non adeo velox aut inæqualis, ſudor parcius profluit; ego vero ejuſmodi febres, quarum longiores ſunt paroxyſmi, ſummo impetu decurrere ſæpiſſime obſervavi; neceſſe eſt ergo, ut viri clariſſimi contra ſentientes de iis egerint febribus nothis, quæ degeneres in vetuſtatem abierunt; id ita ſe habere dubitari nequit, cum earum longiſſimum eſſe ſtadium aſſerant; aliæ juxta eos ad decimum quartum, aliæ ad vigeſimum paroxyſmum, nonnullæ vero ad ſex menſes producuntur; non negaverim tamen quin aliquæ occurrant, quæ ipſo initio longiores habeant acceſſiones levioribus ſtipatas ſymptomatibus.

Intermittentium decurſum multa cum febribus continuis habere communia creditum eſt; autumant ſcilicet nonnulli, ut intra ſeptem dies certæ febres continuæ deſinunt, ita ſeptem circuitibus judicari tertianam febrem; at notari velim febrem continuam ſeptem dierum nocte ac die vigere, intermittentem vero ex viginti quatuor horis, per quinque aut octo tantum excurrere; aliæ vero continuæ, quæ die undecima, quatuordecima, vigeſima pri-

prima desinunt, quanam ratione ad aliquam febrim intermittentem referri poterunt? an ad quartanam v. g. quæ tertiana diuturnior est; supponamus ejus terminum esse sexagesimum diem, quod sane multum a vero aberrat; erunt per id tempus accessiones viginti, eæque sex aut octo horarum; e contra vero per totos quatuordecim aut viginti dies excurrent continuæ absque ulla intermissione.

Si quid tertianæ aut quartanæ cum continuis commune videri possit, id positum est in sola earum remissione; solent nimirum exacerbari & mitescere certis temporibus; sed perseverat febrilis motus, & brevissima est remissio aut vix aliquando exploranti patet; e contra vero per unum duosve dies desinit aut omnino desinere videtur febris intermittens; atqui nil affine esse potest inter morbos, qui continuo procedunt gressu per longum temporis spatium, & eos, qui statis temporibus alterne redeunt & evanescunt.

CAPUT XII.

De varia ratione, qua febris evanescit, aut exsuscitatur, vel mutatur ejus incessus.

SED quare ita evanescit febris? & unde ipsius alternus statisque temporibus præfixus reditus? id profecto si assequi liceat, non quærendus quæstionis nodus nisi in causæ febrilis phænomenis, aut in similibus, si qui sint, alternisque variarum

par-

partium variorumque affectuum motibus; statim igitur inquirendum quomodo incedant varieque resurgant aut delitescant paroxysmi, quorum tam intricata & obscura ratio.

Febrilis causæ natura nobis omnino incognita est, hoc tantum liquet esse in ea stimulantem vim & excandescentem, ea spiritum vitalem statim attingi, & veluti obrui, ipsamque tandem motu aucto & calore subigi, ita ut iisdem viribus concitari & concidere videatur; perinde quodammodo in ejus agendi ratione se res habet ac in crapula; opprimitur statim ejus vi ventriculus; insurgit deinde febrilis motus, qui omnia sanguini admixta subigit, veluti coquit & eliminat; at in eo differt a febri intermittente febris hæc, quod ut plurimum per se ipsam curetur, nec nisi novo in victu errore concitata resurgat.

Supersunt ergo febris semina post paroxysmos; ideoque statis temporibus in eam erumpant necesse est, & quasi fermentum se undequaque diffundant; vel enim colligantur oportet antea per corpus sparsa, & quendam in locum confluant; vel eadem novis augeri debent viribus, quæ tandem se exerunt febrimque accendunt.

Sed qui fieri potest ut dum colliguntur, aut intensiores fiunt veneni febrilis vires, iners id omnino sit aut esse videatur? an cum veluti mortua per intercalares dies sileant ejus semina, causa aliqua indigent, qua exsuscitetur ipsorum vis? num v. g. perinde se habet excandescentia febrilis, ac in pulvere pyrio, qui per se nil præstare potest, & qui, si admoveatur ignis, explodi solet?

Id

Id quidem exemplum aliaque ejuſmodi adduxerunt multi, licet ab œconomia animali aliena ſint; quid autem ex iis deduci poteſt quod cum febre congruat? ſi quædam ei concitandæ videantur aptæ, eorum vires tales non ſunt, ut alternis concidant & inſurgant, atque certo ſubjiciantur typo; neceſſe eſt ergo ut propria vi, ſeu per ſe ipſam ſtato tempore erumpat febrilis cauſa; citius tantummodo aut tardius ſe exerere poterit, ſi quædam occurrant, quæ ipſi obicem ponere aut vires poſſint addere.

Sed ſatis ſuperque in hac enodanda quæſtione immorati ſumus; inanis enim eſt ac otioſa; eadem cauſa, quæ primum invexit paroxyſmum, ſequentes exſuſcitat, eodemque procedit greſſu; atqui cum primo corpus ſubiit, aut ex ejus latebris ſponte exorta eſt, non integris haud dubie pollebat viribus, iis nimirum, quibus ad ultimum gradum evecta prodiit; febrim enim ſtatim concitaſſet; ſed paulatim humores infecit, aut increvit, deinde vero cum impetu erupit ejus vis; ſicut autem initio alienis aut adventitiis cauſis non opus fuit, ut tandem poſt certum tempus poſſet inſurgere, ita & quod ex ipſa poſt primum remanſit inſultum, nil aliunde requirit adjumenti, ut iterum poſſit incandeſcere.

Quod profecto mirum eſt, ita frænari poteſt ejuſmodi cauſa, ut in corpore latens febrim non concitet & alios affectus inferat; poſt certa adhibita remedia v. g. ſilent repreſſi paroxyſmi, & interea ægrum fieri poteſt totum corpus; ſunt nimirum multi, in quibus febri ita compreſſæ ſuccedit

dit gravitas corporis, ventris tumor, appetitus dejectus; quod vero non exſpectandum videretur, ſi redeat febris, aliquando his omnibus levatur æger; abſumitur cauſa, redintegratis paroxyſmis, ita ut ejus remedium videatur ipſe febrilis motus.

Alias, quod magis mirabile, ſublatis quibuſcunque ſymptomatibus, remanet febrilis fomes innoxius; incedit ejus vis tacite, aut potius latet veluti ignis cineri ſuppoſitus; tunc ſæpe, ſi quod incidat erratum in victu, ſi frigore aut aere humido tentetur corpus, aut quadam alia ratione partium perturbentur functiones, tunc, inquam, quæ ſiluit v. g. per menſem aut diutius febris, reſurgit ſævitque veluti ipſo initio.

Nec quidem dici poteſt eam ex illis cauſis ortum trahere; his enim nil ineſt, quod ad febrim intermittentem potius quam ad alios morbos plus conferat; priſtinam tantummodo exſuſcitari labem probatur, ex eo quod non quæcunque tunc reſurgat febris; imo e contra ſi tertiana aut quartana primum prodierit, eundem ut plurimum typum præciſe refert quæ iterum exoritur; remanet ergo eadem cauſa, nec ipſius ullatenus immutatur natura.

Obſervatur & hæc conſtantia ſive immutabilitas in ipſis reduplicationibus; nam ſi contingant in tertiana, hæc in tertianam duplicem faceſſit; ſi vero in quartana, exoritur quartana duplex; eundem nimirum ſervant ordinem paroxyſmi, ſibique tertia aut quarta quaque die reſpondent; vel in ipſis anticipationibus ſe prodit ordo quidam non

raro;

raro; singulis enim diebus aliquando & æquali temporis ſpatio ſtatam antecedunt paroxyſmi horam; in receſſu denique ab ordine hoc ſeu ea lege non deflectunt ejuſmodi febres; in duplici tertiana v. g. desinit una aliquando, altera remanente cum omnibus ſuis dotibus; idem obſervatur in duplici quartana, imo & in eadem triplicata.

Non tamen ita ſemper sibi conſtare febrium naturam exiſtimandum eſt, ut tertiana in quartanam non mutetur, aut quartana, quod tamen rarius eſt, in tertianam non faceſſat, vel quotidianæ ſpeciem præ ſe non ferat; inde autem efficitur ejuſdem ferme cauſæ ſobolem eſſe utramque febrem, aut ſaltem alteram alteri eſſe multum affinem; tertiana interim magis abnormis eſſe ſolet; ita ſæpe mutatur ut nil de primario typo retinere videatur, & vix dignoſci poſſit; patebit illud ex certis febribus, quæ ex aliis compositæ varie omnino incedunt; ſed liquet idem imprimis ex febribus tertianis, quæ in hecticarum ſpeciem diu excurrunt, diversiſque adſcitis ſymptomatibus faciem omnino diverſam induere ſolent.

Cum faceſſit aut evaneſcit hæc conſtans febris cauſa, aliquando equidem veluti uno ictu tollitur, nec dignoſci poteſt quomodo eam attingant cauſæ ipſam tollentes; eam aliquando abigunt ſubitæ mentis & corporis commotiones; terror v. g. aliquando febrim quartanam curavit; idem præſtitit ira, tum calor intenſus, tum motus, & ſumma partium internarum perturbatio; at quod minus mirum, eandem jam ſopitam cauſam & latentem concitare poſſunt eædem cauſæ; ſolus

rei

rei insolitæ aspectus eam sæpius revocavit; ad gliris conspectum v. g. nonnunquam summa vi resurgere visa est.

In curatione occurrunt alia, quæ non minus secum, aut cum ratione ipsa pugnare videntur; subdita est febrilis causa variis remediis, imo quod iterum mirum, sibi aliquando adversis; quæcunque autem ea sint, ipsis curatur febris eadem prorsus ratione, qua antidotis fugantur venena: tacite tamen absque ulla perturbatione se aliquando veluti sponte proripit febrile venenum; quod vero propius ad rem, de qua agitur, spectat, ita sublata febri, remanent nonnunquam ejus quædam vestigia; sunt enim affectus, qui eodem tempore, quo paroxysmus se exerere solebat, prodeant; vel adest tunc capitis aut corporis gravitas vel dolor aliquis, aut quidam quasi ingratæ rei sensus totum corpus afficit: imo, ut diximus, si quibusdam credendum, febriles insultus eodem tempore sive versus eandem horam, cum ii post diuturnum discessum iterum exoriuntur, prodire solent.

CAP,

CAPUT XIII.

An in aliis affectibus insit aliquid, quo duci possimus ad periodorum febrilium causam.

SED ut ad quæstionem propositam redeamus, an in iis omnibus elucescat aliquid, quo explicari possit, ut alternis moveatur & quiescat febrilis causa? Fatendum profecto ex tam accuratâ phœnomenon historia, leges, quibus hæc causa subjecta est, magis adhuc incertas videri & intricatas; inquirendum ergo est num ex aliis affectibus aliquid deduci possit, quod tam obscuræ rei lucem aliquam affundat.

Multa quidem in iis occurrunt, quæ ad febrem intermittentem referri posse visum est; vel in iis ipsis, quæ maxime dissimilia sunt, quædam se produnt, in quibus alternorum motuum causas perspicere aut suspicari licet; at varia omnino esse possunt; unde iis cognitis superest dubium, num aliud sit, aut omnino diversum circuitus febrilis principium; cum tamen in eo aliquid plus minusve ejusmodi causis affine esse possit, eas diligenter prosequemur.

Ad periodorum rationem assequendam, voluerunt quidam ita partes comparatas esse in animantium corporibus, ut certis possent subjici legibus; potest v. g. quivis certum tempus evacuationibus alvinis præfigere; potest & appetitus ci-

borum ita regi ut certis horis exſuſcitetur, poteſt denique ſomnus certis circumſcribi temporibus; aſſuetudine enim eadem hora expergiſcimur; ſed quid inde licet concludere? dici profecto nequit in febre intermittenti aſſueſcere partes quieti & alterno motui; earum enim affectus febriles, vel ipſo initio, quam inire debent, ineunt viam.

Sunt motus quidam naturales & præternaturales, qui magis ad febris intermittentis accedunt motus: menſtrua v. g. ſtato tempore ſolent erumpere; idem contingit non raro in hæmorrhoidum fluxui obnoxiis; in utroque autem caſu non alia videtur incuſari poſſe cauſa, niſi ſanguinis per certum tempus aucta copia, quæ dein per uteri collicias, & per hiantia hæmorrhoidalium vaſorum ora ſibi viam aperit; ſimilem cauſam incuſare licet in bilis, ſalivæ, tranſpirabilis materiæ, ſudoriſque effluxu, qui aliquando certas ſervat periodos; idem dici poteſt de urina, quæ quandoque ſtatis temporibus copioſius profluit.

Non abſimilis eſt ratio tumorum quorundam, ex quibus periodice effluere ſolet ſanguis; hi ſedulo in examen vocati exhibuerunt venas ſumma dilatatione in ampliſſimos canales mutatas; in has e minimis arteriis immiſſus ſanguis in molem aſſurgebat, & ſtatis temporibus ſibi objecta infringebat repagula; aliud exemplum aliquoties vidi in variis tumoribus per medium ſectis; ex eis periodica oriebatur hæmorrhagia ob collectum ſenſim in quodam cavo ſanguinem.

Alii ſunt affectus periodici, quorum exortus & cauſa obſcurior eſt; tales ſunt hemicraniæ, vel do-

dolores aliquando acutiſſimi & veluti per quemdam circuitum alternis inſurgentes & evaneſcentes; occurrunt & multi alii machinæ humanæ motus, qui inſtar maris æſtus incedunt; ipſæ febres continuæ remittunt & exacerbantur; nocte imprimis ingraveſcere ſolent, & matutinis horis aliquatenus concidunt.

Sed qua ex cauſa veroſimilius hæc deduci poſſunt quam ex materia quadam, cujus augetur aut imminuitur quantitas, vel quæ acrior mitiorve fieri ſolet? Nonne proſtat v. g. hujus rei argumentum in febribus continuis imperfecta criſi judicatis? ejus vi ſcilicet expellitur materiæ morbificæ magna copia, ideoque conceditur quies per aliquod tempus; quæ autem relicta, colligi poteſt iterum, vireſque recipere, & inde in febrim relapſus.

Simile quid proſtare videtur in podagra & in epilepſia; in podagra quidem dubium non eſt quin ſit materia quædam ipſam efficiens; hæc autem per corpus circuit diu tacite & innocue; colligitur tandem in certis partibus ipſi excipiendæ aptioribus: cum autem collecta eſt & movetur, ſtatim exoritur inſultus.

Quod vero epilepſiam ſpectat, videtur ſaltem aliquando ex collecta etiam materia ortum trahere; cum v. g. ex quodam loco affecto, contuſo, aut vulnerato inſurgit, nonne in eo fit collectio quædam, qua tandem ſtimulantur nervi? nonne id multo magis evidens eſt cum in miaſmate retroacto ejus latet cauſa? nam ſi fonticulis apertis elabi poſſit miaſma ejuſmodi, ſolvitur morbus, ita ſcilicet impeditur ejus miaſmatis collectio.

 Hæc

Hæc ad febrim intermittentem partim ſaltem referri poſſe multis aliis probatur, quæ in ejuſmodi morbis non ita videntur abſimilia; & primo quidem podagræ cauſa latere poteſt per certum temporis ſpatium; exſuſcitatur ea nonnunquam ferme ſubito, ſive ſponte, ſive animi pathematibus, ſive erratis in victu; febrem aliquando infert a febri intermittenti non valde diverſam; in varias partes detrudi poteſt, in iiſque varias concitare turbas; ſubigitur tandem dolore & tractu temporis; præterea collecta materia evaneſcente, aut mutata remanet fomes, ex quo vere ſæpius & verſus autumnum imprimis prodire ſolet.

Quædam denique inſunt, licet adeo diverſi ſint morbi, epilepſiæ & febri intermittenti communia; invaſio in epilepſia eſt ſubita, & inexſpectata; nervos irritat affectus hic & in conſenſum trahit; periodicus eſt aliquando, & pathematis aut erratis in victu excitatur; ſubigitur tandem cauſa vel expellitur motibus internis & externis; ſupereſt tamen fomes, ex quo ſimiles erumpant inſultus.

Videtur & ab invaſione febris intermittentis aliquid non plane alienum præ ſe ferre hyſterici affectus invaſio; turgente utero v. g. concitatus aliquando ſubito inſurgit, uti & epilepsia, a qua non multum diſtat; ſtomachum ſubvertit, frigus infert, aliaſque ciet turbas; irritantur ſcilicet nervi donec evacuatio ſuccedat menſtrua. & tollatur ſanguinis collectio.

Si igitur conjecturæ tot & tantis tamen argumentis innixæ indulgere liceret, ſtatui poſſe vide-

deretur: I. dari in febribus intermittentibus quandam materiam in corpore genitam, vel aliunde advectam, quæ per universas, ut diximus, diffundatur partes: II. eam tamen præcipue hepati esse infestam, in ipso eam colligi, in illudque vires suas exerere: III. postquam ad certum gradum devenit, & certa vis ei est addita, ipsam veluti admoto stimulo visceris illius textum nervosque vellicare, sanguinis cursum retardare, acrimoniam, pravasque dotes illi conciliare: IV. eam veluti facto impetu in nervos agere, totumque commovere corpus, & tandem ex loco primum affecto & ex omnibus aliis partibus febre insequenti excuti & difflari. V. denique remanere fomitem qui sensim iterum auctus easdem concitet turbas.

Ulterius sapienti Medico progredi non licet; commode quidem his suppositis explicatur febrium intermittentium circuitus; at quid ferat natura, non quid ingenio commodum sit, & nodum solvere videatur, spectandum est; sunt equidem in iis, quæ jam diximus, nonnulla, quæ certa omnino sunt, alia vero magnam solummodo veri speciem præ se ferunt; illis standum, & de istis inquirendum superest.

De causa v. g. seu de materia febrili nullatenus dubitari potest; patet id, ut diximus, ex paludosis locis, quorum exhalationes, corporis intimos recessus subeuntes, febrim concitant.

Venenum hoc hepati esse adversum, idque imprimis aggredi, certissimis probavimus argumentis; idem vero difflatum iterum colligi & vires recipere non minus certum ratumque est; liquet

 id,

id, ut jam innuimus, ex febribus continuis male judicatis.

Earum autem virium, quæ augentur & ſilent ad paroxyſmum uſque, in eoque incandeſcunt, ratio non ita perſpicua eſt; at in aliis morbis ſimilia proſtare exempla monuimus; vomicæ v. g. innocue in pulmone latere videntur donec erumpant; in ipſo hepate quandoque adſunt abſceſſus, nullo eorum prodeunte ſigno vel ſymptomate; ob congeſtionem ſanguinis ſæpe exoriuntur hæmorrhoidum dolores, abſque ullo hujus congeſtionis præeunte ſenſu; idem dici poteſt de ſanguine menſtruo, de podagræ & epilepſiæ cauſa, ut jam innuimus &c.

Quod vero ſpectat cauſæ ſeu veneni febrilis in nervos actionem, ea & in aliis affectibus obſervatur; ſuppreſſis v. g. menſtruis deferuntur in alias partes ſpaſmi; affecto hepate ſubvertitur ſtomachus, uti & cum in choledocho ductu hæret calculus; quidni autem idem efficeret febris cauſa in hepatico textu ſe exerens, vel in primas vias delatus ejus ſtimulus?

CAP.

CAPUT XIV.

De diversa causæ febrilis actione in variis febribus, in vernalibus v. g. & autumnalibus.

UT ut hæc se habeant, patet saltem quænam possit in febribus occurrere varietas, aut quam variam faciem præ se ferre possint; venenum enim febrile diversas omnino potest induere formas; ita discrepare videntur aliquando, quas inducit febres, ut alienæ eas esse prosapiæ quibusdam visum sit; non tamen inter eas tantum inest discrimen; quæ ex eodem fonte procedunt, absimili possunt via progredi, aut variis stipari symptomatibus.

Febres vernales v. g. & autumnales non ejusdem esse naturæ quibusdam visæ sunt, idque multis argumentis probari posse contendunt; & primo quidem, inquiunt, vernales salutares sunt, nulla ferme medela indigent, septimo sæpe desinunt circuitu, gravioribus non stipantur symptomatibus, non adeo urgent nausea, vomitus, & calor, urinæ tanto non suffunduntur rubore, nec ita lateritiæ sunt, sudores cum sint minus profusi, non exhauriuntur ægrorum vires, verno denique tempore absunt quartanæ, nec in eas utplurimum abeunt tertianæ; autumnales denique vernalibus fugantur, & vernales autumnalibus.

 Sed

Sed invalida ſunt omnino ejuſmodi argumenta; in iiſque falſa veris intermixta; non ita ſalubres ſemper ſunt quæ verno tempore prodeunt febres; certis temporibus graviores ſunt; anno proxime elapſo v. g. ut plurimum duplices erant tertianæ; in aliis vero epidemiis eandem omnino præ ſe ferebant ſpeciem ac autumnales, non multum ſaltem inter ipſas erat diſcriminis; epidemice quidem graſſantes citius accedente æſtate miteſcunt aut evaneſcunt; ſed iterum eædem prodeunt ſæpiſſime accedente autumno, iiſdem ſcilicet ſtipatæ ſymptomatibus, eundemque omnino referentes morem.

Si vero epidemica non ſit febris vernalis, non magis ab autumnali abſimilis eſſe poteſt; eadem omnino ſunt prævia & ſubſequentia earum ſymptomata, idem eſt ipſarum typus; hoc tantummodo intercedit diſcriminis, quod vernales in tempus iis ſolvendis aptiſſimum incidant; eo veluti renovantur corpora, viget tranſpiratio, ideoque ipſæ autumnales, quæ ad ver uſque excurrerunt, ſe proripere ſolent: at de iis fuſius Libri III. capite primo.

Reliquum eſt igitur ut quædam tantummodo intercedat differentia inter veneni febrilis effectus; præcipua autem eſt illa, quæ tertianas v. g. a quartanis dividit; ſunt revera ejuſdem naturæ, licet adeo videantur diverſæ; nam aliæ in alias commutantur; cum tertianæ in quartanas & quartanæ in tertianas abire ſoleant; præterea adſunt eadem in utriſque ſymptomata; frigus ſcilicet, calor, & ſudor ſibi eodem ſuccedunt modo; ſi

quod

quod in caufis occurrat difcrimen, id in vi intenfiori aut remiffiori, vel potius in quodam, eoque peculiari, agendi modo pofitum eft; qui autem fiat ut tertia vel quarta quaque die erumpat venenum, id profecto ftatui nequit.

Sunt tamen quædam, quibus fi tantummodo fpectentur effectus, multum a fe invicem difcrepare videantur tertianæ & quartanæ febres; imo, fi quibufdam credatur, ab ipfo initio prævideri poteft cujus generis futuræ fint; adeft v. g. in tertianis horror & rigor, in quartanis vero fimplex fæpiffime refrigeratio aut horror; cum autem incidit rigor, non eft pungens inftar acus, fed gravior aut veluti offa effent contufa; longius interim excurrit frigus ut plurimum, in fenioribus præcipue, quibus ut diximus, fane infeftum.

Non minus a fe ipfo differt pulfus, fi obfervatis habenda fit fides, nam in tertianæ acceffione tarditas non multum quidem a naturali abeft, in quartana vero multo magis; eft fcilicet, veluti in decrepita ætate, tardus, rarus & durus; in multis vero greffu incedit tremulo & obfcuro, & valde inæquali; non raro poft celeres parvafque vibrationes infurgunt validiores, & inter eas longum excurrit intervallum; videtur denique, tefte *Galeno*, ut jam diximus, arteria offi alligata, ita ut inde fe efferre nequeat.

Calor frigori fuccedens non ita urget in quartana, nec mordax eft aut lancinans; fudor hunc infequens quibufdam parcior obfervatus, aliis magis profufus; varia fimiliter in variis eft urinarum

fa-

facies, crudiores juxta *Galenum* initio, procedente vero morbo intensiori tinctæ colore profluunt; crassior deinde dejicitur hypostasis, alba quidem, non vero rubra aut lateritia; nonnulli interea alia omnino observarunt; ipso ineunte paroxysmo saturatæ illis occurrerunt urinæ, eæque dein cum laudabili sedimento, tenujores tamen diebus a febre vacuis; quod vero majoris est momenti, ante morbi solutionem turbidæ & nigræ visæ sunt.

Hæc quidem, quin observata sint, nullum superest dubium; sed non ideo perpetua esse existimandum; quod mihi frequentius occurrit discrimen non ita late patet; appetitus quidem ut plurimum in quartanariis vigere, aut saltem non ita dejectus mihi visus est, frigus sæpe experiuntur per longius temporis spatium, sed rigori & membrorum concussioni minus obnoxii sunt, pulsum habent magis depressum & inæqualem, non ita incalescunt, breviores sunt paroxysmi, sudores diutius protrahuntur, minus tamen profusi erumpunt, & noctibus per tempus intercalare non raro profluunt, urinæ denique colore minus saturato rubent, & cum longior sit intermissio, tenujores in ea occurrunt; interea est ubi lateritiæ sint, idque non raro observatum.

Majus intercedit discrimen in earum febrium decursu, & ipsarum solutione & curatione; quartanæ nimirum longiores sunt, ad annum imo & diutius aliquando excurrunt; cum autem longius processerunt, difficilius curantur; hæmorrhoidum fluxui eas sæpius cessisse certum est; sed de his satis superque dictum; prætermittemus & alia,

quæ

quæ ut illis febribus peculiaria commemorarunt Veteres; licet enim vera esse possint, experientiæ quotidianæ non sunt satis consentanea; ea autem nosse imprimis interest, quæ ut plurimum occurrunt; quæ rarius se produnt, artis non sunt.

His omnibus interea probari nequit diversam esse febrium intermittentium quæ varie incedunt causam; & primo quidem non eadem sunt, quæ in febribus ejusdem generis occurrunt phænomena; tum in frigore & calore; tum in decursu & in exitu absimilem omnino speciem præ se ferre possunt; deinde vero pro temporum ratione, pro temperamentorum differentia, pro partium functionibus, mutentur oportet febriles motus, licet ex eodem fonte ortum ducant.

De febre tertiana aut quartana duplici vel triplici vix quidquam occurrit notandum; nil ab earum abludens origine in ipsarum decursu observare licet; tertiana duplex v. g. eadem est ac tertiana simplex, aut vi & impetu solummodo diversa est; singulis diebus v. g. prodeunt quæ alternis prodire solebant; at frigus vel leve est, vel aliquando abest, horrore & rigore non ita stipatur, calor intensius urget; quæ sequuntur symptomata graviora sunt; sudor parcius effluit; non ita eo levantur ægri, remanet lassitudo & gravitas; non succedit perfecta apurexia, pulsus febrilis est, aut ad febrilem accedit, in continuam denique facilius abit ejusmodi febris; periculum hoc ex ipsa urina ominari licet; non dejicitur sæpe sedimentum ut in tertiana simplici; motus vi scilicet constringuntur colatoria, nec ex iis effluere potest quod crassius

est,

est, vel liquidorum natura ad excretionem minus propendet.

Quartana duplex minus recedit a simplici; est enim in ea intercalaris dies, tertius scilicet, a febre immunis; ideo symptomata non ita graviter urgere solent ut plurimum; diversum interea frigus est, calor intensius urget, non eadem est sudorum ratio; urinæ variam speciem præ se ferunt; ea omnia commutantur morbi vi seu impetu: at graviora occurrunt in triplici quartana; vix differt ea a tertiana duplici, nec ab ea distingui potest nisi prægresso typo; non tamen æque in continuam abire solet, nec statim triplicatam hanc incessus rationem initio observare licet; sæpe enim prodeunt duplices tertianæ, nullo alio præcedente febrili insultu.

CAPUT XV.

De iis febribus, quæ ab intermittentibus alienæ, earum speciem præ se ferunt.

FEbres intermittentes, quarum decursum & naturam definire conati sumus, facile in genere per se patent; sed negotium facessunt aliquando aliæ, quæ de earum genere esse videntur, cum tamen omnino ab iis absint & ipsarum falsam speciem præ se ferant: non paucæ profecto, sed multiplices sunt, & a variis procedunt causis ejusmodi febres; eas ergo ab iis, quæ veræ sunt in-

intermittentes ſecernere operæ pretium eſt.

Non hic autem agere mens eſt de quibuſdam febribus, quarum ſingularis eſt natura; erat v. g. mulier cachectica, cui pulmonis textus debilior; ſanguinem enim ſolebat ſpuere, & tuſſi quandoque vexabatur acriori; laborabat inſuper affectu herpetico, qui forte eorum omnium cauſa erat; cum vero is quandoque evaneſceret, ſtatim exoriebatur tertianæ febris ſpecies, quæ omnino corticem Peruvianum reſpuebat, deinde vero in continuam mutabatur; ſed hæc infrequentia ſunt; ad alia, quæ ſæpius occurrunt, deveniendum.

In certis catarrhis v. g. ſilet febris per diem, & nocte accedente excandeſcit, prævia etiam refrigeratione; poſt varias pleuritides, cum de die bene habuerint ægri, exſurgunt verſus noctem paroxyſmi, unde abſceſſum, aut alias morbi reliquias ſuſpicari licet; in febribus ipſis, quibus obnoxiæ ſunt quæ parturierunt fœminæ, nonnunquam aliquid quod intermittat obſervatur; poſt ipſas febres continuas, matutinæ horæ lucidæ ſæpe videntur, nox vero modo levem, modo aliquanto graviorem adducit paroxyſmum, eumque frigoris ut plurimum expertem; pedetentim tamen ſe ſubripiunt hæ reliquiæ abſque ullo ſæpiſſime febrifugorum auxilio: ipſis denique affectibus hyſtericis ineſt aliquando paroxyſmorum febrilium ſpecies; de nocte non raro exſurgit pulſus, veramque febrim adeſſe quis inexpertus crederet; ſed brevi deſinit aut miteſcit hic arteriarum motus; nec paroxyſmorum febrilium tempora percurrunt ejuſmodi excandeſcentiæ.

Ejuſ-

Ejuſmodi tamen affectus intermittentium febrium typum aliquando magis æmulantur; erat fœmina, quæ per annum integrum, ſtata quotidie hora, intenſiori frigore corripiebatur; ſuberant interim convulſivi motus, & membrorum hac & illac jectigationes; levis deinde exoriebatur calor & pulſus celerius incedebat; at nil præ ſe ferebant hæc omnia quod vere febrile eſſet; ſaltem intra horæ unius ſpatium omnia tam abnormis morbi ſymptomata ita concidebant, ut nil ſupereſſet quod a naturali ſtatu recederet.

Aliæ inſuper ſunt febres, intermittentibus minus abſimiles, quotidianæ nimirum, ita a Medicis dictæ, quia ſingulis diebus recurſus aut paroxyſmos habent conſpicuos; eæ, juxta quoſdam, pomeridianis horis aut verſus noctem imprimis exſurgunt; antecedit ſæpe frigus leve aut levioris quidam horroris ſenſus; aliquando vero nullum proſtat eorum veſtigium; calor interea nec intenſus nec mordax eſt, ſed humidus, tenuis & inæqualiter diffuſus; pulſus parvus eſt, aut ſaltem parum elatus, plus tamen vel minus variis in caſibus; paroxyſmi alias longiores ſunt, alias breviores, iiſque desinentibus non diffluit ſudor, nec ut plurimum vera ſuccedit apurexia; remanet enim ſemper febriculæ quoddam veſtigium; urinæ lateritiæ non ſunt, ſed initio tenues ut & per morbi decurſum; eo tamen procedente, fiunt aliquando craſſæ & turbulentæ.

Eas febres, aut quæ non multum absimilem referunt faciem, obſervare eſt in iis, qui partium quadam laborant obſtructione, in abdomine im-

pr.-

primis; occurrunt in iis v. g. in quibus non rite ſe habent hepatis munia & ventriculi, tum in iis, qui vigiliis, animi pathematis, laboribus mentis aut corporis confecti ſunt; non minus ejuſmodi febribus obnoxii ſunt ii, qui crapulæ nimium indulſerunt, & qui voluptatum illecebris irretiti marceſcunt, & quaſi exſucci fiunt; prodeunt denique eædem in mulieribus, quæ uteri aut ovariorum infarctu laborant, ut & in iis, quæ menſtruis deficientibus in varias, & inde ortum trahentes incidunt ægritudines; nec ætas quidem prima ſeu juvenilis earum febrium expers eſt, iis imprimis conflictantur puellæ verſus annum duodecimum, aut verſus illud tempus, quo efluxui muliebri ſternitur via.

Ejuſmodi autem febres licet aliquem intermittentium typum præ ſe ferant, ab iis tamen omnino diverſæ ſunt; nequaquam ſcilicet referri poſſunt ad duplices tertianas aut quartanas triplices; in iſtis, uti diximus, ſibi accurate reſpondent alterni paroxyſmi; in quotidianis vero non ita ſe res habet; non eſt præterea in illis certa aut notabilis apurexia, nec urinarum in genere lateritius color; abſunt & alia, quæ memoravimus ut veræ intermittenti propria; quando denique earum cura febrifugis tentatur ſpecificis, aut ea nil omnino proficiunt, aut noxia ſunt; concitatur ſcilicet iis nonnunquam hecticus, acriſve calor, qui forte naturæ ſolius, aut leviorum remediorum opera averti potuiſſet.

Ut autem quotidianæ febres aliquam febrium intermittentium præbent ſpeciem, ita quæ inter-

mit-

mittunt quotidianas nonnunquam referunt; in his v. g. qui diu tertiana vexati ſunt, aut perverſa curati methodo, remanet quidam fomes, ex quo aliquando ſerotinis horis paroxyſmi inſtar exſurgit febrilis motus; at tunc plerumque proſtant obſtructiones, quæ varias abdominis partes occupant; ideo febris hæc, quæ ex relicto intermittentium ſemine prodit, ad quotidianas propius accedit; exacerbatur ut plurimum, ſi febrifugis imprimis calidioribus impugnetur; nec iis locus eſſe poteſt, niſi cum affectarum partium functiones reſtitutæ ſunt.

His poſitis, quæ experientia certa innixa ſunt, ſuperfluum omnino videtur de iis omnibus agere, quæ quotidianæ febri a Veteribus tribuuntur; de ea nil reperire eſt in genuinis *Hippocratis* ſcriptis; at multus eſt *Celſus* in ejus febris enarrando decurſu, eamque ut certo typo modo ſubditam, modo ut abnormem deſcripſit; accuratior eo *Galenus* quædam ſelegit peculiaria, quæ longo uſu obſervavit; eam ad partium obſtructiones aliquot innixus exemplis retulit: vereor tamen ne in quibuſdam ex experientiæ limitibus exceſſerit; eos profecto prætergreſſi ſunt multi ejus inſiſtentes veſtigiis; non occurrit ſaltem ejuſmodi febris ita ſæpe ac ex variorum Scriptorum libris credi poſſet.

Non obſervavit eam *Mercurialis* per quadraginta annorum luculentam praxim; monet *Riverius* ex ſexcentis ægris acceſſiones quotidie patientibus, vix unum quotidiana laborare febri; interea quædam commemorat huic febri propria; ea ſcilicet juxta eum præcordia diſtendit, ad dies

qua-

quadraginta, imo ad duos tresve menses protrahi potest; variis denique stipatur symptomatibus, & in alios morbos, ut cachexiam, hydropem, lethargum degener commutatur.

De iis vero ita statuendum existimo; si *Mercurialis* & *Riverius* sæpe duplices tertianas pro quotidianis habitas esse contenderint, id verum esse negari nequit; si autem non nisi raro occurrere febres crediderint, quæ quotidie exsurgant & desinant, & desinere videantur, id nec experientiæ nec rationi consentaneum est; imo & celeberrimis Practicis hanc tribuere opinionem indignum est; censuerunt ii haud dubie quotidianas febres raro observari, quales ab antiquioribus descriptæ sunt.

Ego quidem ut quotidianam febrim rarius omnino occurrere quam vulgo existimatur, ita & ipsam non adeo esse infrequentem ac quibusdam visum est crediderim; in eam me adduxit opinionem experientia, quæ ejusmodi febrem mihi sæpius obtulit; at semper ex obstructione, ex cujusdam partis arcana læsione, vel ex miasmate quodam hostili humoribus immixto, eam repetendam esse mihi visum est: non idem profecto est ejus incessus nec exitus in singulis ægris; varia est imprimis remissio, cum modo levior sit, modo ad apurexiam accedere videatur; ideo haud dubie quin vera quandoque adesset intermissio plerique non dubitarunt, quod vero spectat exitum, is plane diversus est; nunc citius, alias tardius solvitur morbus; est ubi multa relinquat sui vestigia, alias vero pauca, imo ferme nulla supersunt.

CAPUT XVI.

Quid ex præcipuis febrium ſymptomatibus ſequatur aut metuendum ſit.

SED jam ut ad veram febrem intermittentem redeamus, ejus inquiremus reliquias; eæ quidem, quas recenſebimus, perpetuæ non ſunt; talis enim præeſt œconomiæ animali vis, ut cauſæ febrilis inſultus plerumque ſuperet, & omne avertat diſcrimen; non hic ergo quæ ſemper impendeant, at quæ aliquando occurrunt aut occurrere poſſint in febrium intermittentium decurſu pericula oſtendere eſt animus.

Vidimus quidem quid ſtatim efficeret frigus, at ex eo quid deinde impendeat non minus patet; dubium ſane non eſt quin ex conſtrictione, quam inducit, ex ſanguinis in pulmone & in hepate ſtagnatione, prædiſponantur partes ad varias obſtructiones, & inordinatos motus; ideo v. g. hepar toties afficitur; ex eo conſtricto non exit bilis per colatoria, fiunt lividi ægri, digeſtionis labefactatur officina; alia viſcera non abſimili læduntur ratione, nec ſuo munere fungi poſſunt.

Sed cordi poteſt inferri vis ſumma; ventriculi longe fieri poſſunt ampliores, ut & venæ cavæ, hinc palpitationes & ſanguineæ concretiones, quibus aliquando obnoxii ſunt qui febrem intenſiorem diuturnamque paſſi fuerunt; non minus ad-

adversa esse potest sanguinis in pulmone stagnantis moles; ex ea aliquando prodiit sanguinis sputum, vel asthmatis species; nec profecto hæc frequenter occurrunt; at sufficit ut occurrere possint.

Aliud aliquando, ut innuimus, impendet periculum ex frigoris vi; eo deprimitur vitalis spiritus, nec is aliquando potest resurgere; ita nimirum aliquando obruitur, ut in frigore animam ponant ægri, neque id profecto mirum, cum pulsus aut evanescat aut parvus sit & frequens, cum perturbetur respirationis incessus, cum stagnent denique liquida in cerebro, ut in aliis partibus; inde autem patet periclitari ægros, si longior sit refrigeratio; vidi multos in tantum adductos discrimen, ut nisi ars occurrisset, e medio sublati essent; id equidem in adultiori ætate infrequens est periculum; sed in senectute non raro impendere solet.

Non ita inest in calore febrili periculum; cum quis e frigore emersit, ei in tuto res esse solent; at num inuritur partibus labes, quæ sensim augetur & tandem inexspectata erumpit? ascendit calor in febre intermittenti, in tertiana v. g., ad gradum trigesimum nonum circiter, altius vero progreditur in febribus compositis; si autem in quodam bene valente eveniat, ut quotidie, aut alternis diebus, per sex aut octo horas eo incandescat calore, qui ne summo quidem labore, motu, aut cœli æstu in corporibus excitari possit; an id tutum erit, licet per reliquum diei & noctis solita restituatur temperies?

De eo judicium ferri potest, ex iis, quæ summum calorem sequi solent; quanta rarefactio in

partium molliorum textu? quanta distractio in tenerrimis staminibus? quænam mutatio in liquidis, in quæ tantum potest naturalis calor? mirum profecto, cum hominibus & animalibus per summum æstum incedentibus tantopere noceat calor, ut eis toties mortem intulerit; mirum, inquam, ægros non in majus, quam solet, adduci discrimen in summo febris intermittentis ardore.

Ut ut tamen periculum effugiant, cum calore torrentur febrili, lædantur eo necesse est partium functiones earumque organa; & quidem in nonnullis ægris quanta jactatio in paroxysmorum æstu? vidi aliquando qui circa regionem cardiacam tantam experirentur anxietatem, ut ei ferendæ omnino essent impares; non minus anxii erant ob pulmones nimium æstuantes, caput ipsum ardere videbatur, nec profecto dubium quin tenerrimam cerebri medullam attingat hujus ardoris vis, licet in ejus medullæ textu tenuissima sint arteriosa vascula.

Quanta autem his partibus aliisque hac deflagratione veluti exustis potest inuri labes? gravissimum profecto instansque videretur periculum, si soli crederemus theoriæ; at naturæ vires experientia usuque cognitæ nos ab hoc metu ad spem in febribus ipsis, quibus torrentur ægri, plerumque revocant; vegeti sunt cum deferbuit calor intensissimus; imo in apurexia perfecta levior est sæpissime quam in statu naturali; ut certus nihilominus haberi debet *canon*, partes multa necessario pati a summo paroxysmorum æstu, eoque sæpius

pius recurrente ad plurimos morbos viam ſterni poſſe.

Huc accedit vaſorum actio, quæ calori reſpondet; ea tanta eſt per paroxyſmorum decurſum, ut dupla ſit aliquando pulſus frequentia, & multo major cordis impetus; hinc vero patet in genere quid patiantur ipſa vaſa, tum majora, tum quæ tenerrimam in pulpam abeunt; læduntur neceſſario partium textus, earum colatoria & functiones; ex intenſiori ſanguinis motu pendet dolor capitis acerrimus, ſpiratio frequentior & difficilior; quod vero periculoſius, inevitabilis eſt ſtagnatio quædam in vena porta, & in hepate; fieri enim nequit, ut liquida per hujus partis ambages ea celeritate progrediantur, quæ, ut præcaveantur congeſtiones, neceſſaria eſt.

Sudores, licet profuſi, non idem minantur periculum; ſed his, licet ſublevetur corpus evaneſcente paroxyſmo, non tollitur febris cauſa; quin imo hoc levamine exhauriuntur ægri; ſi quis v. g. propter errores in victu aut poſt crapulam alternis diebus ſudoribus diffluat per tres aut quatuor horas, an id ſalubre tandem eſſe poteſt? num potius cum per id tempus experientia teſte quinque aut ſex exhalare poſſint liquidorum libræ, inde quoddam impendet diſcrimen? id ſaltem dubium eſſe nequit in profuſo, diuturnoque & repetito febrili ſudore; eo enim graviores & magis contumaces portendi ſolent paroxyſmi.

Noxius erit imprimis ſudor, ſi nimium urgeatur ſub paroxyſmorum exitum; quæ erant inter-

mittentes febres tunc in continuas abeunt; nec profecto id mirum videri debet; cum enim inter ſudandum rubeat corporis ſuperficies, eodem rubore ſuffunduntur internæ partes; unde adigitur ſanguis in minima earum vaſcula, atque in iis congeſtus, irritationem, motum validiorem, ac proinde febrim graviorem poteſt inducere; hæc quidem, nec immerito, calori potius quam ſudoribus ipſis tribui poſſunt; ii tamen per ſe ipſos ad graviora exſuſcitanda ſymptomata multum conferunt; eos inſuper alii inſequuntur effectus, qui perturbandis œconomiæ animalis motibus omnino apti ſunt.

Non aquea ſimpliciter, quod & ipſum malum eſſet, per cutis colatoria amandantur; ſucci ipſi craſſiores, partibuſque nutriendis & reparandis dicati elabuntur; unde neceſſario debiliora fiunt vitæ organa; in ejuſmodi cutaneos effluxus ita proni fiunt aliquando ægri, ut nulla de cauſa iis diffluant per noctem imprimis; abacta febri ſæpe remanet hæc in ſudores propenſio, vixque coerceri poteſt; at quod majoris eſt momenti, ſuperſtes eſt tunc morbi fomes, aut alicujus partis vitium.

His profecto effluviis relinqui in vaſis craſſiora certum eſt, & inde multa impendere poſſunt; huic tamen theoriæ non nimium eſt indulgendum; ſolvuntur ſimul craſſiores ſanguinis partes; id præſtat motus & caloris vis; non minus ad hanc diſſolutionem confert bilis acrior & alkaleſcens, quæ in ſanguinem reaffuſa per omnes diffunditur vaſorum ambages; aliis humoribus ſimilis conciliatur acrimonia,

ut

ut patet puſtulis circa os prodeuntibus: hinc ægri, qui diutius febri laborarunt, exſangues luridique videntur.

Quam immutentur humores patet ex ipſis urinis; dum viget febrilis motus, flammeæ ſunt, ut innuimus; at evaneſcente paroxyſmo ſpiſſiores, ſpumoſæ, rubræ admodum, colorem ſibi adſciſcunt lateritium; eminet imprimis color hic in ſedimento, quod copioſum eſſe ſolet; & nil continet tamen niſi terram rubore tinctam, ut ſæpius expertus ſum per filtrum depurato lotio; hoc autem colatorio idem fit, ac in renibus per tempus, quo circuitus intenditur vis; nam filtro tranſcolatur flammei coloris liquidum, dum remanet craſſior terreſtriſque ſubſtantia, quæ tranſire nequit.

Ejuſmodi vero urinæ ita febribus intermittentibus propriæ ſunt, ut, in tertianis ſaltem, nuſquam ferme abeſſe ſoleant, ſi genuinæ ſint eæ febres; imo earum evanuiſſe fomitem nequaquam ſtatui poteſt, ſi colorem lateritium retineat lotium, aut rubedine quadam tinctum ſit; fallit hoc aut fallere poteſt tantummodo, cum adeſt morbus quidam hepaticus; ſiquando autem adſit materia alba copioſa ad fundum vaſis dejecta, id in bonis numerari debet, & tanquam criſeos alicujus ſignum; hoc autem in quacunque febri intermittenti me non obſervaſſe fateor; occurrit mihi tamen in quibuſdam ægris, perfectamque ſolutionem inde ominari non dubitavi.

Deeſt ſolummodo ſignum hoc, id eſt lateritium ſedimentum, in quibuſdam febribus inter-

mittentibus; quæ autem eo ſæpius carent, ſunt vernales imprimis, & quæ in ipſo autumno leviores ſunt, tum & aliæ validiores circa ipſarum initia, id eſt poſt primos paroxyſmos; ſed tunc vel flaveſcentes ſunt vel ſubruſæ; accedunt ſcilicet tantummodo ad eas, quæ rubram hypoſtaſim ſolent dejicere; quædam denique occurrit varietas in quartanarum febrium decurſu; ſed de eà alias erit dicendi locus.

Variam etiam faciem præ ſe ferunt urinæ in iis febribus, quæ in continuas aut remittentes abeunt; eſt ubi a colore naturali vix deſciſcant; alias colorem rubrum, eumque ſaturatum præ ſe ferunt, non raro denique, certis ſaltem temporibus, lateritium demittunt ſedimentum in remiſſione: hæc autem varietas ex *ſtricto* & *laxo* repetenda videtur; ſi urgeat febris & magna ſit partium conſtrictio, exeunt tantummodo per renum tubulos quæ liquidiora ſunt; ſi vero ſubſit laxitas, elabuntur etiam quæ craſſiora ſunt & rubent; unde in ægrorum bonis numerantur; probatur hoc ipſarum febrium continuarum exacerbationibus; in iis enim tenujores ſolent eſſe urinæ,

CAPUT XVII.

De variis affectibus, qui febres intermittentes comitantur.

VIdimus jam quid ex quolibet febrium intermittentium ſymptomate ipſis proprio & perpetuo timendum ſit; nunc perluſtrandi ſunt effectus, qui ad nullum ex ipſis ſymptomatibus, ſed ad omnia ſimul ſumpta aut potius ad ipſam febrim in genere referri poſſint; non ſunt equidem perpetui ii effectus; abeſſe enim aut adeſſe poſſunt; ſed quid mali ex iis redundet in quorundam præcipue organorum functiones inquirendum ſupereſt.

Quod maxime in febre intermittenti familiare eſt, urgent ægros capitis dolores modo leviores, modo acerrimi; ſtatim quidem videtur eorum vim ex ſanguinis in cerebrum impetu eſſe repetendam; ſed eam cauſam incuſare non ſemper licet; eſt enim ſæpe vehementior circuitus abſque ejuſmodi capitis affectu; mentis arcem, ut jam diximus, aliquando aggreditur, convulſiones ciet, lethargum imo & maniam inducit febrile venenum; idem autem cerebri membranas ſtimulat; ſæviſſimus interea inde exortus cruciatus cum febre ipſa ut plurimum ſolet decedere, aut multum de ſua acerbitate remittere.

Aliorum ægrorum querelas audire eſt de ventri-

triculi affectibus; nauſeat ſcilicet, ſubvertitur, a cibis abhorret, ineſt ei gravitatis, ardoris, conſtrictionis ſenſus; ſimul in quibuſdam exſurgunt dolores varii generis; quod vero non minus frequenter occurrit, nec minus negotii faceſſit, eſt ejus viſceris diſtenſio ſeu tumor, is vel in ipſis febribus, quæ non diu excurrerunt, aliquando obſervatur; his vero deſinentibus, in multis ægris ſuperſtes eſt; ſe prodit tamen imprimis in illis, quæ diuturnæ fuerunt, ſive remediis perperam impugnatæ.

At frequentior in diuturniori febre, variuſque omnino ſolet eſſe alius affectus, tumor nimirum totius abdominis; id quidem aliquando mollius eſt cum in molem aſſurgit; & quod ſane infrequens inſtar pergameni exſiccati occurrerunt mihi in quibuſdam ægris ejus integumenta; ſed ut plurimum, quod negotii parum non faceſcit, diſtentum & quaſi conglomeratum reperitur, eſt ubi tanta ſit ejus renitentia atque durities, ut marmoris inſtar eſſe videatur; nec tamen, quod omnino mirum, quidquam incuſare licet, ut docent cadaverum ſectiones; præter aerem vi ſua elaſtica inteſtina expandentem.

Procedunt hæc omnia, ut plurimum, ex læſis hepatis functionibus; tollitur nimirum aut imminuitur bilis ſecretio, acrius fit recrementum hoc, & veram refert amurcam; ſi vero gravior ſit febris, queruntur aliquando ægri de gravitatis ſenſu, de anxietate inde orta, de doloribus in hypochondrio dextro ſævientibus; levem quidam patiuntur hepatitidis ſpeciem: inde autem patet

quare

quare flavus aut lividus inducatur vultus color, & quam facile ſit ut febri intermittenti ſuccedat icterus, qui in certis epidemiis ſæpius occurrit.

Sunt & multa alia, quæ ex eodem ſcaturiunt fonte; quid mirum v. g. ſi viſceris ita ad vitam neceſſarii tam gravi læſione lædantur cæteræ partes circumpoſitæ? ſi irritatione & ſpaſmorum vi intumeſcat inteſtinalis tubus? ſi denique ipſæ partes externæ tumidæ fiant? non longe ab initio febris aliquando eum tumorem obſervavi in certis epidemiis; poſt ſeptimum ſcilicet aut octavum diem; ſerius tamen accidit ut plurimum, & pendet ſemper, ut modo diximus, a viſcerum vitio.

Aliorum inſuper malorum cauſa & fons hepar eſt in intermittentium decurſu; colligitur namque in hujus viſceris textu, & ſtagnat ſanguis; unde progredi nequit, qui in venam portam appellit; eo igitur turgeant oportet cæteræ abdominis partes, cum in iis ſimul moram patiatur, & continuo in eas affluat; turgebit ideo imprimis lien, qui toties in molem excreſcit, turgidi erunt ventriculi & inteſtinorum parietes, intumeſcet ſimiliter affluentibus liquidis meſenterium, in quo tot & tanta diſſeminantur vaſa; inde autem obſtructiones, diarrhϾ putridæ, dyſenteriæ, periculoſi ſanguinis effluxus; ſolent hæc omnia occurrere in febrium diuturnitate & in certis epidemiis.

Inde patet flatuum vim in febribus non ſolam eſſe cauſam, quæ alvum in tumorem attollat; au-

ge-

getur, ut modo diximus, viſcerum moles; colliguntur, & concreſcunt nonnunquam varii humores in certis locis; his fluidis tum intra vaſa concluſis, tum deviis, intumeſcit variarum partium textus, & ſubſtantia præcipue cellularis, quæ tanquam ſpongia undique circumducta haberi debet; patebit id ex variis obſervationibus; tum imprimis ex corporum, de qua mox agemus, ſectione; non mirum ergo ſi exploranti occurrat aliquando abdomen inæquale, & ſi videatur quaſi tumoribus consitum, si durum denique reperiatur, aut a naturali recedens mollitie; fieri enim nequit, quin irritatione fibris concilietur rigiditas.

Magis mirum eſt profecto, ejuſmodi aut flatuoſo prodeunte tumore, febrim in multis remittere, imo deſinere aut naturam mutare; videtur febrile venenum cum in alvum vim ſuam exerit, reliquum corpus deſerere, aut potius alia ratione illud vexare; eodem ſe res habet modo in partium infernarum, de quo modo agemus, tumore; cum ſcilicet exſurgit ejuſmodi tumor, decedit febris, aut ſpes eſt fore ut brevi decedat; non tamen id perpetuum eſt; ſunt nonnunquam quos urgeat febris, cum abdomen & infernæ partes, tum aliæ intumeſcunt; novus exoritur tunc morbus, febribus, ex queis originem trahit, additus.

Sunt hæc profecto graviſſima, ſed his non ita nos deterreri oportet, ut illico exiſtimemus vitæ impendere diſcrimen; pueri v. g. qui ſunt eiuſmodi tumoribus maxime obnoxii, eo aliquando videntur eſſe redacti, ut nil præter mortem exſpectare fas ſit; ii tamen veluti reviviſcentes emergunt

gunt non raro; idque nonnunquam ſolius naturæ beneficio; in adultis ſimiliter, cum partium omnium abdominalium læduntur functiones, & vix trahi poſſe videntur vitæ reliquiæ; in adultis, inquam, ita febrium vi per plurimos menſes, imo per annum confectis, omnia nonnunquam in melius abeunt; multos remedia rite adhibita, multos ipſa cœli mutatio & adventans æſtas ita reſtituit, ut eos ægrotaſſe non crederes.

Id vero non aliunde deduci poteſt, quam ex duplici cauſa; & primo quidem in tam miſero rerum ſtatu omnia ex ſolo febrili veneno pendere poſſunt; poteſt id & ſæpe ſolet hærere in univerſis corporis latibulis; ita vero aliena ſub ſpecie latens, viſcera ſtimulat, liquida in ipſis morari cogit, & omnia denique præſtat, quæ obſtructionibus periculoſis ſolemus tribuere; atqui tamen fieri poteſt ut ejuſmodi cauſa, quæ extranea eſt, irritentur ſolummodo nervi, vel turgeant vaſa & adhuc pervia ſint; patet id ex eo quod levi aliquando remediorum auxilio tollantur, quæ tantum incutiebant timorem.

Ipſa febris intempeſtive ſuppreſſa & iterum reſurgens abdomen nonnunquam penitus reſtituit, licet turgidum & diſtentum; inde autem, tum ex iis, quæ modo diximus, elici poteſt *canon*, qui parvi non eſt momenti, & qui experientia confirmatur; obſtructiones nimirum, quæ a febre intermittenti ortæ, peculiares ſunt, nec adeo periculoſæ, atquæ illæ, quæ ex aliis cauſis ortum trahunt; inde fit ut remediis & ſpei ſæpe locus ſit, cum de ægris actum eſſe videtur.

CAP.

CAPUT XVIII.

De affectibus, qui post curatas febres supersunt.

HÆC sunt, quæ in ipso febrium decursu solent occurrere; at multa prostant, nec ea parvi momenti, quæ eisdem curatis supersunt; & primo quidem dolori capitis acerrimo obnoxii sunt multi ægri; tanta vi insurgit aliquando hic dolor, ut in eum videatur commutatus morbus, medium videtur discindi caput, nec ullus conceditur quieti locus; tunc autem penitus excessisse febrile venenum credere non licet; fuit tamen ubi post tantos cruciatus evanuerit, vel sponte naturæ, vel sola diluentium opera.

Alias fugata febri diffluit undique totum corpus; nocte imprimis urgent sudores, & aliquando tanta vi erumpunt, ut his brevi exhauriantur vires; in tanta autem illuvie, longe similiter a vero aberraret, qui curatam esse febrim crederet; conversum tum videtur febrile venenum in cutis organa; in ejusmodi autem conversione nil mirum esse videbitur, si recordemur occurrere aliquando febres mere sudatorias, si ita loqui liceat: vidi nuper hominem, qui sudore diffluebat, tertia quaque die recurrente, & per sex aut octo horas vigente, absque ullo ferme febris vestigio; hæc autem periodica inundatio non nisi cortice Peruviano repressa est.

Po-

Poteſt quidem quandoque ſudor in partium refundi debilitatem; at tanto non exundat impetu, niſi adfuerit morboſa cauſa viſceribus infixa; ex eo fomite prodeunt, ut plurimum, copioſiores cutis effluxus, aut ex aliquo miaſmate in eam delato; hinc fit, ut refrænari vix poſſint; & ſi coerceantur incongrua medendi ratione, res in pejus ruere ſolent, ut mihi multiplici conſtat obſervatione.

Ex iis omnibus, quæ febri fugata ſuperſunt, aut ſupereſſe poſſunt, multo graviora ſunt, quæ in viſceribus hærent vitia; & profecto, cum tanta ſit aliquando veneni febrilis vis, non mirum ſi ſui multa relinquat, eaque diuturna veſtigia; prodeunt autem ea imprimis in hepate, ex eoque originem ducunt multi affectus; talis eſt v. g. icterus, qui, ut diximus, in certis epidemiis frequentius occurrit quam in aliis; aliquando equidem criticus eſſe obſervatur, ſed ſi poſt certum exoriatur ab initio tempus, longius nimirum ab eo, ſi denique ipſe gravior & diuturnior fuerit, ſuperſunt tandem in bilis colatoriis obſtructiones, quibus vix levari poſſunt ægri, & quæ lethales non raro fiunt; in ſcirrhoſos enim, ideoque immedicabiles abeunt tumores.

Sunt & aliæ partes, in quibus non leviores remanent febris reliquiæ; in abdomine fiunt ſtagnationes, ſeu congeſtiones; in molem attollitur lien, modo majorem, modo minorem, & quandoque maximam; eſt ubi in duritiem ſcirrhoſam abeat pars hæc, cujus adeo incertus uſus; alias mollior ipſa fieri ſolet, & in merum magma

pu-

putridum diſſolutum, nigrum atramenti inſtar, immutari; ejuſmodi morbo poſt febrem intermittentem male curatam laboravit & obiit Vir Illuſtriſſimus.

Inteſtina vix functiones ſolitas obeunt; confluit in eorum cavum aliquando ſanguis niger & craſſior; nec profecto id mirum cum objecta ſint ei in hepate repagula, & proinde in vena porta hæreat; in ea autem congeſtus ſibi viam facit in tubum inteſtinalem per diſtenta nimium, ideoque tandem hiantia vaſcula; inde illæ diarrhϾ dyſentericæ, de quibus egimus.

Pulmones ipſos febrilibus reliquiis affectos obſervavi; erat quidam, qui per ſeptem menſes febri tertiana decumbebat; ea tandem cum defunctus videretur, vultu livido & ſubflavo latentis, & corpus totum depaſcentis morbi præ ſe ferebat vim; marcore interea ferme confectus, tuſſi laborabat acriori; unde in phthiſim propendere credebatur; ſed re propius ſpectata, ſub tertiam quamque diem, graviori ſtimulo urgeri pulmones obſervatum eſt, tum febrim nocturnam leviter inſurgere. His autem ductus non corticem quidem Peruvianum exhibere viſum eſt; nimia copia, & abſque aliis præmiſſis remediis jam ingeſtus fuerat; ſed juſculis aperientibus, & alvum laxantibus incumbere ſatius exiſtimavi; idque non ſine ægri levamine; brevi enim ceſſit febrilis motus, tuſſis omnino evanuit, atque partium omnium functiones reſtitutæ ſunt.

Similem in alio ægro affectum, magiſque periculoſum obſervavi; laborabat quidam febre re-

mittenti mali moris, quæ emeticis & purgantibus exaſperata, vim ſuam tandem in pulmones dejecit; hinc tandem hæmorrhagia, quæ alio ex fonte derivanda videbatur; ea autem compreſſa, poſt aliquot dies remiſit febrilis motus, imo evaneſcere omnino viſus eſt; at cum omnia ſalutem reſtitutam ſpondere viderentur, ecce ſpirandi difficultatem, quam vel in leviori motu experiebatur æger; magnum vitæ diſcrimen intentabant omnia; criſi tamen inexſpectata per urinæ vias defluxit læſæ reſpirationis cauſa; non equidem natura ſola opem tulit; multum profuere pilulæ ex ſcilla, ſerum lactis & cremor tartari; quin etiam iiſdem profligata eſt febris quartana, quæ in malorum cumulum exorta identidem ſe efferre ſolebat.

Patet inde, ex tot partium ſcilicet obſtructione aut læſione, quam facile ſit, ut febribus ſuccedat aqueus in variis partibus tumor; ſtatim atque remittit ipſarum vis, pedes in multis tibiæque œdemate laborant; fit autem hæc illuvies in textu cellulari, tum propter obſtructiones, quæ ſuperſunt, tum propter veneni febrilis vim in partes infernas converſam. Hinc poteſt haberi ut ſignum fatiscentis febris ejuſmodi tumor, aut potius ejus cauſæ e fomite ſuo depulſæ & deviæ; pueri autem minus huic intumeſcentiæ ſunt obnoxii; incidit etiam potius in tenujoris ſortis homines, ſive quia minus accurata fuit medendi ratio, ſeu quia nimio fracta labore corpora in obſtructiones magis prona ſunt.

In verum hydropem aſcitem abit ſæpe hæc pe-

dum tibiarumque intumeſcentia; non minus frequens eſt leucophlegmatia univerſalis; in certis tamen epidemiis ſæpius ſe prodit; anno elapſo v. g. intumeſcebant pedes, tibiæ, brachia & manus; pulmones ipſi illuviei hujus expertes non erant; maxima aderat aliquando ſpirandi difficultas; tuſſis inſtabat acrior, & tunc imprimis, cum omnes obſideret partes aqueus tumor; frequentiora autem hæc erant, ſi febres fuiſſent abnormes, remittentes continuæ v. g. & dein remittentes.

Non minus gravia tamen hæc ſunt aliquando in ſimplici febre intermittenti. Vir triginta annorum nuper febre tertiana laborabat; ea per plures menſes neglecta, in febrem abiit inordinatam; huic tandem ſucceſſit leucophlegmatia, qua omnes intumuerunt partes, & quæ nullo potuit debellari remedio; quod mihi magis mirum viſum eſt, nil ferme in viſceribus, quod incuſari poſſet, repertum eſt; inde autem ſequitur ſolo febrili veneno per univerſas partes diffuſo, oriri poſſe univerſalem illuviem, quæ tandem mortem inferat.

Sunt alia, quæ non ita frequenter occurrunt a Scriptoribus variis memorata; fateor me tonſillarum inflammationem, de qua egit *Sydenhamus*, in nullo obſervaſſe ægro: ſcorbutus quidem in regionibus ad boream ſitis potius quam apud nos ſolet occurrere; in caſtris tamen febres autumnales ſæpius excipit: diabetes vero, qui ex iis febribus in provectiori ætate impendere dicitur, non niſi una vice ſe mihi obtulit; erat vir quadragenarius febre tertiana laborans, eaque pertinaci, is tandem accedente ingenti uri-

næ

næ profluvio non pejus habuit, ſed intra quindecim dies perfecte reſtitutus eſt.

Maniæ ſpeciem, febribus quartanis præcipue ſupervenientem, adducit *Sydenhamus*, & nullam de ea miratur ab Authoribus fieri mentionem; mihi quidem in uno tantum ægro occurrit ferox ille affectus; laboraverat horti regii præfectus febre intermittenti; is, ea deſinente, in furorem, qui vix poterat coerceri, ſtatim incidit; nullo tamen ferme adhibito remedio intra nycthemeron perfecte quieverunt animi & corporis inſolentes motus; nec febrilis morbi ullum eſt relictum veſtigium.

CAPUT XIX.

De vario relapſu in febres intermittentes.

LIquet ex iis omnibus, quæ patiuntur viſcera, quam facile ſit ut febrile venenum diu in iis lateat & inexſpectato toties reſurgat febris; ita in relapſum prona eſt, ſi quibuſdam credendum, ut circa diem & horam, quibus invadere ſolebat, adhibendæ ſint cautelæ; obſervatum ſcilicet fuit a nonnullis poſt ejus ſolutionem, atque etiam poſt longam paroxyſmorum intermiſſionem, eodem tempore, quo primum prodire ſolebant, eos reſurgere; imò impendet periculum, ne ſi quid eadem peccetur in quam incidebant hora, iterum ii exſuſcitentur; at ſane mihi dubium eſt, nùm accurata fuerit obſervatio.

Quidquid autem ex iis ſit, certa conſtat experientia, quod ſi febris radicitus curata non fuerit, non niſi per certum tempus ad quindecim v. g. aut quatuordecim dies ea inducias ſoleat concedere; non tamen id perpetuum eſt, ſed ut plurimum tantummodo ita ſe habet; & primo quidem, intra pauciores dies poteſt iterum ſe exerere mali fomes; deinde vero eſt ubi longior omnino interjiciatur mora: ſilet v. g. per menſem, at, quod magis mirum, non raro per hiemem ſe proripit febris, & verno reſurgit tempore; deſinit iterum eadem per æſtatem, autumno nihilominus quandoque reverſura, niſi ei naturæ viribus aut remediorum occurratur opera; ſæpius tamen inter hæc ſtadia exſuſcitatur variis de cauſis.

Per ſe ipſum equidem latens febrile venenum poteſt excitari, & ita reſurgit ſæpiſſime; ſive enim acrius evadat, ſive antea ſparſæ quodam in loco recolligantur ejus vires, erumpit tandem in paroxyſmos; ſed multum juvari poteſt ejus excandeſcentia; & primo quidem cum ſint cauſæ non ignotæ, quæ febrim ſimplicem tertianam in duplicem faceſſere cogant; cum ſimiliter quartanam duplicare, imo in continuam, quod tamen raro occurrit, commutare poſſint, nonne eædem ſopitum & ſilens febrile venenum exſuſcitare aptæ ſunt?

Eæ autem cauſæ, ut cuique notum, multiplices ſane ſunt; remedia nimirum calidiora & alvum validius ſtimulantia, vel intempeſtive uſurpata; deinde vero animi pathemata; inordinata, ut dixi-

diximus, victus ratio, alimenta rancida, putrescentia, glutinosa, austera; ea, inquam, omnia ad sopitam exsuscitandam febrim multum possunt; frigus imprimis, ut merito jam alibi statuimus, metuendum est; in ipso enim sano corpore, prima secum adducit intermittentium symptomata, horrorem, rigorem, tremorem &c.

Sed sicut variæ sunt eæ causæ, ita varii esse possunt in febrem relapsus; sæpe cum restitutionis illuxit spes, omnia in pristinum relabuntur statum; iterum scilicet prodeunt paroxysmi, variaque est eorum vis, & per varium excurrunt tempus; desinunt deinde, iterumque exsuscitantur; ut vero sæpius resurgit alterna paroxysmorum series, ita nonnunquam unus aut alter occurrit; hominem nuper vidi, qui cum tertiana conflictatus esset febre, eaque liberatus videretur, tandem die quindecima paroxysmum patiebatur, eumque unicum; omnes enim sustulit febriles reliquias. At est ubi veluti sparsim & inordinate exsurgant paroxysmi, nec quidquam primarii typi retineant; erat quidam, qui tertiana statim laboraverat; siluit hæc per menses duos aut tres; dein ita incessit, ut modo quotidie, modo altera quaque die, alias quarta & quinta resurgeret: sunt interim quæ magis aut alia ratione abnormes sint; nam continuarum ritu prodeunt identidem, & postea intermittentium sequuntur morem; ita protrahuntur aliquando per longum tempus, variisque ægri conflictantur symptomatibus sibi inordinate succedentibus.

Hæc quovis tempore occurrere possunt, ac frequentius sese in certis produnt epidemiis; alter-

nas ejuſmodi facies, ſive alternum quietis & motus febrilis reditum obſervavi, imprimis in iis febribus, quæ in paludoſis graſſabantur locis; cum eæ per certum excurriſſent tempus, vix curationem recipiebant, quavis data occaſione ſolebant reſurgere; ſæpe cum reſtituti viderentur ægri, id eſt paroxyſmis liberati, prætervifo fungebantur fato; alii vix ab autumno ad æſtatem uſque vitam trahebant; nec tunc quidem liberabantur omnes; melius tantum habebant multi; reliquiis interim febrilibus, variiſque ſymptomatibus confecti, in primum relabi ſolebant ſtatum.

In ejuſmodi autem relapſu, tum in aliorum temporum & locorum epidemiis, alia mihi occurrerunt; recrudeſcebant quidem paroxyſmi ſtatis horis aut diebus, at perfecta non erat intermiſſio; vigebat intercalari tempore febrilis motus & calor internas depaſcens partes; videre erat in tanta febrium contumacia ægros gravius ſe habentes; vix pedibus ſtare ſuſtinebant, lurido erant vultu, aut flaveſcentes; marcore quidam videbantur abſumpti, atque in iis ſtomachus vix ingeſta ferre poterat; duplex autem erat morbi cauſa, quæ unica tantum primo viſa fuerat; alia ſcilicet in viſcerum vitio poſita; tacitam & continuo greſſu incedentem inducebat febrim, alia vero in miaſmate, quod febris intermittentis fomes erat, & periodico circuitu recurrebat.

Eſt ubi ad hecticas magis videantur accedere ejuſmodi febres; evaneſcunt quidem paroxyſmi ſtatis temporibus incandeſcentes, at inſurgit pulſus nocturnis horis abſque frigore aut calore graviter

viter urgenti, & intermedia tempora a febrili motu nuſquam ſunt immunia; hoc imprimis in iis obſervavi ægris, in quibus perverſa methodo curatio tentata erat; occurrunt etiam ejuſmodi reliquiæ in aliis, in quibus aut viſcerum vitio, aut veneni morboſi vi, ſæpius recruduit febris.

Non ultra progrediemur in luſtranda varia relapſuum ſpecie; ſed ſi tam diverſi generis eſſe poſſint, ea eſt, ſaltem juxta quoſdam, febre intermittenti laborantium conditio, ut cum eos ſemel invaſit, & perfecte per criſim & per remedia ſublata eſt, ea per reliquum vitæ tempus non ita tentari ſoleant; pauci ſaltem admodum eſſe dicuntur, qui quartana ſæpius correpti fuerint.

Non tamen hoc ita dictum credo, ut nil poſtea metuendum ſit ex epidemiis, aut ex iis locis, in quibus endemiæ ſunt ejuſmodi febres; cum enim febrili miaſmati undique circumfuſo veluti innatent corpora, fieri nequit, ut ea non tandem afficiat, quæ etiam huic excipiendo minus ſunt idonea; hoc tantum innuere haud dubie voluerunt quidam Medici, ejus veneni viribus minus in genere patere ægros, qui eas experti ſunt: de quartana tamen potius quam de aliis hæc dici poſſunt; multi enim ſunt v. g. qui febri tertianæ ſæpius obnoxii fuerunt.

Quidquid hac de re ſtatuendum videatur, ex modo dictis ſequitur, duo maxime ſpectanda in febris intermittentis reliquiis; & primo quidem, an ſolummodo remaneat fomes, qui febrem ſolito more incedentem reducat; deinde vero an is in affectus quoſdam abierit, & partium principum vi-

tia quædam induxerit; metuendum ſane, nec id immerito, ne ex iis pendeant relapſus; tunc autem vix datur curationi locus, aut ſi abigi febrem intermittentem contigerit, ſuperſunt ægritudines, quibus tota conflictatur vita; remanent præſertim obſtructiones, viſcerum functionibus omnino adverſæ.

CAPUT XX.

An ſalutares eſſe poſſint febres intermittentes cum ſymptomatibus jam memoratis ſtipentur, & in tot abeant periculoſos affectus.

HIS autem, quæ jam memorata ſunt, poſitis, judicari poteſt, an febres intermittentes inter ſalubres naturæ motus numerari debeant? hoc quidem ita ſe habere multi variis argumentis, & Veterum nixi authoritate probare conati ſunt; ſed an certo liquet morbum per ſe ipſum ſalutarem eſſe poſſe, aut ſaltem an id ita in genere ſtatui poteſt, cum tanta labes partibus variis inuratur, & cum ea in tantum præcepſque diſcrimen toties adducantur ægri?

Theoreticæ rationes inania plerumque ſunt figmenta; experientia ſola audienda eſt; ea quidem ſuaſiſſe multis videtur febres, vernales imprimis, ad valetudinem conducere; iis, inquiunt, reſerantur vaſa per hiemem conſtricta & obſtructa; ex earum vi nil metuendum, cum benigniores ſint,

ſint, & ſponte veluti ſecedant, aut leviori remediorum auxilio; ex iis denique convaleſcentes febribus alacres omnino degere creduntur.

Quod vero non ita liquet, ex aliis febribus benignioribus quidem & ſibi per aliquod tempus permiſſis, idem beneficium reportare ægros multi contendunt; in exemplum adducuntur pueri, qui febrilis veneni opera variis liberari affectibus, & firmiori deinde virium robore gaudere feruntur; at non eo ſubſiſtit febris ſalubrem vim deprædicantium opinio; ipſam quartanam ad longævitatem multum conferre exiſtimant.

In iis febrium encomiis, ſi quæ vera ſint, multa a vero aliena videntur; experientia liquet tantummodo innumeros, qui febri laborarunt, nil detrimenti eſſe expertos, & firmum deinde in iis fuiſſe virium robur, quod alios poſt morbos inſolens non eſt: at inter ipſos pueros nonne multi, febrili veneno exhauſti, & labe viſceribus inuſta, miſerrimam deinde trahunt vitam? num quidam, ut ſenes, periculoſe aliquando decumbunt? aliis vero quis longam annorum ſeriem ſpondere auſit? nonne ex iis multi ſunt, qui brevis omnino ſunt ævi? Si quidam extremum attigerint ſenium, cur febri potius quam inſitis a natura viribus id tribui poteſt?

Hoc tantum aſſerere licet ineſſe febrili motui magnam vim; eo quandoque tolluntur ſtagnationes, aperiuntur vaſa minima, quibus imminebat obſtructio; additur robur partibus, & imprimis vitalium functionum organis; eliminantur per ſudoris ſpiracula noxii humores; liquidis remanenti-

bus

bus nova inducitur crasis, seu totus immutatur corporis habitus.

Mirum ergo videri non debet, si febres quibusdam mederi possint morbis, ut epilepsiæ v. g. & melancholiæ; fuit hæc *Hippocratis* doctrina, variis deinde observationibus comprobata; non tamen ita est accipienda ut vera ubique reperiatur; febri quartana superveniente, ea solummodo tolli potest epilepsia, quæ levior est, aut quæ ex quadam stagnatione, vel ex miasmate retroacto ortum trahit; non magis certa est melancholiæ per febrilem motum curatio; si gravior sit ejus morbi causa, vel altius infixa, non solum ejusmodi non obsequitur remedio, sed eo solet exasperari.

Magis proficua est febris vis, cum laxior est corporis compages, & languet partium vitalium actio, cum insunt œdematosi tumores, aut leucophlegmatiæ ex motus defectu prodeuntes, cum insurgunt convulsivi aut inordinati nervorum motus, ut in mulieribus hystericis, cum rheumatici vagique imprimis sæviunt cruciatus, cum denique scabie fœdatur corporis superficies; prostant apud varios Scriptores observationes, quibus ejusmodi morbos, imo & podagricos affectus, febri intermittenti sublatos esse probari potest; cephalæa similiter, cordis palpitatio, dolores certis partibus infixi, per febrilem impetum abscessisse, aut saltem siluisse, certum est; liceret mihi hæc omnia nonnullis confirmare exemplis, e propria experientia petitis; sed his supersedere satius visum est.

Hoc

Hoc tantummodo iterum monendum ducimus, non perpetuas esse ejusmodi curationes; ex iis ipsis affectibus, de quibus jam egimus, & in quos febris multum potest, multi sunt, qui ei superstites fuerint; imo quidam, ipsa curati per aliquod tempus, prodierunt deinde, nullatenus immutati; si quando autem penitus tolli possint, maxime in puerili ætate; tunc enim circuitus aucto impetu, & profuso sudore, magna humoribus & partibus solidis induci potest mutatio; vitali insuper spititui magna potest addi vis; unde necesse est, ut multæ tollantur ægritudines.

Quod eos spectat, qui non peculiaribus his morbis, de quibus egimus, laborant, aliquot paroxysmi febriles valetudinem quidem firmare, aut leviter labefactatam restituere possunt; si tamen graviores fuerint, aut diuturniores, non solum salubres non erunt, sed noxam inferent, & eo quidem magis periculosam, quo tenerior viscerum textus, maxime autem adversa erit febrilis vis, si eorum læsæ sint functiones; sint v. g. icterici, aut in tussim proni, ab iis nil boni ex febribus exspectari poterit; hoc saltem ut plurimum verum est, nec aliter se habere potest, nisi forte fuerint succi quidam noxii, qui hos inferant affectus, & qui febris vi immutari vel expelli possint.

Eo referri possunt omnia ferme, quæ de febrium salubritate statuere licet; imprudenter profecto his multi habenas laxant, diutiusque naturæ committunt; non tamen ita benigne, ac sibi fingunt, decurrere ubique solent ejusmodi morbi:

Fo-

Foreſtus quidem neminem ex tertiana febri occumbentem per quadraginta annorum ſpatium vidiſſe teſtatur; non ergo graſſantes & magnam ſtragem edentes vidit epidemias; præterea vir ille, veris febrifugis deſtitutus, num obſtructiones hepatis aliorumque viſcerum lethales, tandem affectus ipſius febris comites aut reliquias obſervavit? neſcio an longius non proceſſerint alii, qui eam ut verum habuerunt antidotum; peſti adverſam fuiſſe tradit qui *de morbis Bredanis* egit Scriptor; ea enim, inquit, dum vigeret, ægros ab omni contagii afflatu immunes ſervavit.

LIBER SECUNDUS

DE FEBRIBUS

QUÆ AB INTERMITTENTIUM MORE DEGENERES ALIENAM INDUUNT FACIEM.

CAPUT I.

De febribus compositis & larvatis in genere.

EJusmodi est simplicium febrium intermittentium incessus, isque facile dignoscendus; at sæpius immutari solet, & cum alieno, & devio feruntur gressu, non ita patet, etiam sedulo inspicientibus, earum natura & origo; abeunt eæ in compositas, & quamvis ex fomite intermittentium ortum trahant, intermittere de-

desinunt; continuarum enim progrediuntur ritu; inde autem exsurgit quæstio, num scilicet eædem sint, aut quid ex proprio servent ingenio? vel potius num veræ sint continuæ, veluti aliæ, quæ ex diversis oriuntur causis?

Ut melius hæc pateant, earum febrium, quæ sub aliena specie prodeunt, tradenda historia; & primo quidem nonnulla præmittemus, quæ antiquis observata innotuerunt; non iis equidem immorari mens est, ad opinionum, quæ jam exoleverunt, inanem ostentationem; inquirendum tantummodo breviter, quales Veteribus occurrerint febrium commutationes? ita sternetur via ad eas dignoscendas, quæ experientibus solent occurrere.

Celsus equidem, ab origine omnia repetens, febrium incessum veluti oculis subjicit; *Aliæ, inquit, sic desinunt, ut ex toto sequatur integritas; aliæ sic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quædam reliquiæ remaneant, donec altera accessio accedat; ... aliæ vix quicquam aut nihil remittunt; ... interdum accessiones confunduntur, sic ut notari neque tempora earum, neque spatia possint; ... accessiones etiam, modo singulæ singulis diebus fiunt, modo binæ, pluresve concurrunt.*

Galenus, *Celso* licet doctior, & uberiori experientia instructus, minus accurate febrium effinxit commutationes, variumque incessum; intermittentium tamen ingenium in quibusdam continuis expresse notavit; *amphimerinas*, seu quaque die incandescentes memorat; *tritajophyas*, seu quæ tertia die acrius insurgunt, attingit; quæ deni-

que

que in quartum diem recidunt exacerbationes raro occurrere observavit.

Apud insequentium sæculorum Medicos accuratiori studio agitari cœpta sunt hæc omnia; varias ejusmodi febrium species fusius persecuti fuerunt; sed iis, ut Veteribus, hoc inest vitii, quod tantummodo de veris continuis egisse videantur; non definierunt scilicet num illarum paroxysmis insit quiddam intermittentibus solis proprium, aut num revera ex intermittentium genere sint, & ex earum fomite ortæ, quæ continuo gressu incedentes statis exacerbantur temporibus.

Quod vero de febrium mixtione, confusione aut implexu commenti sunt, a sedula observatione multo magis recedit; nam quotidianas, tertianas & quartanas commisceri, aut in idem tempus, vel in diversas horas incidere existimarunt; si vera essent ea, posset inde quædam *continuitas* exoriri; at in genere quæ de confusis effatur *Fernelius*, de omnibus quocunque modo concurrentibus dici potest; nulla, inquit, seorsim internosci potest, neque ulla simplex, aut pura elucet, sed sunt earum signa confusa.

Quæcunque autem sit febrium intermittentium hæc commutatio, alienam ipsæ non raro induunt faciem, sub qua earum natura vix dignosci potest; magni igitur momenti est, a fallaci externaque specie ad proprium illarum ingenium propius accedere; inquirendum ergo, I. ut simplici febri intermittenti, seu ejus causæ inducatur larva, sub qua latere possit; II. ut eadem febris in mali moris paroxysmos insurgat; III. ut in

con-

continuam commutetur, & malignarum apparatum & vim deleteriam æmuletur; IV. qua ratione ab aliis continuis ſecerni poſſit.

CAPUT II.

Ut varie latere poſſit febrile venenum, & in aliena a febre intermittenti erumpere ſymptomata.

CUm ſimplex febris intermittens certum ſequitur typum, atque etiam ſolito incedit greſſu, a natura ſua ſæpe deſciſcit; ſi quædam aliæ ſint febres, quæ ipſam mentiantur, ipſa alios mentiri ſolet affectus; eſt v. g. ubi in quadam parte latere aut colligi poſſit febrile venenum, ita ut hæc pars ſola videatur ægra; deinde vero peculiaria & inſolita ſibi adſciſcere poteſt ſymptomata, in quibus totam morbi vim poſitam credere poſſent inexperti; denique ab intermittentium more omnino deflectens, alias poteſt æmulari febres, eaſque continuas, & quæ alienam a ſuo fomite præ ſe ferant ſpeciem; de iis autem omnibus ſeorſim agemus, & quæcunque larvam poſſunt oculis aut menti objicere proſequemur.

Multiplici ſane ſub larva a ſuo ingenio recedere poſſunt febres intermittentes: in genere qui periodici ſunt affectus ad ipſas, ſilentes licet, pertinent; ipſarum enim ſequuntur typum, & eadem

ra-

ratione curantur; tuſſim convulſivam quinta hora matutina quotidie inſurgentem, ſingultum & hæmorrhagiam periodice recurrentes, cortici Peruviano ceſſiſſe memini; nauſeas, vomitus, anxietates, colicos dolores, palpitationes non abſimili ritu procedere, eidemque remedio ſubjici obſervatum eſt.

Sed ut quæ magis obvia ſunt in exemplum adducam: ſæviunt aliquando pulſu vix immutato dolores acerrimi, ſtatis revertentes temporibus; ſæpius v. g. cruciatum ejuſmodi obſervavi ſupra orbitam exortum, abſque ullo febrili ſymptomate; ſolus tamen aliquando non eſt dolor hic; fuit enim ubi in ipſo ejus exortu palpitationem experti ſint ægri circa locum affectum.

Occurrit & mihi in quodam ophthalmiæ ſpecies, quæ certa hora prodire ſolebat; licet autem ejuſmodi inflammatio, cum aliis ex cauſis oritur, non ita facile ſoleat evaneſcere, brevi periodico illo rubore ſuffuſus in naturalem ſtatum reſtituebatur oculus. Quod vero gravius eſt, cæcitas ſtatis horis, paroxyſmi inſtar rediens, & poſt certum temporis ſpatium ſe ſubducens, obſervata memoratur; nullum aderat febris veſtigium, & tamen cortici Peruviano ceſſit affectus adeo inſolens.

Quod vero dolorem ſpectat, nec quidem in oculis, aut circa eos ſolummodo eſt ejus ſedes; is aliquando aures & ipſos dentes occupat, vel fronti aut occipiti infixus hæret; at capitis latera ei magis obnoxia ſunt; proſtant exempla hemicraniæ terribilis periodice recurrentis, quæ febris

intermittentis ſoboles eſt, aut potius ipſa febris in hemicraniam commutata.

Exſurgit interdum univerſi capitis dolor, qui ejuſdem proſapiæ eſt; hominem vidi, qui eo ita excruciabatur, ut ferme maniaco ſimilis eſſet; ſtatim quidem incerti moris viſus eſt hic affectus; propius tamen re explorata ſe prodidit illius latens ingenium; nam inſurgebat ſemper verſus meridiem acerrima illa cephalalgia; excurrebat dein ſummo cum impetu, at poſt aliquot remittebat horas.

At ut in externa capitis ſuperficie defigitur febrilis cauſa, ita ſingulas quaſcunque partes poteſt aggredi; hominem vidi dolore acerrimo ſub ſcapulis periodice excruciatum; inſurgebant doloris illius paroxyſmi quarta quaque die, & cortice Peruviano repreſſi ſunt: eodem remedio ſedatum vidi veluti nephriticum cruciatum, ſtatis diebus imo & horis prodeuntem; affectus denique rheumatiſmum referentes, & per circuitum redeuntes ſimiliter profligatos obſervavi.

Non mirum ergo ſi partes quædam viſæ ſint febre laborare, reliquis bene ſe habentibus; proſtant non pauca hujuſce febris exempla apud hiſtoriæ Medicæ Scriptores; in quibuſdam ægris medium caput, in aliis brachium, aut crus unum, vel alterutrum, febri laborare obſervatum eſt, dum reliquum corpus nil ſimile experiretur; quod profecto mirum videri debet, fuit ubi omnia febrilia ſymptomata in his partibus ſe exciperent, ut in veris paroxyſmis; & primo quidem ſtatim aderat frigus, deinde vero inſurgebat calor, & ſub-

ſe-

ſequebatur ſudor; aliquando interim aliter varieque afficiebantur partes in quibuſdam; in his ſolus frigoris ſenſus, in aliis vero calor vel motus convulſivus periodice recurrebat.

Quod vero non minus mirum eſt, ſæpe ſæviunt dolores ex cauſa febrili inſurgentes abſque manifeſta febri, etiam cum partes internas obſident; a me obſervatum aliquando memini acerrimum ſtomachi dolorem, eumque periodicum & febrifugis ſublatum, abſque eo quod ullam in pulſu intuliſſet mutationem; nulla interceſſerat incandeſcentia, & integra omnino videbantur aliarum partium munia.

Nec quidem tantopere, ac prima fronte videri poteſt, a febre alieni ſunt ejuſmodi affectus; ſæpe enim, ut cuilibet notum, vigent acerrimi artuum dolores, qui cum ipſa incedunt; eadem vero evaneſcente ſuperſunt nonnunquam, & paroxyſmorum inſtar, periodice redeunt; tunc ſcilicet cauſæ febrilis partem in locis affectis remanere certum eſt, nec niſi adhibitis febrifugis ſedari poſſunt inſolentes ii cruciatus; quæ interim in externis partibus ſe produnt, in internis prodire poſſunt; & ſi poſt febrim ſola remaneant, abſque ea prægreſſa aut ſubſequente eadem ſe exerere mirum non eſt.

Ut plurimum tamen res ita non ſolet procedere; viget enim febris, cum per varias partes defertur febrile venenum; id autem in quibuſdam modo defixum hæret, modo plurimas aggreditur; quin imo eſt ubi eas ſucceſſive peragret; fuit v. g. quidam, qui per paroxyſmum dolores

acerrimos in cruribus & tibiis expertus est; aſcenderunt ii verſus abdomen, deinde vero ad caput, unde veræ ſuborta apoplexiæ ſpecies.

Sed alii, iique inſoliti & ſummum inducentes diſcrimen occurrunt febrim larvantes affectus; eos tantummodo in genere hic indicare mens eſt, ut deinde facilius ad ſingulos devenire liceat; a febri interim ita alieni ſunt, ut ipſa naturam mutaſſe videatur, nec facile aliquando dignoſci poſſit; pendere poteſt mutatio hæc variis ex cauſis latentibus.

Quæcunque autem eæ ſint, veneni febrilis tunc acrior aut magis deleteria eſt vis, ipſaque e fomite ſuo depulſa in varias partes convertitur; patet hæc converſio ex natura veneni hujus erratica, cum in variis locis latere aut defigi poſſit; liquet & vis acrior ex parotidibus, quibus obnoxii ſunt quidam ægri febre intermittenti laborantes; confirmantur hæc omnia obſtructionibus, quæ ex materia febrili circumeunte ortum trahunt, & febri ſubacta ſupereſſe ſolent.

Cum vero his de cauſis febriles inſultus inſolita, eaque periculoſa ſibi adſciſcunt ſymptomata, non ſtatim quidem cum febre exſurgere ſolent, ſed tertio vel quinto ad ſummum paroxyſmo ſe produnt; ea prævidere ſtatim quidem in multis ægris non licet, niſi per graſſantem epidemiam; in aliis ſi quædam per primos inſultus ſe prodant, non ita periculum oſtentare videntur.

Quod imprimis notandum, pulſus in univerſum parvus fit & celer, ita ut vix ſe prodat: in univerſum inquam, nam quidam ſunt caſus,

in

in quibus majori vi incedit; cum v. g. impetitur caput, & in lethargum aut comatoſum affectum incidunt ægri, validius pulſant arteriæ; non minus earum inſurgunt vires in dolore rheumatiſmum referente; nec profecto mira eſt varietas hæc, cum varie vim ſuam exerat febrile venenum; ſtimulat v. g. aliquando partes veluti admoto cauſtico; eas nimirum abradit & ſanguinem mucumque elicit; alias ſpaſmodicis urget motibus, ſeu convulſiones ciet, imo & hæc frequentiſſima eſt ejus agendi ratio.

Sub hac tam aliena facie varie decurrere poteſt deinde larvata febris, & a paroxyſmorum more recedere; eſt ubi ipſis præfixum terminum prætergrediantur ea, quæ tam inopinato ſe exeruerunt ſymptomata; ſæpe enim non ſuccedit ut antea intermiſſio, imo nec remiſſio; juris ſui non fiunt oppreſſæ partes, niſi poſt certum temporis ſpatium; modo ſcilicet per aliquot dies excurrit morbi vis, modo per hebdomadam, aut etiam diutius eadem permanet vel augetur; novum autem tunc prodit febris genus, de quo deinde fuse agemus.

Sed non raro ingenium typumque ſuum ſervat converſa in certas partes febris vis; nam paroxyſmorum more in plurimis ægris inſurgere ſolet & intermittere; remittunt ſaltem maxime tetra hæc ſymptomata, quæ tantum intentant periculum; inde autem patet non ſolum valida arteriarum actione difflari febrile venenum, ut diximus; leviſſimo enim ipſarum motu, & abſque inſigni calore, cum inter ejuſmodi ſymptomata ſæpe concidat pulſus, ferme omnino ſubigitur;

ferme inquam, nam remanent veſtigia eorum affectuum, qui in varias partes delati ſunt, iique ſequenti paroxyſmo ut plurimum graviores fiunt; quod vero magis inſolens eſt, poſt veram plurium dierum intermiſſionem aliquando recrudeſcunt.

Non tamen credendum tantam & æque ſemper infeſtam eſſe vim veneni febrilis aberrantis, & in partes quaſdam dejecti; cum febrifugorum opera v. g. repreſſi ſunt paroxyſmi, fit aliquando ut venenum hoc, aut ejus reliquiæ in partes externas detrudantur; tunc ſæviunt in iis dolores, nec niſi iterum accenſo febrili æſtu tolluntur; ſæpius autem & eadem de cauſa afficiuntur internæ partes; tumet nimirum abdomen, læduntur certorum viſcerum functiones; quo autem omnia in naturalem reducantur ſtatum, opus eſt ſimiliter in certis ægris ut iterum inſurgat febris; ſaltem ita iis non raro medetur natura; inde vero patet quam proficuus eſſe poſſit motus & calor ad ſubigendam veneni febrilis cauſam.

CAP.

CAPUT III.

Ut in febrem mali moris abeat febris intermittens simplex.

His præmissis patet aditus in febrium malignarum intermittentium historiam; & quidem ita hæ incedunt, ut sæpe in caput recidat omnis ferme earum vis; soporosi fiunt ægri, impetitur mens, inducitur lethargus, imo nonnunquam vera succedit apoplexiæ species & paralysis; quod vero magis infrequens est, catalepsiæ quid simile observatum traditur; non mirum ergo si adsint aliquando convulsivi motus, tremores, & tendinum subsultus, tum visus, & auditus, aliorumque sensuum defectus, aut denique vitalis spiritus omnimoda prostratio.

Hæc omnia adeo inexspectata varie oriuntur, decurrunt & recedunt; leve habent aliquando initium & aliquando grave; est ubi statim tanta sit eorum vis, ut idiopathica videantur, id est, a febre intermittenti omino aliena; sed suum tandem prodere solent ingenium, in eo quod post certum tempus leventur ut plurimum, & paroxysmorum more incedant; remanent interea graviores aut leviores reliquiæ in variis ægris; alii stupidi & veluti attoniti, alii rerum omnium immemores sunt.

Quod vero minus obvium est, cum periculi

omnis ſequenti paroxyſmo videantur nonnulli immunes ægri, tertio inſurgente in priſtinum relabuntur ſtatum; imo cum vera per aliquot dies ſucceſſerit intermiſſio, non ſemper omnis abjiciendus metus; fit relapſus, ut diximus, & univerſa malorum cohors iterum aliquoties irruit; hæc autem vel ſponte naturæ vel remediis poſſunt ſuperari: diarrhœa & urinarum copioſus effluxus omnia quandoque ſuſtulit; ut plurimum tamen nonniſi certis impugnata remediis ſolent evaneſcere.

Ut in caput, ita in reſpirationis organa convertitur febrile venenum; rarius tamen eas partes obſidere ſolet, nec quidem qua de cauſa ſatis perſpicuum eſt; cum autem in illas inſurgit, non eadem omnino ratione vim ſuam exerit; & primo quidem ſpaſmos concitat, qui & in alias ſimul deferuntur partes; ex iis autem, ſive ex veneni hujus ſtimulante & cauſtica actione exoriuntur dolores varii; alii diaphragmatis aggrediuntur regionem, in eaque defixi acerrime ſæviunt; alii lateribus inhærent, & ita miſeros excruciant ægros, ut ſitum mutare nequeant.

Non mirum ergo ſi inde inſignes ſequantur reſpirationis anguſtiæ; inſtat tuſſis, vexat anhelatio, exoritur orthopnœa; hinc veluti catarrhi ſuffocativi aut aſthmatis ſpecies, oppreſſio ſcilicet & repletio pulmonis ut a craſſiori muco; at aliam faciem nec minus formidandam induit aliquando morbus; mutari ſcilicet videtur in ſævam pleuritidem aut peripneumoniam; adeſt ſputum ſanguinis, dolor pectoris fixus & lancinans; pulſus de-

preſſus

pressus solummodo cum his non consentire videtur symptomatibus.

Cum cujusque paroxysmi initio multa patiatur stomachus, non mirum videri debet, si in eum acrius desæviat febrile venenum; alias eam partem vexat angor intolerabilis, alias insurgit morsus aut dolor atrox; veram adesse crederes inflammationem aut erosionem; hinc autem nauseæ, aut vomendi enormes conatus, iique inanes; animi deliquium, sudor fronte aut vultu diffluens, oculorum caligatio, pulsus exilis, frigiditas, mortem instantem ostentare videntur, nec quidem eam effugient ægri, si diutius aut gravius iis torqueantur, aut si sæpius, seu pluribus paroxymis ea experiantur.

Inter has angustias urget sæpe immanis vomitus, rejicitur biliosum magma, vitellinum, porraceum, fœtidum; imo aliquoties cruenta & nigra magno impetu sursum feruntur; dejiciuntur eadem per secessum in quibusdam ægris, licet in sola epigastrii regione desæviat dolor; interea non in stomacho solo aut in alvo se prodit tanta morbi vis; adest linguæ scabrities, & urinarum paucitas spasmis inducta; deferuntur & ii in partes externas, in eisque varios cient motus; occurrunt ergo in febre intermittenti quæcunque choleram morbum comitantur symptomata; sed hoc intercedit discrimen, quod in febribus remittant, aut desinente paroxysimo desinant; in cholerico autem affectu non tales dare soleant inducias.

At ut in stomachum, ita in alvum vim suam exerit aliquando febrile venenum; tam atroces insur-

ſurgunt dolores, ut veluti cauſtico corrodi videantur inteſtinales fibrillæ; quæ dejiciuntur, copioſa omnino & varia ſunt, vel ſeroſa ſcilicet, vel bilioſa & variegata; ſed in quibuſdam ægris tanta eſt ſtimuli urgentis acrimonia, ut mucoſæ & ſubcruentæ ſint fæces veluti in dyſenteria; modo ſanguineoatræ ſunt, modo vero loturam carnis referunt; ex his autem magna virium ſequitur proſtratio; ſingultuoſi, frigidi, & ſemimortui jacent ægri; emergere eos poſſe vix niſi expertus crederet; quod tamen omnino mirum, deſinente paroxyſmo miteſcunt, imo evaneſcunt ſæpe terribilia hæc ſymptomata; in variis inteſtinorum morbis expulſa eorum cauſa ſuperſtes eſt irritatio, at difflatum febrile venenum ſecum omnia auferre videtur.

In externas partes ſicut in internas irruere poteſt hujus miaſmatis impetus; effloreſcunt nonnunquam in tota corporis ſuperficie, varii generis papulæ, quæ febrifugis adhibitis evaneſcere ſolent; intenſo alias rubore ſuffunditur cutis, in certis partibus magis, in aliis minus; at ſæpius veluti ſudoris Anglici ſpecies erumpit, hic quidem ex fronte & pectore affatim emanare in multis incipit, ubique calidus eſt, & quo magis profuſus, eo magis intenditur febris; poſt certum tamen temporis ſpatium, alias citius, alias ſerius, frigidus fit, deprimitur pulſus, & veluti formicans in nonnullis incedit; in his interea fit præcordiorum anguſtia & compreſſio, in aliis flammeus aut cauſtici ſtomachum urentis ſenſus, in omnibus vero irrequieta jactatio, & urinarum ſup-

preſ-

preſſio; ipſa corporis facies impendens oſtentat diſcrimen; lividus enim aut cæruleus inducitur color.

Ipſo febris initio, algenti nimirum corpore & varia rigoris aut horroris concuſſione exagitato, inſurgere ſolent dolores per varias partes; inde autem patet, quod in ſimilem affectum abire poſſit omnis febrilis veneni impetus: in his ipſis ſudoribus, de quibus modo actum eſt, tantus aliquando exſurgit crurum aut tibiarum cruciatus, ut ferro exſcindi videantur; ſed inſurgit nonnunquam dolor rheumaticus univerſalis, alias quandam imprimis partem obſidens, alias vero hac & illac vagans aut errabundus; præcipuum imo & ſolum primo adſpectu hoc videtur ſymptoma; nonnulla tamen, eaque varia ſecum adducit; deliquium infert animi in quibuſdam ægris, in aliis vero non ſine multo diſcrimine ſpaſmodicis ſtipatur motibus; non raro vero inflammatorius videtur ejuſmodi dolor, in varias tamen partes nihilominus verſatilis.

Sed ſi partibus quibuſcunque infeſtum eſſe poſſit febrile venenum, in iiſque defigi, idem in motus, quo vigent & vivunt, principium ſolummodo inſurgere, id eſt, principium vitale aggredi, totamque perturbare poteſt partium œconomiam; hoc v. g. accidit in iis, qui ſyncope terribili, aut anaiſtheſia per totum paroxyſmorum tempus laborant; facies tunc cadaveroſa, oculi clauſi, ſpiratio ſublimis; vera denique mortis imago.

Eſt interea ubi non tam vitæ motuſque principium, quam caloris nativi fomes impeti videatur;

tur; aliquando frigori incipienti nullus ſuccedit calor; alias poſtquam ſe exerere incepit, reſtinguitur ſenſim; ſuperficies corporis externa veluti marmorea, vultus plumbeus, extrema livida, & ut paucis omnia comprehendam, occurrunt quæcunque leipyriam febrim comitantur; adſunt inſuper nonnulla, quæ perpetua non ſunt, mens hebes eſt v. g., urget ſitis intenſa, urinæ parce fluunt &c.

Multa ab iis omnibus diverſa poſſunt in protheiformi febrium intermittentium decurſu occurrere; ſed hic ea tantum commemorare, quæ mihi experientia innotuerunt, viſum eſt; potuiſſem profecto nonnulla referre, quæ ad ejuſmodi febres proxime accedunt, & quæ tamen mali omnino non ſunt moris; ſomnum v. g. veluti lethargicum in quibuſdam ægris obſervavi, licet nullum intentaretur diſcrimen; colici dolores ſimiliter, & in quibuſdam mulieribus præcipue, mihi occurrerunt, uti & dolores per artus ſparſi; at leviora novit qui graviſſima non ignorat.

Iis interim confirmantur, quæ tanto labore e naturæ latebris a *Mortono* eruta ſunt, eoque duce a doctiſſimo *Torti* obſervata & accuratius deſcripta; ſed anteceſſerat eos celebris admodum Medicus, qui non minus acute intermittentium febrium metamorphoſim, ſive abnormem earum vim perſpexerat; eſt ſcilicet is *Salius Diverſus*, qui eas tanta diligentia deſcripſit, ut ejus verba hic referre non pigeat.

In quarundam, inquit, febrium intermittentium principio, dum leve aliquod frigus vel horror adeſ-

ſet,

ſet, tanta caloris eveniebat retroceſſio, ut prægelida eſſet caro, facies conſimillima morituro, pulſuſque adeo minimus, ut nullus eſſet; hic accenſo calore magis apparebat, ſed parvus, inæqualis, frequens & imbecillis; ſitis inexhauſta erat, anxietas ſumma, timor maximus, inquietudo ingens; ſenſus caloris urens, dum ad tactum nullus, vel parvus eſſet; animi defectus, ſudores frigidi, cordis palpitatio & tremor. Hæc omnia declinante febri deſinebant; incipiente declinatione pulſus elevabatur, redibat calor; has febres, id eſt, earum paroxyſmos vidi ad horas ſexdecim aut octodecim protrahi; hic peculiare obſervavi, quod nox acceſſionem præcedens, ultra quam credi poteſt, eſſet inquieta, licet non febrirent ægri.

Similium febrium deleteriam vim obſervavit deinde *Valeſius*, eaſque *malignarum* nomine inſignivit; ſed *Ludovicus Mercatus* ipſarum hiſtoriam omnibus numeris abſolutam tradidit; diagnoſim imprimis & prognoſim accurate inſtituit, & ejuſmodi febribus proprium & protheiforme ita effinxit ingenium, varioſque caſus, ut pateat nullam eſſe formam, quam non poſſint induere; experientia aſſidua, non opinione aliorum edoctus, nil ferme ex omnibus ſymptomatibus prætermiſit, quæ & Medicis illudere ſolent & ægrorum moliri perniciem.

His, & obſervatione imprimis edoctus *Riverius*, earum febrium vim potuiſſet proſequi; is tamen non niſi in genere illam attingit: *Videmus*, *inquit*, *ſingulis fere annis, hac ſaltem regione, febres tertianas intermittentes, quæ ſummæ malignitatis ſunt*

par-

participes ; tertia vel quarta accessione ægros de medio tollunt ; aliæ eos in gravissimum vitæ discrimen conjiciunt, idque ob maximam symptomatum sævitiam: dantur, juxta eundem, *tertianæ malignæ pestilentes, quæ, quamvis evidentes habeant intermissiones,* deleteriæ *sunt; præterea multa possunt supervenire, que vitæ periculum inferre possunt, quamvis febris ex se periculosa non sit.*

CAPUT IV.

Ut commutentur febres intermittentes in alias, sive remittentes, sive continuas.

EJusmodi sunt sæpe affectus, quos mentitur febris intermittens; sed quod non minus ab ejus ingenio videtur alienum, ipsa febrium aliarum formam potest induere, & sub ea quasi superinjecta larva delitescere; ut autem sub aliena hac specie dignosci possit, ejus varias facies variosque incessus attingemus.

Et primo quidem, juxta plerosque, aliis febribus comitem se adjungere potest intermittens febris; quotidianæ v. g. conjuncta visa est ferme omnibus; sed raro admodum, ut diximus, occurrit quotidiana, eamque ab aliis distinguere admodum difficile est; quomodo ergo eam cum tertiana simplici aut duplici adesse statui potest? nonne occultari ipsam oportet, sociis earum symptomatibus? Theoriæ omnino nimium tribue-

runt

runt Veteres, tum multi, qui ante *Harveum* vixere; pituitæ enim & bilis commixtionem aut pugnam commenti ſunt; & prout altera aliam ſuperare videbatur, varii generis exſurgere febrim aſſeruerunt.

Non ita incertum, an cum quibuſdam aliis conjuncta incedat aliquando febris intermittens; cum pleuritide v. g. commixta in quibuſdam ægris remittit alterne & inſurgit; cum variolis ipſis eam nonnunquam pari greſſu excurrere obſervavi; ſed non ita patet ejus toties memorata cum continuis febribus conjunctio; non ſolum explorantem fugit, & difficile dignoſci poteſt, ut jure dixit *Galenus*; ſed quod ipſe, nec alii ſuſpicati ſunt, abeſſe omnino poteſt, etiam cum adeſſe videtur; imo ipſam a naturæ inſtitutis eſſe alienam ſtatui poſſe crediderim, idque graviſſimis innixus argumentis.

Quod præcipuum mihi videtur ex obſervatione ſimul & ratione petitur; & primo quidem in continuam abire poſſe febrim intermittentem negari nequit; cum autem alieno a ſua natura greſſu incedit, per varium excurrit tempus; modo v. g. per ſex aut octo dies, modo ad undecimum, aut decimum quartum, imo ad vigeſimum progreditur.

Duo autem hic obſervanda occurrunt; eſt nimirum ubi ſub initiis nil quod intermittentes referat perſpici poſſit; nil ejuſmodi imprimis ſe prodit, cum ad quinque tantum, aut ſex dies inſurgit continuus febris impetus; quando vero diutius excurrit, vix etiam aliquando quidpiam a continuarum ductu aut natura diverſum, febrilibus ſymptomatibus interjicitur. At

At ut plurimum mutata forma non mutatur omnino ingenium febris ejuſmodi; in paroxyſmos enim excandeſcit plus minuſve conſpicuos, & ſtatis redeuntes horis: deinde vero ſæpiſſime in veram intermittentem deſinere ſolet, in tertianam nimirum, aut duplicem tertianam ut plurimum; unde, ut patet, non nova inducitur febris, ſed prior, quæ continua erat, vel unam amittit ſui partem, vel in duas intermiſſione diſtinctas dividitur.

Nec minus interea cum ratione, quam cum experientia conſentit mutatio hæc; cum enim febrilis veneni intenditur vis, neceſſe eſt ut diutius excurrant paroxyſmi; imo ita protrahi poſſunt, ut unus alterum attingat; tunc autem veram præ ſe ferunt continuæ ſpeciem; ſed cum inſurgat eorum vis ſtatis horis, & quædam inducant ſymptomata periodice recurrentia, intermittentium morem ſimul retinent; præterea occurrunt iidem quotidie breviores, vel longiores, aut etiam longiſſimi, alii in alios veluti uno tractu abeuntes; diſtinguuntur tamen, vel quo erumpunt impetu, vel prævia remiſſione aut refrigeratione.

Sed ne ad incerta divertere videamur, ab ulteriori hac de re diſquiſitione temperabimus; noſſe ſatis eſt intermittentem febrium continuarum ſpeciem induere; eam plus minuſve ad eas accedere, plures aut pauciores paroxyſmos in idem tempus incidere, ipſos magis vel minus poſſe remittere, quæ ipſos antecedunt, aut quæ ſubſequuntur, longe eſſe diverſa; in quibuſdam nimirum ſe prodit frigus; in aliis vero ne illius

qui-

quidem occurrit veſtigium; ſimilis eſt ſudorum ratio; nam vel diffluunt aut vix erumpunt, vel paroxyſmos nullatenus excipiunt.

Prout autem varia ſunt hæc ſymptomata, aut phænomena, varium etiam febribus nomen inditum eſt; ne tamen obſcuritatem pariat hæc nominum diverſitas, ad earum compoſitionem reſpiciendum; non poteſt ea illos latere, inquit *Galenus*, qui ſimplices febres noverint; ex iis exſurgunt aliæ omnes, veluti ex radicibus, quæ in varios truncos aut ramos abeunt; in eo quidem res poſita eſt, ut unius paroxyſmi reliquiæ ſubſequentem attingant, & ut iidem varias ſervent periodos, ut jam diximus, & variis denique ſtipentur affectibus.

Hinc autem ſtatim intelligere eſt; quid ſint febres remittentes, ſubintrantes tertianæ, & duplices tertianæ continuæ; remittentes illæ ſunt, in quibus poſtquam certa vi decurrit paroxyſmus, miteſcit idem donec ſtata hora, aut circiter inſurgat alius; ſubintrantes vero dicuntur eæ, in quibus primus paroxyſmus nondum deſiit, cum incipit alter, ita ut primus in ſubſequentem videatur ſubingredi.

Inde patet ſubintrantes ex remittentium eſſe genere, nec niſi gradu alias ab aliis differre; aut quod verius eſt, nonniſi nomine diverſæ ſunt, cum reipſa eædem ſint: non magis alienæ ſunt ab earum ortu & natura tertianæ continuæ; exacerbantur ſcilicet tertia quaque die, producitur in diem intermedium febrilis vis, eaque eodem tenore per hoc incedit intervallum; modo tamen levior,

modo gravior, eſt ubi pulſus tantummodo frequentior ſit; alias interim majori fertur impetu; at raro occurrit typus ejuſmodi; quod vero duplices ſpectat tertianas continuas, eæ ſunt, quæ continuo quidem progrediuntur greſſu, ſed inſuper quotidie ſtatis exacerbantur temporibus; hinc ergo iterum videre eſt, eas ad remittentes & ſubintrantes pertinere.

Ad eaſdem referri debent aliæ, quæ nomine potius ex variis ſymptomatibus deducto, quam ortu & natura diſcrepant; talis eſt v. g. ſemi-tertiana Veteribus tantopere formidata; juxta *Hippocratem* horrifica eſt, continua, acuta, & una die levius, altera vero gravius inſurgens; juxta *Celſum: ex octo & quadraginta horis, fere ſex & triginta per acceſſionem occupat, neque ex toto in remiſſione deſiſtit; frequentiores plerumque habet acceſſiones deceſſioneſque, ut aliud morbi genus videri poſſit*; at *Galenus* de ea accuratius prodidit, quod continua ſit, ita interim ut tertia quaque die cum horrore exacerbetur; duplex, inquit, in ea occurrit febris, tertiana nimirum, & quotidiana continua, totuſque ejus decurſus eſt horarum quadraginta octo; in quibuſdam equidem a ſe diſſentire videtur Scriptor hic; at eo recidunt ferme omnia, quæ ſparſim de febri hac tradidit.

Ex his, aut potius ex latenti febris illius natura, multæ ſunt ortæ lites apud inſequentium ſæculorum Scriptores; alii antiquorum mentem aſſequi conati ſunt; multi quædam addiderunt, vel opinione, vel obſervationibus nixa; quidam ni-

nimirum binos eadem die exſurgere paroxyſmos crediderunt; hos obſervavit *Riverius*, imo quadruplicis tertianæ cum continua quotidiana incedentis meminit; alii ſubeſſe continuam ex viſceris alicujus inflammatione ortam ſuſpicati ſunt, & inde horrores ſe mutuo excipientes deducendos exiſtimarunt; omnes ergo tertianam ſimul cum continua decurrere conſentiunt; utrique tamen vim inæqualem, aut intempeſtivos tribuerunt rigores.

Nos vero de his litibus parum ſolliciti, non quid præciſe ſenſerint Scriptores, ſed quid ab eorum mente non ita abludens obſervetur, indicabimus; febrim igitur hemitritæam duplicem eſſe tertianam continuam ſtatuendum nobis videtur; at ut hemitritææ nomine donari poſſit, ejuſmodi eſſe debet, ut paroxyſmus unus frigus habeat prævium, alter vero nequaquam; incidant inſuper in eam oportet horrores vagi & incerti, plus minuſve certis temporibus ſe exerentes; inde autem patet hemitritæam eſſe mali moris febrim, ad leipyrias aut epialas accedentem.

Nec quidem eam ab iis abludere crediderunt Veteres, tum ii, qui eos ſunt ſubſecuti; lethalis dicitur *Hippocrati*, & juxta ejuſdem obſervationes, vomitum, horrorem, cardialgiam ſecum adducit; *Galeno* autem authore periculoſa omnino eſt; pulſus in ea tardus & rarus, calor recedit ab extremis, & ad ventrem & thoracem veluti aſcendit, veternoſos ſopores, deliria & vigilias inducit; febris ſyncopalis nomine donatur a *Rondeletio*, ut peſtilens deſcribitur a *Schenckio*,

cum peſte incedere fertur a *Spigelio*; ſuborta imprimis graſſantibus febribus malignis *Foreſto* viſa eſt; ea de cauſa haud dubie ex maligna ortum trahere eos quibus ſtipatur rigores a *Walæo* creditum eſt.

Non mirum ergo videri debet, ſi hemitritæi deſcriptiones a Medicis traditæ tantopere diſcrepantes videantur; non cadunt omnia, quæ jam recenſuimus in eandem febrim; iuxta varios Scriptores plura in hac, pauciora aut diverſa in alia occurrunt; modo rigor, modo refrigeratio aut horror ſolet præcurrere; eſt ubi rigor & calor ſe alternatim excipiant, & multiplices inſurgant exacerbationes, ſeu paroxyſmi; ea denique pejoris notæ, ſeu mali moris ſymptomata, quæ in intermittentes incidunt, & quæ, ut diximus, tam varia ſunt, in ſemitertianis etiam periculoſe ſe produnt; unde in illis malignum quid latere æque certum eſt.

Semitertianæ dictæ ſunt ejuſmodi febres, quia dimidia tantum earum pars tertianum ſequitur typum; nihilominus miratur *Galenus*, eas ita eſſe appellatas, & *tritajophyas* potius vocandas cenſet; hoc autem nomine, quo & uſus eſt *Hippocrates*, *tertianarias* ſimpliciter, ſeu *triduanas* indicare voluit, continuas nimirum, quæ tertia quaque die exacerbantur; eæ interim ſemitertianis ſunt benigniores, atque magis remittentes, ideoque minus periculoſæ; impendet tamen ex iis aliquando non leve diſcrimen, cum graviori decurrunt impetu.

At plus intentant periculi aliæ, quæ, ut plurimum

rimum ſimilis proſapiæ ſunt, febres nimirum ardentes, ſeu *cauſi* Veteribus dictæ; occurrunt in iis, ut obſervavit *Galenus*, omnia tertianæ indicia; eo ſolo differunt, quod neque cum rigore invadant, neque ad integram deveniant apurexiam; hoc ita certum eſt, ut in tertianas, ſeu veras intermittentes deſinant, a quibus tamen, ſi nomen ſpectes, tantopere videntur recedere.

In eo autem tertianas æmulantur ejuſmodi febres, quod tertia quaque die inſurgat exacerbatio, ſeu paroxyſmus; ſed continuæ ſunt, & cum altera die levior ſit febrilis vis, alia vero intenſius urgeat, ad duplices tertianas propius videntur pertinere; hoc tantum iis ineſt peculiare, quod calorem urentem concitent; huic, ut pathognomonicum ſignum, ſitim inexplebilem addidit *Galenus*; poteſt tamen ea abeſſe, quia, ut inquit *Valeſius*, alii ſunt graviores, alii vero benigniores cauſi.

Non equidem cuicunque ardenti febri talis ineſt ortus, ex fomite nimirum intermittenti; ſunt aliæ, quæ ab ipſo nullatenus deduci poſſunt; tales ſunt continuæ complures, in quibus acerrimus concitatur calor; in conſtitutione v. g. peſtilenti ſunt, ut verbis *Cœlii Aureliani* utar, veluti *flammeæ* febres; æſtum obſervavi intenſiſſimum in quibuſdam febribus exanthematicis, aliiſve varii generis; ejuſmodi haud dubie erant illæ, quas *cauſodes* nuncupavit *Hippocrates*; at legitimus *cauſus* intermittentium febrium eſt vera progenies; varius autem eſt ejus terminus,

ſeptimum diem ut plurimum non tranſcendit; & ſi longius protrahatur ad quatuordecimum producitur; cum ulterius excurrit in putridam febrem abire ſolet.

In iis interim febribus ſe prodit ſaltem intermittentium ingenium, at in aliis non paucis, licet ex eodem fonte oriundis, ab omni norma recedit febrile venenum; eſt, ut diximus, ubi continuo ſtatim graviterque ſæviat; alias leviſſimo & continenti fertur greſſu; ſi inſurgat ſerotinis horis, nullo ſubjiciuntur typo exacerbationes; magis minuſve conſpicuæ ſunt, ſimulque plures vel pauciores; modo abſque ullo frigore, modo cum pandiculationibus, quæ antecedunt, prodire ſolent; nonnunquam denique in incerta variaque incidunt tempora; remiſſiones iiſdem omnino de cauſis variæ ſunt; intermiſſiones vero, ſi adſint, non minus incertæ occurrunt; hæc tamen omnia, quæ initio imprimis adeo inæqualia ſunt, lapſu temporis in ordinem quandoque redire ſolent, unde provida & ſapienti exſpectatione ſæpiſſime opus eſt.

CAP.

CAPUT V.

Oſtenditur variis obſervationibus, quam variæ ſint febrium continuarum ſpecies, in quas abeunt febres intermittentes.

HInc patet, ut per ſe ipſas larvari poſſint febres intermittentes, cum continuæ fiunt, aut remittunt; ſed ut melius ſub tam aliena facie dignoſcantur, earumque natura perſpici accuratius poſſit, hiſtoriam eorum, quæ in certis mihi occurrerunt epidemiis, ſumma cum diligentia tradere conabor.

Per æſtatem torridam & per inſequentem autumnum graſſabantur febres ſtatim continuæ, at per dies tantummodo quinque aut ſex; deinde vero intermittentium more curſum abſolvebant: at ſequenti anno cum tertianarum duplicium aut ſimplicium ritu incœpiſſent, in continuas quindecim aut viginti dierum abire ſolebant; per hujus autem temporis decurſum varie inſurgebant paroxyſmi; alias ſtatis horis, aliquando nocturnis, nonnunquam matutinis, non raro pomeridianis; erat ubi dum una dies nonniſi leviorem haberet paroxyſmum, altera vehementiorem ſecum deveheret; non infrequens etiam erat ut eadem die, vel diebus alternis tres exacerbationes paterentur ægri.

Nuſquam ferme in his febribus exacerbationes

præcedebat frigus; aderat tamen earum initio in nonnullis ægris refrigerationis ſenſus; ſed in iis non æque ſæviebat febrilis vis, ac in aliis, in quibus nullo frigore prævio notabatur paroxyſmus; cum autem deſinebant ejuſmodi febres, ſæpe in intermittentes mutabantur, aut abnormi incedebant greſſu; erant qui de die ſatis bene habere videbantur, nocte vero ingruente febrilis exoriebatur motus; varia in multis occurrebant ſymptomata, quæ recenſere omnino ſuperfluum judicamus.

Biennio poſt aliæ graſſabantur febres, quæ more duplicium tertianarum ſolebant incedere; in his frigore prævio inſurgebant exacerbationes; unde certum peti poterat intermittentium ſignum.

Sed in ejuſmodi epidemiis non eundem typum ſequebantur febres, earumque ſymptomata; multas vidi continuarum more procedentes, abſque ullo frigoris ſenſu; ad undecimum, decimumquartum, vigeſimumque excurrebant diem; in iis nonniſi verſus finem, citius tamen aliquando, aliquid, quod remittentem febrim ſignificaret, occurrebat; in quibuſdam dein certis temporibus mitior videbatur febrilis motus, & lucida erant intervalla; tantæ autem & tanto impetu exſurgebant exacerbationes, ut ſummum ægris impenderet periculum.

Verno autem inſequentis anni tempore, non eam omnino faciem referebant febres; pleræque initia habebant leviora, nec ita larvatus videbatur earum inceſſus; ſed dein per ſex, vel decem dies continuo greſſu decurrebant; in iis nil intermittentis, aut remittentis typi conſpici poterat,

gra-

graves erant paroxyſmi, nullo frigore præcedente conſpicui, niſi forte in quibuſdam, qui levem aliquando refrigerationem cum tuſſicula experiebantur; quod nobis multo certius earum febrium detegebat morem ſeu naturam, ipſarum tantum initio prodire ſolebat; eæ nimirum intermittentium decurſum, licet a norma ſolita devium, æmulari videbantur, eandem præ ſe ferebant ſpeciem, cum continuæ eſſe deſinerent; nam tertianarum duplicium ritu tandem incedebant.

Aliam in ea epidemia rerum faciem obſervavi; in variis ægris plures eadem die remiſſiones & exacerbationes ſe excipiebant; caloris & frigoris ſenſus alternus in plures excurrebat dies; tandem ejuſmodi febris, ut aliæ, de quibus egimus, in veram remittentem aut intermittentem abire ſolebat; ſed erat ubi febrilis impetus abſque hac alterna caloris & frigoris viciſſitudine procederet; per tres quatuorve dies aut plures intenſiſſimus erat, ſubſequenti vero tempore aderat remiſſio, per unum diem, aut per longius temporis ſpatium; deinde vero recrudeſcebat omnis morbi vis per dies tres aut quatuor continuos; ſæpius autem ſe excipiebant veluti alternis remiſſio hæc & vehementia, quæ nullum certum ſervabant typum.

Hinc patet in his epidemiis omnia in genere reduci poſſe, I. ad febres, quæ ſtatim intermittentes videntur; II. ad eas, quæ in remittentes mutantur; III. ad continuas ita incipientes, licet a vera intermittentium cauſa ortum traherent; IV. ad alias, quæ ex vere intermittentibus in continuas abeunt; V. ad earum decurſum, qui in quin-

quinque vel ſex dies, imo & plures, protrahi poteſt; VI. ad multas ejuſdem naturæ, quæ ad quindecim aut viginti dies excurrunt; VII. ad remiſſiones longiores aut breviores, plus minuſve conſpicuas, & aliquando ad ſenſum nullas; VIII. ad frigus, quod modo exacerbationes antecedit, modo ab iis abeſt; IX. ad variam inſultuum & remiſſionum viciſſitudinem.

CAPUT VI.

De febribus continuis & mali moris, in quas mutantur febres remittentes.

AT inter epidemias maxime memorandas unam referam, quæ ex ſtagno latiſſimo, & putrida materia referto ortum ducebat; ſæviebant primis temporibus febres, quales modo deſcripſimus; ſed vagata eſt alia e genere remittentium, quæ in paroxyſmis caput impetere ſolebat; incidebat, ut plurimum, pectoris ſumma oppreſſio, delirium, convulſio; ſæpe veram apoplexiam mentiebatur febris hæc; ſæpius lethargi ſpeciem induebat; aliquando immoti ægri, ſine ſenſuum ullo uſu, aut ulla vi, quaſi vitali aura non fruerentur, jacebant; non raro paroxyſmus cum horrendo capitis dolore & artuum cruciatu non ferendo incedebat; remittente autem eo, omnia miteſcebant, & aliquando in tuto verſari videbantur ægri.

Pro-

Prodibat alias quadamtenus diverſa morbi facies; excandeſcebat febris cum dolore lateris lancinante; pectus, ut in peripneumonia, gravatum & anhelum premebatur; erat ubi continuus, horrenduſque vexaret vomitus; infeſtabant anginoſi dolores, inteſtinorumque cruciatus, aliaque id genus ſymptomata, quæ per totum paroxyſmi decurſum immaniter ſæviebant; præter ſpaſmos & motus convulſivos ſuberant animi deliquia, lethiferæ quietis ſæpe prænuntia; in plurimis vero ægris tanta virium imbecillitas, ut jamjam morituri viderentur; quidam, ut jam diximus, mortuorum inſtar proſtrati jacebant; in ea autem proſtratione ſummam frigiditatem, & veluti marmoream obſervavi.

Interea varia erat in his omnibus pulſus vis; aliquando tantus erat ſymptomatum impetus, ut iis veluti obvolutus paroxyſmus oculos ferme explorantium effugeret; pulſus ſcilicet contractus, omnino debilis, & quaſi animam agentis videbatur, alias vero, idque in genere, ſumma erat febris, pulſus validus, iſque frequentiſſimus; in nonnullis tamen non æque elatus, aut tanta vi digitos feriens, ſed ſatis conſpicuus, ita ut intenſam adeſſe febrim ex eo ſolo pateret.

Anno ſequenti graſſata eſt febris ejuſdem generis; duplex erat tertiana & continua ſubintrans, in ea vel primo frigoris inſultu ſymptomata inſurgebant apoplectica, & lethargica; eouſque procedebat eorum vis, ut per totum ſævirent paroxyſmi decurſum; eo autem evaneſcente ægri, ex miſerrimo ſtatu veluti reviviſcentes, ſenſuum men-

tiſque

tiſque compotes fiebant; nil mali perpeſſos juraſſes; tanta ſcilicet erat remiſſio febris & ſymptomatum intermiſſio, ut primo aſpectu ægrotare non viderentur, ſi juniores eſſent; at in ætate provectis, niſi ars opem ferret, in pejus ruebant omnia, & impendentem mortem effugere ægri non poterant.

Alia ejuſmodi, aut ſaltem non multum abſimilis triennio poſt mihi occurrit epidemia; hæc per æſtatem & per autumnum graſſata eſt, innumeroſque ægros letho dedit; ſed ut melius innoteſcant ejus febris ſymptomata, caſus quoſdam deſcribam ſane peculiares; ex his iterum dijudicari poterit, quam varii eſſe poſſint veneni febrilis effectus; patebit imprimis quantum periculi ex iis impendeat, etiam cum in certam ſalutis ſpem adducti videntur ægri, aut cum parum periclitari ex morbi vi credi poſſet.

Febre remittenti laborabat puella annos nata duodeviginti; hæc vero tertio inſultu ſenſuum uſu caruit; ita interim oppreſſus eſt pulmo, & tantus exortus eſt ſtertor, ut intra octo horas fato functa fuerit. Felicior non fuit æger quidam, in quem deinde incidi: is duplici tertiana febri, quæ ſtatim nil mali portendebat, correptus fuerat; is tamen tertio paroxyſmo in mentis alienationem, quæ per triduum excurrit, delapſus eſt; non videbatur per diem valida febris, ſed ingraveſcente per noctem morbo ſublatus fuit.

Incidit alter in febrim remittentem, & die quinto in comatoſum affectum conjectus, accedente pectoris oppreſſione, fato functus eſt. Alia

ra-

ratione, ſeu alio greſſu proceſſit febris ejuſmodi in quadam muliere; ea nimirum ſtatim vera intermittenti laborabat; ſed quarto aut quinto paroxyſmo mente mota eſt; perſtitit hoc in ſtatu abſque febre ad ſenſum valida per ſex dies, & tandem ad ſe rediit; ſed ingraveſcente iterum morbi vi, primo, ſeu proxime ſequenti paroxyſmo, ad plures abiit.

Commiſſa fuit meæ curæ Monialis febre laborans remittenti; aderat quotidie horror & rigor; tandem quinto die in lethargum incidit ægra per viginti quatuor horas excurrentem; ſenſim tamen ad ſe rediit, & mentis compos fuit per unius diei ſpatium; at recurrente horrore & paroxyſmo, pectore quaſi ſuffocato obiit. Non minus inexſpectatum fuit aliorum fatum, qui poſt leniores febris inſultus, frigidi jacuerunt, & deinde accedentibus animi deliquiis, exſolutiſque viribus, aut iis oppreſſis, e vita deceſſerunt.

Ex iis patet mentis arcem imprimis in his impeti febribus, tum ſummam earum vim in pulmonem ſæpius recidere; non minus præcordia his urgentur, cum cor ipſum impeti & multa pati ſoleat; ut denique uno verbo rem conficiam, ſpiritus vitalis veluti veneno quodam inficitur & ſuffocatur; hinc deducenda ſunt, in quæ incidunt ægri periculoſa ſymptomata; urgebant ea tanto impetu, imprimis in ſenibus, ut niſi initio ſumma adhiberetur diligentia, de iis omnino actum eſſet; facilius evadebant juniores, neglectis tamen remediis, aut morbi acerbitate artem ſuperante, magna ſuccubuit eorum cohors.

Exem-

Exemplis modo memoratis comprehenduntur ferme omnia, quibus ſtipantur febres ejuſmodi; ſed peculiarem ecce epidemiam, quæ gravior omnino fuit; ita deleterium in ea erat febrile venenum, ut primo inſultu innumeri e medio tollerentur ægri; cujuſcumque equidem generis hac & illac inſurgebant ſymptomata; modo nimirum urgebant colici dolores, modo diarrhϾ & dyſenteriæ ſe efferebant; trigeſies aliquando per diem demittebatur alvus; alias inſtabat ſuffocatio mortem intentans; erat denique ubi veræ apoplexiæ ſpecies incumberet; at quod in genere, ſeu in pleriſque occurrebat ægris, erat ſtomachi acutiſſimus dolor cum vomitu, & intenſum extremorum frigus, ſeu potius caloris naturalis retroceſſio; tunc in multis viſcera depaſcebat ardor; aderat ſitis, nec quocunque potu ſedari poterat; interea maculæ nigræ vel rubeſcentes per extremos artus diffundebantur; non abſimiles erant eæ maculis ſcorbuticis; cum vero e tanto diſcrimine emergerent ægri, id eſt concidente febrili impetu, optime ſe habere videbantur, morituri tamen ſequenti paroxyſmo, qui citius vel ſerius inſurgere ſolebat.

Cum in primo inſultu tantus erat impetus, & adeo tetra incumbebant ſymptomata, nullus relinquebatur ſpei locus; non poterat revocari calor, nec ſtomacho laboranti opem ferre licebat, fati inevitabilis oſtentabatur in artubus ſignum; cutis nempe, in iis frigida & maculoſa, ſudore, qui adhuc frigidior videbatur, perfundi ſolebat; aqua conglaciata conſperſam crediſiſſes; qui autem

tem in tantum non adducebantur diſcrimen, vix ullum ab arte exſpectare poterant auxilium, niſi ſuccedente remiſſione; tunc febrifugis adhibitis, in pleriſque avertebatur terribilium ſymptomatum impendens vis; ſi vero Medici incuria prætermitteretur opportunum tempus, de ægris ſequenti paroxyſmo, ſeu exacerbatione actum erat.

Non æque formidanda videbatur, nec tam late patebat epidemia quædam autumnalis, quæ tamen multos letho dedit; non magni momenti ſtatim videbatur febris; ea tertianarum typum referebat; at quarta vel quinta acceſſione in continuam abire ſolebat; duo inſurgebant intra horas viginti quatuor paroxyſmi, matutinus levior, nocturnus graviſſimus; eorum initio aberat frigus; ſed profuſi ſudores alterum excipiebant per certum tempus; deinde vero ſuccedebat cutis ſiccitas; tunc caput plus minuſve impetebatur, alvus in molem aſſurgebat; quod vero ab aliis febribus modo memoratis alienum erat, excurrebat febrilis vis ad quinquageſimum & ad ſexageſimum diem.

Siluerunt hæ febres per hiemem repreſſæ; at earum remanente in terræ ſinu fomite, iterum ſe exeruerunt verno tepore excitatæ; nam tertianarum duplicium cohors ubique incubuit; hinc autem ominari licebat, eas accedente autumno multo graviores futuras; nec profecto fefellit omen. Auguſto enim menſe inſurgere cœperunt, quæ tertianæ ſtatim ſimplices videbantur, & quæ brevi in continuas faceſſebant; non aderat in quibuſdam ægris capitis dolor; nonnulli tamen, mente

te moti, in phrenitidis ſpeciem incurrerunt; tumida omnibus inerat alvus, in diarrhœam tamen prona, ſi leviſſimo laxaretur carthartico; interim paroxyſmi magno decurrebant impetu; nec niſi poſt 15, 20, 25, aut 30 deſinebant dies.

Si quid autem veneni febrilis vim & naturam comprobat, maxime jam memoratus tot ægrorum caſus; non alia quandoque inſurgunt ſymptomata, cum lethifero quodam veneno inficiuntur internæ partes; impetitur eo vitalis ſpiritus, frigusque inducitur marmoreum; atqui idem præſtat febris arcana vis; an autem congeſtione ulla, inflammatione vel obſtructione poteſt ita perturbari aut ſubverti œconomia animalis? fruſtra profecto ex ejuſmodi cauſis febris tam deleteriam vim deduci poſſe quis exiſtimaret; ad miaſma confugiendum, ſi tam periculoſi & ſingularis morbi fontem velimus attingere.

Oſtendunt, ut diximus, ejus miaſmatis per corpus aberrantis vim metaſtaſes quædam, & certi motus critici; occurrunt ſæpe exempla, quæ id comprobant, & ſimilia proſtant apud varios Scriptores. Anno v. g. 1652, inquit *Bartholinus*, æſtate præter morem & cœli conſtitutionem ſicciſſima, graſſata eſt gravis epidemia; varii erant in ea febris typi; nam ea modo ſingulis recurrebat diebus, modo vero alternis, alias vero erratice incedebat; ſæviebant inſuper, calore urgente, capitis imprimis, colli & lumborum dolores; inſurgebat vomitus bilioſus in multis poſt ſolutum morbum ſuperſtes; aderat interea ſitis; impetebatur mens, prodibant petechiæ; at hæc omnia

nia remiſſionis tempore evaneſcebant, reverſura tamen ni ſolutio integra ſuccederet; ſolebat autem hæc fieri poſt quartum paroxyſmum; vel nimirum diffluebant ſudore ægri, vel materia venenata in abſceſſus colli, in tumores pedum, in hydropem, in diarrhœam vel dyſenteriam abibat, malignitatem præcipue arguebat in ejuſmodi febre ſubita virium proſtratio.

Hoc profecto admirari licet in ejuſmodi febribus, primo inſultu tantum vel intra paucos dies impendere periculum; ſed non minus arduum videtur detegere quomodo cauſa, tanto impetu cerebrum perturbans, & pulmoni, aliiſque partibus adeo infeſta, certas poſſit dare inducias; ita nimirum ſæpe progreditur, ut poſt triduum, quatriduumque remittat, & per unum diem aut amplius bene ſe habere videantur ægri; non eo more procedunt alii morbi, nam iis affectæ ſenſim liberantur partes; poſtquam autem functionibus ſuis redditæ ſunt, aut redditæ videntur per unum duoſve dies, non impendere ſolet vitæ diſcrimen ex ſubito reſurgente morbi inſultu; ſaltem id ita in genere non ſe habet, ut in malignis remittentibus.

Inde vero deduci poteſt *canon*, qui levis non eſt in acutis morbis momenti; liquet nimirum non ſemper inflammationes, aut certum partium ſolidarum vitium, in ſumma functionum perturbatione, incuſari poſſe; nam in larvatis his febribus, de quibus hic agitur, mente excedunt, furibundi ſunt, peripneumonici videntur ægri multi; alii doloribus acerrimis conflictantur; ſubvertitur

titur in nonnullis ſtomachi & inteſtinorum actio; non urgentius videretur periculum in ſumma inflammatione, aut in vulnere graviori, vel in quarundam partium irritatione ſpiritum vitalem attingente aut ſuffocante; brevi tamen temporis ſpatio liberari poſſunt partes, quæ tot & tantis premuntur anguſtiis; ſequitur ergo, terribilia ſymptomata ex ſtimulo vagante, modo ſe proripiente, modo vero vires reſumente oriri poſſe in aliis morbis; & aliquando plus timoris, quam periculi invehere.

C A P U T VII.

Ut per ſe ipſas dignoſci poſſint febres remittentes ſub alia ſpecie latentes aut larvatæ.

EN diverſam febrium intermittentium faciem, & accuratam ſymptomatum, quibus larvari ſolent, hiſtoriam; reliquum eſt ut tradantur ſigna, quibus earum febrium natura detegi poſſit; ita urgent ut plurimum, ut niſi noverimus quid morbi tam inſolentis prodat genium, ægri in ſummum adducantur diſcrimen.

Et primo quidem ex earum febrium initiis, earum indolem noſſe licet; ſi enim intermittentes, aut ſolummodo remittentes fuerint, & dein inſolitis incedant ſtipatæ ſymptomatibus, tunc profecto in ſuſpicionem alicujus larvæ devenire licet; jam vero de ea non ſuſpicio, at certum poterit eſſe judicium, ſi inſur-

ſurgant exacerbationes præmiſſo frigore; ſi vero abfuerit quævis refrigeratio, ad alia recurrendum eſt ſigna; tunc enim continuæ tantummodo paroxyſmis exacerbatæ præbet ſpeciem hæc febris; ita enim decurrunt multæ, quæ nil ad remittentes pertinent.

In febribus ergo, quæ nullo incipiunt prævio frigoris ſenſu, ſi ſubitus fuerit paroxyſmorum exortus, ſi iis veluti ictu percutiantur ægri, cum ſe melius habere antea viderentur, ſi pandiculationes, & dolores capitis, loco frigoris præceſſerint, tunc, inquam, intermittentium febrium indicatur ſub aliena ſpecie ingenium.

Eadem febrium ſe prodit indoles ex remiſſione, quæ nullam habeat cum paroxyſmis rationem; tanta eſt aliquando eorum acerbitas, ut periculum ſummum ex iis impendeat, dum in remiſſione omnia videntur tuta eſſe, & intervallum omnino lucidum eſt; tunc autem nullus ſupereſt dubitandi locus, quin lateat febris remittens, ſub veræ continuæ ſpecie.

Non minus ſe prodit febris ingenium, ſi poſt exacerbationem diffluat ſudor, ſi paroxyſmi eadem circiter hora redeant; ſi accurate ſibi ſingulis aut alternis diebus reſpondeant, ſi adſint ſymptomata vehementiora, quæ per periodos exſurgant & deſinant, uti deliria, furores, lethargus, dolores capitis acerbiſſimi, virium defectus, inteſtinorum tormina, &c.

Denique, ut modo diximus, ex urinarum colore poteſt de febre intermittenti latente non minus certa inſtitui diagnoſis; in ea enim febre aliquando lateritiæ ſunt, quod non incertum ſignum

eſt; ſed ejuſmodi non ſunt niſi in remiſſione; unde ſemper ad eam ſumma cura attendendum.

Exemplis quibuſdam patebit, quam certa ſint hæc ſigna, & quomodo inter tot diverſa ſymptomata, quibus involvitur febris, indagari ipſa & dignoſci poſſit; & primo quidem mulierem vidi veluti attonitam, affectibus hyſtericis, doloribuſque per univerſum corpus excruciatam, & in mortis limine verſantem; cum in hac virium proſtratione ſubito inſurgerent paroxyſmi, non dubitavi quin adeſſet febris ex intermittentium genere; ideo ſtatim ad febrifuga confugi, iiſque exhibitis cito convaluit ægra.

Aliam vidi ſanguinis ſputo laborantem, dolore lateris punctorio excruciatam, exacerbationibus variis in ſummum diſcrimen adductam; cum vero audiſſem a frigore incœpiſſe morbum, & præceſſiſſe aliquot paroxyſmos in ſudorem deſinentes, ſtatim de febrifugo cogitavi, eoque in uſum vocato, brevi omnia cum febre evanuere, quæ tantum metum incutiebant, ſymptomata.

Laborabat quidam pleuritide acerrima, in qua inſolitas & periodicas obſervavi exacerbationes; eæ non ſenſim, ſed quaſi ex improviſo aut ſubito veluti impetu inſurgebant; præterea ſanguis copioſe exſpuebatur in paroxyſmis, quod omnino inſolens eſt; his ita ſe habentibus, omnia febrium intermittentium latenti cauſæ tribuenda cenſui, & febrifugo eſſe impugnanda; ejus autem opera brevi temporis ſpatio reſtitutus eſt æger, qui in ſummo verſabatur periculo.

Vir venationi aſſuetus in febrem ſumma cum

vi decurrentem incidit; ſucceſſit brevi delirium atrox, calor urens, exagitatio incoercibilis; ſed cum per periodos gravius inſurgerent ſymptomata, & modo exacerbarentur, modo miteſcerent, ſtatim ſuſpicio de larvata febre mihi injecta eſt; ſine mora igitur ad febrifuga confugi, iiſque devictus eſt terribilis morbus, qui aliis omnibus videbatur exaſperari.

Monialis virgo febre laborabat continua, eaque remittenti; ſed adeo brevis erat remiſſio, ut vix poſſet animadverti; interea ſummum inſtabat periculum; ea erat paroxyſmorum vis, ut ægra animam agere videretur; tanto permotus diſcrimine, cum lucidius, licet omnino brevius, obſervaſſem intervallum, febrifugi non levem ingeſſi copiam, nec quidem id ſine fructu; omnia enim mitiora evaſerant, & brevi ſe proripuit quodcunque morbi veſtigium.

Vir denique athletici habitus & lumbagini obnoxius, in dolorem incidit acerrimum, ſcrobiculo cordis infixum; febris quidem ſtatim fuit ſumma; ſed dein depreſſus eſt omnino pulſus; excurrit interim per diem & per noctem morbi vis, magnoque eſſe in diſcrimine videbatur æger; matutinis tamen horis omnia melius ſe habuere, injecta ſtatim ſuſpicio de rheumatiſmo in partem jam affectam converſo, incuſatum deinde fuit hepar; cum vero componi non poſſint ex lites, in tertianæ morem recruduit dolor, & febrifugis feliciter impugnatus evanuit.

Alia poſſem ejuſmodi referre exempla, ſed hæc propoſito ſufficiunt; non prætermittendum tamen,

 men,

men, me ſola epidemia graſſante ductum ſtatim apud multos ægros in harum febrium ſuſpicionem deveniſſe; at ut in ſummam præcipua, quæ jam attuli, reducantur, iis temporibus, quibus non vagantur ejuſmodi morbi, exacerbationum periodici recurſus, dein vero dies unus mitior, & alter periculi plenus, remiſſio interim ſatis lucida, licet brevis; & ſymptomatum ſumma & e repente ſe exerens vis; hæc inquam, ut plurimum, mihi febris ingenium prodiderunt; quod vero urinas ſpectat, eæ multis in caſibus ejuſmodi a colore naturali minime diſcedunt.

Sed ut ad morbi detegendam naturam, ita ad ejus prævidendum eventum, conferet accurata ſymptomatum obſervatio; in genere autem quo plura ſimul exorientur, eo gravius erit diſcrimen, varium tamen, prout diverſa erit eorum ſedes vel origo; diarrhœa v. g. & vomitus, tum inteſtinorum dolores, licet acrius urgeant, & tantas excitent turbas, facilius ſe ſubducunt; difficilius vero ſumma pectoris oppreſſio & cerebri perturbatio; at ſummis in anguſtiis verſantur ægri cum omnino depreſſus evaneſcit pulſus, cum alget totum corpus, cum adeſt anaiſthesia; e contra vero bene ſperare licet, cum ineſt certum robur vitali ſpiritui; ejus ſæpe vires demonſtrant ipſæ urinæ; nam viget ut plurimum ſi colorem non exuerint, aut ſi contentis ſaturatæ ſint; ſin minus vero, ejus concidiſſe vim ſignum eſt, idque imprimis ſi tenujores aut pallidæ effluant.

CAP.

CAPUT VIII.

Ut per propria aliis febribus symptomata innotescant certius quæ ad febres remittentes pertinent.

QUÆ febribus intermittentibus propria sunt symptomata non ita patent ubique, ut nullum de iis supersit dubium; similia occurrunt quandoque in continuis febribus; sicut autem in multis ægris incertum, an quæ vere remittentes sunt e genere continuarum vulgarium censendæ non sint: ita non raro est dubitandi locus, num inter veras remittentes reponendæ sint nonnullæ, quæ continuæ tantummodo videntur; operæ igitur pretium est statim inquirere quid in istis remittentium ingenium æmulari, & fucum facere possit; atqui id in sola remissione seu alterno exacerbationum insultu positum imprimis est.

Egimus jam de quibusdam morbis, qui febri intermittenti non videntur absimiles; tales sunt v. g. eæ febres, quæ in virginibus ob menstruorum exoriuntur defectum; eandem aut non valde diversam præ se ferunt in suo incessu speciem catarrhi hiemales; serotinis enim horis insurgit paroxysmus, idque aliquando cum prævio frigore; idem, ut diximus, occurrit, cum abscessu tentantur partes; eos autem morbos nosse sufficit, ut symptomatibus febrem intermittentem referentibus

diffidamus; at non æque facile eſt judicare de continuarum febrium exacerbationibus; inquirendum ergo quomodo eas a febrium remittentium paroxyſmis liceat ſecernere?

Paucæ ſunt continuæ, quæ *homotonæ* ſint, & fortaſſe nullæ; ſuas quæque habent exacerbationes ipſæ febres, quæ ex doloribus aut ex vulneribus ortum trahunt; inſurgunt enim & concidunt certis temporibus; cauſa autem, ob quam ita fervent & defervent, non ita patet; imo, ſi verum fateri velimus, nobis penitus incognita eſt; reliquum ergo eſt, ut earum tempora, naturam & inceſſum proſequamur; ita ſolummodo ſtatuere licebit, num quid in iis, quod a remittentium paroxyſmis diverſum ſit, obſervari poſſit.

Quod tempus ſpectat, annotandum ſtatim in quocunque morbo noctes eſſe graviores; nec profecto unde id pendeat dignoſci poteſt; qui incuſatur tranſpirationis defectus tantæ perturbationi exſuſcitandæ impar eſt; præterea in morbis acutis avertitur hic cutis effluxus, nec cadente die per æſtatem magis impediri ſolet; imo in regionibus ad auſtrum vergentibus, in ſano ſaltem corpore, nocturnis horis copioſior eſt; mihi vero ex variis liquet experimentis, eſſe in rerum natura principium quoddam incognitum verſus noctem ſe exerens; vidi machinam ita comparatam, ut, non quadam artificis induſtria, ſed quodam naturæ motu, cui excipiendo apta erat, vim arcanam decedente die reciperet; æque autem in cavo minerarum profundiſſimo, & in ſummis montibus excitari ſolebat vis hæc.

Sive

Sive autem per diem sive per noctem exsuscitentur exacerbationes, eæ in remittentibus & veris continuis quid habent dissimile & simile; dissimile quidem ut plurimum, nam in continuis temperatur matutino tempore nocturnus fervor; hæc vero defervescentia, qua concidunt symptomata, plus minusve producitur; at iterum exsurgit morbi vis, idque citius vel tardius; en igitur incessum quendam ut in remittentibus; sed eæ non matutinis constanter horis, ut continuæ veræ, solent remittere; quoties igitur per duos tresve dies incidit matutina remissio, toties veram adesse continuam, aut ut plurimum saltem, suspicari licet.

At plura occurrunt, quæ in utrisque febribus similia sint; & primo quidem in continuis ut plurimum una die levior est earum vis, altera vero magis sævit; non semel etiam, sed pluries per horas viginti quatuor instant exacerbationes; modo breviora, modo longiora interjiciuntur intervalla; quum res vero in pejus ruunt, sine lege & quasi per subsultus fertur morbus; adsunt nimirum alterni tribus aut quatuor singulis horis exsurgentes paroxysmi, & cum desierunt, brevi solent revivifcere.

At cum adsunt duæ vel tres exacerbationes, eæ æquales esse non solent; una est, eaque præcipua, quæ dominatur; grassabantur nuper malignæ febres, in quibus dominium hoc maxime erat conspicuum; remissior scilicet earum erat vis matutinis horis; sed circa horam decimam incipiebat exacerbatio, quæ intra quatuor aut quinque horas mitescebat; non diuturna erat hæc remissio, nam

ver-

verſus octavam horam graviſſime omnia exacerbari ſolebant, & per totam noctem ſummo ferebatur febris impetu.

Tempore igitur & numero exacerbationum duci non poſſumus in eis dignoſcendis, quæ ad remittentes ſolas pertinent; ſed aliter omnino procedunt febriles motus, cum in continuis febribus exacerbantur; & primo quidem non ſtata in genere hora inſurgunt; deinde vero cum concidit morbi vis, non bene omnino ſe habere videntur ægri, nec evaneſcunt quæ terrorem incutiebant ſymptomata; non eſt cutis humida, nec excretorum aut ſecretorum facilis via; urinæ enim ſunt eædem, nec laxantur alvi colatoria; abeſt præterea frigus aut refrigeratio; talia ſaltem in genere ſunt quæ in continuis febribus obſervantur, cum alia occurrant, imo contraria in remittentibus.

Sed modus præcipue, quo incipiunt in continuis exacerbationes, diverſus eſt; ſenſim enim ingraveſcunt eæ, deprimitur ſtatim pulſus, imo ſedari videntur ſymptomata; interim eſt ubi exagitari internis motibus videntur ægri; calore dein paulatim increſcente inſurgit febrilis vis; paulatim inquam, nam ita *acmen* ea aſcendit, non ſubito & quaſi facto impetu ut in remittentibus; quod denique præcipua eſt differentia, non tantopere exſuperant remiſſionem in continuis exacerbata febris ſymptomata.

Aliud eſt exacerbationum genus, quod negotium aliquando faceſſit, licet, ut jam diximus, res ſe alias habuerint; poſtquam ſcilicet conciderunt febres continuæ, eſt ubi per diem ægri videantur

iis

iis defuncti, nihilque ferme ſuperſit, quod morbum referat; verſus noctem nihilominus exoritur paroxyſmus, aut levis ejus prodit ſpecies; tunc multi ad corticem Peruvianum confugiunt, nec ullo modo remedium hoc nocuiſſe obſervatum fertur; ſed vel febres, poſt quas adhibetur, e genere continuarum fuerunt, vel non; ſi veræ fuerint continuæ, nil ſupereſſe poteſt, quod intermittentium venenum redoleat; febrifuga ergo iis dicata immerito uſurpanda eſſe viſum eſt: ſi innocua eſſe dicatur, primo ad curationem parum aut nihil conferre poſſunt; deinde vero non ita certum, an non aliquando noceant; & num, cum aperte non nocuerint, profuiſſe videantur.

Alta mente reponendum, *homotonum*, ut diximus, vis obſervari febrium inceſſum; cum autem in plurimis, in quibuſcunque v. g. imperfecta criſi judicatis, remaneat aliquid ex febrili cauſa, non mirum profecto, ſi verſus noctem quidam exſurgat motus; certum eſt ſaltem febrifugis ad eum compeſcendum opus non eſſe; evaneſcunt omnes ejus reliquiæ ſpontaneis naturæ conatibus, vel remediis iiſdem, quæ febrilem vim jam ſuſtulerunt, continuumque ſedarunt fervorem.

CAP.

CAPUT IX.

Ut tandem quæ intermittentibus seu remittentibus ob alias caussas, & ob certarum partium affectus intermiscentur, detegi possint.

VIdimus jam ut per se ipsas, & per continuarum febrium symptomata dignosci possint febres remittentes; sed præterea cum iis, aut cum intermittentibus, multa, quæ ab iisdem aliena sunt, & quæ ab aliis morbis, tum ab aliarum partium pendent affectibus, conjungi possunt; eæ autem febres tunc variam dubiamque præ se ferunt faciem; quomodo ergo inter ejusmodi larvas detegi possint, inquirendum superest.

Et primo quidem incidere possunt intermittentes & remittentes febres in corpora, quorum certæ partes graviter vel levissimo afficiantur motu; sunt v. g. ita comparati nonnulli, ut facile commoveri possit cerebrum; impetitur mens in cujuscunque febris intermittentis insultu; vidi hominem, qui secundo insaniret paroxysmo; balbus fiebat, vix cohærebant ejus verba, rerum politicarum gnarus de iis incondita effutiebat: alter sui compos non erat, & somno graviori immersus, sensuum usu destitutus omnino videbatur; atqui tamen in iis ægris nil erat, quod ad febrim mali moris attineret, brevi facileque vulgari methodo ea cessit.

Si apoplexiam passi fuerunt ægri, aut in eam pro-

propendeant, multa inde in febrim possunt recidere; vidi legis peritum, qui simplici laborans febre intermittenti, in gravissima capitis incidit symptomata; statim quidem laboravit memoria, omnium scilicet propriorum nominum immemor fuit, cum rerum ipsarum gnarus esset; depulsa tandem febre, idque breviori tempore, solitisque & simplicibus remediis, in coma incidit, quod tandem lethale fuit.

Mente ob tristitiam mœroremque affecta immutari similiter potest febris facies; vidi mulierem simplici laborantem tertiana, quæ tandem in remittentem continuam commutata est; videbantur simul cum ea prodire cerebri affecti signa, iisque dubii hærebant adstantes; cum vero ante rerum domesticarum cura anxie sollicitus esset ægræ animus, non poterat certus subesse metus, ne quid mali moris in ejusmodi lateret febre; benignitatem morbi confirmavit experientia; nam is brevi penitus excessit, superstite tamen mentis labore, qui etiam desinente causa desiit; idem autem in melancholicis occurrere potest sæpissime.

Cum laborat pulmo, possunt ejus cum febre conjungi varia symptomata; instat aliquando gravissima tussis, ideoque, ob irritationem scilicet inductam, non succedit vera apurexia, sed remanet inter paroxysmos febricula; hoc imprimis aliquando observatur in iis febribus, quæ, in diuturnitatem abeuntes, ab ingenio suo aberrarunt; tres nuper vidi ægros, qui statim tertiana laboraverant; hæc deinde, in duplicem tertianam immutata, continuam tandem cœpit æmulari, non

va-

validam tamen, ſed ſerotinis horis, frigore, paroxyſmo, calore & ſudore inſequente ſe exerere ſolitam; ad hæc acceſſit, ſub hiemis adventum, tuſſis acerrima & catarrhus; atqui tunc, febris naturam aſſequi operæ pretium fuit; nec facile erat ſtatuere quid ad primam febrim attineret. In iis, qui aſthmati obnoxii ſunt, fucum fecit aliquando ſpirandi difficultas, eaque ingraveſcente graviores fuere febriles paroxyſmi, imo eorum ordo perturbari viſus eſt; nec profecto id mirum, cum catarrhi, ut diximus, paroxyſmos habeant quotidianos. Denique in ipſa phthiſi obſervatur nonnunquam quædam febris intermittentis ſpecies; & quod non exſpectandum videretur, eſt ubi ea cortice Peruviano refrænari poſſit.

Si cordis adſint affectus, iis poterit longe alia induci febris facies; & primo quidem inſtat ſæpe in iis affectibus quædam oppreſſio, quæ in febrilem motum refundi poſſet, deinde vero quanta pulſus mutatio & inæqualitas, induci poteſt? ſed hoc ſane mirum, quod in ſenibus, aliiſque pulſum intermittentem habentibus, febrili impetu reſtitui ſoleat cordis & arteriarum rhythmus ſive æqualis inceſſus; videtur ſcilicet in iis organis ceſpitare pulſationes, quia identidem vires deficiunt; cum vero per febrim reſurgunt, procedunt æquo greſſu contractionum & dilatationum alterni motus.

Hepatis turbata munia quantam febri mutationem inferre poſſint, per ſe patet; ſtatim quidem urinæ magis lateritiæ erunt, intumeſcet hypochondrium, inſtare hepatitis videbitur, alvus erit

pi-

pigrior, paroxyſmorum intervallum a febre liberum non videbitur, exorientur cardialgiæ graviores, bilis æruginoſæ rejicietur major copia, & aliquando cum levamine; nec quidem ſoli hepatis ipſius affectus hæc omnia inducent; ipſe biliaris calculus paroxyſmorum ſpeciem efficiet, aderit frigus ſummum ipſorum initio; imo ſuccedet calor aliquando cum magna dolorum vi & acerbitate.

Poſſunt cum febre intermittente, quæ ſit boni moris, inſurgere leipothymiæ, & malignæ febris præ ſe ferre ſpeciem; exemplum jam, idque inſigne, attulimus de anaiſtheſia & ſyncope terribili, febrem ſimplicem concomitante; ſimilem caſum memorat *Riverius* in obſervationibus; Matrona inquit, tertiana duplici laborans in ſyncopem incidebat, ita ut vererentur adſtantes, ne ipſa tandem deficeret; intra biduum tamen cardiacorum uſu evanuit ſymptoma hoc terribile, & abſque illius ullo veſtigio tranſacti ſunt deinde paroxyſmi; intra paucos denique dies ægra perfecte reſtituta fuit.

Hyſterici affectus febri intermittenti non minus aliquando larvam offundunt; verum quidem eſt eam difflari ut plurimum, inſurgente febrili motu; at eſt ubi, ſeu ex proprio fomite, ſeu ex animi affectu, graviora omnino inſurgant, mentem obnubilent, & in varia abeant ſymptomata, terrorem ipſis Medicis incutientia; quod mihi, hæc obſervanti, mirum aliquando viſum eſt, pulſus, qui febris vi magno ferebatur impetu, ſtatim ſub horum ſymptomatum adventum, lentiori inceſſit greſſu; imo laxior videbatur arteriarum

tex-

textus, & in ſtatum naturalem videbatur reſtitutus earum motus.

Inſigne proſtat apud *Wedelium* de mutatione, quam febribus inducunt hyſterici affectus, exemplum; Nobilis femina, ex abortus periculo vix emerſa, tertiana corripiebatur intermittenti, ob varia quibus ſtipabatur ſymptomata, memorabili; incipiente paroxyſmo horror & dolor in dorſo ſe exerebant; aderat tuſſicula, qua progrediente exoriebatur ructus continuus, ita ut horæ unius ſpatio trecentæ numerarentur ſtomachi veluti exploſiones; deinde vero incandeſcente æſtu, hæc omnia excipiebat delirium, cum motibus convulſivis, caput, pedes & brachia & maxillam infernam exagitantibus; diſtentum erat abdomen, & urgebant leipothymiæ, concidente autem febrili impetu, qui ad horas 8, 9, vel 12 protrahi ſolebat, concidebant omnino tetra quæ jam memoravimus ſymptomata, interim purgantibus, levibuſque aliis remediis ceſſerunt omnia feliciter.

Scorbutus, ut eſt ipſe, ſi quibuſdam credatur, admodum protheiformis, ita febribus variam inducit ſpeciem; juxta quoſdam nimirum ipſum aliquando æmulatur febris, & tunc paroxyſmi maculas per univerſum corpus dejiciunt, maculas inquam, quæ in apurexia delentur, & quæ vel purpureæ, vel nigricantes aut lividæ ſunt; at hæ maculæ ſcorbuti nomine donari nequeunt, cum ex febrili æſtu, & febrilis veneni natura pendere videantur; ægros vidi inde emergentes, qui deinde ſcorbuticæ labis immunes fuerunt; quod vero

ſæ-

ſæpius occurrit, ſcorbutus ſimul cum febre incedit, multaque ſecum advehit phænomena, quæ nequaquam ex ea pendent; nil autem habet mali moris ejuſmodi febris, ſaltem ut plurimum; contumax ſolummodo eſſe ſolet; interim variis ſtipatur ſymptomatibus, pro varia ſcorbuti natura, aut vario ejuſdem gradu.

Ex erratis in curatione, aut ex febribus ipſis ſuboriri poſſunt ab eis aliena ſymptomata; quod ex erratis impendeat aliquando diſcrimen, cuique notum eſt; quod vero ſpectat ea, quæ ſponte ex ipſo febrili veneno ſequuntur, aut ſequi poſſunt, *Ballonii* referemus obſervationem; quartanariis, inquit, præſertim quibus ſicca ſunt viſcera, multi eliciuntur ſudores, & vix allevantur; quibus autem non manant ſudores, dolores *oſtecopi* oboriuntur in tibiis, brachiis, lateribus & ſterno; imo ad claviculas tantus inſurgit cruciatus ut pleuritidem mentiatur; quantum autem is ſæviat aliquando incredibile eſt; atqui ejuſmodi ægris leviſſima medicamenta & præſidia proſunt; ex ſimili haud dubie quorundam ægrorum caſu orta nonnullorum opinio, qui in pleuritidem abire quartanam tradiderunt.

Videbitur fortaſſe me in his omnibus propoſitum non attigiſſe ſcopum, iis neceſſe fuiſſet, inquient quidam, magis immorari, quibus ſecerni poſſunt aliena a febre intermittenti ſeu remittenti ſymptomata; at primo quidem per ſe patent multa, quæ breviter expoſuimus; deinde vero poſt paroxyſmum primum ſtatui ut plurimum poteſt quid ad ejuſmodi febrim pertineat; denique certis ob-

ſervationibus moneri ſufficit in eam tranſire poſſe quoſdam affectus; multa profecto occurrunt in arte, quæ ſuſpicari tantummodo poſſumus; ex ſuſpicione autem ad pleniorem naturæ cognitionem aſſurgere licebit; incumbendum obſervationi ad obductam morbis caliginem depellendam; & ſic ad ignota fiet ſenſim aditus.

C A P U T X.

De partium vitiis, quæ in cadaveribus poſt febres intermittentes tum remittentes reperiuntur.

EJuſmodi ſunt, quæ vigente vita in corporibus obſervantur; reliquum eſt ut expendamus quænam in cadaveribus occurrant febrium veſtigia; mirum eſt ſane eos, qui de morbis ſcripſerunt, non majori ſtudio inveſtigaſſe quid morte ipſa edoceamur; ſolis enim partium detectis vitiis, quid earum perturbarit motus, functiones ſuſtulerit, eaſve læſas ſequatur, noſſe poſſumus; eſt quidem ubi nulla obſervetur labes, quæ in toto corpore incuſari poſſit; at id ipſum ignorare non licet; inde enim, id eſt ex nulla mali ſede reperta, ad veras ſubtilioreſque cauſas mens poteſt aſſurgere.

Cautione tamen opus eſt, ne iis ipſis decipiamur, quibus morborum cognitionem aſſequi poſſe ſperamus; non cauſas ut plurimum, ſed earum effectus, corporum ſectione attingimus; deinde

vero

vero eſt nonnunquam dubitandi locus, num accurate inſtitutæ ſint obſervationes; iis ſolummodo, quæ a quibuſdam, quorum ſpectata fides & induſtria obſervata ſunt, confidere poſſumus.

His rationibus inductus, ſumma qua potui diligentia, quæ in cadaveribus poſt febres intermittentes occurrerent inquirendum exiſtimavi; non equidem hic agendum cenſui de iis omnibus, quæ reperiuntur in corporibus febre remittenti compoſita defunctis; veneni febrilis vi obruitur vitalis ſpiritus, impetitur caput, labefactantur aliæ partes; ſpaſmis & irritatione omnia perturbantur, & inde mors.

Obſervandum tamen, quod magni momenti eſt, poſt ejuſmodi febres, aliquid ferme ſemper circa hepar occurrere; cum in eo ſtagnet ſanguis, turgentia reperiuntur meſenterii vaſa, & nigerrimo ſucco videntur repleta; glandulæ excipiendis vaſis lacteis dicatæ inflammationis ſpeciem præ ſe ferunt; memorantur & circa eas obſervati abſceſſus; unde in has partes, & in jecoris imprimis ambages recidiſſe morbi vim licet conjicere; patebit idem ex eorum ſectione, qui ex febre intermittenti mortui ſunt.

Intermittentes autem ſimplices, aut quæ in hecticas, ipſiſve ſimiles abierunt, varia in certis corporibus relinquunt ſui veſtigia; hæc tamen in quibuſdam partibus potius quam in aliis ſolent occurrere; caput v. g. inſons reperitur, licet nonnunquam graviſſimis torqueatur doloribus; fertur equidem turgentia occurriſſe vaſa circa cere-

 brum;

brum; at fatiſcente vita in venas propellitur ſanguis, in iiſque ſtagnaſſe videtur.

Circuitus vero & reſpirationis organa, multa, ut diximus, patiuntur; ſanguine nigro turgent cordis atria & pulmonis vaſa; fit illuvies inter minimos ejus lobulos, effuſa ſe prodit aqua in thoracis cavo, ea turget in quibuſdam pericardium; id imprimis obſervatum in iis, qui in maritimis oris febre intermittenti confecti occubuerunt.

Ventriculus, cum vomitu toties ſubvertatur, non mirum, ſi, ut diximus, flatibus omnino diſtentus reperiatur; eo procedit aliquando diſtenſio & irritatio, ut dubitari nequeat, quin inde mors ſucceſſerit; ſpaſmo ſcilicet inſurgente multi ſublati ſunt; vidi homines, qui cum febre liberati viderentur, poſt cœnam turgente ſtomacho fato functi fuerint; in his mire intumeſcebat pars hæc flatu diſtenta, vel aqua turgens, aut aliis ingeſtis obruta.

At hepati imprimis inuſta reperitur labes; albidum eſt ut plurimum, & veluti exſangue & maceratum; nonnunquam mole auctum, induratum, glandulis flavis obſitum, alias vero ſanguine turgens, eoque nigerrimo; fuere in quibus poſt duplicem tertianam abſceſſum reperi, in quibuſdam vero venam portam in tubum ampliſſimum abiiſſe obſervavi; multa alia a nonnullis memorantur de hujus viſceris vitiis; inſigniter tumefactum ſe obtulit; obſtructi omnino occurrerunt meatus per hujus ſubſtantiam reptantes; bile turgens & obſtructa reperta eſt veſicula fellea.

Pan-

Pancreas non minus afficitur veneni febrilis vi; in nonnullis cadaveribus quædam tantum ejus partis puncta videntur obſtructa; in aliis univerſa ejus moles ſcirrhoſa, aut inſigniter aucta ſe obtulit; fuere qui abſceſſus obſervarint in ejus textu; in ipſo autem ea de cauſa, quidam, ut diximus, febrium intermittentium fomitem latere crediderunt; ſed mirum profecto non eſt in ejuſmodi partem incidere obſtructiones, cum ſanguis per venas hepaticas curſum ſuum abſolvere nequeat.

Eadem de cauſa incuſatus fuit lien, excreſcit nimirum in ſummam aliquando molem, imo brevi temporis ſpatio eam ita excreviſſe vidi; quod vero magis mirum, in quibuſdam ægris in naturalem rediit ſtatum, nullis niſi antifebrilibus adhibitis medicamentis; ſed aliud incurrit non raro vitium pars hæc; repletur nimirum ſanguine craſſiori, piciſque inſtar nigricanti; abit dein in putrilaginem, ita ut in quibuſdam crepuerit. Erat mulier quartana laborans neglecta; cum vero ſolitis muniis vacaret ægra hæc, repente concidit mortua; in diſſecto cadavere, lienis ſoluta compages reperta eſt, multaque ſanguinis copia per abdomen effuſa.

Inde patet quam multa, ut diximus, recidant vitia in peritonæum & meſenterium; in iis memorantur reperti ſcirrhi & abſceſſus; ego vero luſtratis his partibus læſas præſertim obſervavi meſenterii glandulas; in pueris maxime eas obſtructas & in molem aſſurgentes vidi; non ejuſmodi quidem ſunt in adultis, at in iis ſanguine ſtagnante, nigro, amurcæ ſimili, turgent vaſa meſeraica;

ca; in peritonæi vero duplicatura occurrerunt varii tumores, qui illuviei ansam præbere solent, aut ejus sunt effectus; concrescunt scilicet liquida stagnantia, & in steatomata sæpissime abire solent.

In intestinis nonnulla observantur, quæ febri tribui possunt; sæpe, ut diximus, valde tumida sunt; ex eo autem quod intumescant variis in locis, sequitur quod in aliis constricta sint; varias angustias imprimis in intestino colo reperi, easque illo plerumque loco, ubi renem scandit sinistrum, & infra eum demergi videtur, antequam in intestinum rectum abeat; ex ejusmodi autem angustiis multa sequuntur, quæ hic prætermittenda sunt, & quæ facile prævideri possunt.

His ita se habentibus, expendendum videtur quid præcipue eis doceamur; nil profecto, quod primariæ causæ lucem aliquam possit affundere; eadem partium vitia possunt inducere alii morbi; venena ipsa eodem prorsus modo eas poterunt afficere; nec tamen quidquam in earum occurret læsionibus, quod ad deleteriam eorum naturam & agendi rationem nos ducere queat; at patet evidenter causæ febrilis vim in abdominis viscera imprimis exerere, ex ea ortum ducere stagnationes, obstructiones, tumores, liquidorum degenerem consistentiam, functionum hepatis & mesenterii læsionem, &c. qui autem ejusmodi noverit effectus, eos diligentius præcavere poterit, remedia seligere ad curationem aptiora, ea temperare, vel immutare pro vario naturæ conatu; videre erit imprimis quam necesse sit secretionibus & excretionibus consulere.

LIB.

LIBER TERTIUS

DE REMEDIIS GENERALIBUS TUM PECULIARIBUS AUT SPECIFICIS ET DE EORUM VIRIBUS.

CAPUT I.

Quam difficilis sit febrium intermittentium curatio.

SUpereſt jam inſtituenda febrium intermittentium cura; eam quidem tradere vix neceſſarium multis videbitur; nullus eſt, qui ſe curandis iis febribus imparem profiteatur; inde autem orta fiducia quod pauci, aut fere nulli ipſarum vi ſoleant occumbere; eæ aliquando ſponte ſe ſubducunt, aut facile in multis curantur ægris; proſtant denique arcana in omnium manibus, eaque nonnunquam Medicorum aſſenſu comprobata venditantur; quæ ergo tradi poſſunt præ-

præcepta, eorumque apparatus, nil aliud præ se ferre videntur, nisi inanem doctrinæ ostentationem.

Sed multa aliquando ex febrium intermittentium vi impendent pericula; de earum vario exitu sæpe sollicitus sit oportet quicumque assidue eas observarit, aut qui ipsarum historiam a nobis traditam legerit; si ut plurimum naturæ viribus aut remediorum opera devictæ se subducant ejusmodi febres, quot sunt ægri, qui eis vigentibus, aut perversa methodo curatis, immedicabiles incurrant viscerum obstructiones? intermittentes vero, quæ in continuas aut larvatas toties abeunt, quis non reformidarit, cum tetra symptomata & inde improvisa mors sæpe possint impendere?

Ipsas intermittentes simplices in multis ægris expugnare difficile est; quot occurrere solent, qui per annos integros eas misere trahant; qui a Medicis ad circulatores confugiant; qui denique ab ipsa natura, aut casu aliquo, quæ ars denegarit, aut præstare nequeat exspectare cogantur? imo non sine magno ejus dedecore nil moliendo magis proficiunt non pauci, quam ea tentando, quæ cum apparatu præcipiuntur; non raro autem, imo & sæpissime eo devenire curæ labores dolendum est; quivis, quantumlibet ingenio & doctrina præstans, febrium reluctans ingenium & medicinæ experitur inopiam.

Huc accedit quod ipsa curandi ratio in ægrorum perniciem verti possit; ea enim simplex febris in continuam sæpe commutatur; remedia ipsi fugandæ idonea ejus venenum altius infigunt; unde

quæ

quæ ſponte fortaſſe exceſſiſſet, in plures menſes, imo & in annum protrahitur; quin etiam multa, dum curant aut curare videntur, non innoxia ſunt, acerrimum calorem concitant, partibus variis labem inurunt, earum vaſa obſtruunt, in eas periculoſa dejiciunt morbi ſemina, paroxyſmos denique ſolummodo coercent, iique deinde non raro majori reſurgunt impetu; inde aliquando hectici affectus, ex quibus difficile emergunt ægri.

Quod autem vix credi poſſe videretur, non minus opinio quam doctrina in medendi arte invaluit, & inde difficilior evaſit curandi ratio; notum quantæ exortæ ſint lites de remediis ipſis; alii alia venditant, non diſſimilia ſolummodo, ſed adverſa; quæ nullis aut incertis pollent viribus, magnis efferuntur encomiis; quæ periculoſa ſunt, ut tuta jactantur; quæ qandoque ſolummodo bene ceſſiſſe viſa ſunt, ut ſemper proficua commendantur; quæ denique riſum potius quam fidem merentur, ſumma cum fiducia obtruduntur; ut nulla eſt ridicula opinio, quæ authorem non habuerit Philoſophum, ita nullum abſonum noxiumve remedium, quod cujuſdam Medici arcanum non fuerit.

Sed quod magis mirum occurrit, eſt inter variarum gentium Medicos de ipſis remediis experientia comprobatis perpetuus diſſenſus; eo minus id condonandum quod eam omnes ſibi vindicent ut magiſtram & ducem; atqui tamen multi ea innixi veris diffidunt febrifugis; ſi quam eis concedant vim, ea arctis concluditur limitibus; eiſdem vero utentes vix de methodo conſentiunt; ita in-

incertis opinionibus miserorum hominum traditur vita.

Eorum remediorum delectui, quæ detexit & adhibuit quorumdam Medicorum accurata sedulitas, non minus adversatur natura; ipsa in morborum curatione nobis videtur illudere; calidis aliquando & frigidis æque curatur febris; profuerunt his acria, aliis demulcentia; quibusdam vinum & spiritus vini; non paucis aqua affatim hausta feliciter successit; venena ipsa variis curationibus fuere insignita; nil denique ferme est, aut noxium aut innoxium, quod tertianas, vel ipsas quartanas non curaverit; imo cum ratione duce eas incassum aggressi sunt Medici, evenit non raro ut perversa methodo fugatæ fuerint.

Via igitur, quæ ad febrium curationem ducit, non ita expedita, sed e contra valde lubrica est; quo major prostat remediorum suppellex, eo magis in ancipiti hæret animus; quomodo enim, quæ tam diversa sunt, imo adversa, idem præstare possunt? ne autem mero dubioque empirismo in eorum ducamur usu, videndum quam rationem cum febre & ejus curatione habere possint.

Nec profecto quærendus nodus in causæ febrilis natura; ea nobis nondum innotuit; nec minus recondita est remediorum antifebrilis vis; quare intermittenti febri potius quam aliis medeatur omnino statui nequit; multa equidem finxerunt multi; at quo plura in medium allata sunt, eo magis liquet rem esse incertam; reliquum est ergo, ut iis, quæ sensibus magis obvia sunt, incumbamus; perpendendum nimirum quid efficiat febrile

le venenum, & quid natura ad illud expellendum moliri ſoleat; ita fortaſſe eluceſcet quid præſtent tot remedia, quæ toties inexſpectatos proficuoſque edunt effectus.

CAPUT II.

Ut natura febres intermittentes curet.

VEneno febrili varie obſiſtit naturæ vis, in eoque amovendo varie laborat; inſurgit nimirum inter ipſum ipſamque pugna, cujus varius exitus pro utriuſque inæquali impetu; hic profecto, ſi uſpiam, veri ſpeciem præ ſe fert *Sydenhami* opinio, qui febrim naturæ conamen ad aſſequendam curationem eſſe contendit; ne tamen doctrina, quæ cum vera philoſophia parum conſentit, noſtro aſſenſu comprobari videatur, quid de ejuſmodi conamine ſtatuere liceat paucis oſtendemus.

Non fingendus profecto in œconomia animali præſes quidam valetudini ſervandæ, aut morboſis cauſis impugnandis & amovendis præfectus; ſenſu vivimus & movemur; ſeu potius ex ſentiendi vi & ex partium ſtructura ſequuntur vitæ motuſque perennis leges; præcipua autem ex iis eſt, ut admoto febris ſtimulo ſtatim in motum agantur nervi; atqui hoc motu ſeu conamine excutitur ſæpe quod vim infert; ſit v. g. ſpina cuidam parti infixa, vel ſit materia acrior alicubi col-

collecta, irritentur oportet fibrillæ nerveæ circumpositæ; necesse est nimirum ut veluti insurgant adversus urgentem stimulum; tale est autem febrile venenum; si enim acrius non urgeat aut deleterium non sit, naturæ excandescentis conatu superatur & expellitur.

Hunc conatum, seu hanc pugnæ speciem videre est, cum in paroxysmos erumpit febrile venenum; in iis enim febris, per aliquot horas vigens, tandem restinguitur; seu venenum, quod eam accendit, corporis robore tum calore, tum arteriarum motu subigitur; multum ergo vitæ & internarum virium instrumenta in ipsum possunt; ita ejus infringunt vim, ut postquam exarsit universa partium compages, lenissimus sequatur somnus, eoque refecti vix ægrotasse videantur.

Nihilominus cum deferbuit corpus, remanet mali fomes; inde novus hostis & nova imminet pugna; postquam enim febris per certum tempus quievit, vel novo proventu auctum, vel resumptis viribus, iterum excandescit venenum, ita ut alternis resurgat & concidat; at si nimia ejus non sit vis, effœtum tandem remittit & postea evanescit; febris enim ut plurimum temporis labentis beneficio desinit; quot sunt ruri, alibique, qui absque ullo medicinæ restituuntur auxilio? en igitur iterum victrices naturæ vires; iis in subsidium venire, ipsas regere, exsuscitare & firmare Medici est; & quidquam aliud vix præstare potis est.

At quomodo natura ex hostili eo miasmate se expedit? non alia profecto ratione atque in cæ-

teris

teris morbis; in iis enim causam devincit morbificam; eam nimirum immutat, subigit, atque tandem prorsus devictam varie eliminat; aliquando vero per metastasim in quasdam partes eandem ejusve reliquias dejicit; hæ sunt perpetuæ, quas solet servare leges; nec ab iis, nisi perturbata aut impotens, solet discedere.

Inde pendet universa motuum criticorum ratio; naturæ videtur scopus, in quem ipsa omnes intendit vires, ut causas morborum vel sensim & repetitis expellat conatibus, vel impetu facto eas quasi uno ictu excutiat, totumque corpus noxiis humoribus expurget; hæc autem expurgatio præcipue judicium seu *crisis* vocatur; jam vero ea in febre intermittenti, non minus quam in continuis, solemnis est; &, si antiquioribus credatur, quolibet veluti hujus febris gressu præparari & prænuntiari solet.

Et primo quidem, juxta eorum observationes, tertius paroxysmus videtur gravior, sextus gravissimus, septimus denique, qui ultimus esse solet, mitius urget; sed tunc vel lenis sudor, vel diarrhœa succedit, aut utraque via se proripit morbi causa; serius tamen id evenire posse certum est; nam post septimum, aut etiam nonum, incidunt hi naturæ motus; imo longius sæpe protrahitur febris solutio.

Fatendum interea quod, testantibus Viris clarissimis, qui rem accurate videntur explorasse, in multis ægris nulla, aut incerta occurrant criseos vestigia; sed tunc præcipue, cum remediorum vi, intempestivo usu, aut farragine pertur-

bata

bata ſunt naturæ conamina; forte etiam ea qua par eſt diligentia non obſervati ſunt critici motus; & cum febrim tacite aut abſque magno impetu ſuſtuliſſent, defuiſſe eos curationi immerito viſum eſt.

Varii autem ſunt naturæ conatus, quibus ex febri ad valetudinem ducimur; non mirum eſt ergo ſi multæ ſint criſeos ſpecies, aliæ magis, aliæ minus conſpicuæ; & primo quidem puſtularum, de quibus jam egimus, circa labia eruptio febris ſolutæ prænuntia eſt ut plurimum, ſicut cuivis notum eſt; ut plurimum inquam, nam aliquoties cum iis decurriſſe pertinaciter obſervatus eſt morbus; non niſi imperfecte ſcilicet ejecta eſt tunc veneni febrilis minera.

Scabiem ſimiliter, & exanthemata per totum corpus erupiſſe obſervatum eſt, & febrilem abſtuliſſe fomitem; imo iis repreſſis eundem iterum eſſe exſuſcitatum memoratur; at mihi in tot ægris meæ curæ commiſſis id videre raro contigit; non ſæpius mihi occurrit phlegmon, quo in partem aliquam decumbente, ſublata fertur febrilis cauſa; unde inſolens oportet ſit critica hæc eruptio.

Evaneſcit, juxta *Hippocratem*, febris intermittens ſe exerente ictero, idque in quadam imprimis obſervavi epidemia; ſed quod refertur a *Platero* mihi videre non licuit; cum is ſcilicet morbum hunc bile per totum corpus diffuſa ſecedere fateatur, inde alvi cruciatus enormes ſucceſſiſſe teſtatur; & poſtea reſolutiones & convulſiones; peculiaris haud dubie adfuit eorum affectuum cauſa, nec motui critico, ut mihi vi-

de-

detur, tribui poteſt; id ſaltem omnino inſolens eſt.

In caput etiam dejecta febrilis cauſa vi ſua omnino ſpoliari viſa eſt; nam, referente *Willisio*, ſurditate de repente oborta concidiſſe certum eſt; ego vero quandoque obſurdeſcere ægros obſervavi, ſed non ideo febre liberati ſunt; febrifugis ad eam penitus amovendam opus fuit; non hic autem de parotidibus, quæ aliquando in ejuſmodi occurrunt morbo, multa dicam; ter aut quater mihi occurerunt ſolummodo, nec quid inde ſucceſſerit meminiſſe licet; ſed probatur iis evidenter materiem febrilem viſceribus, ſi in ea recidat, ſumme noxiam eſſe poſſe.

Occurrit mihi caſus materiæ febrilis motum apprime demonſtrans; erat vir tertiana laborans ſimplici; ut autem ea intra breve tempus ſecederet, ſtatim, præterpropter, magna corticis Peruviani vis ægro eſt ingeſta; repreſſi quidem paroxyſmi; at eorum loco acerrimus dolor in crure altero exortus eſt; hinc intumuit pars affecta, & ad ſuppurationem vergere omnia viſa ſunt; cum vero nil moliendum videretur, niſi ut turgenti materiæ ferro aperiretur exitus, ſe unius noctis ſpatio proripuit ipſa, evanuitque penitus tumor; quæ autem eo concluſa erant liquida puris inſtar per urinarum vias dejecta ſunt.

Caſus, licet raro occurrentes, hic referre viſum eſt, quia iis poſitis de naturæ criſim molientis labore dubium eſſe nequit; ſi in quibuſdam ita ſe prodat, certum eſt eundem in iis ægris impendi, in quibus minus ſit conſpicuus; teſtimo-

moniis interim, quæ huc adduxi, vix opus videtur; pedum tumores, ut cuique notum, criticos esse aliquando certum est, cum iis apparentibus evanescere soleant paroxysmi; idem sentiendum non raro de alvo intumescente; in eam quippe dejicitur febrilis materia e sedibus suis depulsa, sive undequaque in unum locum confluens; judicari potuisset perfecte febris, si in intestinorum colatoria, aliasve excretorias vias conversus esset conatus ejusmodi.

Sed minus dubii sunt alii motus, quibus judicantur febres intermittentes; sublatæ sunt eæ non raro hæmorrhagiis, bilis atræ seu sanguinis nigri in mesenterio stagnantis effluxu, bile ipsa flava per vomitum rejecta, diarrhœa sponte suborta, sudoribus aliquando profusis, alias vero lenioribus, diuque protractis; in urinis denique, in earum scilicet copia aliquando, & sedimento imprimis, ut alias dicemus, soluti aut fatiscentis morbi prodeunt signa, quæ sedulo inspicientem latere nequeunt.

Non equidem velut impetu facto, ita se undique proripit febrile venenum; modo hæc via, modo altera huic patere solet; sæpius autem diarrhœa expurgatur, aut urina copiosa, leve albumque sedimentum dejiciente; non raro tamen leni madore aut transpiratione aliquatenus fœtente fieri solet ejusmodi expurgatio; quæcunque autem hæc fuerit, repressis paroxysmis illico exspectanda semper non est; silent ii sæpissime, remanente febrili causa; eaque non nisi post aliquot aut multos dies difflatur; unde observan-

dum

dum accurate quid in convaleſcentibus contingat; ratum fixumque ſit, ut inquit *Albertinus*, nullum ferme curari perfecte, niſi quodam accedente critico motu; inconcuſſa ergo remanent, quæ de criſi febrilem fomitem exhaurienti jam dicta fuerunt.

CAPUT III.

Ut ad eos naturæ motus referri poſſint curationes ſingulares, quæ caſu fieri, aut remediis, quæ nullam cum febre rationem habere videntur.

VEneni febrilis naturam nobis eſſe omnino ignotam inde imprimis liquet, quod vera remedia ſæpe reſpuat, quod alienis a febre, ridiculis, aut etiam non innoxiis expellatur, quod caſu denique, potius quam arte, toties difflari ſoleat; ut autem hæc planiora fiant, quædam ſtatim huc attinentia ex Antiquorum præmittemus doctrina.

His in more erat ad curandas febres inſignem aliquam mutationem aut motum inducere; Medici cura, inquit *Celſus*, eſſe debet, ut morbum mutet; ideo aqua frigida corpus perfundi jubet, quia, juxta eum, ſic evenit, ut horror inde oriatur, & fiat initium quoddam novi motus, ex eoque, cum corpus incaluit, ſequatur etiam remiſſio; eundem etiam in ſcopum, ſi diu frigus

ſit & torpor & jactatio corporis, calidiora ægris exhibenda cenſet; iis enim intenditur ſæpe febris, & major ortus calor priora mala tollit & ſpem remiſſionis inque ea curationis oſtendit.

Ea quidem aut ſimilia qui tentarunt temeritatis notam effugere non poterant; ſed ægri, qui ſub cautioribus Medicis trahebantur, interdum ejuſmodi remediis reſtituti ſunt; deinde vero minus culpandi antiquiores Medici hujus methodi ineundæ authores; legem enim ab œconomia animali non omnino alienam ſequuti videntur; ſi quo autem in morbo non male ceſſerint temerarii ejuſmodi auſus, maxime in febre intermittenti; in ea imprimis nos docuit natura, remedio eſſe poſſe inſignes ſubitaſque mutationes.

Iis innituntur plurima, quæ ad eas illuſtrandas curationes, in quibus caſus ſibi plus quam ars vindicat, jam dicturi ſumus; plurima inquam, non vero omnia, inde pendere oſtendemus in ejuſmodi curationibus; ad alia enim, eaque multa, reſpiciendum, ut naturæ aſſequamur vires, quæ omnino variæ ſunt; ad eas dignoſcendas quædam iterum ex iis, quæ jam diximus, hic memorare operæ pretium erit.

Statim autem, cum, ut diximus, naturæ viribus ſubditum ſit febrile venenum, & cujuslibet paroxyſmi vi mutari & difflari poſſit, patet, quid multa in ipſum poſſint; quæcunque nimirum motum validiorem concitant & calorem inducunt, febrim fugare poterunt; ideo exercitatio, ſpirituoſus potus, crapula & ingluvies, excalefacientium uſus, toties vera fuerunt remedia, incerta tamen ſem-

ſemper & periculoſa; ipſis enim irritatio nimia & caloris acrior vis exſuſcitari poteſt, & accendi gravior aut continua febris.

Cum ea autem ſit veneni intermittentis natura, ut per vomitum, diarrhœam & ſudores elabi poſſit, patet iterum quanta eſſe poſſit variorum remediorum in febrile venenum vis; non mirum v. g. eſſe poteſt ſi emeticis & purgantibus draſticis, ſi ſudoriferis calidioribus toties ſublatæ ſint ejuſmodi febres; præterquam enim ejuſmodi medicamementa naturæ ductum, ſeu viam, in quam ipſa inclinat, ſequuntur, totum corpus concutiunt aut commovent; ut interea evacuationibus ſpontaneis non ſemper exhauritur morbi fomes, ita nec iis, quæ arte excitantur; ad perfectam aſſequendam curationem oportet ut nil ex eo ſuperſit; patet id v. g. ex ſudoribus, qui paroxyſmos excipiunt; ſi eis quidam ponatur obex, ſuccedit gravitas & anxietas, & ſubſequentibus paroxyſmis adduntur vires.

Non tamen tantum naturæ conatum in organis excretoriis ſemper poſtulat febrile venenum ut expelli poſſit; ſæpiſſime ſaltem non ita ſenſibus obviæ ſunt evacuationes, quibus difflatur ejus vis; ſic enim comparata eſt, ut verno tempore & æſtivæ tempeſtatis calido halitu ſubigatur; atqui tunc nil aliud accidit niſi rarefactio univerſalis, qua pervia fiunt conſtricta ante colatoria, tum vaſcula, in quibus ſtagnans hærebat ſanguis; his autem apertis viis in motum aguntur quæcunque fluida, & ſenſim expurgantur partes omnes; quæ calorem ergo naturalem, & ſecretiones tum excretiones leniter promovebunt, fe-

bres curare apta erunt; atqui innumera ſunt, quæ ejuſmodi pollent viribus.

Hoc ita certum eſt, ut ad curandas febres nil aliud aliquando requiri videatur, niſi magis expedita circuitus via; hæmorrhagia v. g. profuſa, hæmorrhoidum effluxus, ſanguis e vena emiſſus, non raro febres radicitus ſuſtulerunt; atqui tunc tantummodo deplentur partes, quæ antea turgebant, facilius moventur quæ ſuperſunt in vaſis liquida; hinc patet quantum poſſint quæcunque his fluxilitatem conciliant, & impedimenta removent; atqui ea præſtare poſſunt innumera, quæ ubique proſtant; aperientia v. g., ſaponacea, & amara imprimis, in quibus lenis viget ſtimulus, vaſcula minima ſollicitans, eaque in motum agens. Iis nititur prima quam trademus methodus; ea nimirum, quæ febres intermittentes, non peculiaribus remediis, ſed generalibus, atque iis, quæ in aliis morbis uſurpantur, curare poteſt.

Ut vero expelli aut difflari poteſt febrile venenum laxatis ſecretionum organis, ita conſtrictis partibus poteſt in iis retineri, nec tamen incandeſcere, aut in paroxyſmos erumpere; probatur id hiemali frigore, quo, conſtrictis corporibus, deſinunt febres ut plurimum; atqui tamen remanet ſæpiſſime intactus mali fomes, cum deinde, verna nimirum tempeſtate, idem omnino toties prodire ſoleat; num autem ſtatui poteſt quod frigus efficit idem præſtare adſtringentia quædam; iis tolluntur aliquando paroxyſmi; at certa nequaquam eſt ejuſmodi curatio; ſublata enim re-

vi-

vivifcere folet febris, & ni alia in fubfidium veniant, oriuntur obftructiones, quæ mali caufam altius vifceribus folent infigere.

Mirum profecto videbitur ita, velut in quodam receffu, retineri febrile venenum, ut febrim non concitet; fed, ut jam diximus, in abdomen aliquando detruditur, & tunc in paroxyfmos non excandefcit; nihilominus febre iterum exorta, iis ex loculis, in quibus iners latebat, non raro expellitur, imo omnino difflatur.

Inde autem aliud non parvi momenti fequi videtur; ut nimirum fubita febris vi, motuque ab ea concitato excutitur e variis partibus febrile venenum, ita poteft idem alia de caufa, commovente & irritante, e fuo depelli fomite, & ex univerfis corporis latibulis.

Eft v. g., ut cuique notum, ubi caloris vi rarefaciente, unica aliquando venæ fectione, motu intenfiori concitato, concuffione emetici medicamenti, referata fecretionum via, expelli poffit febrile venenum; quidni autem nervorum motus idem præftare poffit? iis exagitatis retroaguntur fæpe exanthemata, difcutiuntur varii tumores, fpiritus animalis in paralytica membra agitur, podagræ caufa ex partibus ea affectis evocatur; atqui febrilis fomes fimiliter tolli poteft, & miafma in eo latens alio amandari; ut id evanefcat non aliud quidquam requiritur fæpiffime, nifi ut e fede fua dimoveatur, fanguinis aucto impetu; nonne autem nervi eum concitant & augent variis in cafibus?

Multa ubique occurrunt exempla, quibus id lu-

culenter confirmari potest; calore & exercitio, ira & terrore, ut & dolore acuto, imo & crapula ipsa aliquando, uti diximus, depulsa fuit febris; remedia ipsa validissima, id est quæ valide corpus exagitant, antidota esse visum est; plurimos vidi, qui pulvere pyrio, sulphure, carbonibus in pulverem redactis, radice centaurii majoris; plures, inquam, vidi, qui iis omnibus commixtis & ingestis a febre pertinaci se vindicarunt.

Quod vëro vix credi posset, corpora algore febrili rigentia, in aquam frigidam demersa, sæpissime omnium symptomatum febrilium immunia fuerunt; hoc in more esse observavi quibusdam levis armaturæ militibus, ut se in flumen demitterent: sicut ergo prudenti medendi ratione, ita & temerario ausu aliquando tolluntur febres intermittentes: at recidit hoc in *Patronis*, qui non multo post *Hippocratem* degebat, & in *Cornelii Celsi* jam memoratam methodum.

Sed ut moventia & evacuantia remedia, ita & alia, quæ liquida immutant, febrim curare possunt; ex observatis patet, ut diximus, putridi quid veneno febrili inesse; idem sequitur ex copioso bilis proventu; hæc enim ad putredinem inclinat, & ex sanguinis dissolutione ortum trahit; videntur ergo antiputrida ad febrium curationem indicari; sed id luculentius confirmatur variorum remediorum effectu; multa prostant, ut videbimus, ejus generis, licet contraria videantur; in varietate autem ejusmodi, sola possumus doceri experientia, quænam aliquoties suc-

ce-

cedant, & quænam ut plurimum certo prodesse possint: hinc ex quadam rationis luce in empirismum iterum devolvimur.

In quibusdam interim remediis latent vires omnino diversæ ab iis, de quibus jam actum est; videntur scilicet eæ peculiares & specificæ; de iis ita sentiunt viri doctissimi, & experientiam in testimonium advocant; at quamvis gravioribus omnino argumentis in hanc sententiam adducti sint, fateor mihi de ea sæpius injectum scrupulum; novi equidem tetra symptomata vitæque infesta, veluti pulveris exigui jactu, conquiescere, & obrui febrile venenum; nihilominus sævit illud sæpissime quæcunque adhibeantur febrifuga; alias in certas partes amandatur, compressis tantummodo paroxysmis; num ergo impediri solummodo aut refrænari ejus vim & averti ipsius excandescentiam censendum est? atqui ita non extinguitur aut deletur venenum hoc; sed objicitur ei veluti repagulum.

Non tamen hæc ita accipi velim, quasi veram omnium febrifugorum agendi rationem me assecutum esse crediderim; id mihi tantummodo fuit propositum, ut ostenderem multos eorum effectus cum naturæ conatibus seu ipsis legibus consentire; graviter profecto erraret, qui ex iis solis, quæ diximus, haberi posse remediorum delectum existimaret; ad experientiam semper deveniendum; ab ea discendum quid valeant? quodnam sit aliis præstantius? quid curando efficiant? nullum erit tutum certumque, quod longo usu & accurata observatione comprobatum non fuerit; ne autem in

eorum æſtimandis viribus ſit errori locus, quædam hic in genere præmittemus.

Et primo quidem, quæ ſibi non conſtant, vel quæ plerumque non ſuccedunt, ut remedia haberi nequeunt; atqui talia ſunt multa, quæ circumferuntur, & quæ ut antidota venditantur; longius autem ableganda, quæ periculi quid habent; ejuſmodi ſunt acria & calidiora, quæ ſemper ferme, etiam dum curant, noxia ſunt; ejuſdem denique ſint cenſus oportet, quæ viribus adeo adverſis donantur; ex duobus enim omnino contrariis alterum noceat oportet, ſi validior ſit eorum in corpus actio.

Ex tot curationibus, quæ his remediis tribuuntur, nil deduci poſſe patebit, ſi earum veram inſpiciamus cauſam; ejuſmodi enim eſt febrilis veneni ingenium, ut ad febris intermittentis curationem nil aliud requiri aliquando videatur, ut diximus, niſi quædam inſignis ſubitaque mutatio; atqui omnia, quæ eam poſſunt inducere, certa non ſunt remedia; ſi enim in uno ſuccedant, in innumeris fallent; imo ſi ſcopum non attingant, & veluti uno ictu febrim non tollant, omnia in pejus ruent.

Cum igitur, per tam intricatas viarum ambages natura incedere videatur, cum adeo fallax eſſe poſſit experientia, cum denique tot & tanta ſint opinionum diſſidia, magni profecto intereſt veram indagare febrifugorum vim; in duplici autem remediorum genere inquirenda eſt ea, in remediis ſcilicet, quæ generalia dicuntur aut aliis morbis communia, deinde vero in iis, quæ ſpecifica ſunt aut febri dicata. Re-

Remediis generalibus, evacuantibus nempe, diluentibus, & aperientibus ſumma ineſt vis; eorum uſu corpus ad naturalem ſtatum propius reducitur; circuitus enim fit facilior, partes melius ſuo funguntur officio, depravati alterantur aut ejiciuntur ſucci; aperiuntur denique viæ, quibus elabi poſſunt, quæ humores totumque corpus inficiunt; remedia ergo ſpecifica, præmiſſis remediis generalibus, certius & tutius adhiberi poterunt; his ad curationem ſternitur via, illis curatio perficitur.

CAPUT IV.

An diæta, ut fundamento, niti debeat omnium febrium intermittentium curatio.

STatim ergo inquiremus a quonam remedio initium faciendum ſit? diæta equidem ut verum curationis fundamentum habenda videtur; de ea tamen variæ fuerunt Medicorum ſententiæ; a quibuſdam ex antiquis enixe commendatur, non ut adjumentum præciſe, ſed ut remedium ipſis repetita compertum experientia; a quibuſdam vero neotericis ut noxia damnatur; utrique autem longius proceſſerunt, & opinione, potius quam ratione, ducti ſunt.

Heraclides Tarentinus, referente *Celſo*, ægros ad ſeptimum diem abſtinere jubebat; ipſe vero *Celſus* primis ipſius quartanæ diebus aquam ſolam calidam aſſumendam cenſebat; id quidem dignum om-

omnino videri poſſet conſilium præſtantiſſimo in arte viro; ſed diebus deinde intercalaribus ad decimum quartum eandem juſſit abſtinentiam, eaque cum cæteris, quæ præcipiebat, proximum fore ut tolleretur febris exiſtimavit.

E recentioribus vero cibandos ægros crediderunt multi, & neſcio quid metuunt ipſis, ſi etiam levibus aut pauci nutrimenti veſcantur cibis; diverſas quidam obtrudunt obſervationes, quibus diætam variis ægris fuiſſe exitialem contendunt; eam ſaltem infeliciter fuiſſe tentatam in quartana teſtantur alii, qui tantum non ominantur periculum; imo effatis Hippocraticis in ſuam ſententiam detortis hæc comprobari exiſtimant.

At ratione & experientia, non vero authoritate, nos duci oportet; & primo quidem piaculum eſſet diætam ablegare in duplici tertiana; in ipſa vero, quæ tertia quaque die inſurgit non minus nocere poſſunt cibi, ſi vehemens ſit aut gravioribus ſtipata incedat ſymptomatibus; ea denique, in qua nil oſtentatur periculi, nec quidquam niſi diuturnitatem minatur, facilius remediis obſequitur, ſi abſtinentia impugnetur; cum ea ſola multæ ſublatæ ſint febres, ut verum remedium habenda eſt.

Initio imprimis, cum ſtent vires, commendanda eſt, idque eo impenſius ſi turgeat ſanguis, ſi multa adſit bilis copia, ſi putredine inficiantur primæ & ſecundæ viæ; in corpora ejuſmodi ſordibus inquinata acrius ſævit febrile venenum; novaſque ei addunt vires alimenta, quæ, ut vitæ ſubſidia, ita & morborum ſunt irritamenta; ut

ergo

ergo ingerantur, exſpectandum eſt ſaltem donec remediorum opera ejecta ſint, quæ vel optimos ſuccos in cacochyliam commutare apta ſunt.

Non initio febrium tantummodo, ſed quoties earum, quæ etiam diutius excurrerunt, ſuſcipitur curatio, commendanda eſt per certum tempus accurata & tenuis victus ratio; centies mihi occurrerunt qui ideo reſtituti non ſunt, quia ſtrictioris diætæ legibus ſe ſubjici non ſuſtinuerunt, & qui non niſi iis obſervatis ſublevari potuerunt; hoc plurimis & repetitis experimentis fretus teſtari poſſum.

Statuendum ergo eſt quænam ſit ea diætæ lex, a qua nefas diſcedere; initio ſcilicet febrium, prima die, imo & ſecunda, quantum fieri licebit ab omni cibo temperent ægri, & nil niſi aquam aut levem ptiſanam aſſumant; ſubſequentibus vero diebus, ſolis nutriantur juſculis; ita porro pergant donec remediorum opera deceſſerit febris; deinde vero ad panem elixum, & alios ſucceſſive cibos, pro febris & ægrorum natura, fiat tranſitus.

Quod magis negotium faceſſit, eſt febrium contumacia, earumque diuturnitas; in iis nimirum impugnandis non ſervandæ videntur ita ſtrictæ diætæ leges; ſi remediis v. g. obſiſtat febrile venenum, ſi ſæpius idem inſurgat cum evanuerit, aut varios adduxerit relapſus, curationem fame proſequi abſonum eſſet; id tunc agendum, juxta *Celſi* ſententiam, ut quod diu ſuſtinendum eſt, corpus facile ſubſtineat; cavendum ſolummodo, ne ingerantur edulia concoctu difficilia, & ne verſus illud tempus, quo inſurgunt paro-

xyſmi

xyſmi aſſumptorum onere laboret ventriculus; iis ingraveſcit morbus, aut ſi remiſerit, priſtinam recipit vim, vel ſi jam deſierit, iterum exſuſcitari poteſt.

Cum hæc omnia tot rationum innitantur momentis, mirum ſane eſt, inter Medicos variarum regionum, tantum circa diætam intercedere diſſenſum; ne autem abſtinentiam adeo metuant, Empirici Melitenſis, aliorumque vetat exemplum; illi per triginta dies, aliquando vel amplius, omnem ægris ſubduxere cibum, ſola aqua in remedium & alimentum relicta; multi autem alia methodo immedicabiles morbi ita ſublati ſunt. Non equidem eo uſque diætam urgere auſit ſapiens Medicus; ſed eam longius protrahi poſſe quam vulgo creditur certum eſt; ſenectutis tamen habenda eſt ratio; effœta corpora diætam ut juniora ferre nequeunt; quædam ſunt præterea, quæ ita effinxit natura, ut abſtinentia offendantur; at cavendum ne præjudicata opinione experientiæ rationiſque leges tranſgrediamur, ut ægrorum vulgique querelis morem geramus.

Abſtinentiam ſaltem a carnibus multa ſuadere videntur; pronæ ſunt eæ omnino in putredinem, quæ non parum, ut jam innuimus, ad ipſas febres intermittentes progignendas confert, tum ad alias omnes; unde, ſi per morem liceret, ſolam antiquorum ptiſanam, aliudve ſimile ægris acute decumbentibus commendarem; conſentit hoc cum iis, quæ apud Ægyptios obſervavit doctiſſimus Medicus; ſi in leviſſimis, inquit, febribus ingerantur juſcula carnea, brevi mutantur eæ in putridas aut malignas.

Id

Id haud dubie ex eo repetendum quod in locis calidioribus magis in alkalescentiam & putredinem inclinent carnes; aliud præterea in iis non minus spectandum occurrit, quod succo scilicet copiosiori turgeant; cum in militum usum copiarum Gallicarum insignis Dux carnis bubulæ extractum exoptaret, ex eo tabellas in America, in Hispania, in Gallia & in Germania conficiendas curavit; quantum autem inter eas esset discriminis vix quisquam expectasset; quo plus ad austrum vergebant regiones, eo plus nutrimenti ex carnibus extrahi poterat; quod ex libris duabus v. g. prodibat in Hispania, non obtineri poterat ex libris quatuor in locis borealibus; inde summo huic viro deduci posse videbatur quare Germani Lutetiam advecti in gravissimas inciderent febres, si ingluviei aut voracitati solitæ indulgerent.

His autem omnibus, quæ ad febres intermittentes directe non spectant, intelligi velim quantum in iis præstet diæta; parcus omnino debet esse carnium usus, saltem initio, ut diximus, & dum imprimis curatio suscipitur; sic gravissima amoventur impedimenta, nec novo veluti admoto fomite accenditur febrile venenum; ut vero paucis absolvam, primum sit remedium diæta, seu victus accurata ratio; habeatur abstinentia per certum tempus, ut summi momenti auxilium; temperetur tamen oportet pro morbi natura, pro ægrorum viribus, & prout tempus & remedia ferunt; meminerint Medici quod sapientissime monuit *Fernelius* de iis, qui intempestiva alimentorum opera potius quam remediis se refici posse credunt; *non se*, inquit, *sed propriam alunt intemperiem*. CA-

CAPUT V.

De venæ sectione.

QUod primo occurrit remedium, est venæ sectio; fatendum tamen est, eam febribus intermittentibus per se ipsam non mederi; ideo tam sæpe male audiit & quasi inutilis habita; imo, si quibusdam credendum, ut noxia habenda est; in eam forte opinionem fuerunt adducti hæmorrhagiis copiosissimis, quæ aliquando vires febrili veneno addere visæ sunt; non inde tamen sequitur, ablegandam esse sanguinis missionem, veluti nil boni præstare possit.

Hac de re multa nobis natura & experientia observanda suppeditant; vidi sæpissime febres duplices tertianas unica venæ sectione in tertianas simplices abiisse; dimidia ergo hujus febris pars tolli potest misso sanguine; sed quod non minoris est momenti, observatione certa & repetita mihi constat paroxysmos omnino mitiores fieri, vel serius redire; postquam missus est sanguis, minus urget calor, parcior est sudoris effluxus, dolor capitis est levior, functiones denique omnium partium melius procedunt.

Sit igitur ratum fixumque, si venæ sectio febriles non tollat insultus, eam aliis remediis viam sternere, impedimenta amovere, & ideo præcipue esse necessariam; statuendum solummodo superest,

num

num in quibusvis febribus omnino requiratur? an in multis prætermitti possit, aut potius prætermittenda sit? quinam denique ei sint præfigendi limites?

Equidem in quocunque febrili motu, absonum sane esset ad venæ sectionem confugere; sunt febres, in quibus ab ea abstinere licet & oportet; tales sunt eæ, quæ leviores sunt, aut quæ viribus exhaustis vel certis exantlatis morbis superveniunt; eo minus tali indigent remedio, quod multæ, eæque aliquando graviores absque sanguinis missione curatæ fuerint; non tamen his quibuscunque exemplis nos a rationis & experientiæ præceptis dimoveri licet; tutius est non necessariam tentare venæ sectionem, quam ab ea præter rationem temperare.

Noxium imprimis esset venæ sectionem prætermittere, si turgeat sanguis, si intensior sit febrilis motus, si calore urenti aut acutissimo capitis dolore vexentur ægri; metuendum sane esset, ne gravior fieret morbus, & variarum partium læderentur functiones; non alii profecto causæ tribuenda sæpissime febrium pertinacia, quam huic neglecto remedio; inde non raro febrifugorum irrita, imo & noxia vis, his adversari sanguinis copiam, tum circuitus impetum, & inde exortum calorem, certissima constat experientia.

Quousque autem urgenda sit sanguinis missio, nequaquam definire licet; pendet id ex corporum natura & ex symptomatum vi; cum ea nimirum varia esse possit, modo plus, modo minus, aliquando vero multum sanguinis detrahendum; at im-

imprimis quo propius ad continuarum indolem accedunt febres, eo ſæpius ad ejuſmodi remedium eſt confugiendum; hoc vero experientia & ratione confirmatum præceptum quibuſdam exemplis illuſtrabitur.

In conſtitutione, quæ hic loci vigebat, febres erant duplices tertianæ, imo multæ continuarum induebant ſpeciem; atqui in iis ægri nullum percipiebant levamen, niſi poſt tres aut quatuor venæ ſectiones; in multis ita durus erat pulſus, & ita acutus capitis dolor, ut quinquies vel ſexies venæ ſectionem repetere cogerentur Medici; ſi ei parcerent, ingens urenſque urgebat calor, atroces erant capitis dolores, in vere continuas abire ſolebant febres; at poſtquam ſatis laxata fuerat miſſo ſanguine corporis compages, remittebant brevi omnia ſymptomata, induciaſque concedebant ad alia exhibenda remedia.

In tertiana febri eaque notha & vehementiori, idem ſe mihi ſæpius obtulit; cum parcius adhibita eſſet venæ ſectio, graviora eſſe ſolebant ſymptomata; incaſſum in aliis quibuſcunque remediis quærebatur levamen; cum vero febris pertinacia coacti Medici ad ſanguinis miſſionem, cui nimium pepercerant, redirent, ſtatim omnia leviora fiebant, calor ſcilicet miteſcebat, remiſſior erat paroxyſmorum vehementia; quæ vero fruſtra adhibita fuerant alia remedia, ſuccedere ſolebant.

Mihi quidem, quoties initio pertinax occurrit febris quæcunque intermittens, vel intenditur ejus vis, ad venæ ſectionem, licet antea celebrata ſit, confugere ſemper mos eſt; nec me uſquam eam

ten-

tentaſſe pœnituit; imo ex ea fructum certum pleroſque percepiſſe ægros obſervavi; ſi quando, quod quidem inſolens eſt, non ita prodeſſe contigerit, id regiminis aut aliorum remediorum vitio eveniſſe pro certo habui.

Interea in ſimplici febre intermittenti, imo in duplici tertiana non continua, una aut altera ſufficiet venæ ſectio; nec ultra imprimis progrediendum erit, ſi perfecta, aut quanta eſſe poteſt, fuerit inter paroxyſmos apurexia, aut ſi talia ſint febrilis motus incommoda, ut ferri poſſe videantur, abſque eo quod graviora patiantur partium functiones.

Hæc cum ita ſint, mirum ſane, viros non incelebres venæ ſectionem in febre intermittenti, ut noxiam, ablegaſſe; inſaniunt quidem, qui ea ſola & repetita morbum hunc curari poſſe contendunt; fatendum tamen quod ſi miſſo copioſius ſanguine ſtrictior obſervetur diæta, frænari poſſint ſæpiſſime febriles inſultus; fuit aliquando ubi eo exundante, ſive hæmorrhagiis ſpontaneis, ſive inflicto vulnere, nullum febris remanſerit veſtigium; idem ergo venæ ſectione, cum cautione tamen adhibita, fieri poterit, ſi imprimis accurata ſimul victus inſtituatur ratio.

Nec profecto cum ratione, nec cum experientia conſentit hæc *aimaphoborum* ſententia; præmiſſa venæ ſectione magis expeditæ patent ſecretionum & excretionum viæ; cum minori ſimul diſcrimine opus ſuum moliuntur emetica; tutius & facilius movetur alvus purgantibus, copioſius effluunt urinæ, minus denique obſtructionibus loci eſt.

Præterea in febrili impetu turget hepar sanguine; in mesenterio stagnat fluidum hoc; eodem in molem attollitur sæpissime lien; dolet denique caput ob circuitus vim; atqui cum his omnibus occurrat venæ sectio, ut noxia haberi non debet; qua igitur ratione inductus *Sydenhamus* asserere potuit, *quod nisi Chirurgi gladiolus eodem ictu, quo venam pertundit, febrim ipsam etiam confodiat, ea nonnisi longo temporis tractu expugnari se patiatur*.

Hoc quidem ex causæ natura, utpote ignota, deduci nequit; reliquum est ergo, ut observationibus solis dignoscantur ita noxii venæ sectionis effectus; atqui ex millenis observationibus constat eam fuisse admodum proficuam; si quando nocuisse visa est, non fuit observata accurata medendi ratio; Medici ergo, aut ægri culpa accidit quod sanguinis missioni tam audacter exprobratur.

Quod spectat debilitatem, quam multi, si mittatur sanguis, impendere existimant, nonne præjudicata opinione nititur ejusmodi metus? securos omnino nos esse licet, si innumeris credamus experimentis, de quibus modo egimus: non propter debilem partium textum reluctatur febris, sed propter ipsius vim nimiam, aut propter ejus venenum altius infixum & acrius stimulans; non potest autem temperari nimia hæc vis, aut tolli irritatio, nisi debilitentur motus organa; fatendum profecto, uti apud nos nimium quandoque incusantur eorum vires, ita apud alias gentes ipsorum debilitati nimium tribuitur; nullum

est

eſt pleriſque in acutis morbis venæ ſectione magis innocuum remedium; probatur id vel effrænata eorum audacia, qui intra breve tempus quindecies aut amplius, & ad uncias decem vel duodecim, ſanguinem mittunt; multos vidi, qui poſt ita enormem vitalis liquidi jacturam optime citoque reſtituti ſunt.

At in iis febribus, quæ per certum tempus evaneſcentes, iterum reſurgunt, quis venæ ſectioni erit modus? an quoties ſe exerunt, ad eam recurrendum? abſonum ſane eſſet ſanguinem mittere, ſi ſæpius miſſus fuerit, ſi poſtquam per aliquot dies evanuerit febris iterum revertatur, ſi pluries ægros dimiſerit & corripuerit, ſi ejus diuturnitas cachexiam adduxerit, ſi jam ab æſtate vel autumno per mediam hiemem excurrerit; denique, ut paucis verbis omnia hæc comprehendantur, ferant vires oportet venæ ſectionem, nec niſi ſymptomatum vi ad eam adigi debemus.

Cauſæ non medetur, ut diximus, venæ ſectio; motum tantummodo frænare poteſt; quid autem proderit frænum, cum languet vitalis vis? non poteſt quis, niſi inſanus, febres ſanguinem profundendo proſequi; eo prætermodum detracto ſublatus fertur Hiſpaniarum Princeps, idemque aliis contigiſſe certo ſcio; hæc tamen in genere non ita dicta eſſe velim, ut venæ ſectionem a quibuſvis febribus inveteratis ablegandam eſſe cenſeam; ſi pulſus eam poſtulet aut permittat, & nimia ſit febris incandeſcentia, ab ejuſmodi remedio abſtinere non licet.

CAPUT VI.

De Evacuatione primarum viarum.

UT ante venæ ſectionem, ita poſt ipſam diluendum corpus, quo rite expurgari poſſit; non enim ſuccedent evacuantia medicamenta, ni potus aquoſi copia laxatæ fuerint partes; requiritur imprimis prævia hæc laxitas in corporibus exercitatis, plethoricis, bilioſis, ſicco temperamento donatis; inducetur ea facilius, ſi clyſmata ſimul injiciantur, iiſque evocentur inteſtinorum fæces.

His peractis, de evacuatione primarum viarum, & totius tubi inteſtinalis cogitandum eſt; non equidem in iis reſidet febris fomes; ſed ad eam exaſperandam multum poſſunt pravi ſucci, putridi, vel bilioſi; iis inficitur ſanguis, inducitur acrimonia, excitatur calor & irritatio; exoritur ſaltem impedimentum, quod remediorum antifebrilium viribus officit; conſtat id certiſſimæ experientiæ teſtimonio, quandoquidem collecta in ſtomacho aut in inteſtinis cacochylia, difficilius inſtituitur febrium intermittentium curatio; quæ facile poſt evacuationem tollerentur, ea omiſſa aut neglecta altiores agunt radices.

Huc accedit, quod evacuantibus præmiſſis facilius reſtituantur partium functiones, aut eæ ſerventur intactæ; facilius v. g. ſecernitur bilis, copio-

piosius fluunt urinæ, cutis spiracula magis patent; imo iis possunt cieri evacuationes remediis, quæ ad promovendas secretiones apta sunt; id eo facilius in febre intermittenti quod nonnisi diebus intercalaribus, id est eo tempore, quo quiescit morbus, instituatur curatio.

Sed unde incipiendum, an ab emeticis, an vero a purgantibus? videbitur fortasse ab emeticis temperari posse, quia vomitu repetito excruciantur ægri paroxysmorum initio; huc accedit, quod quæcunque hærent in stomachi latebris naturæ ipsius conatu aut beneficio expelli posse videantur; sed nos docuit experientia inanem esse ejusmodi conatum; febris enim nihilominus valide urget, & statis resurgit temporibus; ideo autem non prodest, imo nocet vomitus febrilis, quia in febris invasione omnia constricta sunt, unde non potest rite expurgari ventriculus; instat solummodo irritatio, qua sæpe incassum torqueri solet & subverti ejus motus.

Postulat igitur emesim arte concitatam morbi curatio; demonstratum est enim hepar imprimis laborare; colligitur in eo biliosum magma; sanguis in venæ portæ ductibus stagnat; & nisi huic stagnationi occurratur, erit ea cum biliosis succis veluti alius morbi fomes, qui facile incandescet; non certius autem huic stagnationi & bilis congestioni occurrere possumus, quam emetico medicamento; cum enim eo concitatur vomitus, hepar veluti in prælo est, & repetitis premitur succussionibus; pellitur ergo sanguis ex ejus vasculis, bilis in porum hepaticum & intestina a-

 di-

digitur, dein vero cum aliis ſuccis in ſtomacho hærentibus per os rejicitur.

Hæc quidem ſuccuſſio ſolius febris ratione tentari poteſt; ſed eam prætermittere piaculum eſſet, ſi victus ægrorum lautior fuerit, ſi ingluviei aut crapulæ indulſerint, ſi ſordibus ſcateant primæ viæ, ſi hypochondria intumeſcant, ſi vexet nauſea, ſi adſit oris amaror, ſi lingua ſpurcitie obducatur ſaburroſa, ſi flatibus turgeat alvus aut ventriculus, ſi denique, quod nonnunquam occurrit, inſurgant e putrida colluvie vertigo tenebricoſa, aliique capitis affectus.

Videtur imprimis neceſſaria emetici vis in certis febribus, aut earum certis conſtitutionibus epidemicis; ægri enim maximam bilis viridis, craſſioris, & olei ſpiſſiſſimi tenaciſque inſtar, emittunt copiam; quod vero ſane mirum aut ſaltem magni momenti eſt, tantus occurrit hujus magmatis fomes aut proventus, ut una vice vomere multis ſatis non ſit; poſt parvum enim temporis ſpatium, ea prodit bilis copia, ut iterum concitato vomitu nil de ea detractum videatur; quoties autem illius proſtat ea redundantia, toties in limine adeſt febris; unde ali morbum eo recremento, alioquin ita neceſſario, variis probari poteſt argumentis.

Nec dubium profecto eſt, quin & in aliis partibus oriantur ſtagnationes; id ex frigoris febrilis vi, tum etiam ex inæquali & aucto dein circuitu ſequitur; idem probant obſtructiones, toties intermittenti febri ſuccedentes; atqui ad promovendum liquidorum curſum, multum confert

eme-

emetici medicamenti vis & actio; ejus scilicet stimulo sollicitantur nervi; iis autem vellicatis, & in motum actis, omnes vasorum fibrillæ per universum corpus motibus exagitantur reciprocis; urgentur ergo liquida, quæ in extremis vasis moram trahebant, aut quæ ad concretionem propendebant.

In memoriam præterea revocandum, valida corporis commotione depelli aliquando febris fomitem; atqui concitato vomitu commovetur imprimis universum nervorum systema; induci ergo potest ea subitaque mutatio, quæ toties profuit; huc accedit, quod multa sint, quæ emetico educi possint, & quæ aliis non obsequantur remediis: virum vidi nobilissimum, qui post diuturnam febrem olidum densumque magma vomendo ejecit, & paucos post dies restitui cœpit.

Confirmantur ea omnia aliis experimentis, iisque innumeris, & primo quidem ita efficax est emeticum medicamentum in febribus intermittentibus, ut eo sæpe veluti uno ictu tollantur febres; si vero superstites sint, imminuitur earum vis; quod autem summi est momenti, aliis remediis tunc conceditur locus; remediis inquam, quæ incassum omnino adhiberentur, nisi præmissus esset vomitus, eoque universa corporis compages commota esset; in eo igitur imprimis posita est emetici vis, ut febrifugis tutam certamque paret viam.

Hoc ita certum est, ut prætermisso emetico, rebelles omnino fiant febres & diuturnæ; tunc vero, quod iterum validissimum est argumentum, non aliis remediis, quam emesim moventibus eas

aggredi licet; innumera me docuerunt experimenta non nisi exantlato vomitu, restitutionis spem aliquam elucescere; ita vero efficax mihi visum hoc remedium, ut in constitutionibus gravissimis eo præcaveri posse impendentes febres crediderim; nec quidem me fefellit opinio hæc; multos in eas inclinantes concitato, vel etiam repetito vomitu ab iis immunes servavi.

Quæcunque fuerit ægrorum ætas æque proficuam observavi emesim; nec quidem in pueris ipsis formidandus tartari stibiati usus; docuit me experientia leniorem esse ejus energiam in teneriori, quam in magis provecta ætate; sæpissime tamen, ne terrorem incuteret hujus remedii usus, kermes minerale adhibui, idque feliciter. Cum trium annorum puella febre tertiana & certis temporibus quartana laboraret, me identidem remedium hoc exhibuisse memini; quoties autem vomitus fuit concitatus, toties per octo vel duodecim dies inducias obtinui; ita miseram hanc ægram febre excruciatam, & letho ferme proximam, ab autumno per hiemem ad æstatem usque deduxi; tunc autem naturæ viribus tempestatisque beneficio restituta est.

Sed emesis concitetur oportet hoc medicamento, aliisve similibus, quibus uti libuerit; nam si in vias infernas, ut aliquando contigit, convertatur eorum vis, non æque scopum attingent; id observavi in multis ægris, sed imprimis in quadam constitutione, in qua per alvum ferri solebant medicamenta; nam ex evacuatione intestinali, quantumvis copiosa, non idem percipiebatur fructus,

qui

qui ex vomitu prodire ſolebat; tali autem in caſu ipecacuanham tartaro emetico anteferre mihi viſum fuit; eo certius ſubvertitur ventriculus & in ipſo contenta expelluntur.

Si aliorum authoritate hæc confirmare neceſſe eſſet, peti poſſent argumenta ex variis Medicorum Scriptis; neceſſarius eſt vomitus, inquit *Celſus*, omnibus, qui ante febres horrore & tremore vexantur; *Galenus ad Glauconem* plurimos ſolo vomitu perfecte curatos ſcribit; *Paulus* & *Aetius* ſimiliter emeſim laudant, & ei multum tribuerunt nonnulli poſterioris ævi Scriptores; inter eos *Riverius* eam magnis laudibus extollit; juxta ipſum magis certam præſtitit operam emeticorum vis quam quilibet aliorum medicamentorum uſus; profuit, inquit, imprimis vomitus, ſi per tres dies quolibet mane cieri poſſet, at hoc non niſi in firmo viſcerum robore, & cum ſumma cautela tentare licet.

Sunt qui eadem inſiſtentes via ad aſarum, ut ad ſacram anchoram, in diuturnis febribus confugerint; nonnulli ſale vitrioli eas fugarunt, ut apud *Jacotium* legere eſt; quidam aquam benedictam Rulandi cum ſucceſſu non pœnitendo uſurparunt; alii denique validiora medicamenta, ut Mercurium vitæ & præcipitatum rubrum non reformidarunt.

Sed ita comparatum eſt humanum ingenium, ut nil ferme ratum fixumque haberi poſſit; opinionum incerto veluti fluctu actum, hac & illac in nova fertur commenta; inde repetendum hoc vitium, quod Veterum veſtigiis non inſiſtant Medici,

dici, & quod obſervationibus ex animali œconomia ductis eorum non nitantur tentamina.

Non impegiſſent in ejuſmodi ſcopulos Medici, ſi ratione in remediorum uſu ducti eſſent; neceſſe eſt ut concitetur vomitus, imo pluries aliquando tentandus; at a validioribus abſtinendum emeticis; ex iis ſemper grave impendet diſcrimen, imo tertiana febris ex iis in prophylaxim aſſumptis exorta memoratur; at ſi leniora adhibeantur, nil uſquam ex iis metuendum, nec, uti voluit *Sydenhamus*, opio quas ciere ſolent turbas compeſcere neceſſe eſt; ſedantur ſponte omnia poſt emeſim, unde narcotica inutilia ſunt; ſit præterea *canon* experientia comprobatus; bilis ſecretioni, quæ in febrium intermittentium cura promoveri debet, adverſa eſſe ejuſmodi remedia; inde fortaſſe fit quod Turcæ iis abutentes in hydropem ſoleant incidere.

CAPUT VII.

De purgantium uſu.

NON tamen hæc omnia ita dicta velim, ut ſine emeticis nullam poſſe curari febrem credatur; abſque iis tolluntur multæ vel deſinunt; ſunt quæ leviores ſint, quam ut tanto indigeant molimine; occurrunt præterea impedimenta, quæ huic remedio adverſantur; ventriculus ſcilicet in multis ejus ferre nequit irritantem vim; nocet ea im-

imprimis pulmoni affecto; nocet & cachecticis, qui aliarum partium certis laborant vitiis; absonum denique esset, ægros toties emeticis vexare, quoties resurgit febris, cum in diuturnitatem abiit.

Cum vero incipiente morbo hoc invocare auxilium non licet, purgantia omittenda non sunt; imo si emesi ventriculus solummodo expurgatus fuerit, aut pauca, ut sæpe fit, dejecerit alvus, sollicitetur ea necesse est; ideo solent nonnulli cathartico-emetica in usum vocare; satius tamen mihi videretur primo lene aliquod purgans ingerere, postea vero, cum incœpit demitti alvus, emeticum exhibere; ita enim obtinetur uterque desideratus effectus; expurgatio autem, quæ per vias infernas instituitur, tam necessaria est, ut ea non præmissa incassum sæpissime tententur alia remedia; potest hic *canon* multis probari argumentis.

Statui primo potest in genere plethoram quamcumque in febribus esse noxiam; necesse est ergo, ut quamprimum fieri poterit e tubo expellantur intestinali, qui in ipso hærent, pravi putridique succi; eo pluris facienda est hæc expurgatio, quod laxata alvo circumpositæ laxentur partes, sanguis per vasa facilius circumeat, secretionum & excretionum aperiantur viæ; bilis ergo, quæ tantopere spectanda in febre intermittenti, per colatoria sua facilius elabitur; urinæ similiter, quarum proventus tanti est momenti, per renes copiosius amandantur.

Alia etiam, nec minus proficua, donantur vi, nonnulla quæ alvum expurgant; non solum in

in-

intestina vim suam exerunt, sed vere aperientia sunt; hepar v. g. stimulant, & bilem ex eo educunt; ideo cum in hujus visceris textu hæret obstructio, præscribi solent laxantia, ut lapathi radix, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum; quin imo ut purganti quodam acriori acuatur eorum vis aliquando requiritur; hoc autem certis demonstratum est experimentis.

Ut propius autem ad febres intermittentes accedamus, certum est eas quibusdam purgantibus, non mitioribus quidem aut lubricantibus, sed iis, quæ acrius stimulant, fuisse devictas; scammonium v. g. gratiola, pulvis Cornachini, pilulæ Quercetani de sagapeno, tartareæ Bontii, multis etiam quartanariis auxilio fuerunt; calomelas Riverii cum jalappa, tum ejusdem authoris sennæ infusum cum sale tartari, idem præstitit; ego vero pulverem novi inconditum, qui innumeros restituit rusticos; componitur is ex scammonio, turbith, jalappa, senna, cremore tartari, cum rheo, cinnamomo, & zinzibere.

At quæcunque sint eorum remediorum vires, ea præstat ut plurimum utpote acriora non experiri; noxia sint omnino oportet iis, qui teneriori partium donantur textu; antequam innotesceret cortex Peruvianus purgantibus ejusmodi confidebat Medicorum vulgus; at sapientiores unanimi consensu validiora, & sæpius imprimis repetita damnarunt, his contumaces evasisse febres & in hecticas abiisse testantur; nonnulli equidem, iique celebres, drasticis usi sunt, sed correctis, levique manu exhibitis; nil est quod certo præ-

pa-

paratum modo non mitius fiat; dosis prætereа adeo levis esse potest, ut ea infausti præcaveantur effectus.

Imo in certis casibus aliquid, quod potenter naturam urgeat, in usum vocari potest; ita insolito motu peculiarem solidis partibus & liquidis induci posse mutationem certum est; hunc in scopum haud dubie *Riverius*, alias singularis prudentiæ vir, nonnulla feliciter adhibuit, quæ multis formidinem incuterent; sed ipse, aliique ejusmodi multum absuerunt ab insana methodo, aut potius *amethodo*, qua continuis validisque evacuantibus exhauriuntur corpora ad impugnandam febrim; si qui etiam non incelebres aliter senserint, eorum, licet aliquando felix, audacia in exemplum adduci non debet.

Eo potiori jure ablegandа sunt purgantia validiora, quod sufficiant quæ leniora sunt ad febrium intermittentium curationem; non interea una tantum vice, sed sæpius ad ea recurrendum in variis ejusmodi febribus, ut earum curationi certa sternatur via; id omnino necessarium v. g. cum turget bilis, cum putrida collecta est in intestinis cacochylia, cum denique intensior est febrilis motus.

Non minus necessaria est alvi expurgatio aut laxitas in curationis decursu; certum est enim quod si leniter, & quasi sponte succedat evacuatio, & si biliosa imprimis educantur, facilius tollatur morbi fomes; confirmatur id multis, quæ in variis observantur ægris; sunt v. g. quibus diu & absque ullo fructu exhibita sunt febrifu-

ga; iis autem non succedentibus & fortasse non innoxiis, si addantur laxantia, sæpe evanescunt febres: denique postquam eæ desiisse visæ sunt, si adstrictior fiat alvus, ut plurimum in limine prostare solent, nec alio averti possunt auxilio, quam leniori adhibito purgante cum febrifugis conjuncto.

Adversatur id quidem receptæ apud multos opinioni; iis nimirum persuasum est piaculum esse alvum movere in curanda febre; quin imo eam, cum desiit, statim resurgere asserunt, si exhibeatur purgans aliquod medicamentum; experientia in hujus rei testimonium a quibusvis ferme adducitur; sed quod ipsos in eam deduxit opinionem, non eo nititur fundamento, quod gravioribus rationum momentis nulla ex parte disjici queat.

Certum est, quod siquando purgantia in febrium curatione eis vires addere visa sint, id errato cuidam tribui possit; aut non præmissa sunt, quæ præmitti necesse erat, aut ipsa bilis expurgatio neglecta est; cum vero turgere incœpit, evacuantia forte calidiora, irritantia, aut imperfecte evacuantia adhibita sunt; fieri etiam potuit, ut cum iis febrifuga non conjungerentur, aut morbo impar esset eorum dosis; non mirum ergo si febris increbrescere visa sit; sed Medici, non vero purgantium, culpa incusanda est.

Quod vero spectat eas febres, quæ jam desierunt, & quæ curatæ videntur, potest, ut diximus, diu latere febrile venenum; potest & idem colligi tacite, & quasi vires recipere: tunc autem

si

si intempestivo aliquo medicamento exagitetur corpus, non mirum si febris, quæ siluerat, aut quasi in limine præsto erat, inexspectato erumpere possit: non se exeruisset profecto venenum febrile, si rite esset impugnatum, imo si purgantia cum cautione adhibita essent, veneni illius fomitem penitus expulissent; potuissent, ergo deinde absque ullo recidivæ metu in usum vocari.

Nec quidem ab his præceptis nos dimoveri oportet, licet aliter senserint viri clarissimi; mirum equidem sapientissimum *Sydenhamum* opinionem fovisse purgantibus adeo adversam; vel levissima, inquit, catharsis, imo enema e lacte saccharato in morbi discrimen; quin etiam in morbum ipsum denuo ægrum conjicient; at experientia, cum ea opinione non consentiens, a tanti viri sententia me discedere coegit; ei impugnandæ eo magis incumbere operæ pretium duxi, quod apud Medicorum vulgus invaluisse videatur.

Eo minus profecto huic sententiæ tribuendum est, quod certum sit ipsum *Sydenhamum*, licet a catharsi ita abhorrentem, alias tamen, penitus depulsis febribus autumnalibus, eam enixe commendasse, tanti huic momenti videbatur alvi expurgatio, ut ex ea omissa periculosum quemdam impendere morbum prænunciare non dubitarit; id sibi curæ tantummodo inesse profitebatur, ne ante certum tempus exhiberentur purgantia; non nisi scilicet post elapsum mensem hæc tentanda esse existimabat, eaque semel qualibet die octava.

His

His tamen, quæ per duos tresve menses præcipit, potuisset omnino parcere, si inter curandum laxata fuisset alvus; non fuit ferme usquam mihi necesse, post febres jam devictas, purgationi incumbere; non observavi quod celeberrimus monet vir, ea tunc temporis neglecta urinam rubore suffundi, flavedine infici oculos, sordibus scatere linguam, appetitum dejici; hæc non solent occurrere, nisi cum adhuc vigent febris semina aut obstructiones inde exortæ; possunt profecto ea præcaveri, si alvi laxitate inducta aperiantur secretionum & excretionum fontes.

Sed veluti quodam contagio menti instillatur error, & vires eundo acquirit; ita *Sydenhami* prima effata a purgantibus, post abactam febrim adhibendis, Medicos amoverunt, ut eam vel celeberrimi viri quasi in limine sibi fingant, si tentetur quælibet alvi expurgatio; imo id sibi experientia ratum fixumque esse asserunt; aliud tamen, ut jam diximus, suasit ea ipsi *Sydenhamo*, multisque ipsum instar oraculi habentibus; experientia ergo in quorundam ore nil aliud sæpe est quam opinionis alio sub nomine a vero aberrantis judicium.

CAP.

CAPUT VIII.

De aperientium uſu.

Licet tamen tanti sint momenti purgantia, non inde ſequitur, nullam eſſe febrim, quæ abſque iis curari nequeat; at quid ut plurimum eveniat ſemper ſpectandum, nec quibuſdam exemplis ab iis, quæ frequentius occurrunt, averti licet; atqui, ut diximus, in univerſum neceſſe eſt ad purgantia confugere in febrium intermittentium curatione.

Sunt caſus interea, in quibus minus quam in aliis prætermitti poſſit alvi expurgatio, ſi febres v. g. in diuturnitatem abierint, ſi alvus ſit tumida, aut nimium adſtricta, ſi bilis per cutim ſparſa, ſi urinæ ſint craſſiores aut rubræ, ſi adſit cachexia ex obſtructionibus orta; si, inquam, hæc ita ſe habeant, febrifuga ſpecifica dicta nullius ſunt momenti; curationem iis aſſequi non licet, nisi prius pravorum ſuccorum effluxu ſublata fuerint impedimenta.

Ut tamen tollantur ii ſucci, non ſola ſufficit alvi expurgatio; reſeranda ſunt variarum partium clauſtra, aperiendæ nimirum ſecretionum & excretionum viæ, reſtituendus motus ſtagnantibus liquidis, iis fluiditas concilianda, bilis denique in ſuos ductus, & in inteſtinorum cava revocanda; reccurrendum eſt igitur ad diluentia, aperi-

entia, refrigerantia, ſaponacea, iiſque, ut alvum leniter laxent, addendum aliquod purgans.

Mirum profecto quantum poſſint ſucci herbarum depurati in obſtructa adbominis viſcera; patet id ex viribus herbarum virentium in animalium corpora; purgantur & macilenta fiunt verno tempore, in circuitum aguntur eorum humores, & per alvum mutati ſecernuntur; eadem autem præſtare poteſt Medicus, si aperientibus & deobſtruentibus addatur purgans ſtimulus, levis tamen, & qui tantummodo alvum movere queat.

Maxime autem proficua obſervavi juſcula purgantia ad reſerandas hepatis vias; ea, ut plurimum, ex lapatho silveſtri, cichorio, ſcolopendrio, aliiſque id genus, confici curavi; at ſemper addidi ſal quoddam alvum movens, ut ſal Glauberi, arcanum duplicatum, vel cryſtalli mineralis certam dosim; nihil erit in eorum juſculorum uſu, quod desiderari poſſit, nisi inſuperabilia adsint impedimenta; ſed nunqam ſcopum attingent talia juſcula, nisi alvum bis terve qualibet die moveant.

Non ſolum neceſſaria ſunt laxantia hæc & aperientia in iis, quæ in diuturnitatem abierunt, & quæ obſtructionibus foventur, febribus; aliæ ſunt, quæ incipiunt, aut non diu excurrerunt, in quibus in uſum vocanda ſunt eadem remedia; occurrunt ſcilicet nonnullæ, quæ magna vi urgent, æſtu ſummo in iis torrentur viſcera, hepar imprimis impetitur; bilis intenſe flava eſt aut viridis; omnino fœtida eſt alvi dejectio; urinæ ru-

bræ

bræ ſunt aut lateritiæ, hæc autem omnia obsiſtunt febrifugis, & nisi ad ea, quæ leniter ſecretionum excretionumque vias aperiunt, deflectatur curatio, vix frænari poterit febrile venenum.

Mihi autem in uſu non infelici fuit ejuſmodi ægros per hebdomadam, imo & diutius, aperientibus, laxantibuſque addicere; aliis ſuccos cichorii, borraginis, & bugloſſi cum ſale Glauberi aut cryſtallo minerali præſcripſi; aliis vero juſcula ex iiſdem herbis, aliiſve, cum tartaro vitriolato; fuerunt denique nonnulli, in quibus ſeri lactis vires ſumme proficuas expertus ſum; eſt in eo herbarum ſuccus, in animali officina paratus, & veluti decoctus; eſt & in eodem ſalium vegetabilium vis, quæ aliquando alvum valde expurgat.

Nuſquam ferme ſpem fefellit hæc methodus; ita certa mihi viſa eſt, ut quoties mihi in pertinacem febrim incidere contigit, toties ad ejuſmodi remedia, aut ipſis ſimilia devenerim; quin imo tanti hæc facienda mihi videntur, ut ſæpe, ſi per ægros moræ impatientes liceret, non dubitarem poſt generalia remedia in aperientium uſu per aliquod tempus immorari; ita facilior febrifugis pararetur ingreſſus & effectus; imo & mihi dubium non eſt, quin ſæpiſſime inutile foret ea in auxilium vocare.

Aliud eſt remedium, cui non minus confiderem, ſi non ita repugnarent ægri; expurgata nimirum alvo, eos aqueæ diætæ per tres quatuorve dies addicerem; at per id tempus ab omni alio potu ciboque his interdictum vellem; aqua ſola tunc affatim ad

libras ſex vel octo aut amplius qualibet die hauſta omnem ferme tolleret febrem; calidam quidem anteferendam puto, frigida tamen per æſtatem idem præſtitit; raro fallit methodus hæc; ea febres contumaces quibuſvis aliis remediis fruſtra impugnatas ſuſtuli; ſiquando ex iis aliquid remanſerit, levi opera aut ſolius naturæ auxilio deleri poteſt.

Quid præſtare poſſit euporiſton illud remedium, patebit ex duabus obſervationibus, quas hic referre operæ pretium duxi; erat puella decennis diuturniori laborans febre, quæ vere maraſmodes intermittens dici poterat; cum remedia viderentur huic vires addere, & omnia in pejus ruerent, aquam experiri viſum eſt; ea autem affatim aſſumpta per tres dies continuos, omnique ſemoto alimento, evanuit omnino morbus, ex quo tantum impendebat diſcrimen.

Non minus intentabat periculi in quadragenario febris admodum contumax; hæc a veris initio ad mediam æſtatem progreſſa gravius in dies urgebat; cortice Peruviano exaſperari nec quidquam opis aliunde expeti poſſe videbatur; cum autem jam pene confectus jaceret æger, aquæ vires tentare non dubitavi; nec profecto hujus me pœnituit tentaminis; nam intra breve tempus ſublati ſunt paroxyſmi, & licet accedente autumno, eorum nullum prodiit deinde veſtigium.

CAP.

CAPUT IX.

Quonam tempore exhibenda ſint modo dicta remedia.

Reliquum eſt ut expendamus, quonam tempore uſurpari debeant remedia hæc? & primo quidem tum in paroxyſmo, tum in intermiſſione mitti poteſt ſanguis; in paroxyſmo quidem ad febris, ſymptomatumque ipſius urgentem vim infringendam; in intermiſſione vero ad prophylaxim, ut ſcilicet proximi inſultus leviores ſint, & ut via aliis ſternatur remediis.

Hæc quidem vix præceptis indigent; ſed eo proceſſit certorum hominum audacia, ut in frigore febrili venam ſecare auſi fuerint, quod ſane abſonum & periculoſum; cum enim deprimitur pulſus aut ferme deliteſcit, cum vix circuit ſanguis, cum ſpiritus vitalis obrui videtur, quid ex ſanguinis miſſione ſperandum? an ſine periculo in ſenioribus tentari poterit, cum aliquando in rigoris horroriſque vi animam agere videantur?

Non tamen negari poteſt, quin nonnullis, imo & plurimis, profuiſſe viſa ſit methodus hæc a ratione ita aliena; ſed in febrium intermittentium curatione quid memorari poteſt quod aliquando non ſucceſſerit, & quod quidam ut certum auxilium non venditarint? repugnante tamen

ratione & plerorumque experientia, insanum esset aliquod tentare remedium; præterea non sola venæ sectio in febrili frigore tentata opem tulisse ut plurimum dici potest; alia enim simul in auxilium vocari solent, ut emetica, purgantia vel febrifuga.

Atqui non magis opportunum est frigoris tempus ad alia ejusmodi evacuantia remedia; ea imprimis, quæ certa vi agunt, non innoxia sunt; non potest ergo tunc tentari emesis, licet vomitu spontaneo & nausea videatur indicari; non perinde hic se res habet ac in eo vomitu, qui humorum concitatur affluxu, vel acrimonia; nam irritatione nervis inducta, hepatisque affectu subvertitur in frigore febrili ventriculus; contrahitur hic ut cæteræ partes; non obsequitur ergo remediis ut in apurexia; anxietates tantum & dolores acerrimos inferre possunt emetica & purgantia, nec quidquam ex viscerum colatoriis nimium constrictis possunt educere.

Fatendum tamen aliquando successisse emetica; vomitus, inquit *Riverius*, initio paroxysmi concitatus, hunc mitiorem brevioremque facit; fuit inter recentiores Medicus Anglus, qui per viginti annorum praxim emesim initio frigoris movit, si vetarent tremores nimii, calore incipiente idem solebat moliri; non absimile quid tentaverat olim *Asclepiades*; *Celsus* sapientior, tepidam solummodo aquam subsalsam, ut vomere cogeret, exhibebat; nihilominus ventriculi subversio quæcunque, nisi per aquam calidam solam, formidanda est.

Syden-

Sydenhamus, qui remediorum vim & effectus tanta obſervavit diligentia, vomitum quidem concitabat, ſed ita ut, inquit, negotio ſuo defungi poſſet emeticum ante paroxyſmi adventum; tantum abeſt ut incipiente febre tumultum in viſceribus proficere poſſe crederet, ut leviorem narcotici cujuſdam doſim, poſt exactum vomitum & immediate ante inſultum commendaverit; utrumque tamen & ſapienter quidem prætermitti poteſt.

Purgantia non minus temere adhibuerunt quidam in febrili frigore, aut etiam, quod non innoxium, incipiente calore; non intellexere, aut intelligere noluerunt conſtrictis frigore partibus, aut calore motuque exagitatis, non poſſe laxari alvum, & ſummas irritantibus pharmacis excitari turbas; ſapientius illi ſe geſſerunt, qui ante paroxyſmi adventum talia exhibuerunt medicamenta; ſed non quatuor horas ante ipſum, ut quidam voluerunt, tentetur oportet alvi expurgatio; ſex imo & octo horis antecedat oportet purgans medicamentum; ita profecto proficere quandoque poterit, ut variis conſtat exemplis: notarunt v. g. quidam ab exhibito pulvere cornachini, certo ante acceſſionem tempore, ſublatam eſſe febrim.

Ita abfuerunt olim a purgantibus in frigore febrili ſapientiores Medici, ut calida potius uſurparent; fuere qui piperis grana tria, aut ſex, imo duodecim exhibere non dubitarint; alii ad theriacam confugerunt, eaque ſublatam febrim memorant; hoc quidem quin aliquando ſucceſſerit negari non poteſt; ut plurimum tamen miteſcit ſolummodo frigoris vis; cum in epidemia, ex lo-

cis paludoſis orta, intenſius ſæviret, non alio id poterat coerceri remedio; hoc igitur omnes ferme ægri, cum algere inciperent, in auxilium vocabant, inde profecto aliquod percipiebatur levamen, & nihilominus contumax febris eodem procedebat greſſu.

Nonnulli etiamnum calida & frigida ſimul præſcribunt in eundem ſcopum: Medicum novi, qui lilium Paracelſi cum cortice Peruviano exhiberet, nec fuiſſe aſſereret ubi ejuſmodi tentaminis pœnitere poſſet; ego vero cum in ægros incidiſſem, qui ejuſmodi remedia adhibuerant, ſi quando depulſas iis febres obſervavi, ſæpius eas exaſperari, urentem concitari calorem, partes principes affici, iiſque inuri labem, mihi videre licuit.

Non equidem ſtatim videntur hæc rationi æque adverſa, ac purgantium aut emeticorum in frigore febrili uſus; cum algent horrentque omnes partes, calida potius proficere poſſe veroſimile eſt, ſed non minus ableganda ſunt, ſi imprimis acriora ſint, febrilis motus iis, ut diximus, intendi tantummodo ſolet; ſi vacillet tamen vitalis ſpiritus, & ſumma urgeat frigoris vis, ad cardiaca devenire licet.

Si quædam exhibere per febrile frigus licitum eſſet, maxime ea, quæ nec acria nec calidiora ſunt; erat quidam, qui a quatuor aut quinque annis febre laborabat quartana; nocere potius quam levamen afferre videbantur quæcunque febrifuga; cum autem deſperata videretur ægri reſtitutio, ecce arcanum, quod a quodam Medicinæ prorſus ignaro obtruditur; algenti ſcilicet ægro exhi-

exhibetur acetosæ succus ad uncias octo; atqui hoc remedio bis assumpto deleta sunt contumacis febris omnia vestigia; haud equidem in exemplum, quod sequi certo possimus, hanc medendi rationem tradi velim; id tantum probare mens est quædam esse mitiora tentamina adversus febrilem algorem, quæ purgantibus & calidioribus anteferenda sunt.

Non solum expurgandum non est corpus, aut calidioribus urgendum medicamentis in febrili frigore; sed e contra nil ferme moliendum; sola aqua calida ingerenda, aut exhibendum in ea cardiacum aliquod temperatum; nec plus quidem movendum in calore insequenti; quæcunque enim calida & evacuantia noxia erunt; acida aut acescentia potius febrili ardori sunt accommodata; imo sola aqua sufficiet, & tunc imprimis, cum undequaque diffluere incipient sudores; ita per os restituetur liquidum, quod per cutem exhalat, & crassiores diluentur humores.

Quo tamen melius admisceatur sanguini aquosus potus, syrupum quendam, ut syrupum violarum, imo syrupum corticum citri, aut vini Rhenani aliquid, ut reficiatur corpus, addendum censeo; non aliter profecto promovendi sunt sudores paroxysmum excipientes; si enim cogantur & copiosius diffluant, noxii erunt, ingravescet febris, & in continuam abire poterit.

Videtur quidem primo aspectu eos a naturæ ductu non ita esse alienos; ex iis enim insigne quandoque percipitur levamen; mitescit & difflatur tandem paroxysmorum vis; at nihilominus re-

remanet mali fomes, nec certo liquet eum posse exhauriri copioso per cutim effluxu; e contra autem dubitari nequit quin eo exundante exhauriantur corporis vires, quin stragulis congestis, vel potu calidiori aut acriori hausto, major excitetur incandescentia; quin denique cum aqueis liquidis simul avolent nutritiæ partes, & adigatur ipse in minora vascula; non succedit in genere sudoris effluvium, nisi cum natura ducente expelluntur noxii succi & ad secretionum amandantur vias.

Talis erat haud dubie naturæ conatus in febribus vernalibus, de quibus egit *Sydenhamus*; solvebantur eæ diaphoresi in paroxysmorum exitu diu promota; at in universum res ita non succedit; sapientissime ergo monet idem author, non posse fieri idem tentamen in febre autumnali vel epidemica; altius infixa est ejus causa, vel acrior, ideoque difficilius expugnatur; si ergo reluctante natura, aut eadem non obsecundante eliciuntur sudores, in certum discrimen adducentur ægri; unde si leniter indulgendum huic evacuationi, ea invita urgenda non est; non prodest quod ad eam promovendam exhiberi poterit, nisi adsit crisi præfixum tempus; in illud observandum enixe studium conferebant veteres; ita facile quibusdam purgantibus vel sudoriferis febres curari posse, nec quidem immerito, existimabant.

Inde autem patet quid de variis curationibus, quæ vulgi applausu celebrantur, censendum sit; fuit nonnunquam ubi ægri, mitescente paroxysmo, aut eo urgente, stragulis obruti, impense diuque sudarint, atque febre pertinaci liberati sint,

non-

nonnulli ſimiliter ſudoriferis calidioribus memorantur reſtituti; præſto autem tunc aderat naturæ curationem molientis conamen, eaque obſecundante extorti ſunt proficui ſudores; potuit etiam fieri ut periculoſa de qua egimus inducta mutatione, ſe proripuerit morbus; unde hæc ſtatim occurrit quæſtio, num in diſcrimen, quod caſu aliquando ſucceſſit, conjici poſſint febre laborantes, ut ea liberentur?

Quod aperientia ſpectat, ea vix præceptis indigent; poſſunt quidem quovis tempore exhiberi quæ lenia ſunt; ptiſana v. g. ex gramine & nitro, aqua ſucco limonum imbuta & ſaccharo edulcorata, multum conferent in ipſa febris vi; non minus conducent borraginis aut bugloſſi leve infuſum, aliaque ejuſmodi; at quæ certa donantur vi, & tollendis obſtructionibus dicata ſunt, ea nonniſi exacto paroxyſmo in uſum vocari debent; imo exſpectandum donec emeſi aut laxantibus expurgata fuerit alvus; id ſaltem febrium initio ſervandum præceptum; cum vero eæ in diuturnitatem abierunt, aut in ipſas recidunt ægri, ut immutatur morbi facies, ita immutanda eſt remediorum exhibendorum methodus; at de ea alius erit agendi locus.

In genere autem ut omnia hæc paucis verbis comprehendam, tanti ſunt momenti ejuſmodi remedia, ut, ſi rite adhibeantur, iis febris curari poſſit; certum ratumque ſit, ut jam diximus, arcanam criſim a natura ſemper parari; unde, ſi ei ſapienter opituletur medicina, expelletur febrile venenum; certis mihi conſtat argumentis id per

alvum

alvum, per ſudoris ſpiracula, aut per urinæ vias, veluti ſponte, non raro exceſſiſſe; hinc ſæpe quorundam remediorum, quæ his favent excretionibus, adeo inexſpectatus effectus; inciderunt nimirum in id tempus quo imminebant critici motus; memini v. g. hominis, qui febris tertianæ aliquot paſſus erat acceſſiones; is cum, poſt accuratam diætam, leviſſimam aſſumpſiſſet tartari ſtibiati doſim, non vomuit quidem, ſed quindecies placideque alvum demiſit, & febris deinde omnino expers fuit; ſimiliter eam in aliis judicatam obſervavi per ſudores protractos, qui paroxyſmos excipiebant, talis eſt ſæpe vernalium intermittentium exitus; autumnales vero difficilius tardiuſque ita ſolvuntur &c.

CAPUT X.

De remediis peculiaribus ſeu febrifugis proprie dictis, quæ emetica, vel purgantia, vel ſudorifera ſunt.

REquiruntur tamen ut plurimum ad febres expugnandas alia remedia magis propria, ea ſcilicet, quæ eas ſpecificis aut peculiaribus viribus poſſint abigere; ab omni ævo conquiſita ſunt ejuſmodi medicamenta, eaque inventa eſſe, cum tamen deeſſent, multis perſuaſum fuit; nihil vero non tentarunt Medici in ea inquiſitione; egimus jam de emeticis & purgantibus; in iis certam

tam posuerunt spem quidam, nec ii quidem incelebres, imo hæc ipsa aut quædam ex iis selecta pro arcanis venditata sunt.

Ea quidem, ut diximus, multum ad febrium intermittentium curationem conferre possunt, sed ei potius viam sternunt; equidem cum tale sit earum febrium ingenium, ut motu subito aut subita motuum naturalium mutatione tolli aliquando possint, fieri profecto potest, ut emeticorum & purgantium opera eliminentur; præterea ita potest comparatum esse corpus, ut post ventriculi subversionem, aut demissa alvo, perfecte restituantur partium functiones; tunc autem quadam veluti crisi, & quasi uno ictu excerni potest febrile venenum; at casu hæc ita succedunt; febri propria aut specifice dicata non sunt remedia hæc evacuantia, neque per se causæ febrili adversa.

Hæc tamen licet in genere vera sint, de omnibus dicta esse nolim; potest adversus febrem peculiaris inesse vis in quibusdam, quæ emesim movent alvumque expurgant; quod emetica spectat, negari non potest v. g. quin ea, quæ ex antimonio parantur, plura quam quæcunque alia adversus febres intermittentes præstare possint; ideo aqua benedicta Rulandi, infusio croci metallorum, mercurius vitæ correctus, ut vera earum antidota a tot Scriptoribus venditantur; non solummodo vomitum concitando, sed peculiarem vim febrifugam exerendo operam præstant.

Probat id diaphoreticum minerale, quod toties profuisse certum est: novi equidem quod quidam Chemici remedio ejusmodi nil aliud inesse dicant nisi

nisi inertem calcem & indigestibilem; sed num purgantium intendit vim? num in pulmonum infarctu multum potest? num certa ejus dosis alvum movet? num si in aqua ebulliat cum cremore tartari inde exsurgit purgans certissimum?

At probatur imprimis antimonii vis febrifuga *Riverii* antiquartio, quod juxta ipsum & *Jacotium* tantopere commendandum; ambigitur quidem de hujus remedii natura, sed statim certum videtur aliquid duodecies sublimatum in eo præscribi; nam, juxta Authoris descriptionem: *componitur nobile hoc medicamentum ex triplici Hercule duodecim laboribus ad nobilitatem; evecto* atqui iis verbis nihil aliud innui potest, præter mercurium dulcem sive aquilam albam: non minus certum videtur cum eo mixtum fuisse antimoniale aliquod medicamentum, cum vomitum, monente *Riverio*, concitare nonnunquam soleret ipsius febrifugum; idem innuit viri ejusdem sapientissimi metus, ne innotescat arcanum ejusmodi; antimonium enim his temporibus, non solum male audiebat, sed ut venenum habebatur: ideo ambigue indicatur sub *athletæ novi* nomine; athletæ, inquam, qui mercurio in operis complementum additur.

Hoc vero medicamentum nil esse nisi mercurium vitæ statui potest; alia enim, quæ ex antimonio comparantur, videtur respuere *Riverius*, & mercurii illius vim infringendi methodum accurate tradit; si ad ignem, inquit, exhalet, donec fumum emittere desinat, mitescit omnino, & vomitum vix ciere solet.

Fue-

Fuerat hoc *Petri Fabri* arcanum, licet alio modo adverſus quartanas febres concinnatum; id ex ejus Authoris, Medici item Monſpelienſis, *Myrothecio Spagyrico* mutuum accepiſſe *Riverium* crediderim; propius tamen accedit ad ejus antiquartium quod in *Hartmanni* Scriptis traditur arcanum; is ſcilicet mercurium vitæ cum aquila alba miſcere non verebatur.

Mitior ſimiliter juxta quoſdam fit tartarus ſtibiatus, ſi una ejus pars & mercurii dulcis duæ partes ſupra porphyritem terantur, & calore ſolis exſiccentur; debet autem repeti trituratio & exſiccatio, donec ad perfectam albedinem devenerit pulvis; deinde vero digeratur oportet in ſpiritû vini ad eminentiam duorum digitorum ſuperaffuſi, & tandem igne arenæ exsiccetur.

Quidquid autem de iis ſtatui poſſit, certum eſt remediis antimoniatis adverſus febres egregiam eſſe vim; proſtat *orvietani* cujuſdam ſpecies, cui antimonii vitrum in pollinem redactum immiſcetur, atqui eo innumeras febres tuto citoque curatas novi: & profecto quantum poſſit ejuſmodi remedium ex ejus agendi ratione perſpici poteſt; granis aliquot movetur perſpiratio, majori dosi demittitur alvus, eadem aucta concitatur vomitus; idem præſtat ejuſdem proſapiæ remedium, quod a Medico Parisiensi olim paratum Regiis impensis per varia mittitur loca.

Ut vero antimonium, ita & mercurium, ei in arcano jam memorato conjunctum; fébrifugis donari viribus apud multos dubium non eſt: eas celebrarunt *Ettmullerus*, *Williſius*, & ipſe *Hoffman-*

mannus; hoc ſæpe medicamento, varie præparato, & per os aſſumpto, pertinaces febres, & quartanæ imprimis, feruntur ſublatæ; ego quidem experientia propria id confirmare aut impugnare nequeo: quendam tantummodo novi, qui, pulveris cujuſdam opera, febres intermittentes, prope maris littora, in locis uliginoſis, curabat; erat hic pulvis juxta nomen ipſi inditum, *calomelanos* ſpecies, ſeu potius *panacea* quædam ex mercurio dulci pluſquam quindecies ſublimato.

Multo minus vero de frictionibus, quibus ſufflaminatum fuiſſe dicitur febrile venenum, decernere auſim; ſi quibuſdam tamen, nec profecto indoctis, habenda ſit fides, multi venereo morbo & ſimul febre intermittenti laborantes, ex utroque affectu, illiti mercurii opera evaſerunt; negari tamen nequit in media ſalivatione febrim ejuſmodi aliquando ſubortam eſſe, eamque cum ingenti omnium humorum, qui ex univerſo corpore evocabantur, effluxu ad ultimum uſque excurriſſe ſtadium; ſed ad purgationem redeamus alvinam, & aliquando in febribus veluti ſpecificam.

Ex vegetabilibus depromptum mihi innotuit purgans, apud nos per multos annos non incelebre, & non parvo emptum pretio; tithymali ſcilicet linariæ folio deraſa cuticula leni igne exſiccatur, & dein in pulverem redigitur; hic autem pulvis ad ſcrupulum unum exhibetur, eademque per aliquot inſequentes dies ingeritur doſis; quidam in tabellas illum concinnarunt, & lacti infuſum mitiorem evadere crediderunt. Ob-

ſer-

ſervandum interim variam omnino fuiſſe hujus medicamenti fortunam; ex Italia advectum in Galliam ſtatim variis inclaruit curationibus; deinde vero, cum in oblivionem veniſſet, in uſum iterum revocari cœpit; quidam, juſſu Regio illud experti, nil animadverterunt, quod priſtinæ ipſius famæ reſponderet; vim draſticam inſuper non ſatis fractam reformidarunt; alii tamen, iique non pauci, ejuſmodi remedio ſublatas eſſe in Noſocomiis febres teſtati ſunt; unde aliquam adverſus eas illi ineſſe vim negari nequit, ancipitem tamen, & ideo a cautiori Medico alienam.

Proſtat ejuſdem proſapiæ remedium, quod arcani inſtar venditatur; ipſius autem vires gummi guttæ imprimis debentur; nec id profecto ruſticis, aut firmiori viſcerum robore donatis exiguam præſtat operam; innumeros contumaci febre laborantes perfecte reſtituit, nec quid detrimenti attuliſſe queruntur qui eo uti auſi ſunt. Ut autem præcaveantur quæ ex ejus gummi uſu impendere videntur viſcerum perturbationes, infringenda eſt ejus vis; quod facile omnino aſſequi licet; ſapone enim temperatur, uti & æthiope minerali; imo & formidanda alias acrimonia exui poteſt ſolius mannæ beneficio; ſi enim hujus unciis duabus addantur gummi ejus grana quindecim aut viginti, non ita draſticum inde exſurget medicamentum, ſed optime purgans & innocuum: hydropicis ſaltem id ſæpe, nec ſine fructu, audacter exhibui: in febre vero intermittenti grana aliquot cum ſucco glycyrrhizæ, cum ſapone, & tartaro vitriolato trita, uſurpare ſatis erit.

Eſt aliud purgans mitius, quod fuit quorum-

dam arcanum, cremor ſcilicet tartari ad unciam unam per dies aliquot mane exhibitus; hoc ei peculiare ineſt, quod ſimul refrigeret, alvum moveat, & putredini adverſetur; unde non contemnendum medicamentum eſſe cenſuerim in febrium initio. ſi autem non ubique ſucceſſerit, hoc habet commodi, quod illius vi ſoluta alvo & refrigeratione inducta per certum tempus, levi remediorum, quibus majores inſunt vires, doſi & opera, facilius ſe ſubducant febres & difficilius reviviſcant.

Idem dici poteſt de arcano duplicato *Mynſichti*, qui eo plures fugavit febres, cum alia incaſſum fuiſſent tentata; eodem ego remedio feliciter nonnunquam uſus ſum; refrigerat, purgat, aperit, bilem peculiari modo corrigit, & tandem reſerandis hepatis clauſtris aptiſſimum eſt; unde inter febrifuga non infimum tenere locum ſtatui poteſt; febribus tamen verno tempore potius quam autumno graſſantibus aptius videtur; hiſce omnino debellandis ut plurimum impar eſt, niſi forte ſtrictiori diæta ſalis illius adiuvetur uſus, iſque diutius protrahatur; nihilominus tamen ſæpe fallit; at quod magni momenti eſt, aliorum febrifugorum vires egregie ſolet intendere.

Ejuſdem cenſus eſt Riverii febrifugum ex ſale abſinthii & ſpiritu ſulphuris confectum; exſurgit inde ſal præcedenti non multum diſſimile, ut ex Chemia patet, ſalium geneſim attendenti; ſed longe alias vires tribuerim magneſiæ albæ, quæ nonnullorum febrifugum eſt; hoc tamen habet incommodi, ut ubique eadem non proſtet; nihil

eſt

est plerisque in locis, nisi terra iners, sive id ex præparatione, sive quod potius crediderim, ex diversa eorum ex quibus nitrum extrahitur natura.

Quidquid sit, præstantior est magnesia Massiliensis; ad eam proxime accedit Leodiensis; utraque autem aquæ largiori quantitate diluta operari solet; nonnunquam tamen cum cremore tartari mixta commode & feliciter præscribitur; novi Medicum, qui eam vino albo ad supereminentiam quatuor aut quinque digitorum per noctem infundebat; mane autem decantatum vinum pro purgante exhibebat, eoque ipse utebatur.

At licet egregia præstent aliquando ejusmodi medicamenta, non tamen iis in plerisque febribus licet omnino confidere; fallunt hæc sæpissime aut non nisi ad tempus febrim tollunt; nosse tamen ea magni interest, ut cum melioris notæ febrifugis conjungantur, vel ut in eorum vicem aliquando substitui possint; sunt certa temperamenta, & certæ febres abnormes, quibus ejusmodi remedia aptiora sint; suppellectile ergo oportet instructus sit Medicus, qua naturæ diversis in casibus possit opitulari.

Quæ de emeticis & purgantibus jam diximus, de sudoriferis dicenda sunt; quibusdam ex iis ad expellendum febrile venenum vires esse insignes multis persuasum est; neque profecto negari potest quin multa aliquando, eaque egregia præstiterint; at nulla ex iis vera febris antidota dici merentur; ne in theriaca quidem est talis vis, licet ei tantum tribuerint Veteres; quousque

que autem tali remedio credi poſſit, patet apud ipſum *Galenum*; obſervavit enim eo adhibito, ſimplicem quartanam in duplicem, imo & triplicem abire; idque *Eudemo* philoſopho contigiſſe memorat.

Quod in encomiis talium remediorum apud Medicos periculoſum eſt, laudata ſunt ab iis multa non innocua; in bezoartico Joviali v. g. egregiam latere vim adverſus febrem multi aſſeruerunt; at difficilis eſt omnino ejus medicamenti præparatio; ſi quid in ea peccari contingat, noxium omnino eſſe poteſt; præterea non tam inſignes, ac creditum eſt, ſunt ejus vires, ut mihi propria conſtat experientia; mallem profecto *diaceltateſſon Helmontii*, quod nobile remedium eſt; non tamen illud ut certum febrifugum haberi velim.

CAPUT XI.

De aliis remediis vi quadam arcana vel ſpecifica agentibus.

AD alia, quorum dotes & vires omnino diverſæ ſunt, & quæ febri intermittenti magis videntur propriæ, devenerunt Medici; ſubolfecerunt vel ipſi Antiquiores in amaris latere vim febrifugam; ideo gentianam, chamædrym, marrubium, centaurium minus, trifolium fibrinum, imo

imo & aloem ipſam experti ſunt multi, idque ſæpiſſime non infeliciter; centaurium minus imprimis laudarunt, ſed eo ſummum excitari æſtum, ipſumque febri vires addere non raro obſervavi; negari tamen nequit, quin cortici Peruviano additum multum aliquando profuerit; ſuſtulit enim febres aliis non obſequentes remediis; quin imo, ſi decoctum ejus præmiſſis præmittendis cum laudano liquido Sydenhami vel cum camphora exhibeatur, multa fertur præſtitiſſe; idem proditum eſt de infuſo florum geniſtæ: at neque cum narcoticis ſolum, aut cum camphora adhibitum centaurium minus prodeſſe poteſt; liquet mihi ipſum cum aliis conjunctum adverſus multas febres in uſum vocari poſſe; miſceatur v. g. cum tartaro vitriolato, aut, quod omnium inſtar eſt, cum pulvere temperante Stahlii; ſuperbibatur calidum borraginis & cichorii infuſum, dubium non eſt quin ita non contemnendum comparetur febrifugum; tutior autem & magis certa erit ejus vis, ſi remediis generalibus ei ſtrata fuerit via, ſi abſit viſcerum fervor nimius, ſi in iis nulla ſit labes, ſi per quoddam tempus excurrerit febris, &c; non interea tantæ viderentur adhibendæ cautiones, ſi certa ſpectarentur exempla; quamplurimi curantur ruſtici centaurii minoris decocto, vel cum abſinthio, vel cum cichorio; primum acrius eſt, aliud vero magis temperatum, ideoque anteferendum.

De aliis amaris nil eſt quod dicam; incerta quædam aut quandoque non innoxia ſunt; hoc v. g. gentianæ non immerito exprobrari poteſt,

 cum

cum ipsi acrior insit amarities, & calorem intendere soleat; quod vero aloem spectat non minus, in certis præcipue temperamentis, formidanda est ejus acrimonia; observatum tamen hieræ picræ species cum cortice Peruviano conjunctas, & cum syrupo absinthii in bolum redactas adversus certarum febrium pertinaciam magno fuisse adjumento, idque imprimis in firmiori donatis viscerum robore.

Ut ejusmodi medicamentorum vires accuratius æstimari possint, observare est, febrile venenum ita quandoque partibus infixum hærere, ut vix de loco seu fomite dimoveri possit; si ergo ad febrifugorum quorundam vires accedat vis penetrans, stimulansque, tum vasorum extremos ductus reserans, poterit inde percipi multum opis; ideo cum præstantioribus remediis non cessissent febres, amaris, de quibus jam egimus, expugnatæ sunt; mulierem vidi incondito absinthii, centaurii minoris, chamæmeli salicariæ decocto, incassum diuque tentatis aliis omnibus, perfecte fuisse restitutam; at in ancipiti eorum remediorum usu summa prudentia opus est.

Quod vero non magis a febrium curatione alienum videtur, multi adstringentia ut febrifuga habent; alii alumen, vel solum, vel cum nuce myristica, alii vero plantaginem & pentaphyllum exhibuerunt.

In alumine profecto adversus febres quædam latet vis; hoc enim aqua solutum non infeliciter usurparunt quidam; eadem vi pollere plantaginem asseruere multi, ejusque succum immediate vel duas ante accessionem horas exhibuerunt; ego

qui-

quidem jusculum, quo erant incocta ejus herbæ folia, febres contumaces abegisse novi; pentaphyllum interea felicius succedit, ut & derasa ex radice pruni silvestris pellicula; non tamen hæc usurpanda censuerim remedia; cum enim partes veneno febrili infectas constringant, id in iis altius infixum remanere potest.

Potiori jure laudata sunt quædam penetranti vi prædita, aperientia scilicet, & saponacea; inter illa autem eminet bardana, quæ & simul sudorifera est; ejus viribus dicitur quartana liberatus *Henricus tertius* Galliæ Rex; multaque alia similia referuntur exempla; at non minus eadem vi pollet veronica, teste *Cæsalpino* earum rerum æstimatore æquissimo; ejusdem denique census est raparum succus, quem *Crato* plurimis extollit encomiis; nihilominus iis remediis fidendum non esse, ut veris febrifugis, experientia docet quotidiana; si quosdam curarunt, plerisque inutilia fuerunt.

Plus spei ponendum censerem in salibus aperientibus, de quibus jam egimus, ut v. g. in sale febrifugo, quod *Sylvii* nomine circumfertur, & cui nimium tribuerunt Medici, ipseque Author; purgantia quidem salia vim simul febrifugam habent, non tamen certam, ut diximus; ideo sal ammoniacum ipsis longe in variis casibus anteferendum; insignes ei insunt vires, etiam adversus febres maxime contumaces, unde aliquando irritis aliis remediis, ad sal illud confugere cogimur.

Ad vim denique aperientem & penetrantem re-

ferre licet salium Tachenianorum toties laudatos effectus; vires quidem plantarum, ex quibus extrahuntur, in iis superstites esse nequeunt; igne enim immutantur earum principia; partim autem alkalescentia sunt, & partim aut ferme omnino concreta ejusmodi salia; olei tamen crassioris & usti aliquid simul in iis superest; unde tollendis obstructionibus ut quodammodo saponacea aptissima sunt; homogenea interim ipsa esse non est existimandum; sal absinthii v. g. ita paratum tartari vitriolati multum continet, imo ex illo salis communis certam collegisse copiam memini; si vero aut aqua solutum, aut in ptisana laxante exhibeatur, non parum ad febrem abigendam conducere poterit; imo eam servatis servandis tollere aliquando aptum erit; aliquando inquam, idque obstructa vasa reserando, & fluxilitatem sanguini conciliando, potius quam vim specificam exerendo; ita sublatis impedimentis febrile venenum naturæ solius viribus abigi crediderim.

Nec solum ipsis salibus calcinatis, sed etiam terris inest aliquid febri fugandæ idoneum; nam testæ ovorum calcinatæ feliciter adversus eam adhibitæ sunt; probant id multa experimenta in Nosocomiis instituta; additum est eis aliquando sal absinthii, iisque mixtis usum novi Medicum, idque cum successu non pœnitendo; at cum in desuetudinem abierit ejus remedii usus, aut deficiant medicatrices in eo vires oportet, aut in quibusdam tantummodo febribus profuerint.

Accedit aliquatenus ad eas terras ignem calcinationemve expertas sal tartari, quo in variis ægris

usus

usus est *Riverius*; id nimirum aqua simplici solvere solebat, ægrisque ita solutum exhibebat; ego quidem illud in usum vocavi in quartana contumaci, eamque nonnunquam feliciter sustuli; non tamen ejusmodi salis genus, utpote acriori vi præditum ubique commendarim: si quando vero adhibeatur, id potius in aliorum febrifugorum subsidium veniat oportet, quam ut febri tollendæ per se ipsum non impar medicamentum.

Quod vero mirum omnino videbitur, ut alkalina, ita & acida febrim aliquando imo & sæpius sustulerunt; vidi qui hausto integri mali citrei succo, eoque in aquæ aut infusionis theæ cyathum instillato, paroxysmos cohibuerunt; imo in certis regionibus, ad austrum sitis, non præsentius remedium experiuntur ægri.

Idem præstitit nonnunquam Elixir vitrioli, *Mynsichto* authori, aliisque celebratum; vidi qui illud cortici Peruviano instillarent; isque ita irroratus præstantioribus pollere viribus credebatur; in usu erat imprimis adversus eas febres, quæ in locis uliginosis marique proximis grassabantur; nec profecto ab earum natura id alienum esse remedium dici potest, cum ex putrido imprimis miasmate ortum trahant.

Aceti denique vires non minus proficuas experti sunt multi; hoc saltem testari possum in quadam intermittentium constitutione epidemica hoc optimum fuisse prophylacticum; nimis profecto eviluit apud nos summum remedium, paratu & inventu facile; oblivisci non licet quantum ex eo perceperint fructum Romani exercitus.

Inde

Inde non mirum videri debet, si spiritui sulphuris tantum tribuerit *Riverius*; sed quod minus exspectandum esse credi posset, est ejus medicamenti vis in cutis spiracula; eo, inquit ille Author, moventur copiosi sudores, si cum aqua hauriatur, idque multis constat experimentis; plures tertianas febres hoc remedio curatas vidimus, cum in summo æstu & siti urgenti exhiberetur; inde copiosi profluebant sudores; quibus, non solum paroxysmus, sed etiam totus morbus integre solvebatur.

Ea est profecto eorum remediorum, acidorum scilicet, vis, ut, si iis omnino confidere non liceat, multum tamen ad febrium curationem conferre possint; magis conducerent fortasse, si accurate instituerettur diæta, si præmitteretur vomitus; putredini enim omnino adversantur, heterogenea sanguinem inficientia immutare apta sunt, unde febrilis veneni vires infringere possunt: hinc saltem concludere non absonum est, quod aliis febrifugis viam sternant, eorumque vim adjuvent; acidi ergo potus copia, in iis imprimis febribus, quæ magna vi decurrunt, diluendus est sanguis.

Remediis aliis, sibique similiter aliquando adversis usi sunt Medici; aromatica scilicet antiseptica partium textum stimulantia, & narcotica motum inhibentia, usurparunt; quod vero stimulantia sive calidiora spectat, de duobus tantummodo agam, quorum vis non contemnenda visa est; absinthium laudarunt ipsi Veteres, eoque feliciter usus videtur Medicus Italus ex recentioribus;

ribus; chamæmelum non minus efficax *Zacuto Lusitano* & *Manardo* visum est, atque ejusdem flores commendavit deinde *Mortonus*; si tamen lateat in iis febrifuga vis, ut negari nequit, fatendum sæpius eam fallere, eaque mordacem accendi calorem, qui febrium curationi maxime adversus est.

Quod spectat narcotica, fatendum in iis, ut inquit *Riverius*, aliquam inesse vim ad cohibendos febrium paroxysmos; opio usus est *Trallianus*, qui cum castoreo, aliisque illud exhibebat, ut certum remedium, duas ante insultum horas; idem commendat *Heurnius*, sed cum aliis mixtum, nec minus, juxta eum, efficax; novi denique Medicum, qui camphoram solam ipsi addere solitus erat, felicemque effectum deprædicabat; non dubium profecto quin si cum croco usurparetur opium, febris causam perinde posset attingere; in utroque scilicet est vis febrifuga & somnum concilians, in croco præterea est vis movens leniter & aperiens; hæc tamen remedia non nisi summa cum cautela usurpanda sunt; non succedunt enim nisi præmissis evacuantibus & refrigerantibus; prosunt potius in ea febre, quæ per aliquod tempus excurrit, quam in ea, quæ modo incœpit; nihilominus temulentiam inducunt non raro, & ut plurimum fallunt.

Multo minus videntur commendanda quædam ex Medicinæ penu non desumpta; credi vix posset quæsitum esse antifebrile remedium in humani corporis excrementis; atqui tamen testari possum febres admodum contumaces urina epota esse devictas; ne autem medicamenti hoc genus, licet spur-

ſpurcum, ita abſonum videatur, in memoriam revocare oportet, ſalis ammoniaci vires urinoſis ineſſe ſalibus; non alieni præterea ſunt ab ipſis ſales alkalini volatiles, qui ut vere febrifugi habiti ſunt; non adeo ergo culpandi eſſent Empirici, ſi alia magis a ratione aliena non uſurparent.

Ejuſmodi medicamentorum arcanam agendi rationem definire non licet; hoc ſolummmodo certum eſt, latere in quadam animalium ſubſtantia quid febri intermittenti adverſum; imo in quibuſdam magis eminet hæc vis; nam millepedes v. g. & caro ipſa viperina cum aliis febrifugis valde, ut modo dicemus, profuerunt; quin etiam ſola aranearum tela in pilulas convoluta febres ipſas quartanas, me teſte, ſuſtulit, aut per certum tempus earum avertit paroxyſmos; parva tamen omnino doſis erat exhibita.

Inde non ita mirum videbitur quod, in quibuſdam regionibus ad boream ſitis, vulgi opinione celebratur; habentur ſcilicet in iis haleces ut vere antifebriles; imo fertur hac de re propoſitum diligentiæ præmium iis, qui hoc piſciculorum genus muria conditum in certa loca primi advehendum curarent; narratur inſuper, ſtatim atque huius edulii uſus invaluit, evaneſcere febres, aut ſaltem earum miteſcere paulatim inſultus.

Ut nihil relinqueretur intentatum, quidam ad venena ipſa confugere auſi ſunt; arſenicum ab iis adhibitum, eoque plurimæ febres memorantur devictæ; ſed ægri in phthiſim tandem delapſi mortui ſunt: non tantum ineſſe periculi in ſublimati corroſivi leviſſima doſi, & jure quidem, crediderunt non-

nulli

nulli, ſed prudenti Medico tale remedium experiri non facile in mentem veniet; narravit mihi *Dodartius* ſe id, licet variis experimentis confirmatum, publici juris facere Religioni habuiſſe: deinde vero mihi infauſta non defuerunt exempla, quæ me ab ejuſmodi exhibendo febrifugo deterruerunt.

Non æque deleteria eſt alia veneni ſpecies ex vegetalibus deſumta, faba ſcilicet Sancti Ignatii; novi hominem, qui eam ruſticis ſummo cum emolumento exhiberet; eſt & remedium, quo in urbe celeberrima utuntur innumeri non infeliciter; ejus autem vires ex ea faba pendent, quam plerique tamen reformidant, aut tanquam venenoſam damnant Medici.

Externa medicamenta, ut inunctiones & epicarpia apud vulgus potius quam apud Medicos invaluerunt; inunctiones quidem in ſpina dorſi imprimis inſtitutæ ſunt, ut frigus, quod in ea parte ſævire ſolet, averteretur; dubium profecto non eſt, quin vis medicamentorum, quibus illiniuntur ægri, poſſit aliquando proficere; non minor percipietur fructus ex frictionibus, nimium profecto ætate noſtra neglectis; nequaquam tamen hiſce ſolis remediis confidendum, uti nec obſiſtendum, ſi quis iis uti voluerit.

Quod vero ſpectat epicarpia, ſi quod ex iis percipiatur levamen, id non ex quadam vi proprie febrifuga pendere exiſtimandum; motui potius in toto corpore aut aliqua parte, uti per admotum ſtimulum concitato, tribui debent quædam curationes, quæ mirabiles viſæ ſunt; circum-

fe-

feruntur v. g. unguenta, quibus parti cuidam illitis erumpunt per diversas partes exanthemata, & varii cientur motus in intimo viscerum textu; atqui idem aut simile quid in epicarpiorum usu sæpe contingit; Ranunculus v. g. pratensis, si manibus carpisve admoveatur, iisque per certum tempus inhæreat, sequitur calor, dolor, erosio cutis; hujus ergo stimuli vi, effluviisque in partes internas delatis quandoque curari potest febris, nec deinde reviviscere; at inde graviores prodiisse morbos in quibusdam ægris observavi.

Non ita tamen abigi febrile venenum existimari velim certis epithematis, quibus non inest hæc vis stimulans; licet non ignobilium Scriptorum encomiis talium remediorum celebrentur effectus, ii admodum dubii sunt; & si quid in ipsis verum sit, pendet id similiter ex subtili & incognita effluviorum vi in corporis intima per cæcas vias penetranti; sed confidant talium remediorum viribus, qui earum certa habuerint argumenta.

Ejusmodi sunt febrifuga quædam interna sive externa, quæ partim ab antiquis, partim a recentioribus in usum vocata sunt, & etiamnum a quibusdam vocantur: at de eorum usu & fama multum detraxit cortex Peruvianus; majores nostros latuit divinum hoc inventum, nec nostra id lubens recepit ætas; pauci id statim probarunt Medici; multi vero in eo deleteriam vim suspicati sunt; sed vicit tandem eorum pervicaciam aut metum constans felixque experientia.

Non ita tamen hoc dictum velim, ut omnino compositæ credantur lites & querelæ; sunt gentes,

tes, apud quas etiamnum male audiat corticis Peruviani ipsum nomen; apud Belgas v. g. Batavos & Germanos abhorret ab eo Medicorum vulgus; atqui omnia, quæ tam salubri medicamento exprobrantur, perversæ in ejus usu methodo omnino tribuenda sunt; hoc Hispani, Galli & Angli ab omni suspicione vindicarunt, nec quidquam earum gentium consensui objici potest.

Ita fidum & innocuum est remedium hoc, ut ex tot ægris, quibus id præscripsi, nullum viderim, qui merito de hoc queri posset; non tantum inducias dare solet, aut ut dicitur febrim ad certum tempus refrænare; sed eam radicitus, præmissis tamen præmittendis, tollere potest; quin imo, si rite adhibeatur, stomacho est amicissimum, transpirationi fovendæ & promovendæ idoneum, sanguinis fluori & colori intendendo aptissimum, in nervorum morbis proficuum, & adversus primarum viarum sordes antisepticum præstantissimum.

Alia, eaque mira omnino, de hujus remedii viribus deprædicant viri non incelebres; sed ut iis observata referentibus fidem denegare nefas est, ita æquum videtur, ut nonnisi experientia propria in eorum adducamur sententiam; non illico equidem abjicienda quæ vel ab ipsa ratione abhorrere videntur; suæ ipsa imbecillitatis conscia sibi diffidat oportet, & naturæ exspectet judicium; sed non minus certis diffidendum experimentis, nisi doctiorum consensu comprobata sint; videre cuivis & experiri licet, judicare autem paucorum est.

LIBER

LIBER QUARTUS

DE METHODO IN REMEDIORUM ANTIFEBRILIUM USU ADHIBENDA.

CAPUT I.

Præmittuntur quædam ad instituendam curationem spectantia.

REmediis jam memoratis subigi possunt febres intermittentes, sed ea nosse non satis est: utcunque proficua sint, non ejusmodi sunt, ut quovis modo exhibeantur febri impugnandæ apta sint: suum tempus est his dicatum; alia aliis tutius in usum vocantur & præstantiora sunt; ea igitur seligere & utendi modum tradere operæ pretium est; sed ut curandi ratio clarius pateat, quædam præmittenda censuimus,

mus, & primo quidem num præcaveri possint febres inquiremus? deinde vero num, si naturæ committantur, ipsius opera curari possint? denique num omnes eisdem subjiciantur remediis? & num, antequam ipsarum suscipiatur curatio, sibi per aliquod tempus relinquendæ sint?

Quod prophylaxim spectat, eam commendare maxime interest, cum grassantur febres intermittentes; nam, si epidemice insurgunt aut endemiæ sunt, undique impendet periculum; incumbit circumfusum corporibus febrile venenum, eique patent eorum partes; atqui ab eo immunis esse poterit qui viscerum prospiciet functionibus; id sæpissime præstat insitum a natura robur; multi enim epidemiæ grassantis vim effugiunt; at præcavetur imprimis ejus labes, si alimentorum habeatur delectus, si secretionibus & excretionibus non obsit ingluvies, si bilis nec acrior nec nimius fuerit proventus, si expurgetur remediis ipsi dicatis, si vel levissime affecti corporis prodeuntibus signis statim medela inquiratur, si vomitus imprimis concitetur & si febrifuga in usum vocentur; &c.

At ejusmodi est humanum ingenium, ut vix de impendentibus malis sollicitum videatur; ad curandi ergo rationem devenire præstat; statim autem hic incidit magni momenti quæstio; num scilicet, si committantur sibi febres intermittentes, per se ipsas seu sponte curari possint? nec profecto id dubium si quibusdam credatur; existimant enim ii febribus his certum præfixum esse tempus, ipsasque septimo circuitu judicari con-

tendunt, ita equidem a natura comparatum esse videtur, ut si accurato regimini subjiciantur ægri, regimini inquam, quale in morbis acutis servari solet, brevi concidat febrilis vis; an vero non ultra septimum paroxysmum progrediatur, idque perpetuum sit non ita liquet; certis tantummodo constat exemplis sæpissime his limitibus circumscriptam esse febrem; sed ut certo innotescat an his excedere soleat, alia requiruntur experimenta accurate instituenda; de his vero ne ullum relinquatur dubium, ut regimini addicatur oportet certus ægrorum numerus.

Quod tamen in dubium revocari nequit, si cum jam dicto regimine adhibeantur levia remedia, generalia nempe & non alia, facili negotio curari poterunt sæpissime febres intermittentes; id v. g. ita se habebit, si febrili motui non insit summa vis, & si non grassetur epidemia gravior; sunt autem necessaria quæ modo diximus remedia, quia adest non raro nimia sanguinis copia, quia pravis succis scatent primæ viæ, quia denique summus aliquando bilis proventus; removenda ergo sunt statim omnia hæc impedimenta, ut sponte & propriis viribus opus suum absolvat natura.

Cum vero ab ea curationem, seu propter ægros moræ & regiminis impatientes, seu aliis de caussis, exspectare non liceat, alia instituenda est medendi ratio; sed ut quænam esse debeat statui possit, videndum statim num omnes febres intermittentes eisdem subjaceant remediis? non esse inter eas quæ peculiaria sibi vindicent auxilia certum

est,

eſt, ſi diverſæ non ſint indolis; atqui, ut diximus, nullatenus diſcrepant tum vernales, tum autumnales, atque aliis temporibus exortæ; in vernalibus ſolummodo mitius eſt febrile venenum, aut potius præſto adſunt cauſæ, quibus difflari poſſit; unde ſponte ſe ſubducunt, poſtquam per breve excurrerunt tempus.

Hoc interea perpetuum eſſe credendum non eſt; duplices enim tertianæ tunc temporis exoriri poſſunt, quæ vel ipſis remediis non facile cedunt; ipſæ tertianæ graviores nonnunquam eſſe ſolent, atqui tunc cortice Peruviano opus eſt; quod iterum demonſtrat tum vernalium tum autumnalium eandem eſſe originem & naturam; idem liquet ex pertinaci earum ingenio, quæ ex autumno in vernum tempus tranſiliunt; mitiores autem tunc fiunt, & ut vernales veræ facili negotio curantur; atqui dubium non eſt, quin iis idem dicatum ſit febrifugum, quo primo egebant exortu; probat id experientia, cui refragari non licet.

Idem ſit judicium de iis febribus, quæ in alia incidunt tempora; nec profecto, ſi eæ graviores ſint, ut in certis epidemiis, nec ipſi cortici Peruviano obſequi videantur, peculiare idcirco in ipſis genus ſuſpicari licet; cauſa tantummodo gravior eſt; continuo circumfuſa corporibus incumbens, altiuſque infixa, remedio quibuſcumque intermittentibus proprio ſæpe obſiſtit, idque videtur reſpuere; videtur inquam, nam ſi initio adhibitum eſſet, rite præmiſſis præmittendis, cauſæ febrilis pertinaciam id ſuſtuliſſet; imo ut plurimum, licet ingraveſcentibus ſymptomatibus, eam tollere aptum eſt.

Sed prodit alia non minoris momenti quæstio, de iis febribus, in quibus tum ad generalia, tum ad propria deveniendum remedia; quæritur scilicet, num statim atque exortæ sunt, earum curam moliri necesse sit? an vero sibi per certum tempus relinquendæ? invaluit apud multos opinio, quæ facilius, imo & tutius, eas curari statuit, post aliquot exantlatos paroxysmos; quid autem de ea opinione censendum est?

Non agitur hic de iis ægris, quibus salubres esse existimantur febres; si earum ope tolli possit alius affectus, tunc quidem per aliquod tempus licet eas naturæ committere; at si in corpora non male habentia incidant, num melius esset, si ea nusquam attigissent? num proinde satius est ægros cito in pristinam restitui valetudinem, quam eos veneno per omnes partes sæviente excruciari, quam secretionum perturbationi esse obnoxios, quam obstructionum periculum incurrere, quam denique præternaturalem circuitus & caloris vim per certum tempus experiri, &c?

Ego quidem, & febrium genus earumque vim animo reputans, eis aliquando, si benigniores sint, laxare habenas non vereor; at cum liquido constat ipsas naturæ viribus nonnisi ægre superari posse, ad remedia generalia, & dein ad specifica quamprimum licet deveniendum existimo; nec profecto per multorum annorum seriem quidquam mali inde ortum vidi; imo febres gravissimas absque ullo sui relicto vestigio evanuisse observavi.

In

In eo ſolum verſatur rei cardo, ut rite exhibeantur febrifuga, & iis per varia remedia & per diætam imprimis diluentem, aperientem & refrigerantem ſternatur via; fateor equidem, quod ſi ſtatim, aut citius quam par eſt, ad antifebrilia, eaque calidiora, confugiant Medici, fore ut multis noceant, imo & ipſis quos curaſſe videbuntur; ſed inde non ſequitur ſibi per longius temporis ſpatium relinquendas eſſe febres; ſolent eæ ita ſibi permiſſæ altiores agere radices, difficiliuſque curari; unde quamprimum fieri licet morbo utcumque inſonti occurrendum.

His præmiſſis triplicem, eamque fidam medendi methodum inſtituemus; prima erit ea, quæ venæ ſectione, remediis vi aperienti, ſecretiones promoventi, vias primas expurganti præditis ſolummodo utitur; hanc ſi accuratius noviſſent Veteres, certis deſtituti febrifugis, ea multis in febribus non deſideraſſent; ipſas enim corporibus nuſquam noxia plerumque ferme expugnare poteſt; imo ita neceſſaria eſt, ut alias non ferat quandoque ipſa ægrorum & morbi ipſius natura.

Secunda methodus ab ea non erit multum aliena; tota enim in ſudoriferis temperatis, certo quodam modo adhibendis, poſita eſt; hoc tamen ipſi proprium eſt, quod imminenti frigori occurrat, & ita qui inſequeretur paroxyſmum ſufflaminet; tanti autem facienda eſt, ut ea ſola ſummum aliquando vitæ diſcrimen averti poſſit.

Tertia denique methodus ea erit, quæ in febrium curatione rem totam ſpecifico Peruviano conficit; eo præcipue commendanda eſt, quod, in-

cassum adhibitis aliis remediis, in certum veniat subsidium; quod in mali moris paroxysmis veluti sacra sit anchora; sed cautelam, ut videbimus, postulat, ne, dum prodesse studemus, imprudenti tentamine noceamus.

CAPUT II.

De methodo, qua remediis generalibus aut soli febri intermittenti non dicatis eam curat.

DE hac methodo quædam jam innuimus, cum aperientium remediorum expenderemus vires; egimus namque de abstinentia, de aqueo potu, de seri lactis usu, &c; sed, ut diximus, pauci omnino sunt, qui ejusmodi medendi rationi se patiantur subjici: & quæ ab usu aut opinione aliena sunt, proficua licet, respuuntur; atqui tamen simplicissima hæc naturæ placuerat esse remedia paratu, ut inquit *Plinius*, & inventu facilia; præstantiora videntur quæ prodeunt ex iis officinis, in quibus sua cuique venalis proponitur vita, & opinioni morem gerere cogimur.

Non magis arridet alius curandi modus, a modo dicto non multum abludens; diximus nempe, servato regimine, eoque accurato sibi relinqui posse febres intermittentes; at regiminis non minus quam exspectationis ægros tædet; cito curari volunt & se deseri existimant, nisi obtrudantur remedia; impugnanda est ergo febris, idque aliquan-

quando invita natura: ecce autem methodum ipsius ductu institutam, ideoque, licet neglecta sit, pluris faciendam; multum tamen abest ut eam, sicuti securam ita & ubicumque certam esse ausim asserere; mederi tantum posse plerisque febribus existimo.

Sit v. g. febris vernalis, quæ curanda occurrat; cum ea ut plurimum benigna sit, potest statim sibi relinqui, brevi enim judicari solet: servetur tamen oportet accurata victus ratio; ea enim neglecta, diutius excurrat oportet febrilis vis; si quando adjuvanda videatur medicatrix natura, diluentia sola & aperientia huic scopo sufficient; sit interim alvus laxior oportet, ejusque expurgatio desinente morbo molienda, idque purgantibus lenissimis; cavendum enim ne per intestinorum anfractus hæreant & stagnent succi degeneres; eorum semper in quacunque febri, etiam benigniori, metuendus proventus.

At si simplices non sint vernales febres, si validiori ferantur impetu, si septimum præterlapsæ fuerint paroxysmum, artis præsentius subsidium postulant; & primo imperanda est tenuis diæta, qualem libro tertio innuimus; interea pro ratione febris mittendus est sanguis, idque initio imprimis, aut si neglecta sit vel deinde incandescat; nec profecto quorundam *aimophoborum* præceptis standum est; nolunt nempe adhiberi venæ sectionem, nisi admodum rubeat vultus, nisi adsint capitis aut aliarum partium dolores, nisi plethora urgeat pulsusque validior sit; at satis est si vigeat febris ut a sanguinis detractione incipiendum sit.

Ea autem præmiſſa ad primas vias reſpiciendum; ſtatim atque per intermiſſionem licet, ano evocandæ ſunt ventriculi ſordes; ad eum quidem expurgandum, prægreſſa ingluvie, præcordiorum gravitate, oris amarore, linguæ ſpurcitie induci debemus; ipſius tamen febris cauſa, hepati imprimis adverſa, emetici requirit vim; tartaro igitur ſtibiato aut ipecacuanha uti licet; in pueris vero ſyrupo Glauberi concitari poteſt vomitus.

Hoc ſolo remedio innumeræ expugnatæ ſunt febres vernales; ſi vero ita res ſucceſſerit, in prophylaxim inſtituenda eſt ſalubris victus ratio; præcavendum imprimis frigus, alvi laxitas ſervanda, exercitatio commendanda; his tamen, utcumque repreſſa febrili vi, omnino ſtandum non eſt; alvus leniter expurgetur oportet, ne quidam, ut diximus, ſuperſit fomes; ad eum delendum tamarindi imprimis cum aliis purgantibus admiſcendi, cum putredini adverſi ſint.

At ſi primis illis tentaminibus non ceſſerit febris, ad alia devenire oportet; curationem imprimis à juſculis ex lapatho, ex cichorio, ſoncho & endivia ſperare licet; exhibenda ergo ſunt ea quolibet mane ad uncias duodecim; at his addendum ſal quoddam aperiens & purgans, ut tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal polychreſtum, aut febrifugum Sylvii; neceſſe eſt interim ut ipſorum opera leniter demittatur alvus, alias parum omnino, aut nil proficient.

Si hæc per certum tempus adhibeantur, ſpes eſt fore ut brevi curentur ægri; vigentibus enim ſecre-

ſecretionibus & excretionibus, bile imprimis expurgata, & ea expurgatione reſtitutis hepati functionibus, facile ſe proripiet febrile venenum; ad illud enim expellendum præſto ſemper intenta adeſt natura; ſed facilius profecto expelletur, ſi poſt aſſumpta juſcula adhibeatur potus in eumdem ſcopum; atqui nil occurrit præſtantius apozemate ex radice graminis, ex cichorio, borragine & bugloſſo, unde tres aut quatuor hujus alteriuſve ſimilis potionis cyathi, debitis interjectis intervallis, exhibendi ſunt.

His ſimilibuſve remediis inſunt vires aperientes, diluentes & vere antifebriles; unde non ſolum quo jam diximus modo, ſed alia ratione exhiberi poſſunt; ſolo cichorii decocto febres a me fugatas memini, ſæpius vero ipſarum reliquias; non minus opis attulerunt ſales modo præſcripti; ſive aqua ſola, ſive decoctis herbarum ſolvantur, mira ſane aliquando præſtant; ut plurimum vero ſi ingeratur eorum drachma una ter quaterque matutinis horis, altera ſcilicet quaque hora, & ſi in ipſorum uſu pergant ægri per octo dies, aut quandiu neceſſe erit, fieri profecto non poteſt, niſi peculiaria adſint impedimenta, quin concilietur bili effluxus, quin tollantur obſtructiones, & cuncta denique in ſtatum naturalem reſtituantur.

Nec profecto jam memorata eſſe quæcunque adhiberi poſſint remedia exiſtimari velim; ad methodum, quam tradimus pertinent cremor tartari, magneſia Maſſilienſis, ſpiritus ſulphuris cum ſale abſinthii, ſuccus citri eidem inſtillatus aut ex a-

qua

qua hauſtus, teſtæ ovorum calcinatæ, &c; ſi autem hæc aliave, de quibus egimus, non ſucceſſerint, ad potentiora ſeu ſpecifica deveniendum; quæ tunc facilius & tutius vim ſuam exerent; unde non eſt quod nos pœniteat, ſi ea prius non adhibuerimus.

At febres autumnales difficilius omnino expugnantur; methodo tamen modo dicta eas feliciter, ipſarum imprimis initio, aggredi poſſumus; imo eſt ubi aliam ſequi viam non liceat; ſint eæ v. g. vel duplices tertianæ vel continuæ, in utriſque generalibus remediis tantummodo ſtatim locus eſt; ſanguis videlicet mitti debet, prout feret febrilis vis; interim cum bilis autumno turgeat, minus licet emeſim prætermittere; deinde vero purgationi incumbendum, & aperientibus denique & refrigerantibus curationem proſequi neceſſe eſt.

Ita autem fit, ut, ſi continuæ ſint febres & remittentes, tandem intermittant; ſi vero duplices ſint tertianæ, vel longiora paroxyſmis interjicientur intervalla, aut hi in tertium quemque diem recident, imo tandem evaneſcent abſque ullo alio auxilio: atqui ſi in febres graviſſimas tantum poſſint modo dicta remedia, num ipſis eadem inerit vis in tertianas ſimplices ſive quartanas? facilius profecto hæ ſe ſubducent, ſi methodum jam traditam ſequi ſuſtineant ægri, & ſi accurata imprimis obſervetur victus ratio; ut vero curationem magis certo aſſequi liceat, quædam in genere impenſius quam in vernalibus obſervanda commendabimus.

Primum præceptum erit, ut, post venæ sectionem & emesim, refrigerantibus imprimis curationi sternatur via; placuerunt hæc, & jure quidem, antecessoribus nostris; in julapiorum quorundam usu immorari ipsis mos erat; certum est autem quod tempestate autumnali, cum adusta acriorve turget bilis, necesse sit ejus vim refringere, & universum corpus ad temperiem naturalem reducere; ita sæpe concidunt febres veluti per se ipsas, vel propriis brevi obsequuntur remediis; inde iterum patet quantum in eas possit diæta, aqueus potus, seri lactis usus, citri succus aquæ instillatus.

Versabitur secundum præceptum circa ea, quibus promoveri potest bilis secretio & alvi induci laxitas; ita enim, ut plurimum saltem, brevi succedit curatio; subolfecerat hoc *Riverius*, qui non alia via se subducere febrilem causam asserit; dum retinentur nempe acriores succi in hepate, nec expurgantur sordibus alvi recessus, fovetur & accenditur morbi fomes; quæ autem hunc tollere & delere possunt, deobstruentia imprimis sunt & hepati dicata, ut saponacea, tum amarescentia, de quibus jam egimus; iis imbuendum est universum corpus, & si salibus acuantur laxantibus & digestivis, aperientur claustra omnia, atque excernentur excernenda; majori tantummodo studio in horum remediorum usum adversus autumnales febres incumbere necesse est.

Tertium erit præceptum, ut, cum restitui videbuntur partium functiones, iterum moveatur emesis; cum enim tunc natura ad curationem para-

parata ſit , & ad criſim ſe accingere ſoleat, ejus conatum & vires obſecundabit emetici ſucceſſio; innuimus jam ut per ſe ipſam verſus ſeptimum circuitum judicetur febris ; quanto autem facilius excedet , ſi remediis naturæ ductum ſequentibus oppugnetur ; confirmantur hæc felici experientia , quæ ſæpius nos docuit invocatis ejuſmodi auxiliis reprimi , nec iterum reſurgere paroxyſmos .

Si autem nihilominus reluctans ejuſmodi remediis non obſequatur febris , ad ſpecifica confugiendum erit ; ea autem potius tentare decet quam certa remedia , quæ variis Medicis in uſu ſunt ; theriacam videlicet ſerotinis horis aſſumere & pilulas aloeticas cœnæ præmittere ſoliti ſunt ; ea equidem quin quandoque profuerint inficiari non licet ; at niſi febrilem cauſam certo attigerint , ingraveſcit ea , difficiliuſque deinde expugnari ſolet .

Adverſus quartanam imprimis hæc uſurpata ſunt remedia ; hæc quidem autumno gravior præ aliis excedere renuit ; mihi tamen certa liquet experientia in ejuſmodi febrim multum poſſe quæ jam præſcripſimus ; miteſcit nimirum venæ ſectione, emeticis quandoque tollitur, purgantibus ſimiliter obſequi ſolet; in juſculorum uſu , ſi dominetur naſturtium & trifolium fibrinum , intercidit paroxyſmorum vis, & non raro penitus ſufflaminatur ; coercentur iidem ſalibus digeſtivis aperientibus & laxantibus , & ſale imprimis ammoniaco ; ipſa denique victus ratione multum de febrili impetu & pertinacia detractum vidi .

En

En methodum rationi & experientiæ consentaneam, adversus eam tamen quædam objici possunt, quibus obviam ire interest; incerta, inquient quidam, est hæc medendi ratio; huic obsistunt sæpissime febres, quæ certis remediis tutò citoque tolli possent, quare igitur iis neglectis tædiosa instituitur curatio?

Multa profecto eam statim præ aliis quibuscunque tentare sapientem cogent Medicum; & primó quidem secure & nulla partium relicta labe febres curat modo dicta methodus, quod de aliis non ita dici potest: deinde vero ipsa, saltem initio, necessaria est ut specificis remediis sternatur via; & si ea desint, vel si exoptatam non præstent operam, in subsidium venit.

Quod vero maximi momenti est, obstructiones præcavet, easdemque tollit; imo leucophlegmatiam, aut impendentem avertit hydropem, vel etiam curare potest.

Si quid tandem recidivæ occurrere possit maxime aperientium & laxantium usus, in quo tota hæc versatur methodus.

Num ergo medendi rationem, in multis febribus certam, in omnibus salubrem, in multis necessariam, aliorum remediorum vires intendentem, eorum noxis occurrentem, gravissima mala præcaventem, solam denique aliquando quæ supersit, prætermittere nefas esset?

CAPUT III.

De methodo, qua per sudores curantur febres intermittentes.

EJusmodi est febrile venenum, ut per cutaneos poros expelli possit; probatur id certis curationibus, tum spontaneis, tum arte institutis: fuit ubi post paroxysmos, impense sudantes ægri febre omnino liberati sint; imo quendam vidi, qui stragulis obrutus sudorem elicere conatus est; excepit hoc tentamen exundatio universalis per quinque aut sex horas, ipsaque febrile venenum expulit, illiusque fomitem penitus exhausit.

Notandum tamen, spontaneos sudores febrim judicantes raro admodum occurrere; ii vero, qui variis remediis concitantur, vix succedere posse videntur, nisi a natura paratæ sint viæ; tunc quidem non mirum est si ars in subsidium veniat; sed eam inutilem fore statuere licet, nisi internis obsecundetur motibus; atqui omnino incertum, an natura ad sudorem vergat, & utrum febrilis causa veluti in limine sit & e fomite suo dimoveri possit.

Non minus arduum fortasse videbitur definire quonam febris tempore sudoriferis incumbendum sit; in frigore febrili constrictis partibus incassum urgeretur sudor; hunc similiter in æstu febrili renuit irritatio & morbi vis; in declinatio-

ne

ne vero nihil prodest, naturalis licet copiosusque, per cutim effluxus; reliquum ergo est, ut in apurexia sola concitari possit; at iterum huc recidit eadem quæstio, quid nimirum prosit ejusmodi moliri evacuationem? quomodo & quando hanc tentare necesse sit? observatione equidem in his omnibus inquirendis nos duci decet; quodam modo tamen ex rei ipsius natura prævidere licet quid ex hoc tentamine expectandum sit.

Antequam frigore corripiantur ægri, semi hora v. g. ante insultum, omnia aliquando absque ulla functionum perturbatione procedunt; nullatenus videtur ægrum esse corpus veneno febrili infectum, nec quidquam sensu percipit quo de instanti moneatur febri; incandescat ergo oportet venenum hoc, veluti admoto igne, ut paroxysmum concitet; nonne autem averti potest hæc excandescentia? aut quod eodem recidit, cum tunc iners sit tale venenum, nonne impediri potest, ne in frigus aut febrim erumpat?

Non videtur profecto id rationi adversum; imo verosimile est, quod si concitetur sudor ante frigoris invasionem, id omnino possit averti; si autem ei occurratur, non fiet congestio sive stagnatio in hepate, in auriculis cordis, aut in pulmone; præterea partim saltem difflari posse videtur febrile venenum; sit v. g. constricta cutis, colligantur in ejus vasculis & colatoriis liquida crassiora; si his ita se habentibus, copiosissimus erumpat sudor, tolletur obstructio ex poris cutaneis; atqui idem fieri poterit in viscerum textu, cum imminet paroxysmus febrilis; poterit ergo

tolli

tolli aut ſaltem multum imminui febrilis cauſa.

At in Medicina incerta omnino eſt ratio, niſi innixa ſit experientiæ teſtimonio; imo & ipſa multa nos docet, quæ cum jam dictis non conſentire videntur; & primo quidem certum eſt, ut diximus, eos ſudores, qui paroxyſmos excipiunt, nequaquam febriles motus coercere; ſæviunt nihilominus diutiuſque excurrunt febres & aliquando intenſius urgent; qui vero ſub craticula, ut paroxyſmum averterent, ſudores extorquere tentarunt, aut eundem in ſcopum remediis calidioribus eos movere non reformidarunt; ii, inquam, febres ex inde exſurgere graviores experti ſunt.

Hinc tamen certa peti nequeunt argumenta adverſus quoſcunque ſudores; nam qui paroxyſmos excipiunt v. g. morboſi ſunt, aut vera morbi pars; quandoquidem ſuperſtite adhuc in viſceribus febrili æſtu concitantur; perinde ergo ſe res habet in intermittenti febre ac in febribus exanthematicis; ſudoribus ſæpe diffluunt ægri, nec iis levantur; in utroque ſcilicet caſu expurgantur aut effluunt liquidiora, quæ in corporis peripheriam per febris motum rejiciuntur; interea remanet in internis partibus morbi fomes.

Quod vero ſpectat ſudores nimio calore, aut remediorum calidiorum vi concitatos, ii febrium curationi omnino adverſi ſunt; acrior eſt v. g. in guajaco ſtimulus, æſtum ſummum & veluti ignem in viſceribus accendit; ita noxia aliquando eſt ejus ligni vis, ut ex ea nonnunquam icterum viderim exortum; quod autem ita perturbat viſcerum functiones, etiamſi copioſe ſudores elicere

poſſit,

poſſit, remedium antifebrile eſſe nequit; ſit ergo *canon*, in febrium curatione non eſſe urgendum calorem ad certum gradum; nam intenditur neceſſario earum vis, ſi intendatur æſtus in viſceribus.

Magis ergo proficui eſſe poſſunt ii ſudores, qui non adverſa moventur natura; ſed opportune placideque diffluant oportet; ut autem ita cieantur, quædam obſervanda ſunt; primo, ne nimium intendatur calor; ſecundo, ut cum aperientibus miſceantur ſemper ſudorifera; tertio, ut in certis hepatis aut aliorum viſcerum læſionibus, sicuti in ſumma cachexia aut virium imbecillitate, non exhibeantur; quarto denique, ne turgente ſanguine, aut ſtomacho pravis ſuccis ſcatente, per ejuſmodi remedia tentetur curatio.

His obſervatis, & præmiſſis quantum fieri poterit, remediis generalibus, ſaluberrima erit & tutiſſima methodus, qua ad febrium intermittentium curationem præcipientur ſudorifera; ea tamen in ipſarum initiis, potius quam poſt longum earum decurſum, proficua erunt.

Eo pluris facienda methodus ejuſmodi quod Veterum authoritate confirmetur: *Sub expectatione proximæ acceſſionis*, *inquit* Celſus, *deducendus in balneum eſt æger, dandaque opera eſt, ut per tempus horroris in ſolio ſit .... ſi nec balneum quidem profuit, ante acceſſionem allium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere; ſi quidem ea quoque aſſumpta calorem movent, qui horrorem non admittit: deinde, antequam inhorreſcere poſſit, operiatur; fomentiſque protinus calidioribus totum*

corpus circumdare convenit; Eundem haud dubie in ſcopum, quidam ex antiquioribus Medicis, *Cleophantus*, in hoc genere morborum, multo ante acceſſionem, caput ægri multa calida aqua perfundebat.

Cum temporis lapſu & injuria exoleta immerito videretur methodus hæc, aliam quæ vices ejus gereret adduxit *Sydenhamus*; non ſcilicet externarum partium, ſed internarum ſolummodò balneum in uſum vocavit; liquidi nempe ſudoriferi multa copia perfundenda & diluenda exiſtimavit viſcera; nec dubitavit ſapientiſſimus vir quin ita elicito ſudore inſtanti febri occurreret; fatendum tamen eum hanc medendi rationem indicaſſe potius quam abſolutam tradidiſſe; aliis opus erat experimentis & præceptis, ut firmiori nixa fundamento ægris prodeſſet; patet id ex ejus enarratione, quam hic referre non pigebit.

Norat ſummus ille vir theriacam a multis ante paroxyſmum fuiſſe exhibitam, & quoſdam decocta chamæmeli, tum ſalviæ, ſimiliter uſurpaſſe; his exemplis ipſe permotus: *Ægro inquit, in lectulo compoſito & ſtragulis undequaque cooperto, ſudores provoco ſero lactis cereviſiato, cui ſalviæ folia incocta fuere, quatuor circiter horis ante paroxyſmi adventum; quibus jam obortis mox præcipio ut devoret ſcrupulos duos pilularum cochiarum majorum ſolutarum in uncia una ſequentis miſturæ; Recipe Aquæ vitæ, libram unam; Theriacæ Andromachi, uncias tres; croci Anglici, drachmam unam; miſce, ſtent ſimul pro uſu; hæc ubi conſumpſerit, in ſudoribus continuo eliciendis perſiſtat,*

ſiſtat, donec elapſæ fuerint aliquot horæ ab illo tempore quo paroxyſmus ingruere debuerat.

En profecto singularem methodum, quam, licet tanto magiſtro duce, nemo ſapiens experiri tentaret; quis draſticum purgans ſudanti exhibere ausit? quis illud cum aqua vitæ & cum theriaca conjunxerit? quem denique in ſcopum tam aliena a ſeipsis & ſecum pugnantia miſcuerit? hæc autem documento eſſe debent in cujuſquam verba jurare nefas eſſe; non licet id imprimis in Medicina, quæ ingenii humani vires exſuperat: at condonandum ſummis in arte viris, si in primis tentaminibus quid humani paſſi fuerint.

CAPUT IV.

Quomodo exhibenda ſint ſudorifera adverſus febres.

HIs præfixis in genere legibus, peculiaria tradere præcepta vix opus videretur; ſed ne uſpiam errori relinquatur locus, tempus his remediis aptum definiemus, dein vero quæ ſeligenda sint indicabimus, methodum denique in iis exhibendis ſervandam trademus; poſtquam autem his perfuncti erimus, quouſque hac curandi ratione inniti liceat oſtendemus.

Quod tempus ſpectat, id quidem ab hac medendi methodo alienum eſt, in quod acceſſio incidit; ea ſibi permittenda eſt, imo cum deſierit,

concedenda eſt ægro quies, ut febrili motu exagitatum & ſudore profuſo debilitatum reficiatur corpus ; ſed quamprimum fieri poterit , ad ſudoriferum devenire præſtat ; experientia autem ſæpius edoctus ſum ſatis eſſe ad præcavendum frigus, ſi tres quatuorve horas ante paroxyſmi adventum exhiberetur ejuſmodi medicamentum ; ſerius autem ingeſtum plane inutile aut parum efficax eſſet ; non poſſent ſcilicet eo ſatis imbui humores , & iis ad cutaneos poros non ſterneretur via .

Quæ tutius aut certius ſcopum hunc attingere mihi viſa fuere, ſunt quædam penetranti lenique vi prædita medicamenta ; inter ea primum locum tenent ſarſaparilla, bardana, dulcamara , veronica, quinque radices aperientes ; dubium profecto non eſt quin alia idem præſtarent; ſed hic tantummodo quæ expertus ſum tradere mens eſt , non equidem eas omnes herbas ſimul præſcribendas exiſtimo ; unam aut alteram aliquando ex iis adhibui ſummo cum emolumento, idque in multis ægris; unicum tantum & memorabile referam exemplum.

Octogenarius ſenex duos expertus erat quartanæ paroxyſmos ; tanta fuerat frigoris vis , ut certa impenderet mors , si tertio prioribus simili inſultu eſſet laceſſitus ; in tanto igitur diſcrimine aliis omnibus ſudoriferum medicamentum antepoſui ; exhibui ſcilicet ſarſæparillæ & bardanæ decoctum cum ſale ammoniaco ; his autem frigus cum paroxyſmo ſublatum eſt, nec remansit ullum febris veſtigium; poſſet fortaſſe ſali ammo-

niaco

niaco tribui hæc curatio, ſed abſque eo res mihi alias æque ſucceſſit.

At ut certo proficiat hæc curandi ratio, quædam occurrunt obſervanda; & primo quidem non parce, ſed affatim hauriendum decoctum ſudoriferum, exhiberi ſcilicet debent quinque aut ſex libræ, vel ſaltem quatuor ante paroxyſmum; ea tamen lege, ut verſus ipſi præfixum tempus lecto ſe componat æger; his ita præmiſſis facilius elicietur ſudor; cum autem madore perfundi incipit corpus, ab incœpto non eſt desiſtendum, ſed urgendus potus diapnoicus & leniter ejus promovendus effectus, donec plures horæ præterlapſæ sint.

Licet tamen tuta videatur hæc ſudoriferorum adminiſtratio, ne nimius ea excitaretur calor aliquando veritus ſum; ad eum ergo avertendum ſtatim poſt febris remiſſionem infuſum calidum borraginis & bugloſſi præſcribere non inutile mihi videtur; temperatior adhuc fiet ejus potus vis, si levis addatur nitri dosis.

Hoc quidem adhibito potu, qui & ipſe diapnoicus eſt, calidiora, quæ primo præſcripsimus, minus erunt metuenda; eorum tamen & quorundam imprimis parca sit dosis oportet, in ſarſaparilla v. g. eſt ſtimulus, qui noxius eſſe poſſet; noceret autem maxime in iis febribus, in quibus ſanguis validiori fertur per vaſa ſua impetu, & intensior eſt viſcerum æſtus; in ea motuum animalium perturbatione lenioribus tantum ſudoriferis datur locus; ſufficient ea, ut ſæpius obſervavi, si rite fuerint adminiſtrata.

 Quod

Quod mihi eam ſudoris concitandi rationem comprobavit, eſt vulgare, ideoque pluris faciendum medicamentum, ad quod experiundo deveni; cum de lenioribus cogitarem ſudoriferis, calidæ aquæ vires tentare volui; ejus nempe magnam copiam aliquot ante paroxyſmum horis hauriendam præcripsi; quod vero ſtatim non exſpectaſſem, veluti incantamento ſufflaminatum eſt frigus; hoc quidem non una vice, ſed ſæpius expertus ſum, nec ullum mihi dubium reliquerunt repetita multoties experimenta.

Quidquid autem de iis ſtatui poſſit, dubium non eſt, quin ea methodus, quæ ſudoriferis febrem abigit, sit in variis ægris omnino neceſſaria; ad eam devenire imprimis oportet, si intenſe urgeat frigus, ex eoque periculum immineat; non alia ratione huic certo licet occurrere; an vero febrim perfecte curet hæc methodus, ita ut aliis ad perficiendam curationem eamve firmandam opus non sit, id profecto non ausim aſſerere; plures equidem vidi qui ſudoriferis reſtituti ſunt; ſed ejuſmodi remediis poteſt aliquando impediri veneni febrilis effectus, dum id interea in corporis latebris hæret, taciteque per omnes circumfertur partes; non poſſunt ergo in tuto videri qui febre intermittenti liberati ſunt, nisi ſpecificis penitus ſublatum fuerit ejus venenum; id ſaltem in genere verum eſt.

Ne interea abſque ratione hæc videantur dicta, exemplum referam, quo apprime confirmari poteſt cujuſdam recidivæ metus. Vir militiæ fractus laboribus in febrem incidit intermittentem, quæ

variis incassum fuit impugnata remediis; eorum tandem pertæsus æger sudoriferam methodum experiri voluit; cum autem calidam aquam affatim in lecto hausisset ante paroxysmi adventum, eum quidem effugit, sed successit corporis gravitas & lassitudo; in genua & brachia videbatur dejectum febrile venenum; quod vero mirum, reviviscente post dies quindecim febre, pristina rediit alacritas, & post aliquot paroxysmos sponte evanuerunt omnia morbi vestigia.

CAPUT V.

De methodo curandi febres per corticem Peruvianum.

QUamvis ergo multum valeat ea methodus, qua per sudoris spiracula difflatur febrile venenum: nil decedere debet de ea quæ cortice Peruviano idem præstat; hoc inest in utraque commodi quod altera alteri in subsidium veniat; sudores critici viam aperiunt, & quod iis incœptum aut peractum perficit aut firmat cortex; sed in eo administrando cautione opus est; ut vero ejus usus variis temperamentis variisque febribus magis esset accommodatus, variæ excogitatæ sunt præparationes, quas nosse apprime convenit.

Et primo quidem, cum in pulverem redigitur, varia prostant observanda; dum triturationi

enim ſubjicitur, primo excuti ſolet externum integumentum, quod eſt epidermidis inſtar, & cui nil ferme niſi terreum inerſque ineſſe poteſt; deinde vero decidit intima pellicula, cujus fragilis tenuiſque ſubſtantia; ſupereſt denique medius cortex durior & ponderoſior, qui ultimo fatiſcit in pulverem, & cui ſumma ineſt vis; quæ ergo tritu ſtatim ſecedunt abjicienda ſunt; & retinenda quæ ſuperſunt poſt primum attritum, utpote ſola, quæ viribus pollent febrifugis.

Juxta quoſdam cavendum, ne in tenuiſſimum alcool reducatur pulvis; tritu enim, inquiunt, fit vegetabilium diacriſis & virium jactura: hoc quidem quin in multis ita ſe habeat negari nequit, in iiſque imprimis, quæ volatili donantur ſubſtantia; at ſummo pollet amarore corticis Peruviani tenuiſſimus pulvis, nec de ejus efficacia quidquam per attritum deceſſiſſe videtur.

Pulvis hic multum materiæ lignoſæ & terreæ continet; neceſſe eſt ergo ut ſubſtantia hæc indigeſta & indigeſtibilis, ſtomacho, ſi tenerior fuerit ejus textus & acutiori ſenſu præditus, ſæpe adverſa ſit; imo gravior ſaltem cuicunque aſſumenti ſemper erit, ſi copioſius ingeratur; hujus autem incommodi avertendi cauſa adhibitum eſt decoctum; non dubium profecto eſt, quin aqua bullienti extrahatur, quod gummoſæ & ſalinæ naturæ eſt; ſed præterea reſina ſimul aut ſaltem magna ejus pars ſecedit, magna inquam, non omnis; nam ſi ſæpius decoquatur materia ſuperſtes, elicietur aliquid febrifugam vim retinens.

Hujus medicamenti extractio quibuſdam juvari po-

poteſt, ſalibus v. g. alkalinis aut vegetabilibus; his decocto turbido & ingrate flaveſcenti color inducitur coccineus, iſque ſaturatus; ſed cum multum decocti hujus cujuſcunque aſſumendum ſit ad curandam febrim, renuunt ægri remediorum impatientes, ipſeque repugnat ſæpe ventriculus; ideo cortices citri, cinnamomum, ſyrupi varii aliquando addi ſolent; hoc habet tamen commodi decoctum hoc, ut nuſquam aliquid in os regurgitet & medicamenti ſaporem referat.

Ne tantam interea liquidi ingrati copiam ingerere cogerentur ægri, extractum corticis concinnarunt Medici; & primo quidem quod ex decocto elicitur uſurparunt; ſed longe præſtantius eſt quod ex aqua ſimplici, eaque frigida longo paratur attritu; hoc tantum præcavendum, ne empyreuma poſt evaporationem redoleat, quod ſane incommodum effugiet qui eam balneo maris committet; continet autem extractum id & ſal & gummi atque ipſam reſinam; ſi quid habet incommodi, hoc maxime, quod in magma viſcoſum, ſi aqua diluitur, abeat, & in globulos aliquando in ſtomacho compingatur; omnes inſuper corticis vires poſſidet; febres enim perfecte curat, hoc unum ei exprobrari poteſt, quod calorem nimium aliquando concitet, non tantum tamen atque extractum igne confectum.

Quo vero melius elici poſſet vis febrifuga, ad aliud menſtruum, magiſque proprium confugerunt Medici; vino ſcilicet generoſo infunditur cortex Peruvianus per horas viginti quatuor, vel pulvis ejus in menſtrui illius cyatho dilutus exhibetur,

ut

ut in ipſo ſtomacho fiat extrahendorum extractio; poſtquam autem peracta eſt, ſive in primarum viarum receptaculis, ſive præmiſſa extra eas infuſione, penetrantiſſimum, & quaſi ſaponaceum habetur remedium; imo de vini aut ſpiritus ejus vi multum decedit, admixtis febrifugi hujus amari gummoſis reſinoſiſque principiis.

Quod autem illius remedii ita præparati vires ſpectat, inficiari nequit quin multis profuerit; imo experientia edoctus teſtari poſſum in eo ſummam eſſe energiam; ſed plura præſtat aliquando infuſum vinoſum, cui additus fuerit vini ſpiritus; unde non immerito ſtatui poſſe videtur, latere imprimis in reſina kinækinæ vires, ea enim melius educitur ſpirituoſiori menſtruo; quidquid autem eorum ſit, tale remedium, quod calidius acriuſque eſt, non innoxium aliquando eſſe poteſt.

Cum interea variis his quibuſcunque modis exhibitus cortex non ſatis adverſus certas febres valere videretur, multa quæ ſuppetias ferrent excogitarunt Medici; alii aromata, uti ſerpentariam virginianam, cum eo miſcuerunt, ut debiliorem ejus vim tanquam fermento vel admoto ſtimulo excitarent; alii alia, amara imprimis huic addiderunt, ut conjunctas vires ſimul in febrim exererent; multi aperientia ſimul uſurparunt, ut in intimos partium receſſus pateret via: non pauci denique eundem aliumve in ſcopum ſales penetranti vi præditos in auxilium vocarunt; quidam ſcilicet ſal abſinthii, nonnulli ſal ammoniacum, quod ipſum, ut diximus, adverſus febrium intermittentium contumaciam plurimum præſtat.

De his omnibus aliiſque multis agere mens non eſt; duo tamen ex iis aut tria commemorabo, quæ multum prodeſſe poſſe certum eſt: & primo quidem centaurium minus, ut diximus, ſi in certarum febrium contumacia cortici Peruviano addatur, efficaciſſimum eſſe poteſt medicamentum; ſed non minus profuiſſe conſtat pulverem viperinum cum eo cortice ſimiliter exhibitum; iis enim commixtis febre liberati ſunt innumeri ægri, alia omnia incaſſum experti.

Laudatur, nec quidem abſque ratione, medicamentum magno emptum pretio, & quod eorum, quæ jam memoravimus, vires continet; recipit hoc corticis Peruviani drachmas duas, millepedum pulveratorum, centaurii minoris etiam pulverati, ana, drachmam unam; infundi ſolent hæc in vini generoſi unciis octo, & ægro in lectum compoſito exhiberi; alias vero pulveres cum melle in electuarii formam miſcentur.

At turgent, ut plurimum, primæ viæ pravis humoribus, qui febrem alere poſſunt; ideo purgantia imprimis cortici addita ſunt, purgat is quidem multos, ſed quod ipſi peculiare eſt, aliorum purgantium vires intendit; unde levis eorum doſis huic febrifugo miſcenda; alii autem cum eo pulverato ſimiliter in pulverem redactum rhabarbarum, alii iridem Florentinam, nonnulli denique cum ea ſimul agaricum uſurpant: erat hoc arcanum in quodam Noſocomio, idque ſatis certum; ipſe vero innumeris ruſticis cum fructu id exhibitum novi; cavendum interim a calore, qui hoc remedio concitatur, ineſt enim agarico vis irritans,

tans, unde abſtineant ab eo oportet quibus tenerior eſt viſcerum textus.

Uſurpantur interea a nonnullis & miſcentur cum cortice Peruviano purgantia alia acriora, ut pulvis cornachini, aut jalappa; nec ipſa quidem experientia comprobari aliquando hanc miſtionem negari poteſt; aptius tamen cum hoc febrifugo adhibetur arcanum duplicatum aut tartarus vitriolatus, ea ſcilicet doſi, quæ ad alvi laxitatem inducendam neceſſaria eſt; ego vero, quod eodem recidit, pulverem Stahlii temperantem cum extracto aquoſo vel cum ipſo corticis pulvere miſcere ſoleo.

Ut plurimum tamen familiare eſt mihi decoctum febrifugum & purgans ita concinnatum: recipitur corticis craſſe triti uncia una, vel uncia una cum ſemiſſe, coquitur quantum ſatis in aqua ad libras duas; adduntur ſub finem folliculorum ſennæ drachma dimidia aut integra, foliorum borraginis & bugloſſi, ana, manipulus ſemi; colatura edulcoratur ſyrupi violarum unciis duabus; ſæpius interim non ſennam, ſed ſal aliquod aperiens & purgans adhibere mihi mos eſt, ſal ebſamenſe v. g. vel ſal polychreſtum rupellenſe ad drachmas quatuor; ita autem habetur remedium quod certo febrem tollit; refrigerantibus nimirum & aperientibus conſtat, & omnibus reſpondet indicationibus.

Id interea non ita propoſitum velim cenſeri, ut perpetuo ita præſcribendum ſit; apozematis tantummodo febrifugi & purgantis exemplum adducere mens eſt; alia ſunt, præter ſennam, quæ

in

in uſum vocari poſſint, purgantia; cum ipſis varii ſales conjungi, alterius generis herbæ uſurpari, diverſæ denique eorum omnium doſes adhiberi poſſunt; quilibet ferme æger peculiare aliquid ſibi vindicat; nec niſi Empiricis eodem ſemper licet uti remedio.

CAPUT VI.

De corticis Peruviani non innoxiis effectibus.

SED his omnibus cortici Peruviano admixtis, infringi potius quam augeri ejus vires quibuſdam viſæ ſunt; eo, inquiunt, & ſine ullo aliorum remediorum auxilio, curati fuerunt, & curantur innumeri; ſunt loca, in quibus endemiæ ſint febres, plerique tamen iis correpti, vix aliud quidpiam tentare ſolent niſi ſimplicem hujus corticis uſum; nec profecto, ſi famæ fides ſit, alio opus fuit auxilio primis hujus febrifugi detecti temporibus; tunc ſcilicet melioris notæ erat, nec aliis per fraudem admixtum; imo & hodie juxta nonnullos, ſi accurate ſelectum ſit, operam certam & levi quidem doſi præſtare ſolet, idque nullis aliis præmiſſis aut adjunctis.

Sed iis non ita licet confidere exemplis, ut perpetua eſſe credantur; noxius ſæpe eſſe poteſt cortex Peruvianus ſi ita adhibeatur; ut autem clarius perſpici poſſit, quænam cautelæ in ejus uſu adhibendæ ſint, ea omnia, quæ huic febrifugo ex-

exprobantur & exprobari possunt recensebimus: sunt in eo, ut in omnibus aliis, quibus vivimus & movemur, mixta bonis mala, aut malorum irritamenta; hæc præcavere & illis uti sapientis est Medici.

Amarum est, adstringens, tonicum, & aromaticum medicamentum cortex Peruvianus; certis ideo in casibus aut temperamentis, si exhibeatur, calorem accendit, siccitatem in universa cute efficit, stomachum lædit, dolores in eo excitat, pulmonem simul attingit, & inde non raro sanguinis sputum.

Sed & alias partes non minus afficere potest remedium hoc; est ubi cum febrem sustulit remaneant dolores in hypochondriis superstites; imo ipsum lienem non raro aggreditur; diximus jam ut in molem assurgat & in putrilaginem inclinet pars hæc, cujus adeo est incertus usus; hoc autem ut febri, ita & cortici Peruviano sæpe tribuendum, ut certa mihi constat experientia.

Id insuper vitii habere creditur febrifugum hoc, quod nequaquam ubique certum & infallibile sit remedium; febres etenim multæ eo non curantur, licet revera intermittentes sint; cum vero succedere visum est, non raro contigit, ut paroxysmos tantum per aliquod tempus coerceret: imo non pauci sunt ægri, qui, ob protractum ejus usum, febre vaga confecti vitam miseram per autumnum & per hiemem trahunt; ideo tantopere laudatus cortex, ut palliativum tantummodo auxilium habitus est, & etiamnum apud quosdam habetur.

Sed

Sed quod gravius eſt, ſæpiſſime eo exhibito remanent quæ de veneno latenti diximus; multos videre eſt, qui poſt abactam febrim facie lurida, tumida, flaveſcente, alvo in molem elata, tibiis, aliiſque partibus leucophlegmatia turgentibus langueant; morbum tantummodo commutaſſe videntur, & adſcititium longe eſſe periculoſiorem; non pauci enim ſunt qui ex eo vix emergant, aut ſaltem non niſi longo temporis tractu.

Occurrunt alii, qui ſubacta febri anxietates patiantur iis temporibus, quibus inſurgere ſolebat paroxyſmus; aliquando vero ipſi in ſomnum gravem aut ſtuporem eodem tempore incidunt; nonnulli converſa alias in partes morbi cauſa, diarrhœa aut dyſenteria tentantur; exſuſcitantur quandoque paroxyſmorum loco ſpaſmi hac & illac vagantes; inſurgunt ſimul dolores, membra, alvum, pectus & caput ipſum varie excruciantes.

Prodit ex ipſa febrium cura aliud argumentum adverſus incautum corticis Peruviani uſum; cum nimirum paroxyſmorum febrilium vicem veluti gerant hæc ſymptomata, febris redintegratio, ut diximus, tunc ad ea fuganda neceſſaria aliquando eſt; obſervatum fuit enim ea iterum incandeſcente hæc omnia ſufflaminari, iiſque ſubactis eam deſinere; id cum animadvertiſſent nonnulli, quoddam remedium non antifebrile, ſed *febrificum*, ſi ita loqui liceat, quæſierunt; illudque in ſpiritu ſalis ammoniaci ſe reperiſſe aſſerunt.

Inde autem patet tolli aliquando a cortice, quod veneni febrilis remedium ſit, ideoque tunc noxium eſſe hoc febrifugum; melius forte ſe habuiſ-

buissent ægri, si vires febri additæ essent, nec dubium saltem quin felicius sæpe res successisset, si nil præter diluentia aut ipsam aquam esset exhibitum.

Ex illis autem id saltem juxta quosdam deduci posse videtur, veneni febrilis potius effectum cohiberi a cortice Peruviano, quam ipsum deleri venenum; hoc etenim veluti integrum & intactum evanescentibus paroxysmis remanere potest; idem probant symptomata, quæ eo exhibito sæpe evanescunt; eo v. g. infringitur frigoris vis, tollitur horror & rigor, imo tremores insolitos eodem profligatos esse, remanente tamen febrili motu, observatum est.

Non mirum ergo si etiamnum a quibusdam ut verum febris antidotum non habeatur remedium hoc; nam refrænari paroxysmos, quod & aliis remediis adstringentibus & amaris fieri potest, non satis est; necesse videtur insuper ut mutetur & expellatur febrile venenum; hoc autem fit vel motu naturæ, vel paroxysmorum vi, vel aliis auxiliis, quibus non inest vera vis febrifuga; cum tamen, ut diximus, alias obtineat vires cortex Peruvianus, præter eas, quæ paroxysmos abigunt, poterit is, si ipsas exerat, partium simul functiones restituere, & quæ heterogenea sunt aut noxia sanguini immixta expellere; hæc necessario ex observationibus practicis sequi negari nequit.

Sed si cortice Peruviano possint averti paroxysmi, possunt ejus imprudenti usu in continuas aut duplices tertianas, vel quartanas mutari febres intermittentes; si vero non talis fiat commu-

mutatio, incandeſcit ſæpe febrilis calor, graviora fiunt alia omnia ſymptomata, eorumque cauſa altiores agit radices, ideoque difficilius remediis obſequitur; quod vero majoris eſt momenti, ſummum inde atque urgens præter exſpectationem impendet aliquando diſcrimen.

Memoratur apud *Sydenhamum*, Senatorem quendam, tum Militiæ Præfectum, & Pharmacopolam, aſſumpto cortice Peruviano, fato brevi functos eſſe; exhibitus ſcilicet fuerat ante paroxyſmum, unde vel intenſior fuerat febris, vel quod veroſimilius, oppreſſa febri, venenum febrile in partes vitales dejectum earum functiones deleteria vi ſuſtulit; inde cita mors, quam forte non intuliſſent paroxyſmi etiam intenſiores.

Ex tot denique & tantis, quæ de Kinæ-kinæ viribus obſervata ſunt, ſequitur non mirum eſſe, ſi curatis hoc remedio febribus, ex eodem prognatas obſtructiones memoraverint tot Medici; poteſt quidem per ſe ut calidum & adſtringens liquidis per partium anfractus moram injicere; hoc eo facilius erit, ſi nimio æſtu incanduerint viſcera, aut ſi pravis turgeant ſuccis, qui febrim augeant, vel ſtimulum ei addant.

Sed ut ad obſtructiones cortici Peruviano toties exprobratas revertamur, cum toties morbi fomitem in internis partibus relinquat, non mirum profecto ſi in eas detruſum venenum vaſa obturare poſſit, variiſque in receſſibus congeſtos, aut concreſcentes retinere ſuccos; ita poſſunt ſingulis partibus vim inferre ejus veneni reliquiæ, ut non dubitarim quin mania illa, quam obſer-

vavit *Sydenhamus* post febrem quartanam, ex reliquiis illis in caput adactis pendeat; si autem maniam & tanta alia possint eæ inferre, facilis videbitur, imo aliquando inevitabilis, vasculorum minimorum glandularumque obstructio.

Nimia imprimis corticis Peruviani pulverati copia nocere admodum poterit; hominem vidi, qui cum febrifugi hujus drachmas decem assumpsisset, male omnino habuit; febris quidem se proripuit, sed summi, iique pertinaces in hypochondriis dolores exorti sunt: alium, qui simili methodo curatus fuerat, pejora expertum esse novi; incidit is in lienis tumorem, eoque in putrilaginem abeunte, e medio sublatus est: tertius denique, statim atque paroxysmi repressi sunt, acerrimo renum dolore correptus est; inde sanguinis mictus, urinæ purulentæ, calculi & mors tandem, cum juvenilis ætas longiorem sponderet vitam: multa alia memorare possem, quæ cortici Peruviano imprudenter adhibito tribui possunt; non post longiorem aut graviorem febrim, sed statim post ejusmodi remedii usum hæc contigisse tunc observavi.

Confirmantur hæc omnia iis, quæ summa cum diligentia annotavit *Albertinus*; observatum ab eo fuerat omnes symptomaticas evacuationes præter diarrhœam a cortice Peruviano supprimi; inde autem non leve instare discrimen existimabat, nisi brevi aut intra aliquot dies sibi per solita colatoria viam facerent quæ repressa essent effluvia; aut quod eodem recidit, nisi quam tantopere necessariam duximus natura moliretur crisim; tanti

hæc

hæc ſunt momenti, ut ſapientiſſimi viri, qui *Malpighii* doctrina inſtructus eam unice ad praxim illuſtrandam contulit & convertit, obſervationes hic referre operæ pretium crediderim.

In opinionis ſuæ argumentum duos refert caſus, qui ſibi experienti occurrerunt; quidam febre intermittenti ſimplici laborabat, alter vero duplici tertiana; in illo urinæ copioſius profluebant, in hoc ſudor colliquativus humores exhauriebat liquidiores; exhibito autem cortice Peruviano paroxyſmi quidem repreſſi ſunt, at in altero ex his ægris dolor acutus brachium, in alio autem hepatis regionem invaſit; non ante evanuit is dolor, quam evacuationibus criticis expurgatum eſt corpus.

Idem impendet periculum ex corticis uſu, ſi evacuationes aut excretiones ante febrim, aut ejus vi cohibitæ fuerint. Juvenis ſcabie laborabat, & ſimul ſalivæ profluvio; at accedente febri evanuit ſcabies, & deinde ſe proripuit ſalivatio; nil profecto impedire videbatur quin vocaretur in auxilium febrifugum Peruvianum, imo & eventu comprobari viſum eſt, nam paroxyſmi ſiluerunt; ſed tunc prodiit parotis cum inflammatione, dolore & febre acuta; ægro interim opem tulit natura, quæ per ſudoris & urinarum vias, tum craſſioribus ſputis mali exhauſit fomitem; omnia in ſtatum naturalem poſt dies quinque reſtituta erant.

Sacerdos ſexagenarius fiſtula ani ichorem fundentis laborabat, eique pedes dudum tumentes erant; is tandem in tertianam duplicem ſub æſtivum ſolſtitium incidit, tunc autem exaruit fiſtu-

la & pedum œdema evanuit; ut febri igitur, tanquam præcipuo malo, afferretur medela, ad kinam-kinam deventum eſt; protinus quidem deſierunt acceſſiones; ſed pulſus a naturali ſtatu aberat; æger ſomnolentus, ingenio tardior, imo & hebes viſus eſt, tandem capitis affectus graviores evaſere, febris nova adorta eſt, & paralyſis in limine videbatur; ideo intermiſſus febrifugi uſus, & aliis remediis res tranſacta eſt.

Vir annos tres & ſexaginta natus quotannis inſueto cutis rubori, prurigini & bullulis inde ſe efferentibus obnoxius erat; is cum inſtaret tempus ejus excretionis, jamque ipſius indicia apparerent, febre tertiana correptus eſt; tunc in auxilium vocatus eſt cortex Peruvianus, & eo quinta acceſſio ſublata eſt; at cum omnia in melius verti viderentur, ipſa hora, qua paroxyſmus ſextus exſpectari potuiſſet, apoplexia oppreſſus æger vita functus eſt.

Cum podagram petrolei inunctione abegiſſet quidam, in febrem duplicem tertianam incidit; acceſſiones certorum remediorum opera obſcuratæ ſunt, inquit *Albertinus*, & ne quid pejus accideret cortex Peruvianus adhiberi cœpit; febris remiſit quidem, ſed poſtea intumuit abdomen, ſævierunt dolores vagi, interceſſit gravedo, & tandem febrilis vis gravior fieri cœpit atque atrocior; tunc febrifugi modo dicti dimiſſus uſus, & purgantibus ſolis liberatus æger.

Mulier ſcabiem abegit inunctione ſulphurea, & dein in febrem duplicem tertianam incidit; adhibitum eſt febrifugum Peruvianum, ejuſque bene-

ficio per aliquot dies restitui visa est ægra, & tamen sine crisi, ut inquit *Albertinus*; febris ergo gravior exorta est cum oculorum tanta inflammatione, ut alterum amiserit, alius vero immedicabili vitio laborarit.

Ex his autem quod enixe practicorum ulteriori committendum observationi & commendandum; ex his, inquam, sequitur summam rationem esse habendam excretionum, quæ suppressæ fuerint; noxios humores in partes internas a cortice Peruviano detrudi posse; eis in ejus usu aperiendam esse viam qua excernantur; nulla magis ejusmodi remedio accommodata esse colatoria quam ea, quæ in intestinorum cavum se exonerant; ideoque iis esse deducendum quod noxium esse potest reliquo corpori; sed de his alias erit dicendi locus.

CAPUT VII.

Quænam cautelæ adversus noxios corticis Peruviani effectus adhibendæ sint.

Ex his sequitur non ejusmodi esse remedium hoc, ut statim in quacunque febre exhiberi possit: immota & certa manent interea, quæ de ejus diximus viribus; & primo quidem raro omnino occurrunt, qui ipsi exprobrantur lethales eventus; deinde vero eorum qui id usurparunt imprudentiæ tribuenda sunt omnia infausta,

quæ per vulgi aut quorundam Medicorum ora adverſus hoc remedium circumferuntur; nam ſi ſervatis ſervandis id aſſumant ægri, hæc nuſquam timenda ſunt; ideo tantum de iis egimus, ne tam eximiæ panaceæ uſus in abuſum verteretur; eidem autem propoſito inſiſtentes, cautelas in hoc uſu adhibendas trademus.

Et primo quidem naturam ſequi ducem in febrium intermittentium curatione operæ pretium eſt; atqui eæ autumno accedente aut incipiente inſurgunt, eoque procedente veluti fixiores evadunt, fixiſſimæ vero per hiemem; ſed cum calore æſtivo exſuſcitetur vaſorum & ſanguinis vis, evaneſcit ſponte febrile venenum; tunc ſcilicet rarefiunt partes & laxantur cutis ſpiracula; ut autem curentur febres, eadem præſtare debent remedia, aut quod eodem recidit, æſtiva temperies eſt corpori concilianda; calor ergo internus molliter fovendus, & tranſpiratio promovenda; ita conducit cutanea hæc evacuatio, ut ſi exhibito cortice leni longoque madore perfundatur corpus, curatio certa sit; e contra vero eam ſperare non licet, si adfuerit cutis siccitas.

Sed quod rei caput eſt, & omnia complectitur neceſſaria in corticis Peruviani uſu, non poſſunt eo curari febres, nisi vigeant aut reſtituantur partium internarum functiones; quoties inerit viſceribus labes, toties ferme incaſſum adhibebitur remedium hoc; si forte eo devicta per aliquod tempus deliteſcat febrilis vis, brevi ſe iterum prodit, qualis antea fuerat; e contra vero internis organis officio ſuo fungentibus, eadem

facile

facile ſe proripiet; nec vero tunc cortici quidquam ferme addere neceſſe erit; ſatis eſt ut eo ſolo ſanguis imbuatur; ita vigent haud dubie omnium partium munia, cum, nullis aliis præmiſſis medicamentis, illius remedii ſolis viribus curantur ægri.

Impenſe igitur enitendum, ne in viſceribus ſtagnet ſanguis; ideoque imprimis, quam commendavimus venæ ſectio, adeo neceſſaria eſt; at non minus in promovenda bilis ſecretione inſ ſtendum; ea enim vigente facilius mali cauſam attingent remedia; mitiora enim erunt omnia ſymptomata, non tanta erit frigoris febrilis vis, non tantus in paroxyſmis æſtus, non adeo profuſi ſudores ægros exhaurient, non ita denique acres fient cæteri humores; eo autem minus hæc erunt metuenda, si absit cutis siccitas, & ideo tranſpirationis habeatur ratio.

At ſtomachi imprimis functionibus proſpiciendum; si enim male ſe habeat, aut ſolummodo cibos averſetur, non licet tunc a cortice Peruviano, quamvis huic parti dicato, febris ſperare curationem; imo ejuſmodi adhibito remedio vires novas acquiret morbus hic; tunc enim ut plurimum inuritur ventriculo doloris & ardoris ſenſus, qui pulmonem ipſum, uti diximus, attingere ſolet; ſi autem e contra appetitus vigeat, ſignum adeſt certiſſimum, fore ut brevi reſtituatur æger; pauci ſaltem admodum occurrunt, aut fere nulli, qui cibos acriter appetentes, a febri non liberentur.

Tertia pars, ad cujus functiones reſpiciendum,

eſt inteſtinalis tubus; ſi enim non ſatis lubrica ſit hæc via, erit omnino difficilior, ut diximus, febrium curatio; imo eas radicitus tollere fruſtra ut plurimum tentabimus, niſi alvi servetur laxitas; cortici ergo Peruviano ſemper addendum aliquod lene purgans, quo ea promoveri poſſit; lene, inquam, & periſtalticam vim ſolummodo exſuſcitans; nam ſi inteſtinorum tunicis admoveretur acrior ſtimulus, poſſent concitari turbæ, quæ febrilem æſtum accenderent; ſi vero nimia eſſet evacuatio, diffluere poſſet cum fæcibus alvinis febrifugi vis.

Nec minus profecto renum functionibus, quamvis febriles cauſæ non ita patere videantur, conſulendum eſt; perturbantur eæ, ut ex urinis conjicere licet; cum parcius effluere ſoleant & craſſiores ſint, fieri poteſt ut obſtruantur earum colatoria; id eo magis metuendum quod varie & facile in morbis afficiantur; cæcæ reperiuntur v. g. ſæpiſſime in corticali ſubſtantia cavernulæ, eæque lotio turgentes; quindecim & aliquando plures mihi in eodem rene occurriſſe memini, atque hoc non animadvertiſſe obſervatores ſane mirum eſt; ut autem id, tum aliud quodcunque præcaveatur vitium, diluentibus & diureticis refrigerantibus incumbendum; nullum mihi dubium eſt quin, iis prætermiſſis, pueri, & alii calculis obnoxii fuerint.

Occurrit interea, ſive ob earum partium affectus, ſive aliis de cauſis, vitium, quod febrium intermittentium curationi maxime adverſatur; eſt ſcilicet ubi in his acriori æſtu ferveant

ægri;

ægri; atqui ſi tunc exhibeatur cortex Peruvianus, nuſquam ſuccedet; imo ſi urgeatur ejus uſus, noxius omnino eſſe poterit; ex eo major orietur incandeſcentia, acerrimi fient humores, exacerbabitur paroxyſmorum vis, imo febris in continuam abire poterit; aut ſi forte ſufflaminetur, metuendum ſane, ne impendeant multa alia, de quibus jam egimus; nec profecto quidquam aliud in interno partium ardore ex remedio adſtringenti & amaro exſpectare fas eſt; ſtimulus enim ſtimulo, & veluti ignis igni additur.

Ita frequenter febrium curationi adverſatur hic ignis, ut quoties in earum præcipue initiis ipſas cortice Peruviano non attingi obſervavi, toties ferme ardorem in viſceribus ſuſpicatus ſim; hac autem ſuſpicione longaque experientia ductus hujus corticis uſum intermittendum putavi; apozemata ſola ex herbis refrigerantibus & aperientibus, addito cryſtallo minerali, præſcripſi: his nempe brevi miteſcunt omnia, & febris deinde febrifugi viribus patens facile oppugnatur; eſt hoc adverſus hujus morbi contumaciam arcanum, quod raro admodum me fefellit.

Hinc videre eſt quam perverſa methodo febres curare aggrediantur, qui nullo diſcrimine kinamkinam ſtatim ingerunt, aut qui magnam ejus copiam brevi temporis ſpatio exhibent; poteſt quidem aliquando eſſe innoxius, imo & ſcopum attingere; eo enim ad unciam unam intra ſex aut octo horas præſcripto, ſublatæ ſunt febres; ſed in univerſum tuta non eſt præceps hæc medendi ratio; inducitur ſtatim gravitatis & con-

ſtri-

ſtrictionis ſenſus in ventriculo, ſitis intenſior urget, dolores inſurgunt in hypochondriis, excitatur calor urens; hæc denique omnia alium in morbum abeunt, in icterum v. g., in lienis intumeſcentiam, nec raro in febrem continuam, quæ his omnibus aliquando minus eſt periculoſa.

Ex ante dictis non minus patet quam inconſulto exhibeatur idem remedium in febrilis frigoris invaſione; equidem cum ipſo etiam vino aut ſpiritu vini mixtum febres aliquando abegit; idem, ut diximus, additis jalappa vel agarico præſtitit; ſed ne quis male ſuada experientia in errorem deduci poſſit, in memoriam revocandum periculoſiſſimis medicamentis non raro curatam eſſe febrim; ſicut autem ſummæ dementiæ eſſet his infidis experimentis confidere, ita inſanum prorſus eſſet ſimilibus induci argumentis ad corticem Peruvianum in frigore febrili exhibendum.

Quid ſcilicet exſpectari tunc poteſt ab ejuſmodi remedio, dum, ut diximus, conſtricta rigidaque ſunt omnia, dum ventriculus ipſam aquam calidam vix ferre poteſt, dum ſtagnat ſanguis in vena porta, in auriculis cordis, & in ipſo pulmone; anxietates profecto exſurgent inexplicabiles, intendetur frigoris vis, paroxyſmis addentur vires, pejora autem experti ſunt ii, qui olea ſtillatitia vel alia calidiora, dum rigerent & horrerent partes omnes, adhibere auſi ſunt; nam inde gangræna & mors brevi aliquando ſucceſſit.

Inconſulta hac medendi ratione ſuffocatur neceſ-

cessario salubris naturæ conatus; crisi quadam expelli febrile venenum jam innuimus; eam observaverat *Galenus*, ipsamque primis diebus sui præbere indicia asseruit; ea autem in urinis se produnt, non equidem in lateritio crassoque sedimento, quod semper febris vigentis signum est, sed in alba eaque crassiore hypostasi; non minus tamen aliarum secretionum excretionumque opera judicatur febris intermittens; secedit ejus causa tum per alvum, tum per cutis spiracula; atqui his omnibus adversa est turbulenta methodus; non recluduntur ea succis eliminandis dicatæ viæ, & acris excitatur calor, &c.

Absque crisi equidem tolli febres corticis Peruviani opera plerisque persuasum est; nam veluti uno ictu eas aliquando eliminat, nec tamen evacuationes per alvum, aut per urinæ sudorisque ductus molitur; eas saltem sibi non occurrisse multi tradunt; sed dubium omnino est, an naturæ motus accurate observaverint; cum hoc remedio curatur febris, non semper adeo conspicua est crisis; si quandoque subito & quasi cum impetu fiat, ut plurimum leniter & sensim per vias quasdam certo temporis spatio se subducit febrile venenum.

Hoc saltem certum est, quod nisi evacuationes naturales, quæ jam erant compressæ aut turbatæ, restituantur, nusquam perfecta obtinebitur curatio; atqui restitutio hæc species criseos est; imo propria ejus indicia, si attente explorentur, nusquam ut plurimum latere poterunt post certum tempus; mirum est profecto observatio-

nes,

nes, quibus tota inniti debet Medicina, & quas ſemper in ore habent tot Medici theoriæ adverſi, adeo negligenter eſſe inſtitutas.

Tot & tantis argumentis nititur doctrina hæc, ut de ipſa nullatenus dubitari poſſe videatur: ego qui tantum kinæ-kinæ tribuendum, & jure quidem cenſeo, ad cohibendos paroxyſmos multum poſſe crediderim; ſed ad perfectam curationem præterea requiri pro certo habeo, ut circuitu vigente excernatur vel ſubigatur febrile venenum; dubium non eſt v. g. quin remaneat ejus fomes prima die, qua febriles inſultus ſublati ſunt; nam in eos brevi erumpet, ſi tunc intermittatur febrifugi uſus; atqui diebus ſubſequentibus eodem modo rem ſe habere ſtatui poteſt; ideo purgantia incaute adhibita toties ſopitam febris incandeſcentiam exſuſcitaſſe feruntur; protrahendus eſt ergo corticis uſus, donec natura opus ſuum abſolvat; neceſſaria eſt nimirum quædam criſis ſpecies, quæ fortaſſe, repreſſa febris vi, veluti ſponte fieri poteſt, ſed quæ ut plurimum aliis juvanda remediis, & nonniſi temporis lapſu adduci poteſt.

Objiciet fortaſſe quiſpiam vi corticis ſpecifica deleri ſenſim febrile venenum; id profecto, ſi omnino negare non liceat, non tamen certo niti argumento ſtatui poteſt; experientia liquet tantummodo hoc remedio vires addi circumeuntibus liquidis, iis fluorem conciliari, promoveri ſecretiones, ut diximus, & reſtitui partium functiones; atqui ita ad criſim multum quidem conferre poteſt; ea interim eliminetur oportet febrile venenum,

aut

aut ejus immutetur natura & infringatur vis.

CAPUT VIII.

De methodo observanda in corticis Peruviani usu.

NON aliis quidem præceptis opus esse videtur, ut kinæ-kinæ instituatur usus, sed in eo veluti manu duci oportet; nec in re tanti momenti, licet cuivis obvia, ullum est quod leve videri possit præceptum; methodum itaque longa experientia nixam, & ex iis, quæ jam diximus, deductam trademus.

Statim autem decernendum quandonam exhibendus sit cortex? inutilis quidem videtur quæstio hæc, cum, uti diximus, nil in paroxysmo moliri oporteat; sed ut emeticis & purgantibus, ita huic febrifugo aliena a naturæ motibus tempora præfixit nonnullorum impatiens sedulitas, cum primum scilicet in Europam advectum est, binæ ejus drachmæ sub paroxysmi ingerebantur adventum; atqui plurimis pessime cessit intempestiva hæc medendi methodus; hinc tetra symptomata mortesque subitæ, quibus infamatum est salubre medicamentum; hoc vero infausto eventu resipiscentes Medici per solum apyrexiæ tempus febri fugandæ incumbere didicerunt; sit igitur *canon* perpetuo observandus, in remissione tantum aut perfecta quiete cortici Peruviano esse locum.

Et primo quidem, præmissis præmittendis, venæ sectione scilicet, ventriculi & alvi expurgatione,

ne, atque aperientium uſu, poteſt exhiberi ille cortex ſolus a drachma una ad drachmam unam cum ſemiſſe; ita autem ſunt diſtribuendæ ejus medicamenti doſes, ut per intermiſſionis tempus drachmæ quatuor aut quinque aſſumantur, ſeu plus ſeu minus pro circumſtantiis, quæ variæ omnino eſſe poſſunt; ſic curatæ ſunt & curantur innumeræ febres, debito tamen ſervato regimine; ab eo quidem receſſerunt qui primis temporibus in uſum vocarunt remedium hoc; illo ſcilicet aſſumpto cibum ſtatim ingerendum putabant, at a ratione & experientia id æque alienum eſt; iuſculis tantum, ut jam præcepimus, nutriendus æger, donec febris receſſerit; tunc ad pleniorem victum, prout res feret, devenire licebit.

Interea obſervandum an innocue a ſtomacho recipiatur remedium hoc? an ciborum exſuſcitetur appetentia? an levis oriatur mador, quo perfundatur totum corpus? an alvi adſit laxitas? an denique urinæ nativus reſtituatur color? his autem deficientibus, aut non rite ſe habentibus, purgantia lenia, tum aperientia, & refrigerantia in auxilium vocanda; addere ſcilicet oportet cortici pulverato arcani duplicati aut tartari vitriolati vel pulveris temperantis Stahlii ſufficientem doſim, ut laxetur alvus; ſeu potius ne ad ea aut ſimilia in curationis tandem decurſu devenire cogamur, hæc ipſo initio omittenda non ſunt.

Sed quoniam gravior ſæpe eſt ſtomacho, ut jam dictum eſt, pulveratus cortex, & quia bilioſum, acerrimumque magma in primas vias poteſt per certum tempus affluere, alio modo reme-

medium illud præſcribendum putavi; poſt exhibitum namque emeticum, ſtatim atque per febrim licet, apozema jam memoratum uſurpare ſoleo; illius autem aſſumant ægri oportet cyathum unum, ſive uncias quinque, aut circiter ſecunda quaque hora; poſt tertiam tamen doſim trium horarum ſpatium interjiciendum eſt; ita porro pergendum donec apozematis libræ duæ ingeſtæ fuerint; non aptius profecto febri impugnandæ & alvo ſimul laxandæ adhiberi poteſt remedium; id tamen parciori doſi pro variis caſibus exhiberi poteſt.

Non ſolum alvum laxat, ſed non leviter aliquando inteſtina expurgat decoctum hoc; nam ea, ut diximus, cortici Peruviano ineſt vis, ut ſi leviſſimus ei addatur ſtimulus, veram purgantium energiam adipiſcatur; id quidem minus mirum videri debet, cum ipſe, nullis aliis admixtis, non raro alvum moveat; prima tamen aut ſecunda vice id frequentius eſt, quam in protracto illius uſu; tunc enim priſtinam vim purgantem amittit ut plurimum, imo adſtringens fit; excipienda ſunt ſolummodo quædam corpora, quæ eo ſemper purgari ſolent.

Quod vero nemo, niſi experientia edoctus, exſpectare poſſet, eſt ubi cortex inſtar draſtici medicamenti, ſine dolore tamen acriori, inteſtinalem moliatur evacuationem; in certis conſtitutionibus vidi ægros vigeſies alvum deponentes; nil tamen aſſumpſerant ii, nisi apozema jam memoratum cum ſalis Glauberi drachmis duabus aut tribus; aliquando hæc alvi dejectio indesinens videbatur;

pri-

prima tamen die aut ſecunda ſolummodo copioſa eſſe ſolebat; ita mihi placuit olim hæc purgandi ratio, ut in ſanis corporibus eam experiri voluerim; ſed me fefellit eventus; in iis enim non eandem vim exerit cortex, unde ea febribus ſolis circumſcribitur.

Cum autem tanta vi inteſtina ſollicitat cortex Peruvianus, ab omni cathartico abſtinendum; inde enim fieret, ut in ſanguinem non deferretur febrifuga vis, & per vias delaberetur infernas; præterea in viſceribus concitari poſſent turbæ; his autem fortaſſe acrior induceretur febris; non oportet interea deterreri, ſi quinquies aut ſexies moveatur alvus, idque prima aut ſecunda die; hoc curationi nuſquam obfuiſſe obſervavi, imo ad eam multum conferre poteſt, ejiciuntur enim pravorum humorum reliquiæ; ſed dein, aut poſt aliquot dies ſubſiſtat oportet, aut arte compeſcenda eſt hæc diarrhoeæ ſpecies, ſalva tamen quadam alvi laxitate; decoctum ergo ſolum cum leviori nitri doſi exhibendum eſt, vel addenda quædam, quibus ſtimuli purgantis temperetur vis.

Si ergo purganti decocto leniter tantummodo laxetur alvus, eo nil vetat febris curationem proſequi; ſuccedet ea melius quam alia quacunque ratione; facilius ſibi in ſanguinem aditum faciet dilutum hoc remedium; ei nihil ineſt niſi quod febrili veneno poteſt occurrere; hoc habet ſolummodo incommodi, quod magna liquidi ingrati copia haurienda ſit; unde repugnantibus ægris ad alia deveniendum, quæ idem præſtare poſſint; exhiberi nimirum poterit pulveratus cortex; expurgata

gata enim jam alvo ſtomachus hunc facilius feret, addendi tamen digeſtivi, & aperientes ſales, &c.

Aliis variiſque modis poteſt exhiberi pulveratus cortex, ut jam diximus; multi huic rhabarbarum ſolent addere: *Longa, inquit* Meadius, *me docuit experientia, neceſſe plane eſſe exiguam portionem rhabarbari remedio huic admiſcere; ea ſcilicet ratione ut alvus bis ſaltem quotidie dejiciat..... at cautio tamen erat, ne ultra modum purgare pergerem; idcirco cum jam drachma una aut altera aſſumpta fuerit, ab exinanitione deſiſtere ſoleo, & celebris hujus antidoti uſui per ſe inſiſtere.*

Nec profecto quin feliciter ceſſerit rheum in multis inficiari poteſt; leniter alvum movet & ſtomacho amiciſſimum eſt; ſi quid ei exprobrari poſſit, maxime calor, quem concitat, & qui febre laborantibus tantopere noxius eſſe poteſt; unde temperetur oportet remedii hujus excalefaciens vis; metuenda eſt ea in certis corporibus, teneriori textu donatis, & quorum viſcera facile incandeſcunt; certæ etiam febres eam non ferunt, ipſaque exacerbantur; verum forte eſt quod dixit *Duretus*, rheum nimirum vitam hepatis dictum eſſe, cum ejus mors potius dici poſſit: quodcunque autem ſeligatur purgans, ſatis erit ſi id primæ tantum corticis doſi quolibet mane admiſceatur; ita per reliquum diei tempus purum putumque febrifugum exhibere licebit, niſi forte neceſſe fuerit ejus etiam refrænari vim, ex qua æſtus major poteſt inſurgere; hinc temperantibus præcaveatur oportet, & ita certiſſime delebitur febrile venenum.

 Non

Non equidem eorum remediorum opera ſtatim deſinet febris in genere ; imo aliquando ſequens ſive primus poſt aſſumptum apozema paroxyſmus gravior eſſe poterit ; idque fortaſſe ob turbas a purgante medicamento excitatas ; ut plurimum tamen remittet ejus paroxyſmi vis, & nonnunquam penitus ſe proripiet ; tertius ſaltem ferme ſemper evaneſcet ; tuto ergo & cito curari poterunt ejuſmodi methodo intermittentes febres ; unde graviter erraſſe cenſendum eſt eos , qui cortici Peruviano adverſam eſſe purgantium vim aſſerere non dubitarunt .

At in univerſa rerum natura nil perpetuum eſt ; ſunt febres quæ plus minuſve obſiſtunt ; imo occurrunt quæ nequaquam primis obſequantur remediis ; in genere autem ſtatui poteſt , quod ſi ſecundo aut tertio paroxyſmo non imminuatur ſaltem febrilis vis , vix ſperanda ſit curatio a cortice Peruviano ; videndum tunc ſupereſt num ſufficiens ſit adhibita ejus doſis ? num præmiſſa ſint quæ præmitti debuerunt ? num laxior ſit alvus aut nimium adſtricta ? ſi in iis omnibus nil reprehendi aut deſiderari poſſit , immutetur oportet curandi methodus , & a modo dicto febrifugo abſtinendum .

Si vero ejus opera deſinat febris , non ſtatim ab eo deſiſtendum ; firmanda eſt enim cura , & febrilis fomes penitus reſtinguendus ; id eo magis eſt neceſſarium quod per curationis initia ſæpe ſtatis horis experiuntur ægri leves capitis affectus , oſcitationes , caloris imminutionem , ſomnolentiam , aut quendam denique corporis non bene

bene ſe omnino habentis ſenſum; hæc quidem ſunt veluti quædam tantummodo præteriti mali monita, ſed in veram febrim priori ſimilem poſſunt erumpere; exhiberi ergo oportet corticem Peruvianum, donec devicta ſit penitus morbi cauſa; quandiu autem protrahi debeat ejus remedii uſus, nequaquam definire licet; pendet id ex multis quæ apud ægros ſingulos varie occurrunt.

Interea tradi poſſunt quædam leges, ad quas omnia reduci poſſint præcepta; oportet nimirum ut per ſex vel octo dies poſt febris diſceſſum certa adhibeatur corticis Peruviani doſis, ut deinde ea ſenſim imminuatur per idem aut circiter temporis ſpatium, ut citius vel ſerius remedii illius intermittatur uſus, prout partium functiones melius aut deterius ſe habebunt, ut denique nuſquam ſecurus ſit Medicus, quoties aliquid deerit in bilis ſecretione, in alvi laxitate, in urinarum colore & copia, in ciborum appetentia.

En methodum, quæ aliis anteferenda mihi viſa eſt; ſed ſunt aliæ corticis exhibendi rationes, de quibus nil detractum velim; quædam ſunt certis corporibus magis accommodatæ; hæ teneriori partium textu donatis, illæ robuſtioribus; aliæ citius febrem tollunt, aliæ longiori indigent temporis ſpatio; ſunt autem innumeri caſus, in quibus a via ſolita recedere cogimur; unde noſcendum, imo experiendum ſæpiſſime, quod a variis Medicis eſt excogitatum; adhibuerunt illi idem & ſpecificum remedium; methodus autem varia eſſe poteſt pro ægrorum febriſque natura; propriiſ-

que experimentis quemque duci æquum omnino est.

Non alia tamen ea, quam præscripsimus potior est curationis ratio; eadem autem esse debet tum in simplici intermittente, tum in composita, in eo tantum a simplici intermittente differunt febres duplicatæ v. g., quod major sit earum vis, & quod breviora sint paroxysmorum intervalla; ex his ergo duobus peti necesse est quod curationi addatur, aut quod a simplicium intermittentium curatione recedat.

Et primo quidem vis febris intensior, cum pejora minetur, majorem postulat cautelam sive apparatum in primis adhibendis remediis; strictior scilicet imperanda diæta, magis diluendus sanguis, temperandus calor, aperientium usus commendandus; sed imprimis evacuantibus ano & cato impensius incumbendum, ut subtrahatur quodcunque febrili veneno vires potest addere; deinde vero, serius tamen, ad febrifugum deveniendum, nisi forte res maxime urgeat.

Si qua autem in febre cortex pulveratus statim exhibendus non sit, maxime in tertiana duplici, apozema jam præscriptum in usum vocare satius & tutius erit; nam copiosior tunc humorum acrium & putridorum proventus; unde patet remedii simul evacuantis & febri fugandæ idonei necessitas; cum vero paroxysmi non ita multum distant alii ab aliis, cyathum unum altera quaque hora exhibere oportet: hic tamen nil statuere licet quod semper sit observandum; sufficiet *canon* iste certissimus, breviori tempore esse

esse præstandum, quod in tertiana simplici longiori solet prestari intervallo.

Ita tollitur ferme semper tertiana duplex; & primo quidem solis adhibitis præparantibus remediis omnia mitescunt, & aliquando in simplicem tertianam facessit febris: si vero id non sic successerit, eodem modo se proripere incipiet adhibito febrifugo; seorsim nimirum sæpe curantur hæ febres, ita ut una statim ex duabus tertianis evanescat, remanente, uti diximus, altera; utraque tamen simul sæpius & quasi uno ictu sufflaminatur; cum autem sic vel aliter evanuerit febrilis motus, tunc decoctum simplex aut pulvis exhiberi poterunt cum certa salis cujusdam digestivi dosi, vel sine ea, prout res feret.

CAPUT IX.

An quartana febris peculiarem sibi vindicet curationem.

SPectant hæc quamlibet intermittentem febrem; videndum tamen, num quid peculiare sibi quartana vindicet? fuit autem hæc habita veluti Medicorum & ægrorum crux ante inventum corticem Peruvianum; imo ei vix obsequi etiamnum a multis creditur; si eo, inquiunt, curata sæpe videatur, sæpe non nisi per certum tempus se proripit; ea non raro hiemem transilit ad ver aut æstatem usque, & temporis beneficio potius quam febrifugis devicta abscedit.

Fatendum equidem inesse huic febri aliquid peculiare; in eo scilicet præsertim ab aliis abludit, quod altiores videatur agere radices, nisi statim ei occurratur; at si recens sit, nullum est dubium, quin methodo jam traditæ obsequatur, imo ausim asserere, eam æque facile ac aliam quamcunque curari posse; cum tamen in febrem magis contumacem degener abire possit, cautelæ quædam adhibendæ sunt, quæ recidivam toties cortici Peruviano & Medicis exprobratam præcaveant.

Statim quidem, nisi leviora sint febris symptomata, strictior est imperanda diæta, licet eam duorum dierum induciæ postulare non videantur; ita nec immerito sensisse videntur quidam ex vetustioribus, qui primis diebus aquam solam assumendam censuerunt; cum vero ut plurimum ita sibi temperare nequeant ægri, solis jusculis statim, & deinde levioribus omnino cibis nutriendi sunt, idque per octiduum, sive saltem donec per tres quatuorve dies tentatum fuerit febrifugum Peruvianum.

Certo proficiet hæc victus ratio, si recentes fuerint febres; sin autem per certum tempus excurrerint, minus quidem efficax erit diæta; at non ideo est abjicienda, imo impensius, saltem per certum tempus, initio imprimis susceptæ curationis, est commendanda; metum fortasse incutient nonnullæ observationes his præceptis adversæ; quin tamen præjudicata opinione institutæ sint nullus dubito; sancte affirmare possum hanc medendi rationem ipsis senioribus magno fuisse adjumento; si viribus consulendum esse negari ne-

nequit, prout eæ steterint vel defecerint, plus minusve diætæ incumbendum.

Interim non succedet ut plurimum sine venæ sectione; unde si per vires liceat, semper tentanda est; mirum sane ab ejusmodi subsidio tantopere abhorrere quosdam inter recentiores; defluxit ab *Sydenhamo* prima erroris labes, & deinde alios opinione ductos infecit; si quandoque deplenda vasa censeant, non id ratione febris, sed plethoræ causa, necesse dicunt; tum ut emeticum absque minori periculo adhiberi possit; sapientior *Riverius* edixit, ne iis crederetur, *qui sanguinis missionem non admittunt, nisi illius redundantia per venarum turgentiam aliaque signa apparuerit*.

Tanta inducitur mutatio ejusmodi evacuatione, ut ea peracta aliquando se proripiat febrile venenum; si vero remanserit, statim infringitur ut plurimum ejus vis, quin etiam testari possum me absque tali auxilio multas non potuisse curare quartanas; unde, si non audiendus *Botallus*, dum asserit sanguinis missione eas perfecte curari, eandem multum ad ipsas abigendas prodesse negari nequit.

De vomitu nulla ferme incidit controversia; is tanti est momenti, ut, si prætermittatur, remaneat ut plurimum febrilis fomes; nec profecto ab eorum sententia abfuerim, qui non una vice, sed nonnumquam pluries, subvertendum crediderunt ventriculum; ita debellatæ sunt plurimæ quartanæ, in quas nulla omnino erat aliorum remediorum vis; purgantia interea non

tantopere urgenda ſunt ; pravorum enim humorum proventus non tantus eſſe ſolet in ejuſmodi febribus ; expedit nihilominus, ut alvi ſervetur laxitas.

His peractis dubium non eſt, quin ut plurimum abſcedat febris, ſi ea methodo, quam præſcripsimus, impugnetur ; cum tamen maxime contumax eſſe ſoleat, eſt exhibenda major febrifugi copia ; quin etiam eundem in ſcopum, alia, quæ vim habent penetrantem, ei remedio immiſcere ſæpiſſime præſtat ; aromatica quædam lenia cum ſale cichorii aut absinthii, methodo Tacheniana paratis, adhibenda ſunt ; caſcarilla imprimis, cui ſumma adverſus quartanam vis, in auxilium vocanda eſt ; at præſtantiores inſunt dotes ſerpentariæ Virginianæ, unde, licet calidior, audacter eſt exhibenda ; conſentiunt hæc cum experientia quotidiana & cum Antiquorum ipſa methodo ; calidiora nimirum ſolebant præſcribere, non ubique equidem, ſed certis temporibus : eandem mihi ineunti viam ſubiit aliquando ipſius caſtorei tentare vires ; cum autem ejus grana duo cum qualibet corticis doſi mixta exhibuiſſem, ejus mixtionis ſummam miratus ſum efficaciam.

At in hoc febris genere, ſi uſpiam, eſt certis remediis, de quibus jam egimus, locus, idque imprimis, ſi ſtent viſcerum vires ; cortex Peruvianus v. g. cum pulvere viperino, cum millepedibus, aut cum centaurio minori, vel cum agarico exhiberi poteſt ; ego vero in tenujoris fortis hominibus, in robuſtioribus imprimis, & in illis, in quibus nulla prodiit partium internarum

læſio,

læſio, ſequenti remedio frequenter uſus ſum; pulveris ſcilicet cornachini grana viginti quinque, agarici grana quindecim, ſalis ammoniaci drachmam unam, corticis Peruviani drachmas quatuor in electuarii formam cum ſyrupo quodam redigi curavi, & illius dein quartam partem tertia quaque hora exhibui.

Innumeras febres hoc remedio ſuſtuli, & nullis aliis præmiſſis, ſublatas novi, licet jam a duobus aut tribus vigerent menſibus; ſed per aliquot dies in ejus uſu perſiſtendum, imminuta ſolummodo, ſi neceſſe fuerit, purgantium doſi; interea ptiſana aperiens & leniter cardiaca præſcribatur; leviorque non prætermittatur nitri doſis; conferet ea tum ad urinas ciendas, tum ad compeſcendum calorem internum, qui forte remediis ſupradictis concitari poſſet.

Poſt devictam eorum opera quartanam febrim, a corticis uſu nequaquam deſiſtendum; imo ob impendentis recidivæ metum, diutiſſime exhibendum febrifugum hoc; ego vero in certioris prophylaxeos ſcopum, illud cum tartaro martiali ſolubili exhibere conſuevi; certum eſt hoc ſale reſtitui partium tonum, ſed quod rei caput eſt, obſtructiones tollit, hepatis colatoria reſerat, & bilis promovet effluxum; alia, quæ non minorem habent vim, in ſimilem uſum vocari poſſunt, uti ſales digeſtivi v. g., plantarum ſucci ſaponacei, & amari, vel ſoli, vel in juſculis adhibiti.

Acriora interim vel calidiora, de quibus modo egimus, licet aliquando in quartana febre pro-

proficua, cuicunque ea laboranti exhiberi nequeunt; eorum non ferunt vim illi ægri, quos debiliores, & si ita loqui liceat, nimium irritabiles finxit natura: in his ergo statim præparantia majori quam in aliis cura administranda sunt; dein vero cortex Peruvianus, ut in febre tertiana simplici, est ingerendus, id est cum lenioribus mixtis purgantibus & aperientibus; ipsius denique febrifugi excalefaciens vis temperanda est; decoctum scilicet febrifugum cum borragine & buglosso, addita terra foliata, aut nitro vel arcano duplicato, in usum vocari debet.

In senioribus alia non minoris momenti requiritur cautela; periculosiores nimirum sunt in provecta ætate febres quartanæ, nam frigore ipso obruitur aliquando vitalis spiritus; si intensior ergo fuerit horroris & rigoris vis, statim ei occurrendum; & primo quidem infringi certo posset emeticis, & dein præcipiti corticis usu; sed in certiorem prophylaxim adhibeatur ea methodus, quæ frigori febrili per sudores avertendo dicata est; sufficiens deinde præscribatur corticis dosis, ut sufflaminentur omnino paroxysmorum reliquiæ; cum vero in senectute minus permeabiles fiant partes, viresque earum effœtæ sint, acuendum imprimis illud remedium stimulo quodam aromatico & sale penetrabili; hæc quidem magis erunt necessaria, si adsit hiemale tempus.

Sed quæcunque adhibeatur methodus, occurrunt aliquando quæ vix aut nullo modo expugnari possint febres; tunc vero eas naturæ committendas ratus, a febrifugis omnino abstinui;

so-

ſolis ſub veris adventum aperientibus, bilis ſecretionem promoventibus, alvum leniter laxantibus curationi ſpontaneæ viam ſternere ſatius viſum eſt; fuit tamen, ubi, abjectis aliis remediis, ammoniaci ſalis vires tentare voluerim; in juſculis ſcilicet ex lapatho & amaris ſaponaceis, ut ex cichorio & ſoncho, ſalis hujus drachmas quatuor mane per aliquot dies exhibui; ita profecto ſæpiſſime profligatus eſt morbus, in quo multa incaſſum expertus eram.

His omnibus de corticis in febre quartana uſu, addendum quod mihi certo innotuit remedium adverſus ejus febris contumaciam; aquæ ſcilicet thermales vi purganti donatæ curationem omnino abſolvunt, cum incaſſum alia omnia tentata ſunt remedia; inſigne hoc beneficium retulerunt multi ex aquis Borvonienſibus (*a*); ſed & alias idem

---

(*a*) *Sunt eæ viribus inſignes in Campania, nec olim apud Romanos fuere incelebres, ut patet ex Inſcriptione, quæ ita ſe habet:*

BORVONI. TOMONAE. C. IATINIVS. ROMANVS.

IN. G. PRO. SALVTE. COCILIAE. EX. VOTO.

Eſt autem Borvoni, *ſive* orvoni, *ſeu* Verbona *ut apud* Ammonium *videre eſt, nomen Celticum ex*

idem præstitisse certum est; cum nonnulli post ultimum bellum Belgicum febrium contumacium quartanarum tum & etiam tertianarum traherent reliquias, non alio auxilio iis liberari & restitui potuerunt, imo teneriora infantium corpuscula inde veletudinem retulerunt.

Dum autem tentantur varia remedia, observandi sunt diligenter naturæ varii motus; inclinat quartana in lienis imprimis tumorem; colligitur sanguis in vasis meseraicis, in iisque niger & veluti adustus hærere solet, unde aliquando effluxus periculosus atræ bilis, quæ nihil aliud est quam sanguis ille antea stagnans, & qui picis instar ex suis erumpit receptaculis; sunt ergo exploranda sæpius hypochondria, ut, si fieri possit, præcaveantur congestiones, & ne exhibeantur quæ ad illas conferre possent medicamenta.

Non

---

ex duplici verbo, ex Berw *scilicet, quod calidum significat, &* von, *quod fontem innuit; unde* Divonia *apud* Ausonium *est fons Deorum; Prostant ejusmodi nominibus insignita quædam loca, quæ ob thermarum vim frequentantur, & quæ* Bourbon, *aut* Boulbon *dicta sunt; quod vero* tomonam *spectat, erat haud dubie Nympha hic loci coli solita; apud* Cambdenum *simile quid extat: insculpta cuidam lapidi verba hæc:*

DEO MOVNO CADENORVM,

ab eo referuntur Authore.

Non minus interea nos intentos esse oportet aliis naturæ conatibus, qui ad curationem conducunt; dysenteria, hæmorrhoidali evacuatione, ipsis menstruis erumpentibus, imo graviditate & partu, soluta fertur quartana; dysenteria quidem, si levior sit, & si ea depleantur vasa meseraica, in bonis numerari potest; at ex hæmorrhoidibus stillans sanguis plus proficere poterit, eo effluente magis expedita erit circuitus via per venæ portæ ambages; unde juvandus ejusmodi effluxus, & quandoque proritandus: non tantum spei reponendum in menstruis, nisi forte prius cohibita affatim prodeant; cum iis enim incedere nihilominus febrim sæpius observavi.

Quod graviditatem spectat, casum referam, quem celebris admodum Chemicus narrare solebat. Laboravit quartana febre ipsius soror per quinquennium integrum, nec prægnatione & partu multiplici levari potuit; incassum ab illustrissimo *Stahlio* multa præscripta sunt remedia; nil decessit de febrili typo, aut de symptomatum vi; sed cum, inflicto vulnere, effractum esset ægræ brachium, desiit statim morbus adeo contumax; nec profecto mirum si ita se subduxit; ira enim & terrore, tum & valido motu nonnunquam, ut diximus, solvitur.

CAP.

CAPUT X.

De impedimentis, quæ in antecedentibus certarum partium affectibus, aut in variis temperamentis occurrunt.

At hæc præcepta ſequi ubique non licet; ea eſt ſæpe corporum natura, partium conſtitutio, ipsius febris ratio, ſymptomatum varietas, ut undique occurrant obices; ad eos igitur removendos alia incedendum via, aut potius ea, quam jam oſtendimus, inflectenda eſt, ut ad curationem devenire liceat; accommodandus eſt ſcilicet corticis uſus variis quæ objiciuntur impedimentis, sive in quadam parte, ſeu per totum corporis tractum.

Ventriculus ipſe cortici Peruviano ſæpe reluctatur; ejus nimirum ſaporem, licet non ita ingratum, ferre nequit; ne vero ejuſmodi offenderetur remedio, huncce hauſtum concinnavit *Fullerus*; adhibuit ille corticis pulverati drachmam unam, aquæ cardui benedicti uncias tres, aquæ epidemicæ] drachmas duas, & ſyrupi caryophyllorum tantumdem; in his profecto simul mixtis nil adeo guſtui adverſum occurrit; metuendum ſolummodo ne calorem concitent; ad hunc ergo avertendum, nitrum admiſcendum eſt, & ptiſana refrigerans & aperiens eſt adhibenda.

Eodem vitio laborat corticis in vino generoſo in-

infusio; ut autem minus ingrata sit, quidam vino utuntur Hispanico, sed postquam peracta fuit, bulliat jubent aliquantisper; ita scilicet vinum hoc vim ipsi insitam credunt exuere, tutoque posse præscribi; si tamen cuidam vino sit locus, maxime vino Rhenano, utpote magis aperienti & magis temperato; nihilominus, ut sæpius dixi, calidiora sunt semper ejusmodi remedia; plus possunt in febres, quæ jam sunt effœtæ, quam in febres validiores & recentes: extractum aqueum cum pulvere Stahlii mihi longe videtur anteferendum; potest ex iis concinnari bolus cum syrupo quodam grato & cardiaco.

At non in repugnantia solummodo, sed in ipsius ventriculi læsis functionibus occurrit sæpe impedimentum; ne ingeratur scilicet cortex Peruvianus, vetat aliquando vomitus pertinax; *Sydenhamo*, ut obicem hunc tolleret, mos erat, juxta *Riverii* methodum, succum citri cum absinthii sale exhibere, & dein laudano liquido irritationis fomitem aggredi; alii audacius curationem febris simul moliri tentantes, febrifugum ipsum cum opio vel theriaca præscribere solent; ego vero, si febrilis vis non multum urgeat, eamque ægri tuto ferre possint, ventriculo statim mederi satius existimarim; eo restituto, curatur facilius alius morbus.

Uti ventriculus, ita intestinalis tubus sæpe curationi repagulum objicit; utroque autem in casu eadem ratione ægris licet succurrere; exhiberi nempe potest cortex Peruvianus in enematibus; ita tamen usurpatum pueris magis quam adultis

pro-

profuiſſe obſervatum eſt; ſed nihil, aut parum omnino proficeret, niſi diu in inteſtino recto & colo retineatur; atqui facile elabitur, idque præſertim ſi diarrhœa urgeat; recurrendum ergo ad narcotica, quæ ſimul cum corticis decocto infundantur oportet; ſtatuendum ſolummodo ſupereſt, quænam eorum doſis exhibenda ſit.

Ego quidem theriacæ drachmam dimidiam, aut ſæpius ſyrupi diacodii unciam dimidiam, cum decocto, in quo ebullierat corticis uncia una, adultis præſcribere conſuevi; horum beneficio duo ut plurimum aſſecutus ſum; moram primo diutinam fecerunt enemata in tubo inteſtinali; paulatim deinde aut aliquando brevi temporis ſpatio abſceſsit febris, veluti ſi ore aſſumptum fuiſſet febrifugum; obſervari tamen velim, quod ſi eadem die hoc repeti neceſſe sit, imminuenda eſt narcoticorum dosis; cavendum nimirum, ne nimius inducatur ſtupor, quod inexpertis sive imprudentibus contigiſſe memini.

Ut in ſtomacho, ita in pulmone occurrunt ſæpe impedimenta; nam cum tenerior eſt ejus textus, & ſanguinis ſputo aut tuſſi acriori obnoxii ſunt ægri, nequaquam corticem Peruvianum ii ferre poſſe videntur; ſed obſervandum huic affectui magis adverſam eſſe febrem, quam illius remedii vim; unde ab eo abſtinere non ſemper tutum; cum ea interim cautela exhiberi debet, ut lenientia ſimul præſcribantur; in hunc ergo ſcopum radicem althææ aut flores papaveris rhœados corticis decocto addere ſoleo. Cum quædam fœmina in tuſſim incidiſſet acerrimam, eam-

que

que indesinentem, ad ejusmodi lenientia devenire coactus sum, & summo quidem ægræ emolumento; simul enim & tussis & febris discesserunt.

In certis temperamentis, in cachecticis v. g. & in hypochondriacis, cautelam similiter postulat cortex, pro vario eorum affectuum ingenio; in iis quædam imprimis pars ægra est, in aliis plura afficiuntur viscera, & nervi inordinatos cient motus; si ergo calida usurpentur, si cortex Peruvianus absque prævia præparatione aut solus ingeratur, acrior insurget calor, & constringentur ægræ partes; unde emollientia, leniter laxantia, aperientia, & refrigerantia tum præmitti, tum simul usurpari cum febrifugo necesse est; si alia ineatur curationis ratio, febris contumacior erit & ingravescet.

Non minora occurrunt impedimenta in virginibus chloroticis, seu menstruorum vitio laborantibus; difficile omnino curantur in iis febres, quoniam tunc adest duplex morbus; sed acrius urgenti est occurrendum, non neglecta interim quæ intermisit sanguinis expurgatione; eam quidem restituere incassum tunc temporis tentaret Medicus; at ipsi cavendum, ne jam obstructis colatoriis nova obijciat repagula, & inordinatos febrisque curationi adversos cieat motus; eniti contra oportet ut magis expedita sit täm salubris effluxus via, & ne quid inde in alias redundet partes, quarum functiones, jam labefactatæ, magis possent perturbari; maxime autem in ejusmodi ægris præstat, ut statim concitetur vomitus; non minus

enim præcedenti affectui impugnando, quam febri fugandæ aptus est; succussionem postulat stomachus, cum suppressis menstruis male semper afficiatur; huc accedit quod vomitu concitato præcaveatur spontaneus vomitus, in ejusmodi morbo familiaris; rejiciuntur sæpissime omnia ferme ingesta; at præmisso emetico his sternitur via, aut retinentur saltem facilius quæ respui solebant.

Non minus interea incumbendum in alvi expurgationem, & in bilis promovendam excretionem; non deficit enim in chlorosi recrementum hoc, ut quibusdam visum est, sed in suis stagnat receptaculis, ibique acerrimum fit, & intensiori flavedine tinctum observatur; inde iterum patet quanti intersit hoc magma in solitas naturæ vias reducere.

Cum his quantum licebit consultum fuerit, ad corticem Peruvianum devenire oportet; compingendo sanguini & revocandis menstruis aptum omnino est remedium hoc; videndum est tantummodo qua ratione usurpari possit, & quibuscum remediis conjungi debeat.

Statim autem prospiciendum, ne quid stomacho facessat negotii; unde, si in pulverem redactus cortex adhiberi facile nequeat, in usum vocandum est extractum aqueum; immiscenda huic interim cardiaca & antispasmodica, quæ multum opis afferre possunt; cum vero ad curationem tantum conducere possit alvi laxitas, ejus habenda est ratio; parcior sit tamen oportet purgantium dosis; metuendum enim esset ne in corporibus, uteri morbo vexatis, novæ cierentur perturbatio-

nes,

nes, quæ febris curationi obesse possent; hinc cortici cum cardiacis temperatis aliquid, quod leviter tantum intestinorum colatoria sollicitet, addendum est.

Quod spectat eas febres, quæ diutius excurrerunt, & in chlorosi non ita raro sunt pertinaces, eas alio prorsus modo oportet aggredi; præmissis scilicet remediis universalibus, juscula ex lapatho silvestri, & ex cichoraceis imprimis, cum succis antiscorbuticis exhibenda sunt, tum ut pervium fiat hepar, tum ut in collicias uteri simul adigatur sanguis; his insuper jusculis addendum est arcanum duplicatum; in eo enim est vis purgans, & ipsum uterum leniter stimulans; unde & menstruis & cortici Peruviano sternitur via.

Non quidem hanc medendi rationem perpetuam esse velim; varia enim incidunt, in quibus eadem semper esse non possit curatio; exemplum tantummodo adduxi, quo pateat quid postulet febris cum chlorosi conjuncta: sed de his satis superque; ad alia jam deveniendum.

Pueris febre laborantibus mederi non minus arduum est; omnia respuit medicamenta ætas hæc; hoc tamen in ea est peculiare, quod minus periculose ægrotare soleat; videre est tenerrima corpora febri intermittenti diu veluti confecta, quæ tamen inde evadant feliciter, idque sæpissime solius naturæ beneficio; sed facilius evaderent, si ipso initio lenis concitaretur vomitus; vel ipsis a biennio natis ego tartarum ipsum stibiatum præscribere non reformido; mitius enim in eis stomachum subvertit, quam in adultis, ut certissima didici experientia.

Cum tamen terrorem incutiat vel ejus remedii nomen, kermes minerale in uſum vocare ſatius erit; eo non ita commoventur aut irritantur nervi, nec ab ejus vi, vel in tenerrima ætate, quidquam metuendum; non minus tutum medicamentum eſt ipecacuanha, ſed parce uſurpetur oportet; mihi tot circiter grana exhibere mos eſt, quot annis nati ſunt pueri; vel leviſſima ejus doſis vomitum concitare poteſt; nec ſatis profecto mirari licet quare a quibuſdam a drachma dimidia ad drachmam unam adultis ingeratur; ſi nocere non obſervatum ſit, inde id pendet quod primo vomendi conatu rejici ſoleat magna ejuſmodi doſis.

Magis proficuum eſſet hoc remedium, ſi febrifuga deinde exhiberi poſſent; ſyrupus ſolus ex cortice Peruviano ſufficeret, ſi imprimis cum rob ſambuci conjungeretur; in eo enim eſt vis leniter purgans, ita ut variis pueris non aliud catharticum exhibuerim; at ſi in uſum vocari nequeat remedium hoc, ad abſorbentia cum rheo, & cum cremore tartari deveniendum; ſunt hæc in teneriori ætate vera febrifuga; imo ad alia medicamenta confugere vix in multis opus eſt; unde, quantum fieri poteſt, urgenda; licet enim ſponte tot evadant pueri, multis intumeſcit alvus, obſtruuntur viſcera, hepar in molem aſſurgit maximam; graviora hæc fient, ſi perperam adhibeatur cortex; imo ſi nondum contigerint, ea ipſe inducere poterit.

CAPUT XI.

De impedimentis ex ipſa febre, ex vitiis, quæ in varias partes inferre ſolet, & ex perverſa medendi methodo ortum trahentibus.

ALia occurrunt impedimenta, quæ ex ipſa febri originem trahunt, aut ex perverſa medendi methodo; hæc autem vel in genere ſpectari poſſunt, vel in ſe ipſis ſigillatim; in genere quidem reduci poſſunt ad febrium contumaciam & ad abdominis affectus ex iis ortos; quod febrim ſpectat, eſt ubi ipſa corticem Peruvianum reſpuere videatur; eo enim nullatenus aliquando attingitur, licet præmiſſa ſint quæ curationi viam ſternunt; quin imo ipſius corticis vires pro variis temporibus variæ eſſe videntur; certis enim annis feliciter ſuccedere, aliis vero nocere potius quam prodeſſe ſolet; non magis proficuus eſt nonnunquam in quibuſdam locis, in regionibus v. g. uliginoſis & mari adjacentibus; varia haud dubie eſt veneni febrilis vis; acrius nimirum partibus ſolidis vel humoribus altius infixum, iis arctiori nexu inhæret.

In ea febrium contumacia inſanum profecto eſſet inutile urgere remedium, cum non innoxium eſſe poſſit; fruſtra ad majorem doſim recurrunt nonnulli, ut febrilem veluti obruant fomitem; vel enim ſufflaminantur tantummodo paro-

xyſmi, remanetque in viſceribus morbi cauſa; vel, ut diximus, ignis igni additur, & magis contumax urget febris; a corticis igitur uſu deſiſtendum, & ad diluentia & aperientia redeundum; ſed quod rei caput eſt, emeſis imprimis cienda; in eo peccant multi in locis paludoſis v. g. quod emeticis, minus quam par ſit, incumbant; tanta eſt in febres eorum medicamentorum vis, ut multos, ſicut jam dictum eſt, qui in prophylaxim iis uſi ſunt, immunes ſervatos viderim.

Quanti autem momenti ſit in hac febrium contumacia cortice Peruviano non abuti, ex multis noſſe licet; oriuntur ex perverſa medendi methodo varia partium vitia, quæ in reliquam protrahuntur vitam. Vidi homines robuſtiſſimos, qui poſt febres intermittentes varias experirentur functionum principum læſiones, & in miſerandos inciderent affectus; alii melancholici & cachectici fuere, alii obſtructionibus fuerunt obnoxii, non pauci varia malorum ſyndrome confecti vita tandem functi ſunt; quibuſdam denique gravior & ante conſtitutum a natura terminum incubuit ſenectus.

In contumaci febrium illarum decurſu multa occurrunt, eaque peculiaria, quæ cortice Peruviano curationem vetant proſequi; cum in uſum vocatur remedium hoc, gravitatis ſenſum, ardorem, & conſtrictionem experiuntur multi, ut jam diximus; ſunt autem hæc certa curationis impedimenta; vel enim latet affectus quidam in ipſo ſtomachi textu, ut jam innuimus, & tunc ipſi

me-

medendum pro causæ natura; vel quod ut plurimum occurrit, insunt degeneres pravique succi, iique mordaces, caloremque inducentes; atque hinc iterum emeticorum patet necessitas.

Non minus occurrunt ejusmodi impedimenta in duodeno aut reliquo intestinali tubo; alvus fit sæpe pigrior in corticis Peruviani usu; quæ dejiciuntur veluti urentia sunt, biliosa, flavo-rubra, aut nigrescentia, ita ut his aliquando veluti corrodi videantur lintea; si autem hoc in casu febrifugi hujus opera curationem prosequi volumus, male omnino consuletur ægris; statim quidem præcaveri potuissent hæc omnia lenioribus emeticis usurpatis aut repetitis; purgantia levia, refrigerantia & aperientia, eorumque usus protractus universam hanc sustulissent saburram; nec vero aliud quidquam, cum ea per corticis Peruviani usum se prodiit, tentandum superest, & ab eo omnino temperandum, donec res se melius habuerint.

Aliquando profecto miratus sum tantum posse levissima remedia, cum efficacissima incassum adhibita essent. Vir nobilissimus per dies sexaginta febrem quotidie recurrentem passus erat; frustra omnia adversus eam tentata erant a celeberrimo Medico; eorum tandem & morbi pertinacis pertæsus æger, drachmas duas pulveris temperantis Stahlii qualibet die per hebdomadam assumpsit, ita tandem restitutus nullum omnino expertus est febris vestigium.

Idem sæpe observavi in aliorum remediorum usu. Cum quidam v. g. in febrem incidisset, ea cortice

Peruviano exaſperata eſt; tunc autem alio converſa curatione, ſalis ammoniaci flores pluries qualibet die præſcripſit Medicus; leves quidem erant hujus ſalis doſes; pedetentim tamen ſe ſubduxit morbus. Alia & ſimilia poſſem referre exempla, quibus conſtat magnum remediorum apparatum non præſtare aliquando, quæ leviſſimis ſimplicibusque obtinemus auxiliis.

Sed ut plurimum altius omnino reſpiciendum, ad eorum omnium fontem ſcilicet, in quo vera ſunt impedimenta; pendent ferme ſemper hæc omnia ex hepate; ſi autem ab initio laboret pars hæc ob nimiam febris vim, piaculum ſane eſſet corticem Peruvianum exhibere; at ſi in ejus uſu bilis ſecretio aut excretio lædatur, non minus ab eo temperandum; ſi enim urgeatur remedium illud, colligetur bilioſum magma, idque craſſiſſimum & acerrimum, veluti retorridum fiet hepar, fæces erunt nigriores, urinæ intenſe rubro inficientur colore, omnino lateritium copioſumque erit earum ſedimentum; ſed ne iis quidem opus eſt, ut dignoſcatur hærere aliquid in hepaticis functionibus, quod curationem impediat; ſi ſolummodo lividus ſit vultus aut pallidus, vel ſubluteum referat colorem, etiam cum febris evanuiſſe videtur, eam in limine præſto eſſe pro certo haberi debet.

Ad tollenda autem illa omnia, intermittendus ſtatim corticis Peruviani uſus, & hepatis tubulos reſerantibus per aliquot tempus inſiſtendum; in hunc autem ſcopum adhibenda apozemata ex plantis ſaponaceis, amareſcentibus, ex cichorio v. g.,

ex

ex ſoncho & taraxaco; non raro eorum ſuccum depuratum cum ſuccis borraginis & bugloſſi in uſum vocavi, addito tamen ſale purganti, ut arcano duplicato; tanta eſt vis purgantium in hepatis affectibus, ut ſolis juſculis ex lapatho & cryſtallo minerali eos ſæpe ſuſtulerim; deinde vero feliciter, alias citius, alias tardius, ad corticis Peruviani uſum redii.

Gravius eſt impedimentum, ſi alvus durior evaſerit, ſeu febris vi in eam ſe exerente, ſeu remediis perperam adhibitis; duritiei ejus cauſa eſt in viſceribus modo dictis, ingurgitantur nempe & obſtruuntur, ideoque eorum textum non facile permeat ſanguis, in iiſque ſtagnant alii humores; inde, ut innuimus, irritatio, quæ fibris rigiditatem conciliat, alvum adſtringit, vaſorum plethoram in meſenterio inducit; quoties autem hæc occurrunt, nuſquam niſi iis ſublatis febrem curari poſſe ratum, certumque ſit.

Et primo quidem cortex Peruvianus tunc ſaluberrimas ſuas vires non poteſt exerere; ſola evacuatione, eaque repetita poteſt ſua viſceribus reſtitui mollities; non tamen hoc ipſe cortex Peruvianus, licet purgans ſit, imo & quinquies aut ſexies alvum moveat, præſtare poteſt, ut ſæpiſſime obſervavi; ineſt haud dubie huic remedio quidam acrior & æſtum inducens ſtimulus, dum inteſtina ad fæcum excretionem ſollicitat; ideo non laxantur eorum fibræ nec aliorum viſcerum textus.

Quæ maxime conducunt in hac alvi duritie, ſunt lenia purgantia; quoties ea mihi occurrit, caſsiæ

cassiæ, aliorumque similium opera intestinorum rigiditatem emolliendam curavi; nec quidem mirum si ex iis percipiatur levamen; educuntur acriora excrementa, tollitur putredinis fomes in tubo intestinali latens, infringitur stimuli in nervos agentis vis; ita facilius procedit secretionum & excretionum opus; at in partium textu hæret mali labes; pendet ea ex obstructionibus, stagnationibus & irritatione inde orta; atqui his mederi nequeunt levia purgantia; veniunt ea tantummodo in subsidium, quod multum juvare potest.

Hinc ergo patet, diluentia, sanguinis circuitum promoventia, alterantia, obstructiones tollentia, ægris posse opitulari; ideo semper cichoracea simul, aliaque id genus cum leviori salium stimulo præscripsi; his autem per certum tempus assidue adhibitis, semper reducem obtinui alvi mollitiem; hoc imprimis in iis febribus, quibus non ita longe ab earum initio mihi mederi contigit, assequutus sum.

Cum vero diutius excurrerunt febres, non ita successit lenior hæc methodus; cachexia & alvi renitentia gravior valentioribus remediis oppugnanda est; ideo sæpe purgans ex senna exhibui, intermixtis tamen semper mollioribus, ut cassia, tamarindis, aut manna ipsa; juscula quidem deinde laxantia & emollientia usurpavi, sed ex lapatho simul, quod tollendis obstructionibus aptissimum est, conficienda curavi; terram interim foliatam, quæ & ipsa penetrantissimum est remedium, per certum tempus addidi, & tandem tartarum martialem solubilem in usum vocavi; ita autem

voti

voti compos factus sum, imo & sæpissime ipsas febres fugatas observavi; sed curatio hæc fida certaque non est; postquam ergo subsedit abdomen, certiori febrifugo, id est, cortice Peruviano absolvenda & firmanda est.

Hæc autem omnia huc redeunt, ut tollantur obstructiones, ut pro earum ratione varia adhibeantur remedia, ut leviora in leviori partium affectu, valentiora in graviori, in usum vocentur, ut mutetur medendi methodus, prout mutatur morbi facies, ut tandem causæ febrili propriis adjumentis seu specificis res transigatur.

Hæc medendi ratio, quæ varie circa obstructionum causam versatur, multo magis necessaria est, si valde intumuerit venter; non rara quidem est intumescentia hæc absque aquæ collectione; in variis nimirum occurrit febribus & præcipue in certis epidemiis, imo ipso initio, aut saltem non multo post; sæpius tamen post certum decursum prodire solet vera colluvies; non modo alvus, sed vultus & ipsa brachia, partesque infernæ intumescunt; atqui in hoc rerum statu exulet oportet cortex Peruvianus; purgantia & aperientia, quæ toties hic commendavimus, sola exhibenda; diureticis etiam incumbendum; solo vino, cui baccæ juniperi infusæ, additusque sal martis Riverii cum sale prunellæ sæpe usus sum; eo febres ipsas curavi, totamque sæpius intumescentiam sustuli; ad febrifugum tamen specificum vel ipsis se subducentibus redire ut plurimum mihi mos fuit, quo certior & firmior esset curatio.

CA-

CAPUT XII.

De curatione febrium, quæ cum desierunt, iterum exsurgunt; tum quorundam symptomatum, quibus stipari solent.

SI tollantur impedimenta jam memorata, facile tollentur febres, nec quidquam remanebit ex veneno febrili; sed ea non est ægrorum omnium conditio, ut eo, dum impugnatur, penitus liberentur; in multis per certum solummodo tempus avertuntur paroxysmi; eos vel levissima reducit occasio, vel sponte reviviscunt; ita alterna vice evanescentes & redeuntes, per longum sæpe temporis spatium protrahuntur febres.

His ut occurrerent Medici, varia tentarunt; modo largiorem corticis exhibuerunt dosim, modo vero, ut ipsi vires adderent, varia cum eo miscuerunt; fatendum profecto, quod in plurimis ægris non raro succedat remedium hoc varie exhibitum; cum millepedibus mixtum v. g. aut cum pulvere viperino, vel cum centaurio minori febres sustulit pertinaces; cum ipsis purgantibus non minus efficax fuit. Vidi multos, quibus diu & incassum magna ejus copia ingesta fuerat, & tamen apozemate alias descripto perfecte curati sunt; non ergo in corticis Peruviani usu negligenda sunt purgantia, aliaque modo memorata, cum diluentibus tamen & aperientibus exhibenda.

Ego

Ego vero his irritis certiorem, cum per ægros licuit, amplexus ſum medendi methodum; ſtatim ſcilicet eos lecto addixi, veluti graviori laborarent morbo; hæc curandi ratio a *Sydenhami* præceptis aliena eſt; is quidem decubitum in lecto remediis febrifugis adverſum eſſe cenſebat, idque etiam in intermittentibus, quæ ad continuas vergerent; ego vero, licet alias a ſummo viro ægre diſſentiens, ſitum corporis horizontalem, atque omnium partium quietem multum profuiſſe obſervavi; id innumeris experimentis confirmatum, ut certiſſimum curationis *canonem* proferre non vereor.

Novi equidem id cum quibuſdam non conſentire experimentis. Refertur in Academiæ Regiæ Commentariis, ægrum quendam febre contumaci laborantem, non alia ratione potuiſſe ſublevari, quam ſi e lecto exſiliens ſedili ſe contineret; tunc deferveſcere ſolebant paroxyſmi; at quid eo alterove exemplo, eoque inſolenti, probari poteſt, refragante imprimis quotidiana experientia? nimio quidem æſtu urgeri poſſunt decumbentes, iique melius quandoque ſe habuerunt, ſi conſurgerent; an autem inde perpetua lex, quæ quoſcunque e lectulo eximat?

Sed ut ad eos redeam, quibus aliter conſultum volui, ipſis tenuiſſimam ſimul præſcripſi diætam, & aliquando per aliquot dies ſolius aquæ potum; deinde vero ad aperientium & leniter purgantium uſum confugi, eumque per certum tempus protrahendum curavi; ita ſæpiſſime iis ſolis ſe proripuit febris; aut ſi eam ſupereſſe contigerit,

rit, multum de ſua vi & pertinacia ſemper remiſiſſe obſervavi; tunc autem cortici Peruviano facile obſequitur, & ſi rite exhibitum fuerit remedium hoc, nullus eſſe debet recidivæ metus.

Neceſſaria omnino eſt hæc methodus in certis febribus, quæ non raro occurrunt. Eſt v.g. ubi evaneſcant paroxyſmi & remaneat pulſus frequens; inſurgit imprimis ejus vis, vel poſt motum quemlibet, vel poſt paſtum, licet ſibi nimium non indulſerit æger; non male interea ſe habere videtur, quia febrifugis utitur, vel jam uſus eſt; ſed ſi a ſtrictioris diætæ legibus receſſerit, si conſueta repetantur munia, ſi ad hæc accedant certæ aeris mutationes, tunc, inquam, inſtat febris, quæ amota videbatur; nequicquam autem proficiet, licet ingeſti affatim corticis Peruviani vis fallaces tantummodo, fugaceſque dabit inducias, unde alia, quæ jam indicavimus, auxilia in uſum vocanda ſunt.

Nec tamen hæc ita dicta velim, ut quoties recrudeſcunt febres, eas his remediis continuo impugnandas crediderim; eſt ubi nimium pertinaces ſibi relinquendæ ſint; ſi v. g. hieme recurrant, nec facile frænari poſſit febrile venenum, exſpectandum donec ver advenerit; imo & aliis temporibus, & in certis temperamentis ab inutili remediorum uſu omnino abſtinendum. Vidi equidem, licet raro, febres ipſa æſtate ita contumaces, ut remediis quibuſcunque obſiſterent; eas vero naturæ commiſi, diætæ ſolummodo rationem habendam curavi, leviaque remedia viſcerum functiones juvantia præſcripſi; fuit ubi plus ſic profece-

fecerim, quam alia quacunque methodo.

Uti in iis febribus, quæ per certum tempus reluctantes vix abigi possunt, præcipua est methodus hæc: ita in iis, quæ recens exortæ & fugatæ relapsum minantur, alia ineunda medendi ratio; cum enim stent vires, nec febris adeo altas egerit radices, ad præparantia remedia revertere tutius erit; unde, si fieri possit, nec evacuantibus nec diluentibus parcendum; ita sublatis quæ supersunt impedimentis, febrifugis absque fructu adhibitis dabitur locus; varie tamen pro variis febribus, aut pro diversa symptomatum natura usurpanda sunt hæc remedia.

Sint v. g. ægri, qui jam a febre aut paroxysmis liberi, vigiliis pertinacibus, aut acerrimis conflictentur capitis doloribus; non intermittenda tunc remedia, sed potius urgenda sunt, prout urgent hæc symptomata; & quidem in universum iis vigentibus sublatam esse febrim credendum non est, sed potius in caput conversam esse veneni febrilis vim; postquam enim sedem ita commutavit, iterum in solitam paroxismorum erumpit incandescentiam.

His ita se habentibus, e capite evocandus est stimulus ille febrilis; nil autem id melius præstare posse quam sanguinis e saphena missionem, apud plerosque observavi ægros; ea tamen sola non absolvi poterit curatio; unde ut tuta certaque sit, ad emesim iterum confugiendum credidi; deinde vero ad juscula laxantia & aperientia deveni, & tandem addito iis tartaro martiali solubili, rem omnem, ut plurimum, posse confici

mihi

mihi innotuit; ſi quando ad kinam-kinam confugere opus fuerit, rite adhibitum hoc remedium brevi omnino tempore curationem abſolvit.

Non minus aliquando faceſſunt negotii ſudores, quibus diffluunt ægri, curatis febribus aut ſublatis paroxyſmis; si autem ex imperfecta, ut ſolet, oriatur curatione hæc illuvies, febri male curatæ propria remedia adhibenda ſunt; in hunc ſcopum aliquando, si non inveterata eſſet, si vigerent ægrorum vires, aut quæ præmittenda ſunt, neglecta fuiſſent, ad venæ ſectionem recurrere non dubitavi, nec quidem abſque fructu; tunc haud dubie hærebat in viſceribus ſtimulus, & ſedata irritatione, melius ſe habuere omnia.

Sed alia inſuper ſunt adhibenda remedia, quæ refrænandis ſudoribus ſtatim aptiora videntur; evacuantia nempe ſuccos exundantes a corporis ambitu revocantia; non multum tamen hæc proficient, niſi obſtructionibus viſcerum proſpiciatur, & bilis tum urinæ ſecretioni & excretioni conſulatur; non interim prætermittenda quæ æſtum internum temperare poſſunt; eſt enim, ut plurimum, in ſudorum profluvio ardor interna deurens, & acrimonia partium textum ſtimulans.

Alia eſt in febrium exitu cauſa, quæ ſudores movere poteſt, natura ſcilicet ſanguinis, aut partium debilitas; diverſa ergo methodo his occurrere neceſſe eſt; ſtatim quidem libera ſit alvus oportet, ut & urinarum via; ſed corroborantia, aut quæ deperditum fibrarum tonum reſtituunt, præcipua ſunt curationis inſtrumenta; hinc cortex Peruvianus, aut tinctura ejus vino extracta ple-

plerumque ſufficiunt ; aut denique ſola juſcula amara cum tartaro martiali ſolubili rem omnem penitus conficient ; magis hæc proficua erunt, ſi addatur exercitium, quod ſolum, non neglecto interim regimine, circulationis & vaſorum vim poſſet reſtituere.

Difficilius ſane eſt certis mederi affectibus, qui impendentem continuo minantur febrim; ea nimirum repreſſa remanent aliquando anxietates perpetuæ, ciborum faſtidium, marcor & virium dejectio; morbi denique male curati ſigna undique ſe produnt, idque in vultu præcipue; lividus enim eſt ſubluteuſque ejus color; hæc omnia mihi in quadam potiſſimum occurrerunt epidemia, quæ hic loci magnam edebat ſtragem; recrudeſcebant ut plurimum quæ curatæ videbantur febres; difficile omnino inde emergebant ægri; non pauci vero tandem confecti in diarrhœam putridam, aut in dyſenteriam incidebant; quin imo erat ubi lethalis copioſuſque erumperet ſanguinis effluxus.

His autem & febri obviam ire non licebat, niſi exularet cortex Peruvianus; eo exaſperari ſolebant omnia; marcori, virium dejectioni, ſtomachi hepatiſque affectibus ſola aperientia & deobſtruentia occurrere poterant; diarrhœam putridam non niſi leniter evacuantibus refrigerantibus & antiſepticis refrænare fas erat; ſymptomata dyſenterica ſimiliter peculiarem, ipſiſque propriam ſibi vindicabant medendi methodum, id eſt lenientem & leviter evacuantem; non alia conducere poterat adverſus acriorem bilem aut ſanguinem in vaſis meſeraicis antea ſtagnantem, & per inteſtino-

norum ductus sibi vias aperientem.

Cum tandem ejusmodi adhibita curandi ratione mitiora fierent aut evanescerent adeo tetra symptomata, non audebant quidam corticem Peruvianum iterum exhibere; exspectabant nimirum donec natura, aut tempestatis mutatio morbi absolverent curationem; sed nimium illi remedii hujus vim reformidabant; tuto aliis præmissis usurpari potuit, nec profecto ipse, sive perseveraret febris, sive ea abscessisset, ad illud veluti ad certum auxilium confugere dubitavi.

Fatendum interea, alia remedia quandoque esse usurpanda; erat v. g. æger, qui febre intermittenti in hecticam abeunte laborabat; depascebat totum corpus degener febrile venenum, marcore fere absumpta exaruerant membra, sicca & veluti squammosa rigebat cutis, serotinis horis incandescebant omnia, pulsus erat admodum frequens; tunc autem, cum nil prodesset nec naturæ res committi posset, antimonialis remedii vires tentare non absonum visum est.

Propositum scilicet erat perspirationem in exsiccata cute restituere, & obstructa viscerum reserare colatoria; in hunc autem scopum refracta vini stibiati dosis, pluries per diem repetita, ita ut vomitum non moveret, peropportuna visa est; ecce autem post aliquot dies omnia in melius mutari incipiunt; decidunt ex tota corporis superficie squammæ furfuraceæ; madore perfunditur universa cutis, interanea similiter in officium redeunt; absque ullo denique alio remedio, absque vomitu & quavis dejectione evanuit febris. Sum-

Summa eſt in ejuſmodi remedio energia; non quidem quia vomitum ciet aut alvum dejicit, ſed quia ſi minimis atque repetitis ingeratur doſibus, in minima vaſcula & in nervos peculiarem exerit vim, ſecretionum fontes aperit, liquidorum vitia emendat: patent eæ antimonii vires in ipſis animalibus; ſumme proficuum eſt ſuibus, ut obſervavit *Baſilius Valentinus*, & docet experientia; non minus efficax obſervatur in variis equorum morbis, nam per eorum cutem noxios humores expurgat; idem autem in corpore humano præſtabit, ſi rite in uſum vocetur.

Paratur optimum vinum ſtibiatum ex vitro antimonii & vino Hiſpanico; hujus autem ſi aſſumatur drachma, perſpirationem movebit, ſi drachmæ duæ exhibeantur, demittitur leniter alvus, ſi vero drachmæ tres ingerantur, vomitum una vice & abſque anxietate concitabit; id ſaltem ita ſe habebit ut plurimum; ſed de ea doſi hic non agitur, verum de multo minori: certum eſt, quod ſi guttæ aliquot identidem uſurpentur, multa poſſint præſtare, quæ ab aliis fruſtra exſpectarentur; jam autem ad varios effectus febris redeamus.

Egimus jam de aquoſis aut flatuoſis tumoribus, qui per febris decurſum, eaque vigente ſe produnt; ſed, uti alias dictum eſt, ea curata turgent ſæpiſſime infernæ partes; ex ejuſmodi autem tumore, ſi rite adhibita ſint remedia, & veneni febrilis vis perfecte devicta ſit, nihil omnino metuendum; ſe proripit enim ſponte, redintegratis viribus, aqua in textu cellulari colle-

cta; si tamen ejus multa fuerit copia, aut diutius ob fibrarum laxitatem in hujus textus hæserit receptaculis, diuretica, & quæ partium tonum restituunt, adhibenda sunt.

In hunc autem scopum juscula ex amaris aperientibus cum tartaro martiali solubili in usum statim vocanda sunt; iis scilicet eximiæ insunt vires ad tollendam aut præcavendam colluviem; vinum etiam juniperinum cum sale martis Riverii idem præstare poterit, ut mihi multis constitit experimentis; non sola sunt tamen hæc remedia, quæ usurpari possint; fuere qui & alia feliciter adhibuerint, ut cinerum genistæ lixivium; non multum autem interest inter remedium hoc & aquam Riverii febrifugam, quæ sale tartari in aqua soluto constat.

Hæc quidem expugnandis febrium pertinacium reliquiis egregie inserviunt; at omnium instar visum est vulgare remedium, nullo apparatu commendatum, nec ideo minoris pretii; cum arcani nomine venditaretur, hoc experiri jussi sunt Medici fide dignissimi; non solum in febribus recens exortis, sed in inveteratis, viscerum obstructiones minantibus, leucophlegmatia stipatis universali, instituta sunt experimenta; quod vero non expectari posse videbatur, ex omnibus ægris, qui ejusmodi remedio uti sustinuerunt, nullus fuit qui perfecte non restitutus sit; quid autem tam proficuas exercuit vires? cortex Peruvianus cum nitro, cum sale ebsamensi, cum sale centaurii minoris & tamarisci in opiatam ope syrupi de absinthio concinnatus: cavendum interim ne alcalicis

sa-

ſalibus inducatur calor noxius, & ne iiſdem acrior ſtimulus, ſtomacho & inteſtinis admotus, turbas cieat; unde ſal ammoniacum cæteris admiſcendum cenſuerim; ita temperatur ipſorum vis & Sylvii ſal febrifugum exoritur.

Aliquando autem non leucophlegmatia, aut tumor infernarum partium, ſed verus hydrops aſcites febri ſuccedit intermittenti; at facile omnino, ut plurimum, curari ſolet, atque id quibuſcunque ferme remediis; ſubductam aquam ex abdomine, ipſo mercurio dulci memini; alias vero purgantibus vel hydragogis, vel diureticorum vulgarium uſu ſublata eſt colluvies; in genere tamen modo memoratis laxantibus, diureticis & deobſtruentibus felicius tollitur; ſi quandoque difficilior ſit curatio, id morbi diuturnitati, vel obſtructionibus viſcerum tribui debet.

Sed occurrit hic non parvi momenti quæſtio; num ſcilicet adverſus ejuſmodi tumores cortici Peruviano quædam inſint vires? & primo quidem memini me olim illius decocto additis purgantibus illuviem cutaneam & aſciticam ſæpius feliciter ſuſtuliſſe; non tamen in quacunque ejuſmodi exundatione purgantium invocare auxilium neceſſe fuit; in pulverem redactum febrifugum hoc quendam hydrope laborantem brevi reſtituit; ita ut in eodem ægro vim purgantem & diureticam exeruerit; alteri ſimiliter tumenti, & febris obſcuras reliquias ab aliquot menſibus trahenti, optime ceſſit idem remedium, cum antimonio diaphoretico conjunctum.

Inde ergo patet hydropem ex febre intermit-

tenti ortum, eidem atque ipſam febrim ſubjacere remedio; non ſolum autem, laxitatem vi tonica emendando, operam præſtat, ſed ipſum febrile venenum ſubigendo; venenum inquam, quod, per varias partes diffuſum, aqueam invexit colluviem; reliquum eſt ſolummodo, ut qua ratione exhibendum ſit ejuſmodi remedium ſtatuamus; atqui cum aperientibus & laxantibus ingeſtum facilius ſtagnantem in textu cellulari aquam in circuitus vias revocabit, e cavis ea turgentibus educet, obſtructa reſerabit vaſa, febriles motus compeſcet, eoſve præcavebit.

Nihil impedit tamen, quin diuretica ſimul uſurpentur; imo ab iis initium fieri poteſt. Vidi hominem jamdiu quartana, eaque neglecta laborantem; intumuerat autem totum corpus; ut vero urgentiori malo occurreret Medicus, ad remedia, quæ urinas educerent, ſtatim ſe convertit, nec quidem infeliciter; ſimilem alias effectum mihi non raro obſervare licuit.

Talia ſunt, quæ adverſus febriles reliquias, aut certos affectus cum eiſdem incedentes mihi uſu comperta ſunt remedia; ſi in iis præſcribendis de cortice Peruviano aliquando ſiluerim, non idcirco illius uſum penitus ablegare mihi mens fuit; ſi enim febris non rite curata fuerit, ſi metus ſit, ne lateat in viſceribus ejus fomes, ſi denique præmiſſa fuerint quæ ad hunc extinguendum præmittere neceſſe eſt, nequaquam a præſtantiſſimo hoc febrifugo abſtinere licet; cum evanuerint enim impedimenta, aut mitiora evaſerint quæ impugnantur ſymptomata, hoc remedio perficienda aut firmanda erit curatio. CA-

CAPUT XIII.

De curatione febrium intermittentium malignarum.

MUlto minus a cortice Peruviano abſtinere licet in febrium intermittentium decurſu, ſi eæ mali moris fuerint; ſed in iis duplex ineunda medendi ratio; alia ſcilicet inſtituenda eſt in paroxyſmorum ferocia, alia vero in eorum declinatione, ſeu in eorundem intermiſſa vi; cum enim a febris natura aliena ſint quibus ſtipatur ſymptomata, illis & febrili cauſæ peculiaria conducunt remedia.

Senſit hoc, ut jam diximus, *Ludovicus Mercatus*, qui de his ſymptomatibus primus fuse egit; propius dein ad curationem acceſſerunt *Mortonus* & *Torti*, qui omnem abſolverunt curandi methodum; nos vero hic quæ experientia propria docti ſumus breviter exponemus.

Non ſingula quidem quæ occurrunt ſymptomata proſequemur, ſed præcipua tantummodo, & quæ adverſus eorum vim uſurpari poſſunt remedia attingemus; & primo quidem, cum impetitur caput, cum inſtat delirium, aut urget apoplexiæ, lethargi, vel comatis ſpecies, peculiaris adhibenda medendi methodus; obſervatum autem eſt ſæpiſſime, quod venæ ſectio, veluti uno ictu, hoc ſymptoma ſuſtulerit; non minus hæc condu-

cit in doloribus acerrimis, in rheumaticis v. g. cruciatibus, in ventriculi aut inteſtinorum torminibus, in pectoris oppreſſione; obſervandum tamen ut in iis adhibeatur ægris, in quibus ſtant vires, vel non collabitur vitalis ſpiritus.

Emeticis & purgantibus ſimiliter ſuus poteſt eſſe locus. In quadam epidemia, ipſo febris initio, memini poſt venæ ſectionem vomitum concitaſſe, idque non infeliciter, ut mali moris ingruentia averterem ſymptomata; ſi vero jam prodiiſſent, ea iiſdem impugnabam remediis; in alia vero ejuſmodi conſtitutione, quæ caput imprimis impetebat, poſtquam tentata erat emeſis & ſimul laxata alvus, ſtatim evaneſcebat lethargi aut apoplexiæ ſpecies, quæ ſummum incutiebat terrorem; imo minus profuiſſe venæ ſectionem quam cathartica conſtanter obſervavi; non equidem me latet *Sydenhamo* ſecus viſum; ſed ut ipſe, ita & ego magiſtræ experientiæ plus quam authoritati tribuendum exiſtimo.

Nec quidem ſolummodo in hoc caſu multum opis attuliſſe ejuſmodi remedia teſtari poſſum; ſed cum ſyncope aliquando velut exanimes conciderent ægri, ipſo paroxyſmi initio, cum alii convulſione tentarentur, cum quidam aphoni eſſent, vomitum audacter concitari poſſe credidi; tunc interea vinum ſtibiatum, cum addito lilio Paracelſi, aliis emeticis anteferendum videtur; non minus hoc remedio in anaiſtheſia exſuſcitari poteſt vitalis ſpiritus, ſi per cætera liceat.

Eum ſcilicet ſcopum ſibi proponat oportet Medicus, ut inſignem quandam mutationem machi-

næ animalis motibus inducat; unde vigentibus per artus doloribus, ægrosque excruciantibus, succussione partium internarum occurri posse crediderim; quin imo in certis abdominis affectibus, ut in tubi intestinalis cruciatu, nisi forte acrior fuerit, eodem remedio utentes improbare non sustinerem; prodest id in acutissimis dysenteriis; quare obesse credi posset in febrili symptomate, quod desinente paroxysmo desinit; & ideo multum ab inflammatione abesse censendum est; at hoc prudentiæ opus & labor est.

Alia remedia multum absimilia, ut vesicatoria v. g., prætermitti nullatenus possunt in variis affectibus, veluti in hac apoplexiæ specie, de qua egimus, in lethargo, & comate febrili; non minus hæc conferunt in iis paroxysmis, in quibus sine motu & sensu jacent prostrati ægri; quod vero minus forte videbitur conducere, in certis doloribus acutissimis idem tentare remedium non veritus sum; cum enim ut plurimum spasmodici sint, fieri potest motuum revulsio aut derivatio ex una in aliam partem; quin imo idem succedere aliquando in pectoris oppressione mihi experientia notum est.

Narcoticorum usus non minus commendatur, tum ipsorum natura, tum experimentis, tum variorum symptomatum sævitia; dolores quidem rheumatici atrociter sævientes illa statim postulant remedia; at in doloribus viscerum, ut stomachi & intestinorum, ea prætermittere piaculum sæpe esset; his compesci possunt diarrhœa & vomitus, quibus aliquando in summum discrimen conjiciuntur

tur ægri ; hoc interim obſervandum, ne ſolum exhibeatur opium; aromaticis miſceri & iis veluti acui debet, ut in theriaca & laudano liquido Sydenhami ; poteſt etiam exhiberi cum ſpiritu minerali anodyno, qui ſolus anxietati & ventriculi ſubverſioni mederi poteſt.

Ut autem multum conferre poſſunt remedia hæc ad variorum ſymptomatum curationem, ita adverſus aliorum vim eadem exhibere nefas eſſet; cum v. g. apoplectici vel lethargici videntur ægri, cum impetitur in iis vitalis ſpiritus, obtunditur ſenſuum vis, frigent partes, deprimitur pulſus, vel ſe omnino tactui ſubripit, tunc, inquam, exitialis eſſet narcoticorum uſus; exſuſcitandæ ſunt potius vires, ut expellendo aut ſubigendo febrili veneno natura impar non ſit.

Non agam hic de diluentibus aut lenientibus, quæ ad tollendam irritationem conferunt, & cuique intuenti patent; non magis motum exſuſcitantibus & excalefacientibus immorari neceſſe eſt; liquet enim quam neceſſaria ſint in ſpiritus vitalis proſtratione, in pulſus ſumma depreſſione, in algore, quo veluti marmoreum fit corpus; ut autem cum majori fructu exhibeantur remedia, non minus quidem ad ſymptomata, quam ad eorum cauſam reſpiciendum; eſt ea ut toxicum, quo inficiuntur liquida, & quo perturbantur variæ partium functiones; videndum ergo quid deleteriæ huic cauſæ poſſit obſiſtere, donec ſponte remiſerit ejus vis, & inducias concedat.

Poſtquam autem deferbuit paroxyſmus & mitiora evaſerunt ſymptomata, adeſt tempus febrili

di-

dicatum antidoto, cortici nimirum Peruviano; illius quidem decoctum exhiberi posset, sed metuendum, ne sat larga ejus copia ingeri possit, aut ne renuant ægri; in tam præcipiti ergo morbo ad pulverem confugiendum, vel potius ad extractum aqueum, de quo toties egimus; nec quidem reformidanda certa ejus dosis; si enim levior sit, scopum non attinget; enitendum ergo, quandoquidem summum instat discrimen, ut obruatur febrile venenum; unde ad drachmam unam extracti hujus assumat æger oportet, eademque dosis bis aut ter, prout res feret, ante paroxysmi adventum repetenda.

At occurrit hic quæstio expendenda, num scilicet misceri possint aut miscenda sint cum cortice Peruviano purgantia? hæc profecto non aliena erunt in capitis affectibus, imo cum in pectus recidit morbi vis, adhiberi poterunt, ut & in doloribus rheumaticis per artus dispersis; nec quidquam profecto tunc impedit, quin & ipsa apozemata laxantia & febrifuga in usum vocentur, si satis supersit temporis; laxetur tamen potius quam expurgetur alvus oportet, ne hac via diffluat cortex ejusque vis; intendendæ sunt præsertim medicaminum vires in febrile venenum, cujus retundendus impetus.

Non ita licet in variis alterius generis affectibus alvum movere; cum v. g. ventriculus aut intestina omnem excipiunt feruntque morbi vim, a purgantibus desistendum; imo si adsit diarrhœa, refrænanda est alvi laxitas; non minus absonum esset purgantibus febrim insequi, vacillante spiritu

vi-

vitali, aut cum frigore omnis calor veluti ad interna retractus ab extremis recessit partibus; tunc potius aromatica, ut serpentaria virginiana, in usum vocanda, & cortici addenda, ut acuatur ejus vis, & per omnium partium recessus facilius deferri possit; in hunc scopum cum vino remedium hoc sæpius exhibere mihi contigit.

Secunda occurrit quæstio, eaque non minoris momenti, utpote ad morbi discrimen propius spectans; quæritur nimirum, num ad exhibendum corticem semper exspectanda sit paroxysmi remissio; & quidem si motus febrilis intensior non sit, sed contra adsit virium prostratio & pulsus debilitas, si non magna urgeat in ventriculo aut intestinis irritatio, si denique per symptomatum vim liceat, non liquet profecto quare in re tam ancipiti, non exhiberi possit cortex, aut solus, aut cum quibusdam conjunctus remediis; licet intermittere soleant symptomata, incertum est, an futurum sit, ut brevi discedant aut mitiora fiant; interim instat periculum, & per consequens antidoti exhibendi certa necessitas; oportet tamen ut febris acrius non urgeat.

Ne autem incertus dubiusque inter impedimenta hæreat animus, hæc omnia ad quædam reducemus præcepta: I. præ oculis semper habendum ægrorum discrimen, quod aliquando impense urget; II. non de abigendis certis symptomatibus per remedia ipsis alias propria cogitandum solummodo, sed præcipue de retundenda febrilis veneni vi, & de obtinendis induciis; III. majus est in mora periculum quam in cortice Peruviano adhi-

ben-

bendo; unde non ita ſpectandum, num calorem concitet, aut quid aliud ſequatur ex eo quod aliquatenus noxium eſſe poſſit; IV. tentanda quidem quæcunque in ſubſidium cum eo febrifugo vocari poſſunt, ſed abigenda quæ ejus vires poſſunt infringere; V. cavendum imprimis ne parcior ejus exhibeatur dosis, brevi enim ſcopum attingat neceſſe eſt.

CAPUT XIV.

De curatione febrium remittentium vulgarium.

EA eſt medendi ratio, quæ in febribus intermittentibus ſervanda eſt: jam vero ad remittentium curationem tranſeundum; ſunt autem eæ varii generis, ut diximus, ſeu potius varia eſt earum vis, variuſque decurſus; ſi multæ ſint, quæ graviori non ferantur impetu, nec naturæ vires ſuperare videantur, aliæ ſunt, eæque etiam multæ, quibus universa perturbatur animalis œconomia; in iis ſæpe exſurgunt ſymptomata inexſpectata & periculoſa, de quibus jam egimus.

Licet ergo eundem atque intermittentes habeant fomitem, eandemque cauſam, quæ remittunt febres, videndum, num eandem, an potius diverſam poſtulent curandi methodum; eam profecto inſtituere non raro arduum eſt, multiſque e cauſis oritur hæc difficultas; unde iis expendendis immorari neceſſe eſt, ut firmiora curæ jaciantur fundamenta.

Quod

Quod ſtatim negotium faceſſit, eſt remediorum adhibendorum natura eorumque uſus; continuæ enim ſunt ejuſmodi febres, quandoquidem in iis nulla intermiſſio; non alia ergo in iis ſtatim occurrit medendi ratio, quam quæ continuis dicata eſt; atqui reſpuuntur ab iis omnia febrifuga peculiaria, eaque imprimis, quæ tonica ſunt, amara, adſtringentia, calorem inducentia; alienus ergo videtur a febre remittenti cortex Peruvianus; ſi enim febres ipſas vere intermittentes exacerbare ſoleat, cum earum protrahuntur paroxyſmi, & magna eſt ipſarum vis, an proficere poterit in febris continuo vigentis decurſu, licet aliquando remiſſior ſit ejus impetus?

Cum tamen e genere intermittentium ſint ejuſmodi febres, an fieri poteſt, ut remedia omnino diverſa poſtulent? an poterit eſſe omnino adverſum, quod earum ſubigendæ cauſæ, ipſique eliminandæ eſt aptiſſimum? ut ergo hæc omnia, quæ ſibi adeo videntur adverſa, componantur, altius reſpiciendum; videndum ſcilicet an adeo diverſa ſint remittentium ſymptomata, ut iis curandis diverſa omnino via incedendum ſit.

Non tantopere diſſident ea niſi prima fronte; imo conſentit in pleriſque intermittentium & remittentium curatio; ut enim in intermittentibus, ſi dum vigent paroxyſmi, ingeratur cortex, noxius omnino eſt; ita ſimiliter in remittentibus, ſi in paroxyſmorum impetu exhibeatur, res in pejus ruere ſolent; exſpectanda nimirum remiſſio, ut ægris ſuccurrat remedium hoc; & ante expurgatæ ſint oportet primæ & ſecundæ viæ; his enim

tur-

turgentibus, vel adſtricta alvo exacerbabitur febris.

Hoc tantummodo ineſt diſcrimen in earum febrium curatione, quod in remittentibus deferveat tantummodo febris; non tantum ſcilicet conceditur temporis ad eam impugnandam; calor intenſius urget; non ita expedita eſt ſecretionum via; difficilius ergo tolletur morboſus fomes, ſed detrahi poteſt aliquid ex eo, infringet ejus vim cortex, ſi non penitus eam ſuſtulerit; demonſtratur id & ratione ſimul & experientia; certæ ergo ſunt, licet debiliores, in eum fomitem ejuſque effectus illius febrifugi vires; occurrendum ſolummodo impedimentis, eaque quantum licet amovenda ſunt.

Eo magis conducit cortex, quod præcipue in prævertendos paroxyſmos, aut in infringendum eorum impetum ſoleat impendi ejus vis; inde ergo patet, quod licet ii acerbiores sint, poſſit adverſus eos in auxilium vocari remedium hoc; imo eorum ferocia id tanto magis poſtulare videtur; calorem equidem augere poterit, nec tollet ſtatim ut in intermittentibus febrilem fomitem; ſed urgentiori malo ſuccurrendum; magis noceret febris impetus quam medendi ratio; perinde ſe res habet ac in pleuritide v. g. cum febre intermittenti conjuncta; dubium profecto non eſt quin pulmoni ita affecto noxius sit cortex Peruvianus; quia tamen febris intermittentis retundit vim, periculumque ex paroxyſmis impendens avertere poteſt, in uſum vocari debet.

At ſunt certæ leges, quibus ſubjici debet febrifugum hoc; & primo quidem ne exhibeatur oportet,

tet, nisi certum sit adesse febrim, quæ e genere sit intermittentium; patet ex quotidianis Medicorum apud ægros jurgiis, quam sæpe difficile sit earum morem aut ingenium dignoscere; gnari sciunt scilicet non sperandum in ejusmodi febribus a cortice Peruviano levamen, si alia ex causa processerint; sunt equidem minus providi, qui quoties gravius exacerbatam, idque certis temporibus, observaverint febrem, toties per corticem Peruvianum ei occurri posse existiment; atqui tamen ut noxius esset in morbis inflammatoriis, licet aliquando statis horis graves insurgant exacerbationes, an magis conducet in variis febribus, quæ non minus ab intermittentium natura abludunt.

Non tamen quoties ex intermittenti fomite ortum ducit febris, toties adversus paroxysmos proficuus est cortex Peruvianus. Si in vere continuam v. g. mutata est febris intermittens, aut ejus ab initio speciem præ se ferat, hæc continuarum simplicium remedia postulat; ita fit in universum, ut tandem remittat, vel in intermittentem veram redire aut abire cogatur; aliquando vero perfecte curatur ejusmodi remediis; imo, quod alicujus est momenti, non raro observavi intermittentis febris fomitem & causam febri continua superveniente omnino deleri.

Non absimili admodum ratione febri duplici tertianæ continuæ suis periodis distinctæ, nec ab ingenio suo ita aberranti aliquando occurrendum; est ubi hæc ad undecimum, decimum quartum, imo ad vigesimum diem excurrat, magnaque, li-

cet

cet remittat, ſit ejus vis ante paroxyſmos; atqui ea ſic vigente non poteſt exhiberi cortex Peruvianus; ſummum enim æſtum inducit, & vim febrilem intendit; exſpectandum igitur donec remiſſior ſit febrilis impetus; videndum eſt ſolummodo num gravius impendeat periculum, & num morbo ferendo impares ſint ægrorum vires.

Sunt equidem qui voluerint hoc tentari remedium, ea tamen lege, ut ſi non ſucceſſerit, ſtatim prætermittatur ejus uſus; nonnulli vero verſus duodecimum tantummodo diem exhibendum cenſent, ſed errant utrique; incerta tentari non debent, nec præfigendum remediis tempus, quod non certo præfixit natura; ſatius eſt ejus ductum ſequi, eique laboranti opem ferre, prout ipſa poſtulat.

At multæ occurrunt febres remittentes, in quibus paroxyſmi ſeu exacerbationes magno inſurgunt impetu, ægroſque in ſummas adducunt anguſtias; tunc autem alia omnino ineunda eſt via, & gravioris tantummodo periculi habenda ratio; febrifugum ſcilicet audacter exhibendum; nec profecto formidandus ipſius uſus, quia forte levior erit remiſſio; ſatis erit ſi aliqualis ſit; videndum tantummodo num quid huic remedio ſit admiſcendum, & quid aliorum remediorum opera ſimul moliendum ſit.

Quod ſucceſſiſſe ut plurimum obſervavi, eſt emeticum miteſcente paroxyſmo exhibitum, deinde vero apozema febrifugum cum laxantibus & aperientibus concinnatum; ita tamen, ut brevi

tempore effectum suum edere possit; sic in genere mitiora fieri solent omnia; mitiora inquam; nec enim in ejusmodi febribus exspectandum, ut tollantur penitus paroxysmi veluti in febre intermittenti; sensim tantummodo, ut plurimum, se proripiunt, eorumque vis concidit; sæpe tamen in intermittentium classem brevi redeunt, non quidem tertianarum aut quartanarum in genere, sed duplicium tertianarum more incedunt statim hæ febriles reliquiæ.

Exemplis quibusdam hæc omnia in clariori reponentur luce. Erat Sacerdos, qui febre statim abnormi correptus fuerat; ea dein ita incessit, ut vere continua esset; una quidem die, licet gravis, mitior esse solebat; at altera tanto insurgebat impetu, ut ejus vim superari posse non videretur; tunc autem copiosus e saphena missus est sanguis, &, cum illuxit quædam remissionis species, apozema laxans & febrifugum adhibitum est; eo statim ferme fracta est morbi vis, & quotidie multum de ea decessit; sic brevi omnia in naturalem statum restituta sunt.

Similis ferme fuit fœminæ casus, quæ statim intermittente laborabat febri; cum ea neglecta in continuam gravissimam abiisset, per unam diem minus graviter procedebat, altera vero summum in exacerbatione instabat vitæ discrimen; tunc autem in venæ sectione & cortice Peruviano unica spes reposita videbatur; non facile quidem remisit morbi acerbitas, de ea tamen non ita multo post aliquid detractum esse visum est; at paulatim

de-

demiſſa alvo concidit paroxyſmorum vis, & in melius abierunt omnia.

Sæpius autem occurrunt ejuſmodi febres, in quibus ita protrahuntur paroxyſmi, ut alius alium ferme attingat, & breviſſima intercedat remiſſio; non poſſunt ergo adhiberi apozemata, cum longius temporis ſpatium poſtulent; ideo ad corticis pulverem recurrendum, ſeu potius ad extractum ejus aqueum; ipſius drachma pulveris circiter unciam unam æquat, unde repeti poſſunt facilius ejuſdem doſes neceſſariæ, & ita in tuto collocari ægri; tunc autem, ſi uſpiam, extractum illud cum pulvere temperanti aut arcano duplicato admiſceri præſtat; nam reſtinguatur deurens calor, & ſi fieri poſſit, laxetur alvus oportet, ideoque largiori copia exhiberi debent.

CAPUT XV.

De febrium continuarum remittentium, quæ mali moris ſunt, curandi methodo.

UT intermittentes malignæ, ita & continuæ remittentes cortice Peruviano expugnandæ ſunt; pendet autem ejus remedii adminiſtrandi ratio ex febris natura, ex ſymptomatum vi, ex breviori aut longiori remiſſione, ex alvi laxitate aut adſtrictione; ſed in tanta rerum varietate, quid ſinguli caſus ſibi vindicent definire non licet; ſta-

tuemus ſolummodo in genere duplicium tertianarum, quæ continuæ ſunt, & remittentium malignarum non adeo diverſam eſſe curationem; magis ſolummodo in iſtis urgenda ſunt remedia; cum enim tantum impendeat diſcriminis, ſtatim, ſi fieri poſſit, veneno febrili occurrendum.

Ideo in certis præcipue epidemiis, in quibus graviora eſſe ſolent omnia, exitio eſſe poteſt vel minima temporis jactura; morbum ergo, ſi liceat, præcavere aut avertere prima artis lex eſt, ut ejus non exſpectetur inſultus. Cum mihi in quibuſdam impendentem febrim prævidere contigiſſet, eos ſæpius ab ipſa immunes præſtiti; alios vero, cum jam decubuiſſent, brevi provida cura reſtitutos obſervavi; vel leviſſima ſymptomatum mali moris prodeunte ſpecie omnes quantum licuit remediis valentioribus addixi; ita autem plerique imminenti periculo exempti, non ita multo poſt convaluerunt; mirum ſane quam facile ſolis emeticis aut purgantibus, initio poſt venæ ſectionem adhibitis, miteſcant paroxyſmi, qui deinde ſpecificis vix poſſent refrænari.

Sin autem maxime urgeant ſymptomata, eo impenſius in iis debellandis allaborandum; & primo quidem, generalia, quæ dicuntur remedia, aut quæ curationi viam ſternunt, in auxilium ſtatim vocare oportet; deinde vero ſpecificis febrem aggredi neceſſe eſt; in conſtitutione quadam a graviſſimis ſymptomatibus fieri ſolebat initium febribus; ſi autem illis brevi occurrere non tentarent Medici, nullus deinde arti locus erat; tertia aut quarta

exa-

exacerbatione de medio tollebantur ægri; hoc casu frequentius occurrente deterritus, ad venæ sectionem & emesim, breviori interjecto temporis spatio, deveniendum judicavi; deinde vero, ut primum licuit, ad specificum confugi medicamentum.

Illud quidem nullis aliis cum eo usurpatis sæpissime sufficit, idque imprimis si stomachi & alvi expurgationi consultum sit; sin minus vero, atque interim gravius urgeat morbi vis, quæ alvum laxent simul, si liceat, exhibenda sunt; cum in epidemia modo memorata summum esset in mora periculum, statim sæpe post venæ sectionem solo apozemate febrifugo & laxante usus sum, idque dum penitus conciderent symptomata.

In plerisque tamen pulveratum corticem cum arcano duplicato magis proficuum duxi; mens scilicet erat, sanguinem intra breve temporis spatium sufficienti ejus remedii copia imbuere, tum aperienti & purganti salis stimulo vias omnes aperire.

Sed cum ejusmodi tradimus præcepta, supponimus per morbum quantumvis gravem licere, ut de subsidiis purgantibus cogitemus; tam atrocia interim exsurgunt symptomata, ut de veneno febrili obruendo tantummodo nos oporteat esse sollicitos; nisi statim retundatur ejus deleteria vis, de ægris non raro actum est; unde febrifugum solum, quantum fieri potest, aliquando ingerendum, nullo alio ipsi admixto medicamento; resederit oportet tam periculosi morbi furor, ut la-

xandis excretionum organis incumbamus.

At iterum, ut jam diximus & per ſe patet; purgantibus alias ob cauſas non eſt ſemper locus; non ſolum in variis viſcerum affectibus, cum ſæviunt v. g. dolores ex febre orti, ablegenda ſunt quæcunque ſtimulant; at ipſa irritatio quamprimum compeſcenda eſt; equidem cortice Peruviano tollitur febrilis veneni ſtimulus, licet tantopere ſtomachum & inteſtina aliquando urgeat, inſuper tamen narcoticis, ſeu anodynis opus eſt; conducunt ea imprimis in vomitu pertinaci & ſtomachi doloribus; e contra vero variis in ægris ſpiritui animali ſunt reſtituendæ vires.

Non autem hic de noxia aliquando corticis vi cogitandum eſt; præ oculis habendum ſolummodo ferme quod inſtat diſcrimen; malo graviori, ut diximus, occurrendum; cum vero miteſcere incipiet, multorum, quæ prætermittere opus fuit, poterit haberi ratio; nec quidem ejuſmodi medicamenti uſum ſolummodo urgere oportet, ejuſdem aliquando acuenda eſt vis, tum aromaticis, tum volatilibus; in anaiſtheſia v. g., in pulſus depreſſione, in algore, qui totum invaſit corpus, hæc, quæ alias nocere poſſent, quia calorem concitant, nequaquam metuenda ſunt, imo ut omnino neceſſaria habeantur oportet.

Certam ut plurimum hanc medendi rationem experientia, tutam vero fidamque ipſæ corticis vires demonſtrant; eſt nimirum in eo ejuſmodi energia, ut, cum febrile venenum per varias partes more inſolito aberravit, id ſalubri hoc medicamen-

mento mutetur aut expellatur, & veluti in fomitem ſuum revocetur: certum eſt ſaltem ita infringi ejus miaſmatis impetum, ut ægrorum jam ferme animam agentium non moliatur perniciem, iique aliquando veluti exſuſcitati reviviſcant: at tanto nequeunt defungi periculo, niſi affatim exhibeatur cortex Peruvianus, aut ſaltem multum augeatur doſis; imo ſi ea ſcopum non attigerit, major protinus imperanda.

Quod tempus ei exhibendo opportunum attinet, exſpectare quidem præſtat, donec remiſerint exacerbationes; eſt tamen ubi diutius eæ protrahantur, nec de ipſarum vi quidquam ferme videatur decedere; tunc vero præmiſſis præmittendis ad corticem audacter deveniendum; eo minus reformidanda ejus vis, quod pulſus deprimi ſoleat, nec quidem, ſi ejus non ita eſſent depreſſæ vires, idcirco a febrifugo eſſet temperandum; eſt id in tam ancipiti morbo, ut diximus, veluti ſacra anchora, qua ſola retineri & firmari poteſt vitalis ſpiritus.

Ut autem levior aut gravior eſt morbus, ita in ipſum corticis vis, modo major, modo minor eſt, & citius aut tardius ſuccedit; ſiquando ſtatim ferme febrim tollat, eſt ubi ſenſim tantummodo de ejus ferocia aliquid detrahat; multum profuiſſe cenſeri debet, ſi res ne in pejus ruant impediat; non ergo, cum optatum ſtatim non attingit ſcopum remedium hoc, intermittendus eſt ejus uſus, imo impenſius ſæpe urgendus eſt; videndum ſolummodo, num quod adſit quod aver-

averti poſſit impedimentum? num præmiſſa ſint præmittenda? num ſat miſſum ſit ſanguinis? num ſtomachus ſufficienter expurgatus? num alvus demittatur? num denique ſpecifico addenda addita fuerint?

Interea ſymptomatum, in quibus poſita videtur omnis morbi vis, ratio imprimis habenda eſt; cortex equidem tanquam præcipuum adverſus ea arcanum haberi debet; ſed alia in iis non raro adhibere oportet; quæ autem ad inſtituendam curam ducere poſſunt, ea ex iis, quæ de febris intermittentis malignæ ſymptomatibus diximus, repetenda ſunt; referri hæc poſſunt ad quoſcunque caſus, qui in remittentibus mali moris ſolent occurrere; non aliud profecto inter utraſque proſtat diſcrimen, niſi quod inter paroxyſmos febrium intermittentium malignarum longius inſit intervallum, in eoque ægri mitiores experiantur febris reliquias.

At quo in iis oppugnandis ſymptomatibus remediorum prævideatur effectus, aut promoveri poſſint naturæ conatus, motuum criticorum imprimis habenda ratio; ii quidem magis conſpicui ſunt, cum levioribus auxiliis ſive remediis generalibus tentatur ſymptomatum curatio; at ii tardiores ſunt, & interea in certamine adverſus febrile venenum vires poſſunt deficere; per ſudorum autem vias ut plurimum ſolet expelli, & ita certius ſe proripit; non enim ſic judicata reviviſcit febris: aphthas quidem *Mortono* ſæpius memoratas me non obſervaſſe fateor; pertinebant forte

ad

ad regionem aut ad epidemiam peculiarem; per ſedes vero & ſæpius per urinas ſeceſſiſſe morbi cauſam edoctus ſum.

Cum uſurpatur cortex Peruvianus, minus quidem conſpicua eſt criſis; occurrit tamen ſæpiſſime, imo, ſi propius res inſpiciatur, etiam cum abeſſe videtur ejus quædam veſtigia reperire eſt; ea autem manifeſto prodeunte celerrime judicatur morbus; videndum interim ne quibuſdam decipiamur evacuationibus ſymptomaticis: hæmorrhagiam, vomitum, alvi fluxum adducit aliquando febrilium ſymptomatum vis, eaque morbum exaſperari potius quam ſolvi experientia docet.

Quod vero tempus ſpectat, quo cortice Peruviano tolluntur febres, cum tetris de quibus jam egimus ſymptomatibus, id omnino varium eſſe poteſt; prima die aliquando ſummum adeſt levamen, & evaneſcere videtur periculum; ſæpiſſime intra biduum triduumque res confici ſolet, in certis ſaltem epidemiis; alias vero longius protrahitur febris, remanentve per certum tempus ejus veſtigia; at de ea ſemper aliquid detrahitur; ſi vero vel ipſis initiis nullatenus febrifugo attingatur morbi vis, metuendum ſane ne æger ea tandem oppreſſus fato fungatur.

Ut melius pateret curandi methodus, plura congeſſeram exempla; ſed his ſuperſedere viſum eſt; nulli ſunt caſus, qui iidem omnino ſint, unde nullus eſt, in quo eadem præciſe conducere poſſint remedia; ſatius ergo videtur omnia quæ ex naturæ latebris protulit experientia ad cer-

tas leges revocare, ex iisque curandi rationem in singulis ægris deducere; hoc inest sæpe observatoribus vitium, ut dum omnia sensibus obvia colligunt, de doctrina his superstruenda parum videantur solliciti; est ea tamen veluti fastigium, quod observationibus, ut proficuæ sint, superest imponendum.

FINIS.